

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

BALIKESİR'DE HİDIRELLEZ'E BAĞLI İNANIŞ VE
UYGULAMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYSEL EYLEM SEMERCİ

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

BALIKESİR'DE HİDIRELLEZ'E BAĞLI İNANIŞ VE
UYGULAMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYSEL EYLEM SEMERCİ

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SATI KUMARTAŞLIOĞLU

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 202112511004 numaralı Aysel Eylem SEMERCİ'nin Balıkesir'de Hıdırellez'e Bağlı İnanış ve Uygulamalar konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 13/06/2024 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Ali DUYMAZ

İmza

Üye (Danışman) Prof. Dr. Satı KUMARTAŞLIOĞLU

İmza

Üye Doç. Dr. Erdal ADAY

İmza

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

05/07/2024

İmza

Aysel Eylem SEMERCİ

ÖNSÖZ

Tabiat ve tabiatla ilgili olan her şey yüzyıllardan beri insanoğlunun hayatında önemli bir yer tutmuştur. Bu nedenle dünya üzerindeki pek çok toplum özellikle de tabiatla iç içe yaşayan, hayatlarını idame ettirebilmek için tabiata ihtiyaç duyan toplumlar için tabiatta meydana gelen her türlü değişiklik çok büyük bir önem arz etmiştir. Tabiattaki en önemli olay mevsimlerin değişmesi, bahar ve yaz mevsimlerinin gelişidir. Buna bağlı olarak hemen hemen bütün toplumlarda özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumlarda bahar ve yaz mevsimlerinin gelişi yeni yılın gelişiyile bir tutulmuş ve bunlar çeşitli törenlerle karşılanmıştır. Her toplumda farklı bir adla anılması, her toplumun coğrafya ve iklim şartlarına göre farklı bir tarihte kutlanması bu törenlerin birbirinden farklı törenler olduğunu göstermez. Çünkü her toplumun bahar törenlerinde esas olan baharın, yazın ve dolayısıyla yeni yılın gelişini kutlamak, gelen yeni yıl için tanrıdan bolluk ve bereket başta olmak üzere çeşitli dileklerde bulunmaktır. Tabiatla her zaman iç içe yaşamış olan Türklerde de baharın ve yazın gelişinin kutlandığı çeşitli törenler vardır. Bu törenlerden biri olan Hıdırellez Anadolu ve Balkan coğrafyasında yüzyıllardan beri her yıl 6 Mayıs'ta çeşitli inanış ve uygulamalarla kutlanan bir bahar bayramı niteliğindedir. Hıdırellez kutlamaları günümüzde eski canlılığını kaybetmiş olsa da pek çok yerde hâlâ varlığını sürdürmektedir. Balıkesir'de de durum farksızdır. Balıkesir'de Hıdırellez kutlamaları hem şehir merkezinde hem de ilçe ve mahallerinde eskiye oranla pek çok inanış ve uygulama unutulmuş veya kaybolmuş olsa da hâlâ bir takım inanış ve uygulamalarla kutlanmaya devam edilmektedir.

Hıdırellez halk bilimi alanında bugüne kadar en çok çalışılmış konulardan bir tanesi olup Türkiye'nin neredeyse her şehrinin Hıdırellez gelenekleri derlenmiş, bu gelenekler hakkında çeşitli değerlendirmeler yapılmış olsa da bunlar makale ve bildirilerle sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla bir ilin Hıdırellez'e bağlı olan inanış ve uygulamalarının derlenip, bütün bir şekilde derinlemesine ele alan bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle tezde hem sözlü hem de yazılı kaynaklardan edinilen bilgilerden hareketle Balıkesir'de Hıdırellez'e bağlı inanış ve uygulamalar çeşitli tabiat unsurlarının etrafında gerçekleştirildiğinden tabiat kültürleri merkezli olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın “Giriş” bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve bazı tanımlara yer verilmiştir. “İlgili Alanyazın” bölümünde çalışmanın kuramsal çerçevesi ile daha önceden Hıdırellez’le ilgili yapılmış olan bazı çalışmalara değinilmiştir. “Yöntem” bölümünde çalışmanın hem saha hem de yazım aşamasında kullanılan yöntem ve metotlar hakkında bilgi verilmiştir. “Bulgular ve Yorumlar” bölümünde ise ilk olarak çalışmanın yapıldığı saha olan Balıkesir’le ilgili bilgiler verilmiş daha sonra asıl konu olan Balıkesir’de Hıdırellez kutlamaları; kutlama hazırlıkları, kutlama zamanı, kutlama yeri, olarak yapısal açıdan ele alınmıştır. Hıdırellez gibi bahar bayramları insanın tabiatla etkileşiminin bir sonucudur. Buna bağlı olarak gerçekleştirilen inanış ve uygulamaların da her biri çeşitli tabiat unsurlarının etrafında gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle Balıkesir’de Hıdırellez’e Bağlı İnanış ve Uygulamalar, Tabiat Kültürleri Etrafında Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar ile Atalar Kültü Etrafında Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar başlığı altında incelenmiştir. Tabiat Kültürleri Etrafında Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar, Su Etrafında Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar, Ateş Etrafında Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar, Bitki ve Ağaç Etrafında Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar başlıkları altında ele alınmıştır. Atalar Kültüne Bağlı İnanış ve Uygulamalar başlığı altında ise Yatır Ziyaretleri ve Mezarlık Ziyaretleri’ne yer verilmiştir. Son olarak Balıkesir’de Hıdırellez zamanında yapılan ve pek çok yerde *Hıdırellez hayrı* olarak anılan ve tıpkı Hıdırellez gibi bir bahar bayramı niteliğinde olan köy hayırları yapısal açıdan incelenmiş, bunların Hıdırellez’le olan ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. “Sonuç” bölümünde ise Balıkesir’de Hıdırellez’e bağlı inanış ve uygulamaların günümüzde her ne kadar eskisi kadar canlı olmasa da çeşitli geleneklerle de iç içe geçerek hâlâ devam ettiğiyle ilgili bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın esas bölümlerinin dışında “Kaynakça”, “Kaynak Şahıs Listesi” ve “Fotoğraflar” kısımları da yer almaktadır. “Kaynakça” kısmında çalışmada kullanılan yazılı kaynaklara alfabetik olarak yer verilmiş, “Kaynak Şahıs Listesi”nde ise saha araştırmasında görüşülen ve konuyla ilgili malzemenin toplandığı kişilerin ayrıntılı bilgileri bulunmaktadır. Fotoğraflar kısmında ise saha araştırması esnasında çekilen görsellere yer verilmiştir.

Bu çalışma boyunca engin bilgi birikimiyle desteğini benden esirgemeyen, çalışmanın her bölümünde sonsuz emeği olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Satı

KUMARTAŐLİOĐLU'na teŐekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmanın başından sonuna kadar fikirlerinden istifade ettiğim, isabetli yönlendirmeleriyle konuya farklı açılardan bakmamı sağlayan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ali DUYMAZ'a ve zaman zaman değerli fikirlerine baŐvurduğum saygıdeğer hocam Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN'e sonsuz teŐekkürlerimi sunuyorum. Çalışmanın saha aşamasında bir an olsun yanımdan ayrılmayan kıymetli arkadaşım Tayyibe Nisa DİZDEMİR'e ve çalışmanın son düzenlemelerinde bana yardımcı olan değerli arkadaşım Emre AŐKİN'a da çok teşekkür ederim. Son olarak bu çalışmanın başından sonuna kadar maddi ve manevi destekleriyle her zaman yanımda olan babam Mustafa Ali SEMERCİ ve annem Ayşe SEMERCİ'ye de teŐekkürü borç bilirim.

BALIKESİR, 2024

Aysel Eylem SEMERCİ

ÖZET

BALIKESİR'DE HİDİRELLEZ'E BAĞLI İNANIŞ VE UYGULAMALAR

SEMERCİ, Aysel Eylem

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Satı KUMATAŞLIOĞLU

2024, 200 Sayfa

Bu çalışmada Anadolu ve Balkan coğrafyasında baharın, yazın ve dolayısıyla yeni yılın gelişini karşılamak amacıyla her yıl 6 Mayıs tarihinde kutlanan ve bir bahar bayramı niteliği taşıyan Hıdırellez bayramı ve buna bağlı gerçekleştirilen bir takım inanış ve uygulamalar Balıkesir ili özelinde derlenmiş ve incelenmiştir. Balıkesir'de Hıdırellez'e bağlı gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar alan araştırması yöntemiyle derlenmiş, bunların yanında yazılı kaynaklardaki veriler de kullanılmıştır. Çalışmada Balıkesir'de yapılan Hıdırellez kutlamalarına, Hıdırellez'e bağlı olarak çeşitli tabiat kültürleri ve atalar kültü etrafında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalara ve Balıkesir'de Hıdırellez geleneği ile iç içe geçmiş ve bir bütün olarak sürdürülen *Köy Hayırları* ve *Yağmur Duası* geleneklerine de yer verilmiştir.

Çalışmanın temel kısmını oluşturan Balıkesir'de Hıdırellez'e bağlı inanış ve uygulamalar alan araştırması ve literatür çalışması yöntemiyle derlenmiş ve tüm bunlar çeşitli incelemeler ve mukayeseler yapılarak Balıkesir'de Hıdırellez geleneğinin günümüzdeki durumu hakkında sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre Balıkesir'de Hıdırellez'in eskisi kadar canlı olmasa da pek çok yere göre hâlâ çeşitli kutlamalar, inanış ve uygulamalar, hali hazırda var olan yadır ziyaretleri, mezarlık ziyaretleri, köy hayırları ve yağmur duası gibi diğer geleneklerle de birleştirilerek yaşatılmaya devam edildiği görülmektedir.

Bu çalışma alan araştırması yöntemiyle derlenen Balıkesir'de Hıdırellez bayramına bağlı olarak gerçekleştirilen inanış ve uygulamaları farklı açılardan ele alan ve değerlendiren bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Hıdırellez, Bahar Bayramı, İnanış, Uygulama.

ABSTRACT

BELIEFS AND PRACTICES RELATED TO HİDİRELLEZ IN BALIKESİR

SEMERCİ, Aysel Eylem

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Prof. Dr. Satı KUMARTAŞLIOĞLU

2024, 200 Pages

In this study, the Hıdırellez festival, which is a spring festival and is celebrated every year on May 6 in order to welcome the arrival of spring, summer and therefore the new year in Anatolia and the Balkan geography, and a number of beliefs and practices related to it, were compiled and examined specifically in the province of Balıkesir. Beliefs and practices related to Hıdırellez in Balıkesir were compiled by field research method, and data from written sources were also used. In the study, the Hıdırellez celebrations held in Balıkesir, the beliefs and practices carried out around various nature cults and ancestors cults related to Hıdırellez, and the traditions of *Village Charities* and *Rain Prayer*, which are intertwined with the Hıdırellez tradition and maintained as a whole in Balıkesir, are also examined place is given.

The beliefs and practices related to Hıdırellez in Balıkesir, which constitute the basic part of the study, were compiled by field research and literature study, and by making various examinations and comparisons, it was tried to reach conclusions about the current situation of the Hıdırellez tradition in Balıkesir. According to the results, although Hıdırellez is not as alive as before in Balıkesir, it is still kept alive in many places by combining various celebrations, beliefs and practices with other traditions such as visiting tombs, cemetery visits, village blessings and rain prayer. .

This study, compiled by field research method, is a study that examines and evaluates the beliefs and practices related to the Hıdırellez festival in Balıkesir from different perspectives.

Keywords: Balıkesir, Hıdırellez, Spring Festival, Belief, Practice.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu)	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırmanın Varsayımları	2
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.6. Tanımlar	3
2. İLGİLİ ALANYAZIN	11
2.1. Kuramsal Çerçeve	11
2.2. İlgili Araştırmalar	11
3. YÖNTEM	22
3.1. Araştırmanın Modeli	22
3.2. Evren ve Örneklem.....	22
3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri	23
3.4. Verilerin Toplanma Süreci	24
3.5. Verilerin Analizi.....	25
4. BULGULAR VE YORUMLAR	26
4.1. Araştırma Alanı Hakkında Bilgiler	26
4.1.1. Tarih.....	26
4.1.2. Coğrafya.....	27
4.1.3. İdari Yapı	27
4.1.4. Ekonomik Durum	28
4.2. Balıkesir’de Hıdırellez Kutlamaları	29
4.2.1. Kutlama Hazırlıkları	29
4.2.2. Kutlama Zamanı	30
4.2.3. Kutlama Yeri.....	31
4.3. Balıkesir’de Hıdırellez’e Bağlı İnanış Ve Uygulamalar	32

4.3.1. Tabiat Kültürleri Etrafında Gerçekleştirilen İnanış Ve Uygulamalar	34
4.3.1.1. Su Etrafında Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar.....	35
4.3.1.1.1. Dileklerin Suyu Atılması	35
4.3.1.1.2. Dileklerin Su Kenarına Çizilmesi ya da Maketinin Yapılması ...	36
4.3.1.1.3. Çeşmelerden Su Alınması	37
4.3.1.1.4. Suyu Girilmesi	37
4.3.1.1.5. Hıdırellez Gecesi Yağan Çiy Damllarıyla El Yüz Yıkaması...	39
4.3.1.2. Ateş Etrafında Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar.....	40
4.3.1.2.1. Dileklerin Ateşe Atılması	41
4.3.1.2.2. Ateşin Üzerinden Atlama	41
4.3.1.3. Bitki ve Ağaç Etrafında Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar.....	42
4.3.1.3.1. Gül Ağacı Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar	43
4.3.1.3.2. Çiçek ve Yeşillik Toplayıp Kapılara Asma.....	46
4.3.1.3.3. Çimlerde Yuvarlanma	47
4.3.1.3.4. Diğer Bitkileri Kullanarak Yapılan İnanış ve Uygulamalar.....	47
4.3.2. Atalar Kültürü Etrafında Gerçekleştirilen İnanış Ve Uygulamalar.....	49
4.3.2.1. Yatır Ziyaretleri.....	51
4.3.2.1.1. Balıkesir’de Hıdırellez Günü Ziyaret Edilen Yatırlar	52
4.3.2.1.1.1. Altıeylül	54
4.3.2.1.1.1.1. Bardakkıran Dede.....	54
4.3.2.1.1.1.2. Ayak Dede.....	56
4.3.2.1.1.1.3. Çırpılı Dede.....	57
4.3.2.1.1.1.4. Ballica Sultan	58
4.3.2.1.1.1.5. Kız Dedesi.....	58
4.3.2.1.1.1.6. Salih Dede Yatırı.....	59
4.3.2.1.1.1.7. Garip Dede	60
4.3.2.1.1.1.8. Horoz Dede	60
4.3.2.1.1.1.9. Uzan Dede.....	61
4.3.2.1.1.1.10. Kuzguncuk Tepesi/ Kuzguncuk Dedesi	62
4.3.2.1.1.1.11. Süleyman Dede	63
4.3.2.1.1.2. Bigadiç	63
4.3.2.1.1.2.1. Barak Baba	63
4.3.2.1.1.2.2. Tekke Dedesi.....	64
4.3.2.1.1.3. Burhaniye.....	64
4.3.2.1.1.3.1. Yağmuroğlu Dedesi ve İbrahim Dede.....	64

4.3.2.1.1.4. Dursunbey.....	65
4.3.2.1.1.4.1. Hıdırlık Tepesi/ Hıdırlık Dedesi.....	65
4.3.2.1.1.5. Edremit.....	66
4.3.2.1.1.5.1. Kekli (Geyikli) Dedesi.....	67
4.3.2.1.1.5.2. Nur Dedesi ve Veysel Karânî Dede.....	67
4.3.2.1.1.5.3. Çakmak Dedesi ve Hüseyin Dede.....	68
4.3.2.1.1.5.4. Hacıhasanlar Dedesi.....	69
4.3.2.1.1.5.5. Eybek Dedesi ve Kapanca Dedesi.....	69
4.3.2.1.1.5.6. Dedebaşı.....	70
4.3.2.1.1.5.7. Üçler Dedesi.....	70
4.3.2.1.1.5.8. Garip Dede, Ahmet Dede ve Hasan Dede.....	71
4.3.2.1.1.5.9. Sarıkız.....	71
4.3.2.1.1.6. Erdek.....	73
4.3.2.1.1.6.1. Seyit Gazi Türbesi.....	73
4.3.2.1.1.7. İvrindi.....	74
4.3.2.1.1.7.1. Tekke Denilen Yerdeki Dede Mezarı.....	74
4.3.2.1.1.8. Karesi.....	74
4.3.2.1.1.8.1. Hasan Baba.....	74
4.3.2.1.1.8.2. Karesi Türbesi.....	76
4.3.2.1.1.8.3. Zağnos Paşa.....	76
4.3.2.1.1.8.4. Töm Dede (Paşa Sultan).....	76
4.3.2.1.1.8.5. Nebi Dede ve Türk Dedesi.....	77
4.3.2.1.1.9. Kepsut.....	77
4.3.2.1.1.9.1. İsmail Dede ve Hıdırlık Tepesi'nde Bulunan Dede Mezarı.....	77
4.3.2.1.1.10. Savaştepe.....	78
4.3.2.1.1.10.1. Türkmen Tepesi/ Türkmen Dedesi.....	78
4.3.2.1.1.10.2. Muhammed Dede ve Ümmet Dede.....	79
4.3.2.1.1.11. Sındırgı.....	80
4.3.2.1.1.11.1 İbrahim Dede.....	80
4.3.2.1.1.11.2. Yaren Dede.....	81
4.3.2.1.1.12. Susurluk.....	82
4.3.2.1.1.12.1. Tekke Denilen Yerdeki Dede Mezarı.....	82
4.3.2.1.1.13. Hıdırellez'de Yatırlar Etrafında Gerçekleştirilen İnanış Ve Uygulamalar.....	83
4.3.2.1.1.13.1. Dini Uygulamalar.....	83

4.3.2.1.1.13.1.1. Dua Etme, Kur'an-ı Kerim ve Mevlit Okuma.....	83
4.3.2.1.1.13.1.2. Abdest Alma ve Namaz Kılma.....	84
4.3.2.1.1.13.1.3. Adak ve Kurban.....	84
4.3.2.1.1.13.2. Büyüsel Uygulamalar.....	90
4.3.2.1.1.13.2.1. Taklide Dayalı İnanış ve Uygulamalar.....	90
4.3.2.1.1.13.2.2. Temasa Dayalı İnanış ve Uygulamalar	91
4.3.2.1.1.13.2.3. Sayıya Dayalı İnanış ve Uygulamalar	93
4.3.2.2. Mezarlık Ziyaretleri	94
4.3.3. Diğer İnanış ve Uygulamalar	100
4.3.3.1. Cüzdanları, Erzak Kaplarını ve Evlerin Kapılarını Açık Bırakma ..	102
4.3.3.2. Karınca Yuvalarından Toprak Alma.....	102
4.3.3.3. Yoğurt ve Hamur Mayalama.....	103
4.3.3.3.1. Yoğurt Mayalama.....	103
4.3.3.3.2. Hamur Mayalama	104
4.3.3.4. Yedi Ayrı Yerden Alışveriş Yapma.....	105
4.3.3.5. Tarım İşlerine Hıdırellez'le Birlikte Başlanması	106
4.3.3.6. Yılın Bereketli Geçip Geçmeyeceğini Öğrenmeye Yönelik Yapılan İnanış ve Uygulamalar	107
4.3.3.7. Hıdırellez'de Yeşil ve Beyaz Yiyip İçmek	108
4.3.3.8. Yapılan Eğlenceler	109
4.3.3.9. Oynanan Oyunlar	109
4.3.3.9.1. Salıncakta Sallanma ve İp Atlama.....	110
4.3.3.9.2. Çömleğe Yüzük Atma ve Mani Söyleme.....	111
4.3.3.9.3. Paskalya ve Yumurta Boyama	116
4.3.3.9.4. Diğer Oyunlar	117
4.3.4. Hıdırellez'de Yapmaktan Kaçınılan İnanış ve Uygulamalar	119
4.4. Balıkesir'de Hıdırellez ve Köy Hayırları	122
4.4.1. Köy Hayırlarının Hazırlığı.....	123
4.4.2. Köy Hayırlarının Mekanı.....	124
4.4.3. Mevlit ve Yağmur Duası.....	126
4.4.4. Hayır Yemeği.....	134
4.4.5. Eğlence.....	136
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	139
5.1. Sonuç	139
5.2.Öneriler.....	142

KAYNAKÇA	144
EKLER	155
EK-1. Kaynak Şahıs Listesi.....	155
EK-2. Fotoğraflar	177

KISALTMALAR LİSTESİ

bkz.	: Bakınız.
çev.	: Çeviren.
Ed.	: Editör.
Hz.	: Hazreti.
K.	: Kaynak şahıs.
s.	: Sayfa.
vb.	: Ve benzeri.

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu)

Hıdırellez Anadolu ve Balkan coğrafyasında yüzyıllardan beri bahar bayramı olarak kutlanmaktadır. Günümüzde teknolojik gelişmelerin hızla artması ve bu sebeple insanlar arasındaki iletişimin azalması, pek çok yerde bu tarz geleneklerin yaşatılmasını zorlaştırmakta dolayısıyla da gelenekler unutulmaya ve kaybolmaya yüz tutmaktadır. Bu durum Hıdırellez geleneği için de geçerli olmakla birlikte Hıdırellez geleneğinin çok köklü bir gelenekten geliyor olması tamamen unutulmasını ve yok olmasını engellemektedir. Balıkesir’de de durum farksızdır. Balıkesir’de Hıdırellez geleneği eskisi kadar canlı olmasa da pek çok gelenekle iç içe geçerek hâlâ yaşatılmaya devam edilmektedir.

Bu çalışmanın problemi ise, Balıkesir’de Hıdırellez geleneğinin diğer Hıdırellez gelenekleriyle benzerliklerinin ve farklılıklarının olması, bunların mukayese edilerek açıklanmasıdır. Balıkesir’de Hıdırellez geleneklerinin gerek şehir merkezinde gerekse ilçe ve mahallelerde hali hazırda var olan yatır ziyaretleri, Tahtacılar arasındaki mezarlık ziyaretleri, kırsal mahallelerde yapılan köy hayırları ve yağmur duası gibi pek çok geleneklerle de bütünleştirilerek yaşatılması ve yapılan çalışmalarda bütün bunların birbirinden ayrı gelenekler olarak düşünülüp o şekilde ele alınması, bunlara bütüncül olarak yaklaşan herhangi bir çalışmanın olmamasıdır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Balıkesir’de Hıdırellez’e Bağlı İnanış ve Uygulamalar adlı bu çalışmanın temel amacı, geleneklerin unutulmaya yüz tuttuğu günümüzde Balıkesir’de Hıdırellez geleneğinin eskisi kadar canlı olmasa da hâlâ inanılarak yaşatılması, eskiden yapılan inanış ve uygulamaların bir kısmının günümüzde tamamen terk edilmesi, bir kısmının ise hâlâ canlı bir şekilde devam ettirilmesi ve bunları unutulmadan derlemek, yazıya aktarmak ve bunları diğer Hıdırellez gelenekleriyle de mukayese ederek benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaktır.

Bunun dışında Balıkesir’de Hıdırellez’e bağlı inanış ve uygulamaların tabiat kültürleri ve atalar kültürü ile olan ilişkisini ortaya koymak, ayrıca Balıkesir’de Hıdırellez

geleneginin yatır ve mezarlık ziyaretleri, köy hayırları ve yağmur duası gibi pek çok gelenekle de iç içe geçmiş olması ve bu geleneklerle birleştirilerek yaşatılması, bunların unutulmadan ve tamamen yok olmadan derlenerek kayıt altına alınması ve bir bütün olarak değerlendirilmek istenmesi de çalışmanın amaçlarındandır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, daha önce Balıkesir’de Hıdırellez geleneklerinin günümüzde nerede, nasıl, hangi inanış ve uygulamalarla kutlandığını, Balıkesir’de Hıdırellez’e bağlı inanış ve uygulamaların tabiat kültürleri ve atalar kültürü ile olan ilişkisi, Balıkesir’de Hıdırellez geleneklerinin yatır ve mezarlık ziyaretleri, köy hayırları ve yağmur duası gibi diğer geleneklerle olan bağlantısı alan araştırmasından ve yazılı kaynaklardan elde edilen verilerle mukayese edilerek ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir.

Ayrıca Balıkesir’de Hıdırellez ile ilgili yapılmış olan çalışmaların çok eski yıllara ait olması ve Hıdırellez konusunda il bazında yapılmış bir lisansüstü tezin bulunmamasından dolayı bu çalışma, Balıkesir’in gerek şehir merkezinde gerekse ilçe ve mahallerinde Hıdırellez’e bağlı olarak gerçekleştirilen inanış ve uygulamaların günümüzdeki durumunun saptanması ve bunların bütün olarak derlenerek ele alınması bakımından da önem arz etmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Günümüzde teknolojik gelişmelerin hızla artması, modernleşmenin gitgide yaygınlık kazanması, buna bağlı olarak özellikle gençlerin köylerden şehir merkezlerine göç etmeleri de sözlü kültürün ürünü olan bu tarz geleneklerin gelecek nesillere aktarılamayarak yavaş yavaş unutulmasına sebebiyet vermektedir. Buna bağlı olarak araştırma konumuz olan Balıkesir’de Hıdırellez’e bağlı inanış ve uygulamaların eskiden yapılanlarının bir kısmının özellikle kırsal mahallerde eskisi kadar canlı olmadığı, yalnızca bir kısmının devam ettiği, günümüzde Hıdırellez geleneklerinin daha çok yatır ziyaretleri, köy hayırları ve yağmur duası gibi geleneklerle birlikte devam ettirildiği tespit edilmiştir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada Balıkesir’de Hıdırellez’e bağlı olarak gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar derlenmiş ve incelenmiştir. Dolayısıyla çalışmanın konusu Hıdırellez olarak sınırlandırılmış, buna bağlı olarak çalışma alanı geniş tutularak Balıkesir ili olarak belirlenmiştir.

Bu çalışma kapsamında Balıkesir il merkezi başta olmak üzere, Bigadiç, Sındırgı, Kepsut, Gönen ve Burhaniye ilçe merkezleri ile Pamukçu, Balıklı, Kongurca, Söğütçük, Çukurhüseyin, Ovaköy, Yeşildere, Doğançam, Ilıca, Naipli, Turplu, Karabeyler, Bayat, Kavakbaşı, (Karesi) Hisaralan, Türkali, Selimiye, Akbaş, Dört Yol, Gökçeyazı, Mehmetler, Kepekler, Ilıcaboğazı, Esenli, İskeleköy, Güre, Yassıçalı, Mehmetalın, Çamcı, Bostancı, Arıtışı, Avcılar, Tahtacı, Kavlaklar, Hacıhasanlar, (Sındırgı) Hisaralan, Yıldızköy, Gökçedere, Ömerköy ve Doyran mahallerinde alan araştırması yapılmıştır. Bunların dışında kalan ilçeler ve mahallelerin pek çoğuna da ulaşım sıkıntısı nedeniyle ulaşılamamıştır.

Ayrıca çalışmada alan araştırması sırasında tespit edilen verilerin yanında daha önceden Balıkesir’de Hıdırellez gelenekleri üzerine yazılmış kitaplar, dergiler, gazeteler, sözlükler, lisansüstü tezler, makaleler ve bildiriler gibi yazılı kaynaklardan da yararlanılmıştır.

1.6. Tanımlar

Hıdırellez

Hıdırellez halk bilimi alanında bugüne kadar en çok çalışılmış konulardan biridir. Bu nedenle Hıdırellez hakkında pek çok tanım yapılmış ve birbirinden farklı onlarca görüş ileri sürülmüştür.

Pertev Naili Boratav, mevsimlik bayramların törelık ve törenlik nitelikleri her yerde aynı olmayan, kutlama zamanının tabiat, hava, iklim ve ekolojik şartlara bağlı olarak değişiklik gösteren törenler olduğunu belirtmekle birlikte mevsimlik törenleri özel mevsimlik bayramlar ve genel mevsimlik bayramlar şeklinde iki büyük kümede ele almaktadır. Bahar bayramları ise genel mevsimlik bayramlar kümesinde yer almaktadır (Boratav, 2020, s. 241). Ayrıca Boratav, Hıdırellez’i de genel mevsimlik

bayramlar arasında ele alır ve bahar bayramları içinde en yaygın, töre, tören ve eğlenceleri en zengin olan bayram olarak nitelendirir (Boratav, 2020, s. 252).

Ahmet Yaşar Ocak'a göre Hıdırellez, büyük çoğunlukla Anadolu ve Balkan Türkleri arasında bilinen, eskiden Rûz-ı Hızır da denilen, halk arasında yaygın inançlara göre Hızır ile İlyas'ın bir araya geldiği gün olarak kutlanan, Gregoryen takviminde 6 Mayıs'a, Jülyen takviminde ise 23 Nisan gününe rastlayan, kışın sona erip yaz mevsiminin başladığı gün olarak kutlanan bir bayramdır (Ocak, 2019, s. 151).

Umay Günay'a göre "Hıdırellez, Türk kültür ve sosyal hayatı içinde asırlardır devam eden arkaik ritüellerden biridir (Günay, 1990, s. 10)."

Mahmut Tezcan ise Hıdırellez'in Orta Asya'dan günümüze kadar gelmiş, içerisinde pek çok kültürel öğeyi taşıyan, Türklerin tabiat sevgisini gösteren bir kültür kalıbı olduğunu söyler (Tezcan, 1990, s. 16-18).

Erman Artun'a göre "Hıdırellez geleneği, bir bayram olarak bütün Türk milletinin topluca katıldığı, kutladığı, bir takım töreleri yerine getirdiği bir bahar bayramıdır (http-3)."

Görüldüğü gibi bugüne kadar Hıdırellez'le ilgili pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımların hemen hepsinde ortak olarak Hıdırellez'in bir bahar bayramı olduğu vurgusu yapılmaktadır. Nitekim halk arasında da böyle bilinmektedir. Hıdırellez halk arasında Hızır ve İlyas kardeşlerin buluştuğu gün (K12, K14, K15, K16, K83, K86, K88), bahar bayramı (K14, K83, K89), yazın geldiği gün (K31, K41), dilek günü (K50), bolluk-bereket günü (K83), eğlence günü (K26) ve sevginin buluştuğu gün (K40) olarak bilinir.

Tıpkı insanın geçiş dönemlerinin (doğum, sünnet, askere gitme, evlenme, ölüm) olduğu gibi elbette ki tabiatın da geçiş dönemleri vardır. İnsanın geçiş dönemleri nasıl eğlence, yeme-içme, müzik vb. gibi uygulamalarla sağlanıyorsa tabiatın geçiş dönemleri de bir takım ritüellerle gerçekleştirilir. İnsan, geçiş dönemleriyle nasıl bir takım değişiklikler geçiriyorsa, baharın gelişiyle birlikte tabiat da çok ciddi değişiklikler meydana gelir ve bu da insan hayatında önemli bir yere sahiptir. "Özellikle kolektif olarak kutlanan bu törenlerin, bayramların da toplumu bir bütün olarak ve birey birey bir değişime uğratmaktadır (Demir, 2005, s. 205)." Hemen hemen bütün milletlerin kültürlerinde görülen bu mevsimlik törenler ise yaşama biçimlerine, coğrafyalarına, ekonomik yapılarına, inanç yapılarına uygun koşullarda, uygun zamanlarda çeşitli pratiklerle kutlanır (http-3). Özellikle tarım, hayvancılık gibi işlerle uğraşan

toplumlarda baharın ve yazın gelişi ayrı bir sevinçle karşılanmış ve çeşitli törenlerle kutlanmıştır. Çünkü bu toplumlar için bahar ve yaz ayları yılın en verimli dönemleridir. İşte bu yüzden “tarım toplumlarının dinsel deneyimlerinde zamanın ve mevsimlerin önemi çok büyüktür” (Eliade, 2003, s. 324). Çünkü toprak işleri genellikle baharın gelmesiyle birlikte başlar. Bu nedenle pek çok kültürde baharın gelişinin kutlandığı çeşitli bahar bayramları vardır (Detaylı bilgi için bkz. Eliade, 2003, s. 324-349).

Baharın ve yazın gelişi; ağaçların, bitkilerin ve çiçeklerin yeşermesi, havanın ve suların ısınması, toprağın canlanması tabiatın da uykudan uyanması ve yeniden canlanması demektir. Dünyadaki bütün toplumlarda bahar bayramları vardır. Bahar mevsiminin gelişi çoğu toplumda yeni yılın başlangıcı olarak düşünülmemekte ve yeni yılı karşılama törenleri yapılmaktadır. Bu törenler ve törenlerdeki bir takım uygulamalar çoğu zaman birbiriyle benzerlik gösterir. Yalnızca bulunulan coğrafyaya göre kutlama zamanı değişmektedir. Fakat hangi tarihe denk gelirse gelsin bahar mevsimi her toplumda yılın başlangıcı olarak kabul edilir (Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 276-277). Mircea Eliade’ye göre her şeyin bir başlangıcı ve sonu vardır. Yılın başlangıcı da genellikle bahar mevsimi olarak kabul edilir ve bir takım törenlerle karşılanır. Bu törenler birer kozmik eylemdir. Bununla birlikte yaşam, bütün olarak yeniden başlar, kısacası kozmik yaratılış tekrarlanır. Çünkü her yeni yıl, yeniden doğumdur, ilk yaratılış anına dönüşür. İşte bu baharı ve dolayısıyla yeni yılı karşılama törenleri her yıl tekrar edilerek tabiat, insanlar yani kısacası dünya yeniden doğmuş olur (Eliade, 1991, s. 48-85; Eliade, 1994, s. 61-94; Eliade, 2001, s. 43-48; Eliade, 2003, s. 305, 383-386). Bu törenler sıradan törenler olarak algılanmamalıdır. Çünkü görüldüğü gibi bu törenler yalnızca baharı ve yeni yılı karşılamak için yapılmaz. Bu törenler, kökleri çok eskilere dayanan, insana, tabiata kısacası evrenin başlangıcına ait bir takım unsurları içerisinde barındıran kutsal anlardır. Bu törenlerle birlikte insan ve tabiat geçmiş yılın bütün kötülüklerinden arınıp, yeniden doğar. Yani o ilk yaratılış anına geri dönlür. Böylece tarihi zamandan kutsal zamana geçilir.

Bunlardan hareketle Hıdırellez’in kışın resmen ölmüş olan doğanın baharın ve yazın gelişiyle canlanışını yani yeniden doğuşunu kutlamak, bunlarla birlikte gelen yeni yıldan bolluk ve bereket istemek amacıyla her yıl düzenli olarak çeşitli inanış ve uygulamalarla tekrarlanan mevsimlik bir tören yani bir bahar bayramı olduğu söylenebilir.

İslami kaynaklarda Hızır ve İlyas hakkında pek çok bilgi olmasına rağmen Hıdırellez gününe dair herhangi bir bilgi yoktur. Bu da Hıdırellez'in ve etrafında oluşan inanç, adet ve geleneklerin İslami olmayan kaynaklardan geldiğini gösterir. Bu nedenle Hıdırellez'in kökeni İslam öncesi devir ve kültürlerde aranmıştır (Hıdırellez'in kökeni hakkında detaylı bilgi için bkz. Ocak, 2019, s. 152).

Asya Hunları, Göktürkler, Uygurlar Tu-kiular ve Tabgaçlar gibi eski Türkler de her yılın beşinci ayında kutsal saydıkları yerlere (ata mağaraları, ata mezarları, yüksek tepeler, nehir kenarları) giderek orada Tanrı'ya ve ata ruhlarına kurbanlar sunmuşlar ve şenlikler yapmışlardır (Baykara, 1990, s. 4; Eröz, 1990, s. 353; Roux, 1994, s. 200-201; Kafesoğlu, 1997, s. 304; Divitçioğlu, 2000, s. 90-92; Koca, 2002, s. 51; İnan, 2020, s. 2). İşte eski Türklerin bu baharı karşılama törenleri ile günümüzde her yıl 6 Mayıs'ta bahar bayramı olarak kutlanan Hıdırellez arasında pek çok yönden sıkı bir benzerlik vardır. Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken bu gibi geleneklerini de beraberinde getirmişler ve burada da bir takım değişikliklerle devam ettirmişlerdir.

Çok eskilerden beri dünyanın neredeyse her yerinde baharın gelişi ve tabiatın yeniden canlanması insanların hayatında önemli bir yer edinmiş, bu nedenle çeşitli törenlerle kutlanmıştır. Özellikle Orta Asya Türklerinin buldukları coğrafyanın kışın dondurucu soğuk olması pek çok şeye engel olmuş bu nedenle baharın ve yazın gelişi büyük törenlerle kutlanmıştır. Türkler, İslamiyet'in kabulünden önce Orta Asya'da kutladıkları bu baharı karşılama törenlerini, İslamiyet'ten sonra Anadolu'ya geldiklerinde burada da bu tarz törenlerin var olduğunu görmüşler ve buradaki törenlerle birleştirerek kutlamaya devam etmişlerdir. Bunlardan hareketle dünyanın hemen her yerinde var olan bu tarz mevsimlik törenlerin tek bir kaynaktan değil milletlerin pek çok din ve kültürle etkileşim kurmaları sonucunda şimdiki hallerini aldığı açıkça söylenebilir. Burada Lord Raglan'ın "benzer ritüeller, benzer mitleri ortaya çıkarır (Raglan, 2004, s. 194)" görüşü akla gelmelidir. Bir başka deyişle benzer ritüellere sahip olan kültürlerin mitleri de benzerlik gösterebilir.

Hıdırellez ilk bakışta İslami kaynaklı bir bayram olarak gözükebilir. Fakat daha derine inildiğinde eski Türk dininden pek çok unsuru (ateş, su, ağaç) içerisinde bulunduran, bunun dışında Anadolu ve Balkan kültürlerinden beslenen, ayrıca Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam dininden de izler taşıyan, çok uluslu, çok dinli, çok kültürlü ve köklü bir gelenek olduğu açıkça anlaşılacaktır. Bu gibi gelenekler

milletlerin kültürünü oluşturan en önemli yapı taşlarıdır. Kökleri tarih öncesi dönemlere kadar uzanan bu gelenekler bir toplumun bağlarını güçlendiren, dayanışma, yardımlaşma, birlikte yiyip içme gibi toplumsal birliği ve beraberliği sağlayan, yüzyıllar geçse de unutulmayan, terk edilmeyen, canlı bir şekilde devam ettirilen, ancak bu şekilde bir kültürü meydana getiren ve sürekliliğini sağlayan olmazsa olmaz geleneklerdir. Görüldüğü gibi Hıdırellez, köken itibarıyla tek bir yerden değil, Orta Asya, Anadolu ve Balkan kültürleri ile İslam dini gibi çeşitli dinlerden beslenerek bugüne kadar gelebilmiştir.

Bu gibi mevsimlik törenlerin kökeni mevzusu karmaşıktır ve kesin olarak belirlenmesi de oldukça güçtür. Bu nedenle her toplumda, her kültürde ve dinde karşımıza çıkabilen mevsimlik törenlerin hangi toplumdaki hangi topluma, hangi dinden hangi dine geçtiğini belirlemeye çalışmak da gereksizdir. Çünkü bahar bayramlarının kökenleri herhangi bir dinde veya bir kültürde değildir. Bu tarz mevsimlik törenlerin her toplumda görülebilmesinin sebebi toplumlar arası etkileşim de değil hemen hemen bütün insanlık için -özellikle tarım ve hayvancılık gibi tabiatla ilgili işlerle uğraşan toplumlar için- baharın ve yazın gelişinin insan hayatını doğrudan etkileyen, önemli bir olay olması ve bunun bir törenle karşılanmak istenmesinden başka bir şey değildir. Bu nedenle bahar bayramlarının kökenleri aranacaksa ait oldukları toplumun tarih öncesi (arkaik) dönemlerinde aranmalıdır.

Diğer bir yandan her yılın beşinci ayında baharı karşılamak için kutlanan bu bayram ile Hızır ve İlyas arasında nasıl bir ilişki olduğu ve neden bu bahar bayramının bu iki şahsiyetle özdeşleştirildiği konusu da dikkati çekmektedir. Bu tarz bahar bayramları hemen hemen bütün toplumlarda dini unsurlarla özdeşleştirilmiştir ve bu nedenle dinsel nitelik taşımaktadır. Bunun nedenlerinden biri de insanların bu törenleri din açısından meşrulaştırmak istemeleridir. Eski Türklerin baharı karşılama törenleri de Hızır ve İlyas gibi İslami unsurlarla birleşerek dini bir vasıf yüklenmiş ve Hıdırellez şeklinde kutlanmaya devam edilmiştir. Bu şekilde de bayramlar zamanla dini, mitolojik, folklorik bir özellik kazanmış ve milletlerin vazgeçilmez gelenekleri haline gelmişlerdir (Çay, 1997, s. 15).

Hızır kelimesinin aslı Arapça *Hadr* kelimesidir ve *yeşil* manasına gelir. Hızır hakkındaki bir başka görüş Mireli Seyidov'a aittir. Seyidov, Hızır'ın Türk dilli halklarda özellikle de Azeri Türklerinde *çayır*, *çimen*, *otlak*, *yeşillik*; *göl*; *yeşillik*, *gençlik* ve *aile ilahesi* anlamına gelen *öleng* kelimesinin daha sonra yerini Hızır'a

bıraktığını böylece Hızır'ın su ve yeşillik gibi unsurlarla birleşerek baharın ve yazın gelişini temsil eden bir şahsiyet olduğunu belirtmektedir. İşte Hıdırellez bayramında da Hızır'dan bolluk ve bereket istenmesini de Hızır'ın su, yeşillik ve baharın gelişi ile olan ilişkisine bağlamaktadır (Seyidov, 1983, s. 40-103). “Ayrıca halk arasında Hızır karaların, İlyas da denizlerin hakimi olarak kabul edilir. İkisinin buluşması sonunda tabiat yeşerir ve canlanır. Hızır “toprak”, İlyas da “deniz ve su”yu temsil etmektedir. Toprak suya kavuşunca canlanır ve yeşerir (Seyidoğlu, 1990, s. 24)”. Yani İslam inancına göre Hızır ve İlyas'ın buluşması, baharın gelmesi demektir. Dolayısıyla Türklerin eski kültürlerindeki bahar bayramı ile yeni dinlerindeki baharın gelişini temsil eden Hızır ve İlyas'ın buluştukları gün bu açıdan özdeşleşmiş olabilir.

Kült

Kült kavramı büyük ölçüde inanış ve uygulamalardan oluşan çalışmalarda en sık kullanılan kavramlardan bir tanesidir. Bu çalışma da Balıkesir'de Hıdırellez'e bağlı inanış ve uygulamaları kapsamaktadır. Balıkesir'de Hıdırellez günü gerçekleştirilen inanış ve uygulamaların her biri su, ateş, ağaç, bitkiler ve yatırlar gibi tabiatın çeşitli unsurları etrafında onlar aracılığıyla gerçekleştirildiğinden çalışmada da kült kavramı hatta özellikle de tabiat kültleri ve atalar kültü kavramları sıkça kullanılmıştır.

Kült terimi bugüne kadar gerek Batı sözlüklerinde gerek Türkçe sözlüklerde gerekse çeşitli araştırmacıların çalışmalarında çok kez açıklanmıştır. Bu nedenle bunları bir kez daha tekrar etmek gereksiz olacaktır. Kısaca kült kelimesinin aslı Fransızca *culte* kelimesi olup sözlükte *tapma, tapınma, tapınış, tapınç; din; mezhep; ayin, ibadet; saygı, derin saygı; büyük sevgi* anlamlarına gelmektedir (Büyük Fransızca- Türkçe Sözlük, 1999, s.355). Türkçe Sözlük'te ise kült kelimesinin anlamı *tapma, tapınma; din; dini tören, ibadet, ayin* şeklindedir (Türkçe Sözlük, 2005, s. 1282). Satı Kumartaşlıoğlu *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü* adlı kitabının Giriş bölümünde Kült Nedir? başlığı altında ilk olarak kült teriminin sözlük anlamlarına daha sonra ise çeşitli araştırmacıların kült tanımlarına yer vermiştir (Detaylı bilgi için bkz. Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 1-5). Bütün bu tanımlarda ve açıklamalarda kült kavramının *din* ve *tapınım* anlamlarına geldiği belirtilmekle birlikte kült kavramı kutsal varlıklar etrafında gelişip saygı ve hürmet gerektiren, tapınım ile iç içe inanış ve davranışlar kalıbı olarak algılanmaktadır. Fakat kült kavramının bu anlamları Türk inanış sistemine uygun değildir. Yani su kültü, ateş kültü, ağaç kültü, atalar kültü gibi

ifadelerde yer alan kült kavramı bu varlıkların bir din olduğunu, etrafında yapılan inanış ve uygulamaların da bir tapınma olduğunu göstermez. Türk inanış sisteminde kült kavramı bir varlığın Tanrı değil, tanrısal olduğunu gösterir. Dolayısıyla su, ateş, ocak, ağaç, dağ, atalar, veliler gibi etrafında bir takım inanış ve uygulamaların yapılarak bir kült haline gelen varlıklar aslında Tanrı değil, tanrısal ve kutsal varlıklardır (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 2). Yani bu varlıklar bir tapım nesnesi değil tapım aracıdır. Etraflarında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar ise o varlığa değil o varlığın temsil ettiği şeye yani tanrıya yapılmaktadır. “Bütün bu açıklamalardan faydalanarak kült, Tanrı’nın tezahürü olan tanrısal ve dolayısıyla kutsal olan varlıklar ile ilgili inanış ve uygulamalar bütünü şeklinde tanımlanabilir (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 4).”

Hıdırellez’in kutlanmasının temelinde baharın ve yeni yılın gelişiyle birlikte doğanın yeniden canlanması ve buna bağlı olarak insanoğlunun da doğayla iç içe olma dileği vardır. Buna bağlı olarak gerçekleştirilen inanış ve uygulamaların da neredeyse tamamı su, ateş, ağaç ve bitkiler gibi tabiat kültleri etrafında şekillenmiştir. Ayrıca bütün bunlarda eski Türk inançlarının da etkisi vardır. Eski Türklerin düşünce ve inanç sisteminde de insan-tabiat bütünleşmesine sık sık rastlanmaktadır. Eski Türkler tabiata ayrı bir önem vermişler, tabiattaki her varlığa (su, ateş, ağaç, dağ vb.) saygı duymuşlar ve kutsal kabul etmişlerdir (Türkmen, 1999, s. 176). Bu nedenle bazı önemli günlerde ve çeşitli törenlerde bu tabiat kültlerine bağlı olarak bir takım inanış ve uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde ise Hıdırellez günü su, ateş, ağaç ve bitkiler etrafında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar, eski Türk inançlarından izler taşımaktadır.

Hıdırellez’de yapılan yatır ziyaretleri ise veli kültürüyle bağlantılıdır. Kaynak şahısların bu ziyaretlerin ve ziyaretler sırasında gerçekleştirilen dilek dileme, dua etme, adak adama ve kurban sunma gibi ibadetlerin aslında burada yatan kişiye değil, burada yatan *velinin yüzü suyu hürmetine* Allah’a yapıldığını (K15, K83) belirtmeleri bu ziyaretlerin veli kültürü ile olan bağlantısını göstermektedir.

“Veli kavramı sözlükte “dost, ahbap, arkadaş, yardımcı, komşu vb.” gibi manalar ihtiva etmekte olup zamanla bu kavram genişleyerek benliğini Allah’ta yok etmek suretiyle bir takım üstün vasıflar kazanarak harikulade şeyler izhar edebilen büyük insan manasını almıştır (Ocak, 1992, s. 1).”

Nitekim halk arasında da böyle bilinir. Bu kişiler ölmeden önce bir takım kerametler gösteren ve olağanüstü işleri başaran kimselerdir. Bu nedenle onlara

kutsallık yüklenmiştir. Hatta bu kutsiyetlerinin öldükten sonra da devam edeceğine, insanların dileklerini Tanrı'ya ileteceklerine inanılmıştır. Bu nedenle yatırlar, insanların zor duruma düştüklerinde ve buna çare bulamadıklarında, herhangi bir dilekleri olduğunda, bir hastalığa şifa bulmak istediklerinde, kismetlerini açmak istediklerinde, kısacası her türlü dilekte bulunmak için ziyaret ettikleri, onlara adak adayıp kurban sundukları mekanlar haline gelmişlerdir. Diğer bir yandan buraya gelen insanlar, burada yatan kişiden değil Tanrı'dan medet ummaktadırlar fakat Tanrı'yla doğrudan iletişime geçemedikleri için Tanrı ile yalnız bir aracı vasıtasıyla iletişime geçebileceklerine inanmışlar ve bu doğrultuda çeşitli mekanlara ve nesnelere başvurmuşlardır. Eskiden bu mekanlar ölmüş ataların mezarları, nesnelere ise dağ, ağaç, su, ateş gibi doğada gördükleri her şey iken İslamiyet'ten sonra bu mekanlar evliyaların yatır ve türbeleri olmuştur. Eski Türkler, kamların ve ata ruhlarının olağanüstü özelliklerinin olduğuna, iyi ya da kötü ruhlarla ve Tanrı'yla iletişime geçebildiklerine, bu şekilde de dileklerini Tanrı'ya ileteceklerine inanmışlardır. Bu inanış, İslamiyet'le birlikte Allah'ın rızasını kazanmış, keramet sahibi kimseler olarak bilinen velilere geçmiş, onların dilekleri Allah'a ileteceklerine inanılmıştır. Bu yüzden insanlar özellikle Hıdırellez gibi kutsal sayılabilecek günlerde tıpkı eskiden kamlara gittikleri gibi İslamiyet'ten sonra da ölmüş atalarının mezarlarına, yatırlara ve türbelere gitmişlerdir. “Bunlardan hareketle Müslümanlıktaki veli kültürünün menşeyi itibariyle İslamiyet'le bir ilgisi olmadığı rahatça söylenebilir (Ocak, 1992, s. 6).” Dolayısıyla İslamiyet'teki veli kültürünün temelinde atalar kültü vardır diyebiliriz. Bu da din değişse bile insanların yaşamlarında önemli bir yer edinen bazı inanış ve uygulamaların tamamen terk edilmediğini, yeni dinle harmanlanarak yaşatılmaya devam ettiğini göstermektedir.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesini Hıdırellez bayramı ve Balıkesir’de bu bayrama bağlı olarak gerçekleştirilen inanışlar ve uygulamalar oluşturmaktadır. Çalışmada ilk olarak Hıdırellez’in tanımı gerek sözlü gerekse yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre yapılmış, daha sonra ise Balıkesir’in gerek il merkezinde gerekse ilçe ve mahallelerinde saha araştırması ve yazılı kaynaklardan elde edilen Hıdırellez’le ilgili inanışlar ve uygulamalar mukayese yöntemiyle tabiat kültürleri ve atalar kültü çerçevesinde ele alınmıştır.

Bunların yanında çalışma sırasında hem alandan hem de yazılı kaynaklardan elde edilen veriler bir bütün olarak değerlendirilip, Balıkesir’de Hıdırellez’e bağlı gerçekleştirilen inanış ve uygulamaların geçmişten günümüze ne gibi değişim ve dönüşümler geçirdiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Hıdırellez, Türk kültüründe oldukça önemli bir yere sahip olmuş, pek çok kez halkbilimi çalışmalarının konusu olmuş ve hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmaların büyük bir çoğunluğunu makaleler oluşturmakla birlikte Hıdırellez’i birebir konu edinen kitap ve tezlerin sayısı oldukça azdır. Tez konumuz Balıkesir’de Hıdırellez’e bağlı inanış ve uygulamalar olduğundan burada Hıdırellez ile ilgili çalışmaların hepsine yer vermek tezin sınırlılıklarını aşacağından dolayı mümkün değildir. Bu nedenle İlgili Araştırmalar bölümünde Balıkesir’de Hıdırellez ile ilgili yapılmış çalışmaların tümüne yer verilmiş fakat Hıdırellez konusunu genel olarak ele alan çalışmalardan en temel olanlar aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmalardan en eski ve en kapsamlı olanı Ahmet Yaşar Ocak’ın *İslam Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü* adlı eseridir. Bu çalışmada ilk olarak Hızır-İlyas kültürünün kaynakları verilmiş, daha sonra İslam ilahiyatında, İslam-Türk

tasavvufunda, halk inançlarında, folklorda ve Türk edebiyatında Hızır-İlyas kültürünün yerinden bahsedilmiştir. Çalışma konumuz olan Hıdırellez bayramı, 4. bölümde “Folklorda Hızır veya Hızır-İlyas Kültü Merasimleri” başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde ilk olarak Hıdırellez’in anlam ve öneminden bahsedilmiş daha sonra Türkiye ve Türkiye dışındaki Hıdırellez kutlamalarına, adet, gelenek, inanış ve uygulamalarına yer verilmıştır. Bütün bu değerlendirmelerin sonucunda Hıdırellez’in kısmen eski Türk inançlarının kısmen Anadolu’nun eski yerli adetlerinin kısmen de Aya Yorgi kültürü merasimlerinin devamı olarak karma bir inanç, adet ve gelenekler sistemi olduğu sonucuna varılmıştır (Ocak, 2019).

Hıdırellez ile ilgili en eski ve en temel bilgileri içeren başka bir çalışma Pertev Naili Boratav’ın *100 Soruda Türk Folkloru* adlı çalışmasıdır. Bu çalışma Giriş ve Sonuç bölümleri haricinde toplam beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise “Bayramlar” ele alınmıştır. Boratav ilk olarak bayramları dinlik bayramlar, ulusluk bayramlar ve mevsimlik bayramlar olarak tasnif etmiş, daha sonra bunları da kendi içlerinde bir tasnife tabi tutmuştur. Boratav, bu tasnifte Hıdırellez’i genel mevsimlik bayramlar kümesinde, bahar bayramları başlığı altında ele almıştır. Ayrıca Hıdırellez’in bahar bayramları içinde yaygınlığı, töre ve törenlerinin, eğlencelerinin zenginliği bakımından en dikkate değer bayram olduğunu ifade etmiştir (Boratav, 2020).

Bunların dışında Hıdırellez’i birebir konu edinen iki tane lisansüstü tez bulunmakta fakat bir ilin Hıdırellez gelenekleri üzerine yapılmış bir tez çalışması bulunmamaktadır.

Bunlardan ilki Seval Kasımoğlu’nun *Cumhuriyet Döneminde Geleneksel Kutlamalar Bağlamında Hıdırellez Geleneği* adlı yüksek lisans tezidir. Bu tez Türkiye’de Hıdırellez gelenekleri üzerine halk bilimi alanında yapılmış en eski tezdur. Tezde Cumhuriyet Dönemindeki Hıdırellez kutlamalarının yapısal ve işlevsel boyutu üzerinde durulmuştur (Kasımoğlu, 2007).

Bir diğeri ise Sema Aktürk’ün *Türkiye’de Hıdırellez Etrafında Oluşan Folklorik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme* adlı yüksek lisans tezidir. Bu tezde Türkiye’nin genelindeki çeşitli Hıdırellez gelenekleri, inanış ve uygulamalarına yazılı kaynaklardan derlenerek yer verilmiş ve bunların bir değerlendirilmesi yapılmıştır (Aktürk, 2014).

Hıdırellez konusu üzerine bugüne kadar yapılmış çalışmaların çok büyük bir kısmını makaleler ve bildiriler oluşturmaktadır. Bu nedenle Hıdırellez ile ilgili yazılmış bütün makale ve bildirelere burada yer vermek çalışmanın sınırlılıklarını aşacağından dolayı mümkün değildir. Burada yalnızca Hıdırellez konusunda yazılmış en temel makale ve bildirelere yer verilmiştir.

Kemal Güngör'ün, *Anadolu'da Hızır Geleneği Ve Hıdırellez Törenlerine Dair Bir İnceleme* adlı çalışması Hızır geleneği ve Hıdırellez törenleri üzerine yapılmış en eski çalışmalardan biridir. Güngör bu çalışmasında ilk olarak Hızır'ın kim olduğuna dair detaylı incelemeler yapmış daha sonra Hıdırellez geleneği ve buna bağlı gerçekleştirilen çeşitli inanış ve uygulamalara yer vermiştir. Son olarak Hıdırellez'in hem eski devirlerin sosyal ve dini hayatından hem de İslami tesirlerle sonradan kazandığı pek çok vasıf taşıdığını belirtmektedir (Güngör, 1956, s. 19-57).

Orhan Acıpayamlı, *Türkiye'de Bahar Bayramı Hıdırellez* adlı yazısında ilk olarak bahar törenlerinin kökeni hakkında bilgi vermekte daha sonra bu bahar törenlerinin 6 Mayıs'tan önce yapılan hazırlık işlemleri; 6 Mayıs günü yapılanlar; bitiş uygulamaları olmak üzere üç merhaleden oluştuğunu ve bu aşamaların her birinde neler yapıldığını aktarmaktadır. Devamında Hıdırellez sözünün doğuşu ile ilgili çeşitli görüşlere yer vermekte ve Hıdırellez günü dilenen dileklerden örnekler vermektedir. Acıpayamlı son olarak Hıdırellez'in geçiş töreni niteliğinde, Orta Asya kaynaklı bir ilkbahar töreni olduğunu belirtmektedir (Acıpayamlı, 1973, s. 21-25).

Tuncer Baykara, *Hıdırellez ve Türk Kültürü* yazısında Hıdırellez'in Türk kültürü içerisindeki yeri ve öneminden bahsetmekte, Çin kaynaklarının verdiği bilgilerden hareketle Hıdırellez'in eski Türklerin her yılın beşinci ayında kutladıkları ilkbahar törenlerinin devamı niteliğinde olduğunu belirtmektedir.

Mehmet Şakir Ülkütaşır, *Hıdırellez Hakkında Bir Araştırma* makalesinde ilk olarak Hıdırellez'in Türk folklorundaki tarihçesinden bahsetmiş, daha sonra İstanbul'daki Hıdırellez kutlamalarına ve adetlerine yer vermiştir (Ülkütaşır, 1975, s. 157-170).

Murat Uraz, *Hıdırellez Ve Hızır İle İlyas* yazısında ilk olarak Hıdırellez'in ne olduğuna ve Hıdırellez ile ilgili yazılmış şiirlere yer vermiş daha sonra Hızır ve İlyas hakkında bilgi vermiş ve Hıdırellez gününe ait bir takım inanış ve uygulamalardan bahsetmiştir (Uraz, 1978, s. 8311-8315).

Umat Günay, *Ritüeller Ve Hıdırellez* başlıklı yazısında ritüellerin toplum içindeki fonksiyonlarından bahsederek Hıdırellez'in Türk kültür ve sosyal hayatı içinde asırlardır devam eden arkaik ritüellerden biri olduğunu belirtmektedir (Günay, 1990, s. 10-12).

Bilge Seyidoğlu, *Hıdırellez* adlı yazısında ilk olarak Hıdırellez kelimesinin Hızır ve İlyas isimlerinin birleşmesinden meydana geldiğini belirterek Hızır ve İlyas'ın şahsiyetleri hakkında bilgi vermektedir. Ardından Hıdırellez'in Hızır ve İlyas'la olan ilişkisini açıklayarak Hıdırellez bayramının kökeninden ve kutlamalarından bahsetmektedir (Seyidoğlu, 1990, s. 23-24).

Meltem Emine Cingöz ve Alparslan Santur tarafından hazırlanan *Türkiye'de Hıdırellez'de Uygulanan Bazı İnanç Ve Âdetlerle İlgili Bir Atlas Denemesi* adlı çalışmada Türkiye'de Hıdırellez'e bağlı gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar 1) Kısmet ve şans talebine yönelik olanlar, 2) Şifa ve sağlık talebine yönelik olanlar, 3) Bereket, bolluk ve uğura yönelik olanlar, 4) Mal, mülk ve servet talebine yönelik olanlar, 5) Çeşitli kaçınmalarla ilgili olanlar şeklinde tasnif edilmiş ve bu şekilde bir atlas denemesi yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda Türkiye'de Hıdırellez uygulamalarının özellikle Batı Anadolu ve Trakya bölgesinde daha yaygın olarak yaşatıldığı, bu uygulamaların ilden ile farklılık gösterdiği, il merkezlerinden ziyade ilçe ve mahallelerde daha yaygın olduğu ve bütün bu uygulamaların daha çok genç kızlar tarafından gerçekleştirildiği sonucuna varılmıştır (Cingöz ve Santur, 1993, s. 5-22).

Nebi Özdemir, *Eğlence Kavramı Ve Hıdırellez Kutlamaları* makalesinde Hıdırellez'in esasında bir kutlama töreni olduğunu ve eğlenceyi içerdiğini belirterek Hıdırellez kutlamalarının eğlence boyutunu ele almıştır (Özdemir, 1999, s. 31-38)

Özkul Çobanoğlu, *Yapısal Ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hıdırellez* adlı çalışmada ilk olarak geleneksel bayram kavramını açıklamış, daha sonra Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan Nevruz ve Hıdırellez bayramları yapısal ve işlevsel özelliklerine göre mukayese edilerek incelemiştir (Çobanoğlu, 2000, s. 51-59).

Ayşe Yücel, *Türk Dünyasında Hıdırellez Kutlamaları Ve İşlevleri* adlı makalesinde ilk olarak Hızır'ın kimliğinden bahsetmiş, daha sonra Hızır'ın Türk sosyal hayatı içindeki yeri ve Hızır inancına bağlı olarak oluşan geleneklere yer

vermiştir. Ayrıca Hıdırellez'le ilgili inanış ve uygulamalar da ele alınmış, Hıdırellez günü dilenen dileklerin her birinin Hızır'ın fonksiyonlarından olduğu belirtmiştir (Yücel, 2002, s. 35-38).

Kitaplar

Balkır, Osman. (1935a). Balıkesir'de Halk İnanmaları, Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi Yayınları, Balıkesir.

Osman Balkır bu çalışmasında Balıkesir'deki doğum, düğün, ölüm, bayramlar vb. çeşitli inanışları 1'den 214'e kadar numaralandırmış ve o şekilde yer vermiştir. 46. ve 47. maddelerde ise Balıkesir'de Hıdırellez ile ilgili inanışları aktarmıştır.

Balkır, Osman. (1935b). Balıkesir ve Köylerinde Özel Görenek ve İnanmalar, Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi Yayınları, Balıkesir.

Bu çalışma Balıkesir'de halk inanışları üzerine yapılmış, Balıkesir'deki halk inanmalarının, gelenek ve göreneklerinin derlenip toplandığı en eski çalışmalardan biridir. Ayrıca çalışmada Balıkesir'in çeşitli yerlerindeki Hıdırellez inanmalarına da yer verilmiştir. Balıkesir'deki Hıdırellez geleneklerine dair ulaşabildiğimiz en eski kaynak olması bakımından da son derece önemlidir.

Akay, İsmail Hakkı. (1942). Balıkesir Halkiyatı Cilt I, Balıkesir Halkevi Yayınları, Balıkesir.

Bu çalışma Balıkesir'de halk bilimi alanında yapılmış en eski çalışmalardan bir tanesidir. Çalışma, "Atasözleri", "Yanıltmaçlar- Şaşırtmacalar", "Bilmeceler", "Maniler", "Türküler" ve "Adetlerimiz" olmak üzere toplamda altı kısımdan oluşmakta ve Balıkesir halkiyatından çeşitli örnekler sunmaktadır. Özellikle "Adetlerimiz" kısmında Balıkesir'deki doğum, sünnet, nişan, düğün, bayram ve cenaze merasimi gibi çeşitli geleneklere yer verilmiştir. Ayrıca bu başlık altında "Hıdırellez İnanmaları" alt başlığı altında Osman Balkır'ın Kaynak dergisindeki makalesinden Balıkesir'deki çeşitli Hıdırellez gelenekleri aynen aktarılmıştır. Bunun haricinde Balıkesir'in kırsal mahallelerindeki yağmur duası geleneklerine de yer verilmiştir.

Şahin, Halil İbrahim. (2013). Çepniler Tarih İnanış ve Halkbilimi, Altınpost Yayınları, Ankara.

Bu kitap, Halil İbrahim Şahin'in Balıkesir Çepni Kültürü adlı yüksek lisans tezinden kitaplaştırılmıştır. Şahin bu çalışmasında ilk olarak Çepnilerin tarihi ve inanış yapısı hakkında bilgi vermiş, daha sonra Çepnilerin halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerine yer vermiştir. Balıkesir'de yaşayan Çepni halkının halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerinden örnekler barındıran bu çalışmada Balıkesir Çepnilerinin Hıdırellez geleneklerine de yer verilmiştir.

Tezler

Hıdırellez halk bilimi alanında en çok çalışılmış konulardan biridir. Fakat bu çalışmalar daha çok makale türündedir. Halk bilimi alanında Hıdırellez'i birebir konu edinen tezler yalnızca iki tanedir. Bunların dışında bir ilin Hıdırellez geleneklerini konu edinen herhangi bir tez çalışması bulunmamaktadır. Fakat Balıkesir'de bir bölgenin ya da etnik grubun halk edebiyatı ve halk bilimi üzerine yapılmış olan çalışmaların neredeyse tamamında Hıdırellez geleneklerine de ayrı bir başlık altında yer verilmiştir.

Yeşil, Hülya. (2001). Balıkesir İli Türkali Köyü Halkbilim Ürünlerinin Derlenmesi Ve Değerlendirilmesi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.

Bu tezde Balıkesir'in Altıeylül ilçesine bağlı Türkali Mahallesi'nin geleneksel yapısı, halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri derlenmiş ve incelenmiştir. Bu bağlamda Türkali Mahallesi'nin Hıdırellez geleneklerine de yer verilmiştir.

Olgunsoy, Berna. (2007). Balıkesir Yöresinden Derlenmiş Bitki Ve Hayvanlarla İlgili İnanış Ve Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Bu tezde Balıkesir yöresinde bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalar derlenmiş ve incelenmiştir. Bitkiler, Hıdırellez'deki dilek dileme uygulamalarında en çok kullanılan unsurlardan olduğu için tezde Hıdırellez'e de yer verilmiştir. Özellikle de Hıdırellez'de bitkiler etrafında yapılan uygulamalar aktarılmıştır.

Bıldır, Fatma. (2008). Dursunbey (Balıkesir) Yöresi Halk Edebiyatı Ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Bu tezde Balıkesir'in Dursunbey yöresinin halk edebiyatı ve halk bilimi ürünleri derlenmiş ve incelenmiştir. Ayrıca tezde halk bilimi ürünlerinden biri olan Hıdırellez geleneklerine de yer verilmiş, Dursunbey yöresinde Hıdırellez'e bağlı gerçekleştirilen bir takım inanış ve uygulamalar aktarılmıştır. Çalışma, malzeme açısından oldukça zengindir.

Aydoğan, Hatice Aycan. (2012). Türk Kültüründe Bereketi Arttırmaya Yönelik İnanış Ve Uygulamalar. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Bu çalışma Türk kültüründe bereketi arttırmaya yönelik yapılan inanış ve uygulamaları kapsamaktadır. Bu bağlamda Hıdırellez bayramının bereket yönü ve Hıdırellez'de bereketi sağlamak için yapılan çeşitli inanış ve uygulamalar da yer almaktadır. Ayrıca çalışmada Hıdırellez uygulamalarında kullanılan su ve ağaç gibi unsurlardan hareketle Hıdırellez'in eski Türklerdeki bolluk bereket törenlerinin bir kalıntısı olduğu belirtilmektedir.

İrkil Erol, Kübra. (2014). Balıkesir Merkez İlçe Manav Köyleri Halk Edebiyatı Ve Folklor Derlemeleri. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Bu çalışmada Balıkesir ilinin merkez ilçesine bağlı Manav mahallelerinin halk edebiyatı ve halk bilimi ürünleri derlenerek aktarılmıştır. Buna bağlı olarak çalışmada Balıkesir'in merkez ilçesine bağlı Manav mahallelerinin Hıdırellez kutlamalarına da yer verilmiş ve bu bölgede oldukça yaygın olarak kutlandığı belirtilmiştir.

Aşkın, Şeyma. (2019). Yaren Mahallesi (İvrindi-Balıkesir) Halkbilimi Ürünleri. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Bu tezde Balıkesir'in İvrindi ilçesine bağlı Yarenler Mahallesi'nin halk edebiyatı ve halk bilimi ürünleri yer almaktadır. Dolayısıyla halk bilimi ürünlerinden biri olan Hıdırellez bayramına da yer verilmiş, Yaren Mahallesi halkının Hıdırellez gelenekleri derlenmiştir.

Güneşçelik, Zeynep. (2019). Balıkesir Romanlarının Halkbilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Bu tezde Balıkesir’de yaşayan Roman halkının halk edebiyatı ve halk bilimi ürünleri yer almaktadır. Dolayısıyla Balıkesir Romanlarının Hıdırellez kutlamalarına da yer verilmiştir. Ayrıca Hıdırellez’in etnik nitelikte bir bayram olduğu ve “Çingene Bayramı” olarak bilindiği vurgulanarak Balıkesir Romanları arasında da canlılığını kaybetmeden devam eden bir gelenek olduğu aktarılmaktadır.

Hazar, Elçin. (2020). Edremit/Doyran Folkloru Üzerine Bir Araştırma. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Bu tezde Balıkesir’in Edremit ilçesine bağlı Doyran Mahallesi’nde yaşayan Tahtacı Türkmenlerinin halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri derlenmiştir. Bu bağlamda Hıdırellez geleneklerine de yer verilmiş, Doyran Mahallesi’nde yaşayan Tahtacı Türkmenlerinin Hıdırellez’de gerçekleştirdikleri bir takım inanış ve uygulamalar aktarılmıştır.

Aydın, Cansu. (2022). Karesi İlçesi (Balıkesir) Çepnilerinin Halkbilimi Ürünleri. Üzerine Bir Araştırma Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Bu çalışmada Balıkesir ilinin Karesi ilçesinde yaşayan Çepnilerin inanç yapısı, halk edebiyatı ve halk bilimi ürünleri derlenmiş ve incelenmiştir. Dolayısıyla Karesi’de yaşayan Çepni halkının Hıdırellez gelenekleri de derlenmiş ve Hıdırellez’i hâlâ canlı bir şekilde yaşattıkları ortaya konmuştur.

Özmen, Hatice Şeyma. (2023). Savaştepe’deki Karakeçili Yörüklerinin Halk Edebiyatı Ve Halk Bilimi Ürünlerinden Örnekler. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Bu tez, Balıkesir’in Savaştepe ilçesinde yaşayan Karakeçili Yörüklerinin halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerini kapsamaktadır. Ayrıca Savaştepe’deki Karakeçili Yörüklerinin Hıdırellez’i nasıl kutladıklarına ve Hıdırellez ile ilgili bir takım inanış ve uygulamalarına da yer verilmiştir.

Makaleler ve Bildiriler

Hıdırellez konusu üzerine bugüne kadar yapılmış çalışmaların çok büyük bir kısmını makaleler ve bildiriler oluşturmaktadır. Bu nedenle Hıdırellez ile ilgili yazılmış bütün makale ve bildirelere burada yer vermek çalışmanın sınırlılıklarını aşacağından dolayı mümkün değildir. Burada yalnızca Balıkesir’de Hıdırellez gelenekleri ile ilgili yazılmış olan makale ve bildirelere yer verilmiştir.

Balkır, Osman (1936) Hıdırellez İnanmaları. Kaynak Dergisi (4) 38, 68-69.

Osman Balkır bu yazısında Balıkesir’de Hıdırellez’in nasıl kutlandığına ve Hıdırellez gününe dair halk arasında yaygın olan inanış ve uygulamalara yer vermiştir. Çalışma, Balıkesir’de Hıdırellez gelenekleri üzerine yapılmış en eski çalışmalardan olması sebebiyle önemlidir.

Sadi, Ruhi. (1957). Balıkesir’de Hıdırellez Merasimi. Halk Bilgisi Haberleri Dergisi. 1 (15), 13-15.

Bu makale Balıkesir’de Hıdırellez gelenekleri üzerine yazılmış en eski makaledir. Bu yazıda Balıkesir’de Hıdırellez kutlamalarının nasıl yapıldığına, Hıdırellez gününe ait bir takım inanış ve uygulamalara ve Hızır hakkında anlatılan menkıbelere yer verilmiştir.

Santur, Alparslan. (1990). Balıkesir’de Hıdırellez Geleneği. Milli Kültür Dergisi (72), 25-27.

Bu makalede de Hıdırellez geleneğinin Balıkesir’deki adet ve uygulamalarına yer verilmiştir. Makalede ilk olarak Balıkesir’de Hıdırellez hazırlarından bahsedilmiş, ardından Hıdırellez günü yapılan birtakım uygulamalara yer verilmiş ve son olarak Balıkesir yöresinde Hıdırellez günü söylenen maniler, atasözleri ve deyimlere yer verilmiştir.

Kaya, Azat (1996) Balıkesir’de Köy Hayrı Geleneği. 1. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, 204-207.

Bu bildiri Balıkesir’de her sene nisan ve haziran ayları arasında yapılan köy hayırlarının nasıl yapıldığı ve köy hayırlarının Hıdırellez ve yağmur duası gibi farklı geleneklerle olan ilişkisi ortaya konmuştur.

Kaya, Azat. (1997). Balıkesir’de Yatırlar Çevresinde Oluşan İnanç Ve Gelenekler. 5. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, 283-288.

Bu bildiride Balıkesir'deki yatırlar çevresinde oluşan inanış ve uygulamalar yer almaktadır. Kaya bu bildirinde ilk olarak yatır kavramı üzerinde durmuş, daha sonra yatırlar etrafındaki inanış ve uygulamaları yatırları ziyaret etme nedenleri ve yatırları ziyaret etme şekilleri olarak ele almıştır. Ayrıca Balıkesir'de Hıdırellez günü ziyaret edilen yatırlar ve Hıdırellez'de yatırlar etrafında yapılan uygulamalara da yer vermiştir.

Duymaz, Ali. (2000). Balıkesir Ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (4), 337-354.

Bu çalışmada Balıkesir'de bulunan yatırlar fonksiyonları, etrafındaki uygulamalar, ziyaret zamanları, yatırlarda yatan zatların kimlikleri açısından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Balıkesir'de Hıdırellez günü ziyaret edilen yatırlara da yer verilmiştir.

Duymaz, Ali, Kumartaşlıoğlu, Satı. (2017). "Toy"dan "Hayır"a Balıkesir'de Köy Hayırları Örneği. 8. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, 193-202.

Bu çalışmada Balıkesir'de her yıl nisan ve haziran ayları arasında düzenlenen köy hayırları ele alınmıştır. Çalışmada ilk olarak toy kavramı açıklanmış, daha sonra köy hayırlarının mitolojik boyutu, dini boyutu ve sosyal boyutu ele alınmıştır. Ayrıca Balıkesir'de köy hayrı geleneğinin Hıdırellez geleneği ile iç içe geçerek bir bütünlük arz ettiği de belirtilmiştir.

Karabaşa, Solmaz. (2017). Balıkesir İli Edremit İlçesi Mehmetalan Köyü'nde Yaşayan Tahtacı Türkmenlerinde Hıdırellez Geleneği. Milli Folklor Dergisi, (13), 34-43.

Bu çalışma Balıkesir'in Edremit ilçesine bağlı Mehmetalan Mahallesi'nde yaşayan Tahtacı Türkmenlerinin Hıdırellez kutlamalarını ve buna bağlı inanış ve uygulamaları kapsamaktadır. Çalışmada Mehmetalan Mahallesi'ndeki Hıdırellez gelenekleri insan-çevre ilişkileri açısından ekolojik bir bakış açısıyla incelenmiştir.

Kumartaşlıoğlu, Satı. (2017). Edremit Ve Burhaniye Tahtacılarında Hıdırellez. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (37), 275-295.

Bu makale Balıkesir'in Edremit ve Burhaniye ilçelerinde yaşayan Tahtacı Türkmenlerinin Hıdırellez geleneklerini kapsamaktadır. Makalede Edremit ve Burhaniye Tahtacılarının Hıdırellez uygulamaları, bolluk ve bereketi sağlamaya yönelik uygulamalar, arınma ve sağlık ile ilgili uygulamalar, mezar ziyaretleri ve kurban uygulamaları olarak incelenmiştir. Ayrıca Balıkesir Tahtacıları arasındaki Hıdırellez gelenekleri Anadolu'nun farklı yerlerindeki Tahtacıların Hıdırellez gelenekleri mukayeseli olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda Tahtacıların Hıdırellez geleneklerinin genel anlamda benzer olduğu ve eski Türk kültüründen izler taşıdığı tespit edilmiştir.

Özgürel, G., Çelik Uğuz S. ve Esenkal Çözeli F. (2023). Hıdırellez. A. Duymaz (Ed.), Balıkesir Somut Olmayan Kültürel Miras Alan Araştırmaları içinde (s. 335-344). Balıkesir: Balıkesir Valiliği Yayınları.

Bu çalışmada ilk olarak Hıdırellez bayramının Türk kültürü içerisindeki yeri ve öneminden bahsedilmiş, daha sonra ise Balıkesir'de Hıdırellez gelenekleri, inanış ve uygulamaları ilçelere göre verilmiştir. Ayrıca "Hıdırellez" başlığı malzeme açısından son derece verimlidir.

Kumartaşlıoğlu S. (2023). Köy hayırları. A. Duymaz (Ed.), Balıkesir Somut Olmayan Kültürel Miras Alan Araştırmaları içinde (347-361). Balıkesir: Balıkesir Valiliği Yayınları.

Bu çalışmada Balıkesir'deki köy hayırları:

1. Köy Hayırlarının Hazırlık Safhası,
2. Köy Hayırlarının İcra Safhası;
 - a. Mevlit- Yağmur Duası,
 - b. Yemek- Ziyafet,
 - c. Eğlence şeklinde tasnif edilmiştir.

Ayrıca köy hayırlarının da tıpkı Hıdırellez gibi mevsimlik bir tören olduğu, baharı, yazı ve yeni yılı karşılamak için düzenlendiği, eski Türk kültüründeki toy geleneğinin günümüzdeki bir yansıması olduğu ve bu geleneğin Balıkesir'de Hıdırellez geleneği ile birlikte, iç içe geçmiş şekilde yaşamaya devam ettiği belirtilmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Halk bilimi çalışmalarında kullanılan çeşitli metot ve teknikler vardır. Nail Tan *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler* kitabında Folklor araştırmalarında kullanılan bu metot ve teknikleri dört başlık altında ele almıştır. Bunlar;

- A. Alan Araştırması Metodu
- B. Örnek Olay Metodu
- C. Yazılı Kaynaklardan Araştırma
- D. Diğer Metotlar (Tan, 2003, s. 119) şeklindedir.

Bu metotlar arasında halk bilimi çalışmalarında en sık kullanılan metot alan araştırması metodudur. Alan araştırması metodu araştırmacının güvenilir, özgün bilgi elde etmek amacıyla araştırma yapacağı topluluğun yaşadığı yere giderek çalışma yapmasıdır (Tan, 2003, s. 119). Bu çalışmada da kullanılan temel metot alan araştırması metodudur. Bunun yanında literatür çalışması da yapılmıştır. Alan araştırması ve literatürden elde edilen veriler ise mukayese edilerek aktarılmıştır.

Alan araştırmasına çıkmadan önce araştırma konumuz olan Balıkesir’de Hıdırellez gelenekleri üzerine daha önceden yapılmış olan çalışmalar incelenmiş, bunlardan hareketle alan araştırmasında Balıkesir’de ziyaret edilecek olan yerler belirlenmiş ve bu doğrultuda sahaya çıkılmıştır. Belirlenen mahallelerin pek çoğuna gitmeden önce mahalle muhtarıyla görüşülmüş ve o şekilde gidilmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini Balıkesir’de Hıdırellez’e bağlı gerçekleştirilen inanışlar ve uygulamalar oluşturmaktadır. Örneklemi ise Balıkesir ilinin herhangi bir bölgesinde yaşayan bir etnik grup ya da Balıkesir ilinin belli bir bölgesi değil, Balıkesir ilinin tamamıdır. Bu çalışma kapsamında Balıkesir il merkezi başta olmak üzere, Bigadiç, Sındırgı, Kepsut, Gönen ve Burhaniye ilçe merkezleri ile Pamukçu, Balıklı,

Kongurca, Söğütçük, Çukurhüseyin, Ovaköy, Yeşildere, Doğançam, Ilıca, Naipli, Turplu, Karabeyler, Bayat, Bahçedere (Kavakbaşı), (Karesi) Hisaralan, Türkali, Selimiye, Akbaş, Dört Yol, Gökçeyazı, Mehmetler, Kepekler, Ilıcaboğazı, Esenli, İskeleköy, Güre, Yassıçalı, Mehmetalan, Çamcı, Bostancı, Arıtaşı, Avcılar, Tahtacı, Kavlaklar, Hacıhasanlar, (Sındırgı) Hisaralan, Yıldızköy, Gökçedere, Ömerköy ve Doyran mahallerinde alan araştırması yapılmıştır. Balıkesir’de Hıdırellez gelenekleri bir bütünlük arz etmektedir. Dolayısıyla alan araştırması sırasında gidilen bu yerler de Balıkesir’in tamamını temsil edebilecek özellikler sergilemektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Bu çalışmada ilk olarak yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemine bağlı olarak Balıkesir’de Hıdırellez gelenekleri ile ilgili daha önceden yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir. Bunlardan hareketle alan araştırması yöntemine bağlı olarak önce araştırma yapılacak olan yerlerin listesi çıkartılmış, araştırma sırasında kullanılacak malzemelerin hazırlığı yapılmış, alana gidiş ve dönüşte kullanılacak ulaşım araçları belirlenmiş, alan araştırması yapılacak olan mahallelerin muhtarlarıyla görüşülmüş ve alanla ilgili ön araştırmalar yapılarak alana çıkmadan önce yapılması gereken hazırlıklar tamamlanmıştır.

Alan araştırması sırasında kullanılan veri toplama araçları ses kayıt cihazı, kamera ve fotoğraf makinesidir. Bunun yanında alan araştırması yöntemlerinden gözlem ve görüşme yöntemleri kullanılmıştır. “Gözlem yönteminde derlemecinin durumu iki şekildedir. Bunlardan bir aktif katılımcı gözlem durumu, ikincisi de pasif katılımcı gözlem durumudur (Ekici, 2020, s. 67)”. Bu çalışmada her iki gözlem durumu da kullanılmıştır. Çünkü araştırma konumuz olan Hıdırellez bayramı yılda bir kere 6 Mayıs gününde kutlanmaktadır. Buna bağlı olarak Hıdırellez günü yaptığımız alan araştırmasında aktif katılımcı gözlem durumu, diğer günlerde yaptığımız alan araştırmalarında da pasif katılımcı gözlem durumu kullanılmıştır. Görüşmeler esnasında kaynak şahıslara sorulacak olan sorular ise alana çıkmadan önce hazırlanmış, bu konuda Metin Ekici’nin *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* adlı kitabı (Ekici, 2020, s. 193-194) ile Milli Kültür Dergisi’nin *Hıdırellez Özel Sayısından* (Milli Kültür, 1990, s. 44-45) yararlanılmıştır.

Alan araştırması sırasında kullanılan gözlem ve görüşme yöntemlerinde ses kayıt cihazı, kamera ve fotoğraf makinesi gibi teknik malzemelerden yararlanılmıştır.

Alan araştırması sırasında bu araçları kullanarak topladığımız malzemeleri yazıya aktarırken de bilgisayar ve harici hard disk kullanılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

Bu çalışmada ilk olarak yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemine bağlı olarak Hıdırellez bayramı ve Balıkesir’de Hıdırellez gelenekleri ile ilgili halihazırda var olan çalışmalar incelenmiş ve yazılı kaynaklardan elde edilen bu bilgilere göre alan araştırması sırasında gidilecek olan yerler belirlenmiş, alana çıkmadan önce yapılması gereken hazırlıklar tamamlanmış ve bundan sonra sahaya çıkılmıştır.

İlk saha çalışması 30 Mart 2022 tarihinde Balıkesir’in Altıeylül ilçesine bağlı Pamukçu Mahallesi’nde, son derleme çalışması ise 6 Mart 2023 tarihinde Edremit’e bağlı Doyran Mahallesi’nde yapılmıştır. Saha çalışması boyunca gittiğimiz mahallelerde önce muhtarlarla görüşülmüş ve çalışmanın konusu açıklandıktan sonra onlardan bize bu konuda bilgi verebilecek kaynak şahıslara yönlendirmeleri istenmiştir. Kaynak şahıslarla yapılan görüşmelerde çalışma konusuyla ilgili sorular sormadan önce ilk olarak derlemenin yapıldığı tarih ve yer, kaynak şahsın adı ve soyadı, doğum tarihi, nereli olduğu, öğrenim durumu ve mesleği ile ilgili bilgiler not edilmiştir.

Çalışmanın veri toplama süreci yukarıda belirtilen tarihlere göre yaklaşık bir yıllık bir süre zarfında tamamlanmıştır. Çalışma esnasında bir il merkezi, beş ilçe merkezi ve 40 kırsal mahalle olmak üzere toplamda 46 yerleşim yerine gidilmiş, 93 kaynak şahısla görüşülmüş ve Hıdırellez’e bağlı gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar derlenmiştir.

Saha araştırması sırasında kaynak şahıslarla yaptığımız görüşmelerde herhangi bir sorunla karşılaşılmamış, Balıkesir halkı bizleri büyük bir misafirperverlikle karşılamış ve konumuzla ilgili gerekli bilgileri büyük bir içtenlikle vermişlerdir. Ancak alan araştırması yapılacak olan mahallelere ulaşım konusunda ciddi zorluklar yaşadığımızı da belirtmeliyiz. Çalışmanın yapılacağı mahallelere ulaşım sağlayabilmek için halk otobüsü ve minibüs gibi ulaşım araçlarının sefer saatlerinin ya çok erken ya da çok geç saatlerde olması, hatta bazı mahallelere hiçbir ulaşım aracının bulunmaması gibi durumlar ulaşımında ciddi aksaklıklar yaşanmasına sebep olmuştur. Çalışmada ulaşım dışında herhangi bir zorlukla karşılaşılmamıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Alan araştırmasından elde edilen verilerin analizi aşamasında ilk olarak kaynak şahıslarla yapmış olduğumuz görüşmelerden alınan ses kayıtları dinlenerek bilgisayar ortamında yazıya aktarılmış, yazıya aktarılan malzemeler inanış ve uygulamalar çerçevesinde bir tasnife tabi tutulmuştur.

Bu çalışma hem bir dil çalışması olmadığı hem de toplanan malzemelerin içinde metin bulunmadığı, toplanan malzemenin tamamını inanışlar ve uygulamalar oluşturduğundan kaynak şahıslardan derlenen malzemeler yazıya aktarılırken ağız özellikleri dikkate alınmamıştır.

Balıkesir’de Hıdırellez kutlamaları ilk başta yapısal olarak incelenmiş, Balıkesir’de Hıdırellez’e bağlı inanış ve uygulamalar ise her biri bir kült etrafında gerçekleştirildiği için tasnifte de buna bağlı kalınmış, tabiat kültleri etrafında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar ve atalar kültü etrafında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar şeklinde tasnif edilmiştir. Herhangi bir kült etrafında gerçekleştirilmeyen inanış ve uygulamalar ise diğer inanış ve uygulamalar başlığı altında ele alınmıştır. Tasnif edilen bu malzemeler ilgili başlıklar altında kendi içinde de bir tasnife tabi tutulmuştur. Balıkesir’de Hıdırellez’le i içe geçmiş ve birlikte kutlanmakta olan köy hayırları ise son bölümde ele alınmıştır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Araştırma Alanı Hakkında Bilgiler

4.1.1. Tarih

Balıkesir'in tarihi oldukça eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Eski çağlarda Balıkesir ve çevresinde Mysialılar yaşamışlardır. Bu nedenle bölge Mysia bölgesi olarak bilinmektedir. Mysia bölgesi, sırayla Hititlerin, Frigyalıların, Lidyalıların, Perslerin, Büyük İskenderin, Bergama Krallığının, Roma ve Bizans imparatorluklarının da egemenliği altına girmiştir. Daha sonra Mysia bölgesi 1080 yılında Süleyman Şah tarafından fethedilmiş ve bölge Türk egemenliği altına alınmıştır.

Daha sonraları Karesioğulları Balıkesir'i fethetmiş ve beyliğin başkenti yapmışlardır. Karesioğulları Beyliği il olarak Selçuklu daha sonra İlhanlı hakimiyeti altında kalmış en son Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir. Karesi beyliği Osmanlı hakimiyetine giren ilk beyliktir. Balıkesir, Osmanlı hakimiyetindeyken Anadolu Beylerbeyliği'nin sancaklarından biri olmuştur. Tanzimat'tan sonra da Bursa'nın sancaklarından biri olmuştur. 1881 yılından sonra ise vilayet olmuştur.

Balıkesir'in Kurtuluş Savaşı'nda da çok önemli bir yeri vardır. Balıkesir halkı ülkenin kurtulması için teşkilatlanmış ve 1914'te Balıkesir Müdafaa-yı Milliye teşkilatı kurulmuş, seferberlik ilan edilmiştir. 1919 yılında İzmir işgal edilince Balıkesir halkı silahlı mücadeleye karar vermişlerdir. İşte bu kararlarla birlikte düşmanların bütün planları bozulmuştur. Daha sonra Redd-i İlhak adıyla cemiyetler kurulmuş, halkın desteği alınarak kongreler düzenlenmiştir. Balıkesir'deki bu hareketlerin Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasında çok büyük bir payı vardır. Balıkesir hâlâ Kuva-yı Milliye şehri olarak anılmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi'nde Atatürk Balıkesir'i 7 kez ziyaret etmiştir. Bunlardan ilki 6 Şubat 1923 tarihinde gerçekleşmiştir. Atatürk bu ziyaretinde Paşa Camii'nde okunan mevlitten sonra minbere çıkarak bir konuşma yapmıştır. *Balıkesir Hutbesi* diye anılan bu konuşmasında *Allah birdir, şanı büyüktür. Allah'ın selameti, atfeti ve hayrı*

üzerinize olsun diyerek söze başlamış ve kurulacak yeni devletin temel esasları ile devrimler ve cumhuriyete ışık tutan mesajlar vermiştir.¹

4.1.2. Coğrafya

Balıkesir ili, Anadolu'nun kuzeybatısında ve Marmara bölgesinin güneyinde yer almaktadır. Topraklarının büyük bir çoğunluğu Marmara bölgesinde, küçük bir kısmı da Ege bölgesindedir. Şehrin doğusunda Kütahya ve Bursa illeri, güneyinde Manisa ve İzmir illeri, batısında Çanakkale ili ile Ege Denizi, kuzeyinde ise Marmara Denizi bulunmaktadır. Balıkesir'in yüz ölçümü 14.299 Km² dir.²

Balıkesir'in iklim yapısı hem Akdeniz hem de Karadeniz iklimini barındırmaktadır. Bu nedenle Balıkesir'in iklimi değişken bir yapıya sahiptir.³ Balıkesir'in içinde bulunduğu bölge dördüncü zamanda oluşmuştur. Bu zamanda oluşan büyük çöküntüler sonucunda Marmara ve adalar ortaya çıkmıştır. Ayrıca Balıkesir coğrafi olarak Batı Anadolu'nun başlangıcı olarak kabul edilen Murat Dağları ile kuzeybatıya uzanan kısım üzerinde Balıkesir bölgesinden Marmara'ya uzanan Kazdağları ve Uludağ arasında yer almaktadır.⁴

Balıkesir coğrafi konumu itibariyle pek çok büyükşehiri birbirine bağlayan bir güzergah üzerinde bulunmaktadır. Bu durum da geçmişten günümüze Balıkesir'in coğrafi konumunu koruyabilmesinde etkili olmuştur.

4.1.3. İdari Yapı

Balıkesir ili toplamda 21 ilçeden oluşmaktadır. Bunlar: Altıeylül (927 km²), Karesi (742 km²), Sındırgı (1.378 km²), Bigadiç (1.028 km²), Savaştepe (409 km²), Kepsut (908 km²), Susurluk (645 km²), Manyas (593 km²), Gönen (1.118 km²), Bandırma (592 km²), İvrindi (761 km²), Havran (543 km²), Edremit (731 km²),

¹ Balıkesir'in tarihi hakkında detaylı bilgi için bkz. Bitek Kent: Balıkesir, İstanbul: 2003, s. 11-137; Balıkesir Kent Tarihi, Balıkesir: 2013, s. 77-280.

² <https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-65836/fiziki-ozellikler.html>.

³ Balıkesir İl Yıllığı 1967, Balıkesir: 1967, s. 104-114.

⁴ Balıkesir Rehberi (1920), Balıkesir: 1997, s. 5-6.

Burhaniye (280 km²), Gömeç (223 km²), Ayvalık (265 km²), Gömeç (223 km²), Erdek (333 km²), Balya (936 km²), Dursunbey (1948 km²) ve Marmara Adası (154 km²)'dir.⁵

4.1.4. Ekonomik Durum

Balıkesir'in ekonomisi büyük ölçüde tarım, hayvancılık, turizm, sanayi ve ormancılığa bağlıdır. Balıkesir'in ekonomik yapısında görülen bu çeşitliliği sağlayan önemli faktörler vardır. Tarımsal üretiminin çok çeşitli olması, yer altı kaynaklarının varlığı, coğrafi konumu itibariyle Bursa, İzmir ve İstanbul gibi önemli sanayi şehirlerine olan yakınlığı, Edremit, Burhaniye ve Ayvalık gibi önemli turizm merkezlerinin bulunması, Bandırma limanı gibi İstanbul'dan sonraki en modern limana sahip olması ve kültürel yapısındaki çeşitlilik Balıkesir'in ekonomik yapısının oldukça çeşitli ve zengin olmasını sağlamaktadır.⁶

Balıkesir'in hem iklim yapısı, hem topraklarının verimliliği hem de su kaynaklarının zenginliği tarım ürünlerinin de çok çeşitli olmasını sağlamıştır. Hatta Balıkesir için *Türkiye'yi besleyen il* denmesi de bu yüzdendir. Balıkesir halkının büyük bir çoğunluğu da tarımla uğraşmakta ve geçimini bu şekilde sürdürmektedir. Yetiştirilen tarım ürünleri ise ilçeden ilçeye farklılık göstermektedir. Fakat en çok yetiştirilen tarım ürünleri zeytin, buğday, arpa, yulaf, mısır ve çavdardır. Ayvalık, Edremit, Burhaniye, Havran ve Erdek gibi sahil bölgesinde yetiştirilen başlıca tarım ürünü zeytindir. Sındırgı, Bigadiç, Gönen, İvrindi ve Savaştepe gibi daha iç kısımda ise en çok yetiştirilen ürün tütündür⁷.

Balıkesir hayvancılık için de oldukça uygun bir ildir. Hatta İstanbul, İzmir ve Eskişehir gibi büyükşehirlerin hayvansal ürünleri bakımından da ihtiyaçlarını temin etmektedir. Beslenen hayvanlar çoğunlukla sığır, koyun ve keçidir. Bunun yanı sıra tavukçuluk, arıcılık ve balıkçılık da oldukça yaygındır.⁸

Balıkesir'in gerek coğrafi konumu gerek iklimi gerekse kültürel yapısıyla yüksek bir turizm potansiyeli vardır. Hem Ege hem de Marmara denizine kıyısı olması bakımından plaj turizmi, kaplıca, ılıca ve şifalı su kaynaklarının fazlalığı bakımından

⁵ <https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-65836/fiziki-ozellikler.html>.

⁶ Balıkesir Kent Tarihi, Balıkesir: 2013, s. 59.

⁷ Balıkesir Rehberi (1920), Balıkesir: 1997, s. 32-33; Cumhuriyet'in 50. Yılında Balıkesir İl Yıllığı, Balıkesir: 1973, s. 299; Balıkesir Kent Tarihi, Balıkesir: 2013, s. 62-63.

⁸ Balıkesir Rehberi (1920), Balıkesir: 1997, s. 33-34; Cumhuriyet'in 50. Yılında Balıkesir İl Yıllığı, Balıkesir: 1973, s. 311-312.

termal turizm, dağlık ve ormanlık alanlara sahip olmasından ötürü dağ ve av turizmi yaygındır. Bu açıdan turizm Balıkesir'in hem her mevsimde canlı kalmasını sağlamakta hem de ekonomisine katkıda bulunmaktadır.⁹

Balıkesir özellikle son yıllarda sanayi alanında da oldukça gelişmiş ve ön plana çıkmıştır. Balıkesir'in genelinde çok sayıda sanayi işletmesi mevcuttur. Bunların yarısından fazlası ise tarıma dayalı sanayi işletmeleridir. İl düzeyinde un, yem, zeytinyağı, pirina ve konserve üreten sanayi işletmeleri daha yaygındır. Bunların dışında kereste, çimento, şeker, deri, kösele, tuğla, kiremit, makine ve teçhizat gibi sanayi kolları da bulunmaktadır. Balıkesir'de sanayi işletmeleri ilçelere sektörel alanda yayılmıştır. Mesela Merkez'de daha çok tarım makineleri, çimento, çuval, trafo, jeneratör, un ve yem üretimi; körfez bölgesinde zeytinyağı ve sabun üretimi, Bandırma'da beyaz et, gübre ve kimyevi maddeler üretimi, Manyas, Gönen ve Susurluk'ta süt ve süt ürünleri üretimi, Gönen'de dericilik, Dursunbey'de orman ürünleri, Bigadiç ve Sındırgı'da ise madencilik yaygınlaşmıştır¹⁰.

Balıkesir ili verimli ormanlara sahiptir. Buna bağlı olarak orman ürünleri bakımından da oldukça zengindir. Balıkesir'in ormanlık alanları daha çok dağlık bölgelerde ve kıyı kesimde bulunmaktadır. Orman ürünleri ise daha çok Sındırgı, Dursunbey, Balya ve Burhaniye'dedir.

4.2. Balıkesir'de Hıdırellez Kutlamaları

4.2.1. Kutlama Hazırlıkları

Türkiye'nin pek çok yerinde olduğu gibi Balıkesir'de de Hıdırellez hazırlıkları bir hafta önceden başlar. Hıdırellez her şeyden önce bir bahar bayramıdır. Dolayısıyla yapılan hazırlıklar da tıpkı bayram hazırlıkları gibi; evlerin temizlenmesi, yeni kıyafetler alınması ve çeşitli yiyecek ve içeceklerin yapılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Hıdırellez gelmeden önce herkes evinin içini ve bahçesini iyice temizler çünkü Hıdırellez günü etraf tertemiz olmalıdır (K30). Bunun nedenlerinden bir tanesi o gün Hızır'ın evleri dolaşacağına ve pis olan yerlere uğramayacağına inanılmasıdır. Diğer bir yandan yeni yılın gelişiyile birlikte geçmiş yılın kötülüklerinden kurtulma, yeni yıla kötülüklerden, pisliklerden ve hastalıklardan kurtularak temiz bir şekilde

⁹ Balıkesir Bir Kentin Kimliği, Ankara: 1997, s. 121.

¹⁰ Balıkesir Kent Tarihi, Balıkesir: 2013, s. 59.

girme isteği de Hıdırellez'den önce hem kişisel hem de ev ve bahçelerin temizlenmesinin nedenlerinden biri olabilir.

Ayrıca Hıdırellez günü giyim kuşama da çok önem verilir. O gün herkes yeni kıyafetler ve ayakkabılar giymek zorundadır. Tıpkı Ramazan ve Kurban bayramlarında bayramlık alındığı gibi Hıdırellez için de bütün ev halkına *Hıdırellezlik* kıyafetler alınır (K42). O gün çoğunlukla beyaz kıyafetler tercih edilir. Bunun nedeni ise o gün Hızır'ın da beyaz giyeceğine inanılmasıdır (Sadi, 1957, s. 181).

Bunların dışında bütün kutlamalarda olduğu gibi Hıdırellez günü yiyecek ve içeceğe de ayrı bir önem verilir. O gün çoğunlukla pilav, sarma, dolma, makarna yoğurtlaması gibi yemeklerin yanı sıra gözleme ve börek gibi hamur işleri de yapılır (K12, K19, K46, K53, K75). Tatlı olarak da genellikle helva yenir (K19, K53). Ayrıca o gün mutlaka yumurta haşlanır ve yenir (K16, K19). İçecek olarak çay, kahve, meyve suyu ve süt içilir (K12, K19). Hıdırellez kutlamaları genellikle kırlarda yapıldığından yemeklerin de kolay hazırlanabilen ve taşınabilen yemekler olmasına özen gösterilir. Yapılan bu yemekler kutlama alanına götürülür ve orada topluca yenir. Bütün bunlar paylaşım, dayanışma, yardımseverlik, birlik ve beraberlik gibi toplu şekilde yemek yenilmesi ve paylaşılması kültürünün zeminini oluşturan değerlerin yaşatılmasını sağlayan geleneklerdir.

Balıkesir'de Hıdırellez için yapılan temizlik, yeme içme, giyim kuşam gibi hazırlıklar hemen hemen Türkiye'nin her yerinde ortaktır. Yalnızca yapılan yemekler yöreden yöreye farklılık gösterebilir. Aslında bir bakıma tabiat da Hıdırellez'e yani baharın ve yazın gelişine hazırlanmaktadır. Kışın soğuk olan hava, su ve toprak ısınmakta, bitkiler ve ağaçlar kurumuş olan yapraklarını döküp yeniden açmakta yani kısacası tabiat yeniden canlanmaktadır. Bundan hareketle insan da Hıdırellez'den önce bu hazırlıkları yaparak bir nevi tabiatı taklit etmekte, baharın ve yazın gelişine temizlik, giyim kuşam ve yeme içme gibi uygulamalarla hazırlanmaktadır.

4.2.2. Kutlama Zamanı

Hıdırellez İslam dünyasının her tarafında kutlanmadığı gibi kutlandığı yerlerde de tarihi aynı değildir. Ayrıca Türk dünyasının her tarafında da kutlama günü olarak 6 Mayıs bilinmez. Anadolu ve Balkanlar'da Hıdırellez'in özellikle 6 Mayıs tarihinde

kutlanması iklim ve tabiat şartlarıyla alakalıdır (Ocak, 1998, s. 313-314). Çünkü bu coğrafyada bahardan yazaya geçiş bu tarihlere denk gelmektedir.

Balıkesir’de Hıdırellez genellikle Türkiye’nin hemen her yerinde olduğu gibi 6 Mayıs günü kutlanmaktadır. Fakat Edremit’te bulunan Yassıçalı, Mehmetalan, Çamcı, Kavlaklar, Arıtışı ve Hacıhasanlar gibi Tahtacı mahallelerinde Hıdırellez 6-7-8 Mayıs olmak üzere toplamda 3 gün kutlanmaktadır. Bunun yanında Balıkesir’de bulunan Türkali, Kongurca, Tahtacı ve Mehmetler gibi diğer Tahtacı mahallelerinde Hıdırellez genellikle 6 ve 7 Mayıs’ta 2 gün kutlanmaktadır (K16, K40, K48, K70).

Hıdırellez çok eskiden 6 Mayıs’a en yakın olan Cuma gününe denk getirilir ve o gün kutlanırmış (K6, K63). Bunun nedenlerinden biri cuma günlerinin İslam dinine göre kutsal kabul edilmesi, dolayısıyla Hızır ve İlyas gibi birinin veli diğerinin peygamber olduğuna inanılan iki kutsal şahsiyetin ancak böyle kutsal bir günde bir araya geleceğine inanılması olabilir.

4.2.3. Kutlama Yeri

Hıdırellez’in kutlandığı yerlerin tamamına bakıldığında hepsinin çiçeklerin, bitkilerin, ağaçların olduğu, mutlaka bir su kaynağının bulunduğu, yeşillik ve ormanlık alanlar olduğu görülecektir. Hıdırellez’in bu gibi tabiatla iç içe olan yerlerde kutlanmasının nedenlerinden bir tanesi Hızır’ın da yeşillik, ağaç, su, toprak gibi tabiat unsurlarıyla iç içe olması ve Hıdırellez günü bu gibi yerlerde dolaşıp tabiata bolluk, bereket, sağlık, şifa ve şans dağıtacağına inanılmasıyla ilgili olabilir. “Ayrıca o gün herkesin içinde Hızır’a rastlama ve onun İlyas’la buluştuğunu görme ümidi de vardır (Ocak, 2019, s. 161)”. Diğer bir yandan bu durum bize Hıdırellez’in anasır-ı erbaa olarak bilinen hava, su, toprak ve ateşin yanında beşinci unsur olarak sayabileceğimiz ağaç gibi tabiat unsurlarıyla olan ilişkisini de gözler önüne sermektedir. Zaten bu unsurlardan özellikle su ve ağaç eski Türk dininde kutsal kabul edilen kültlerdendir. Bu kültler günümüzde de çeşitli merasimlerde yeni dine uygun halde yaşamaya devam etmektedirler.

Türkiye’nin her yerinde olduğu gibi Balıkesir’de de Hıdırellez’in kutlandığı yerler aynıdır. Şehir merkezinde genellikle herkes Hıdırellez’i ya evinde ya da komşularıyla mahallede kutlamaktadır. Bunun haricinde yatırlara gidenler ve Hıdırellez’i orada geçirenler de vardır. Fakat kırsal mahallelerde durum daha farklıdır. Mahalle meydanı, piknik alanları, tarlalar, yüksek tepeler, ormanlık alanlar, dere

kenarları vb. (K1, K11, K12, K13, K26, K31, K36, K40, K48, K49, K78, K80) Hıdırellez'in kutlandığı mekanlar olarak karşımıza çıkar. Bunun haricinde barajlara yakın olan kırsal mahallelerde baraj kenarlarına gidilir (K7, K8, K41). Okullarda ise öğretmenler öğrencilerini mesire alanlarına götürür (K30, K78). Ayrıca bazı yerlerde Hıdırellez'in özel olarak sadece tek bir yerde kutlandığı da görülmektedir. Mesela Balya'nın Ilıca Mahallesi'nde Hıdırellez, Yenideğirmen ya da Kavaklık olarak bilinen ulu Çınar ağaçlarının olduğu yerde kutlanmaktadır (K28, K29). Susurluk'a bağlı Kepekler Mahallesi'nde ise Tekke adı verilen yeşillik alanda kutlanmaktadır (K50). Bunların haricinde Erdek'te Hıdırellez, Seyit Gazi Türbesi'nin bulunduğu tepede, Ayvalık'ta Çamlık denilen mesire yerinde, Balya'da çınar ağaçlarının bulunduğu Köprü Başı mevkiinde kutlanır (Santur, 1990, s. 27). Hıdırellez'in kutlandığı bu yerler de genellikle *hıdırlık veya hıdırlık tepesi* olarak anılan yerlerdir.

Bunların dışında Hıdırellez günü gerçekleştirilen bazı inanış ve uygulamalar da kutlamanın yapılacağı yerlerin yeşillik, ağaçlık, su kaynaklarının bulunduğu açık mekanlar olarak seçilmesinin nedenlerinden bir tanesidir (Çelik, 1990, s. 72). Çünkü Hıdırellez günü bu mekanlarda gerçekleştirilen birtakım inanış ve uygulamalar, bunların her yıl aynı yerde tekrar edilmesi gibi durumlar da bu mekanlara olağanüstülük katarak kutsal mekanlar haline dönüşmesini sağlamaktadır. Zaten Eliade'nin de dediği gibi bir şeyin devrevi olarak tekrarlandığı mekanlar ayrıcalıklı ve kutsaldır (Eliade, 1991, s. 132). Ayrıca Hıdırellez kutlamalarının doğayla iç içe olan bu mekanlarda yapılması doğa, insan ve kültür gibi unsurları bir araya getirmekte, her yıl aynı yerde kutlanması da bu ilişkinin sürekliliğini sağlamaktadır (Gürçayır Teke, 2016, s. 46). Başka bir deyişle Hıdırellez'in kutlandığı bu mekanlar insan, tabiat ve kültür arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmakta, insanların tabiatla iyice uzaklaştıkları bu dönemlerde yılda bir kez de olsa tabiatla yeniden bütünleşmesini sağlamaktadır.

4.3. Balıkesir'de Hıdırellez'e Bağlı İnanış Ve Uygulamalar

Balıkesir'de Hıdırellez geleneğinin pek çok yere göre hâlâ devam ettiği görülse de elbette eski canlılığını kaybettiği de görülmektedir. Buna rağmen Hıdırellez günü yapılan çok sayıda inanış ve uygulamayla karşılaşırız. Burada Hıdırellez günü yapılan bütün inanış ve uygulamaların temelinde Hıdırellez'in baharın ve yazın gelişi aynı

zamanda yeni yılın başlangıcı olarak algılanması, dolayısıyla insanın da tabiat gibi kendisinin de yeniden uyandığı gün olarak yeni yıldan bolluk, bereket, sağlık, şifa, mal, mülk, kısmet ve şans gibi dileklerinin olması vardır. Başka bir deyişle Hıdırellez’de yapılan bütün uygulamaların temelinde bir dilek vardır. Halk arasında da dilek günü (K50) olarak bilinmesi bu durumu doğrular niteliktedir. Zaten Hıdırellez’in kutlanması da başlı başına bir dilektir. Çünkü Hıdırellez’in kutlanmasının temelinde baharın ve yeni yılın gelişiyle birlikte doğanın yeniden canlanması ve buna bağlı olarak insanoğlunun da doğayla iç içe olma dileği vardır. Buna bağlı olarak gerçekleştirilen inanış ve uygulamaların da neredeyse tamamı su, ateş, ağaç, toprak, bitkiler ve yarıtlar gibi tabiat kültleri ve atalar kültü etrafında şekillenmiştir.

Ayrıca Hıdırellez günü dilek dilenmesinin başka bir nedeni de Hıdırellez günü dilenen dileklerin geri çevrilmeyeceğine olan inanıştır (Olgunsoy, 2007, s. 222). Buna bağlı olarak Hıdırellez’de gerçekleştirilen inanış ve uygulamalara dikkatli bakılırsa bunların rastgele oluşmadığı, Hızır ve İlyas’ın işlevleriyle sıkı sıkıya bağlı olduğu görülecektir (Ocak, 2019, s. 162). Başka bir ifadeyle halk arasında Hızır’ın bolluk, bereket, sağlık, şifa ve şans dağıttığına, zor durumda olanlara yardım ettiğine inanıldığından Hıdırellez’de dilenen dileklerin pek çoğu da Hızır’ın bu işlevleri çerçevesinde şekillenmiş ve Hızır tarafından mutlaka gerçekleştirileceğine inanılmıştır.

Diğer bir taraftan bu dileklerin hepsi aynı şekilde dilenmez. Hıdırellez günü dilek dilemenin çeşitli yöntemleri vardır. Fakat her dileğe ait özel bir yöntem de yoktur. Mesela dilekleri bir kağıda yazıp gül ağacına bağlama, dilekleri bir kağıda veya toprağa çizme ya da maketini yapma, dilekleri bir kağıda yazarak ateşe ya da suya atma gibi yöntemlerle ev, araba, iş, çocuk gibi her türlü dilek dilenebilirken bolluk, bereket, sağlık, şifa ve arınma, kısmet ve talihin açılmasına yönelik dilekler daha farklı ve yalnızca o dileğe özel olan yöntemlerle dilenir. Mesela Hıdırellez günü evlerin kapılarını ve erzak kaplarını açık bırakma yöntemi yalnızca bolluk ve bereket için yapılır. Aynı şekilde Hıdırellez günü sabah erkenden akarsuya girilmesi de sağlık, şifa ve arınma için yapılan bir yöntemdir. Diğer bir yandan genç kızların başlarının üzerinde kilit açma da kısmet açmaya yönelik gerçekleştirilen bir yöntemdir. Bu yöntemlerden kimi dini kimi büyüsel mahiyette olup kimi de eski Türk inanışlarından izler taşımaktadır. Bu yöntemler eskiden çok daha çeşitli iken günümüzde gerek

kutlamaların azalmış olması gerekse kimi yöntemlerin unutulmuş olması sebebiyle daha azdır.

Gerek Türkiye gerekse Türkiye dışında Hıdırellez'in kutlandığı her yerde yapılan bütün inanış ve uygulamalar dilek etrafında şekillenmektedir. Yani Hıdırellez günü yapılan inanış ve uygulamaların tamamı dilek temellidir. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Hıdırellez gibi baharı karşılama ve yeni yıl törenlerinin neredeyse tamamında bütün insanlığın yeni yıldan bolluk, bereket, sağlık, şifa, maddi ve manevi tüm kötülüklerden arınma, talihin ve kısmetin açılması, mal, mülk, iş, çocuk gibi beklentileri vardır. Bütün bu dilekler hemen her yerde ortaktır. Ayrıca dilek dilemede kullanılan ve her birinin bir iyisi (koruyucu ruhu) olduğuna inanılan su, ateş, bitki, ağaç, toprak ve yatırlar gibi tabiatın çeşitli unsurları da bu dileklerin Tanrı'ya ulaşmasını sağlamakta, bir nevi insanlar ve Tanrı arasında aracı konumunda karşımıza çıkmaktadırlar. Dileklerin neredeyse tamamı bu tabiat kültleri aracılığıyla gerçekleştirildiği için de tasnifte buna bağlı kalınmış, dilekler ve dileme yöntemleri, su etrafında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar, ateş etrafında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar, bitki ve ağaç etrafında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar, atalar kültürüne bağlı inanış ve uygulamalar şeklinde sınıflandırılmıştır. Aksi takdirde bu uygulamaların her birinin temelde bir dilek olması, dilek dileme yöntemlerinin çok fazla ve iç içe geçmiş olması, tek bir amaç için değil de birden fazla amaç için yapılıyor olması gibi durumlar farklı başlıklar altında aynı unsurların defalarca karşımıza çıkmasına ve dolayısıyla karmaşa yaşanmasına neden olmuştur. Tabiat kültlerine göre yapılan sınıflamada da elbette bazı sorunlar çıkmıştır. Herhangi bir tabiat unsurunun etrafında yapılmayan uygulamalar bu sınıflamaya dahil edilememiş, diğer inanış ve uygulamalar başlığı altında ele alınmıştır.

4.3.1. Tabiat Kültleri Etrafında Gerçekleştirilen İnanış Ve Uygulamalar

Hıdırellez, daha öne çok kez bahsedildiği gibi baharın ve yazın gelmesiyle birlikte kışın resmen ölmüş olan tabiatın yeniden doğuşunun kutlandığı bir bayramdır. Dolayısıyla bu günde insanlar tabiat ile iç içe olmakta, yeni yılın ilk günü olarak kutlanan bu günü tamamıyla doğada geçirmek istemektedirler. Hıdırellez'in yeni yılın ilk günü olması sebebiyle de insanlar bu günde yeni yıldan çeşitli dileklerde

bulunmaktadırlar. İşte bu dilekler de su, ateş, ağaç ve çeşitli bitkiler gibi tabiatın unsurları aracılığıyla dilenmektedir.

4.3.1.1. Su Etrafında Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar

Dört unsurdan biri olarak kabul edilen su, tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar bütün toplumların hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle eski Türkler tabiata ayrı bir önem vermişler, tabiatın her unsurunu mukaddes kabul etmişler ve saygı duymuşlardır. Dolayısıyla neredeyse bütün tabiat unsurları -dağ, ağaç, ateş, su- etrafında birtakım inanmalar oluşmuştur. Hatta belirli zamanlarda, belirli yerlerde veya kutladıkları çeşitli merasimlerde tıpkı Gök Tanrı'ya olduğu gibi bu tabiat unsurlarına da kurbanlar sunmuşlardır (Bkz. İnan, 1976, s. 40-41). Su da etrafında inanma dairesi oluşmuş bu tabiat kültlerinden bir tanesidir.

Hıdırellez, baharın ve yazın gelişiyle birlikte tabiatın yeniden canlanışının kutlandığı bir bahar bayramıdır. Dolayısıyla Hıdırellez günü insanlar gelen yeni yıldan pek çok dilekte bulunmaktadırlar. Bu dileklerin ve dileme yöntemlerinin her biri de tabiatın çeşitli unsurları etrafında oluşmaktadır. İşte bunlardan en sık kullanılan unsur da tabiatın en önemli varlıklarından bir tanesi olan sudur. Su, Hıdırellez'de gerçekleştirilen dilek dileme uygulamalarının en önemi unsurlarından biridir. Su aracılığıyla sağlık, şifa ve arınma isteğinden bolluk ve bereketi artırmaya kadar her türlü dilek dilenebilir. Zaten suyun bir kült haline gelmesinde rol oynayan en önemli etkenler de onun arıtıcı özelliği ve bolluk-bereket ile olan ilişkisidir (Oymak, 2010, s. 38). Özellikle bolluk ve bereketle ilişkili olması (Örnek, 1988, s. 103) suyun Hıdırellez günü yapılan bolluk ve bereketi artırmaya yönelik uygulamalarda da kullanılmasını sağlamıştır. Bu dilek dileme uygulamalarının büyük bir kısmı da büyüsel nitelik taşıyan sihri uygulamalardır.

4.3.1.1.1. Dileklerin Suyu Atılması

Hıdırellez günü su etrafında pek çok dilek dilenmekte, dilek dileme yöntemlerinin pek çoğunda su, önemli bir rol oynamaktadır. Hıdırellez günü su aracılığıyla yapılan en yaygın dilek dileme yöntemi dileklerin yazılı olduğu kağıtların suya atılmasıdır (K39, K61). Bunun haricinde yine dere kenarına gidilip dereye dua edildiği ve ardından dileklerin suya okunduğu da görülmektedir (K46). Bazı yerlerde

suya atılan dileklerin yanında para atıldığı da olur (K46). Bu uygulamalar eski Türklerin animistik döneme ait inançlarından bir takım izler taşımaktadır (Bkz. Örnek, 1988, s. 24-25). Yukarıda da belirtildiği gibi eski Türkler bütün tabiat unsurlarını kutsal kabul etmişler, her birinin bir iyesi (ruhu) olduğuna inanmışlar ve bu varlıklara sundukları kurbanlar sayesinde Tanrıyla iletişime geçtikleri düşünülmüştür. İşte günümüzde de Hıdırellez günü dileklerin suya atılması uygulamasında eski Türk kültüründeki su iyesinden yardım isteme inancının izleri görülmektedir (Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 283; Bayat, 2021, s. 244-250). Diğer bir yandan dileklerin yanında suya para atılması uygulaması da yine su iyesinin bu dilekleri Tanrı'ya ulaştırması için sunulan bir kansız kurban (saçı) olarak düşünülebilir.

Balıkesir Tahtacılarında kadınlar genellikle Hıdırellez gelmeden önce Mart ayında kırmızı, yeşil veya sarı renkli iplerden *Mart yazgarası* denilen bir dilek ipi yapar, bir dilek dileyerek o ipi bileğine takar ve Hıdırellez'e kadar onu bileğinden çıkarmaz. Hıdırellez sabahı gün doğmadan çaya gidilir ve bileklik dilek dileyerek suya atılır (K56, K70, K90). Bu uygulamada da yine eski Türklerdeki su iyesinin dilekleri Tanrı'ya ulaştıracağına olan inanış etkilidir. Kimileri de *dileğim kabul olursa bu bilekliği Hıdırellez'de suya atacağım* der ve yalnızca dileği kabul olanlar Hıdırellez günü sabah gün doğmadan çaya gidip bilekliği suya atar (K61). Bu uygulamada da bilekliğin dileğin kabul olması şartıyla suya atıldığı görülmektedir. Bu durumda bileklik adak olarak görülür ve dileğin kabul olması halinde su iyesi için verilen bir kansız kurban olarak düşünülebilir.

4.3.1.1.2. Dileklerin Su Kenarına Çizilmesi ya da Maketinin Yapılması

Hıdırellez günü suyu kullanarak dilek dileme yöntemlerinden biri de dere veya deniz gibi herhangi bir su kenarına gidilerek dileklerin oradaki kumlara taşlarla veya sopalarla çizilmesi ya da maketinin yapılmasıdır (K22, K25, K43, K46, K69, K74). Susurluk'a bağlı Ömerköy'de suyu kullanarak dilek dileme uygulaması daha farklıdır. Orada dilekler dört yol ağzına çizilir ve dileğin kabul olması için dua ederek üzerine su serpilir (K81). Bunun nedeni yakınlarda herhangi bir su kaynağının (çay, göl, deniz vb.) olmaması olabilir. Dilekleri su kenarına çizme ya da maketini yapma ve çizilen dileklerin üzerine su serpme uygulamaları büyüsel uygulamalardır ve taklit büyüüne dayanır. Yukarıda da belirtildiği üzere taklit büyüünde istenilen şeyin şeklinin ya da

maketinin yapılması gerekir. Bu şekilde dileklerin kabul olacağına inanılır. Dileklerin su kenarına çizilmesi de elbette ki su kültürüyle ilgili bir uygulamadır.

4.3.1.1.3. Çeşmelerden Su Alınması

Hıdırellez gecesi çeşmelerden su alınması bolluk ve bereketin artması için yapılan yaygın uygulamalardan bir tanesidir. Alınan bu suyla çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Mesela Balıkesir’de yaygın olarak Hıdırellez günü Hızır ve İlyas’ın bulunduğu sırada çeşmelerden zemzem suyu akacağına inanılmaktadır (K36). Dolayısıyla Hıdırellez günü gece yarısı mutlaka çeşmelerden su alınır. Alınan su bolluk ve bereket getirsin diye evlerin, bahçelerin, hayvanların üzerine serpilir. Suyun artakalanı da çayda ve yemeklerde kullanılır (K26, K36). Bu uygulamalarda elbette suyun yaşamın devamlılığının sağlanabilmesi için gerekli ve tabiatın en önemli unsurlarından bir tanesi olarak kutsal kabul edilmesi ve bereketle olan ilişkisi etkili olmakla birlikte Hızır ve İlyas’ın bulunduğu sırada çeşmelerden zemzem suyu akacağına dair olan inanış da son derece etkili olmuştur. Su, animistik düşünce yapısına uygun olarak eski Türklerin inanç sisteminde bir iyesi (ruhu) olduğuna inanılan, kutsal kabul edilen, kurbanlar sunulan, Tanrıyla iletişim kurmada aracı konumunda olan tanrısal tabiat varlıklarından bir tanesidir (Bkz. İnan, 1976, s. 40-41). Zemzem suyu ise İslam dininde oldukça değerli olan ve kutsal kabul edilen bir sudur. Hıdırellez gecesi çeşmelerden akan suyun zemzem suyu olduğuna inanılması durumu da İslam inancına göre meşrulaştırma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu gibi uygulamalarla eski Türk inanışları ile İslam dininin içe içe geçerek toplumun hayatında hâlâ önemli bir yer tuttuğu açıkça görülmektedir.

Diğer bir yandan bu uygulama aynı zamanda büyüsel bir uygulama olup temas etme esasına bağlı uygulamalardandır. Çeşmelerden alınan suların evlerin, bahçelerin ve hayvanların üzerine serpilmesi, kalan suyla da çay demlenip yemekler yapılması durumu sudaki bolluk ve bereketin evlere, bahçelere ve hayvanlara da temas ederek onlara geçmesi içindir.

4.3.1.1.4. Suyu Girilmesi

Balıkesir’de Hıdırellez günü karşılaşılan inanış ve uygulamaların önemli bir kısmı sağlık, şifa ve arınma isteğine yönelik olanlardır. Nitekim sağlık, şifa ve arınma isteğine yönelik inanış ve uygulamalar yalnızca Balıkesir’de değil bu tarz törenlerin

kutlandığı her yerde karşımıza çıkar. İnsanların Hıdırellez günü sağlık, şifa ve arınma talebinde bulunmalarının pek çok nedeni olsa da bu uygulamaların temelinde Hızır'ın sağlık ve şifa dağıtıcı bir özelliğe sahip olduğuna inanılması vardır. Su da Hıdırellez'in kutlandığı her yerde olduğu gibi Balıkesir'de de sağlık, şifa ve arınma isteğine yönelik uygulamalarda kullanılan en temel unsurdur. Suyu arınma sadece Hıdırellez geleneğinde ve Türk kültüründe değil diğer pek çok kültürde de var olan baharı karşılama törenlerinde karşımıza çıkan uygulamalardan bir tanesidir. Çünkü su bütün kültürlerde temizlenme ve arınmada kullanılan en önemli unsurdur (Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 282). Zaten Türklerin dikkatini asıl çeken husus da suyun saflık timsali oluşudur (Roux, 1994, s. 114). Balıkesir'de Hıdırellez günü su etrafında gerçekleştirilen pek çok uygulama Tahtacılar arasında daha yaygındır (Bkz. Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 282). 6 Mayıs sabahı gün doğmadan kalkılır ve çaya gidip yıkanılır (K57, K61, K62, K66, K88). İnanışa göre Hıdırellez sabahı gün doğmadan suya girip yıkanılırsa vücuttaki ağrıların geçeceğine (K88), o yıl boyunca hiç hasta olunmayacağına (K66), bütün sene boyunca dinç olunacağına (K71) inanılır. Çaya gidemeyenler ise yine sabah gün doğmadan evlerinde soğuk su ile yıkanır (K71). Ayrıca Hıdırellez gecesi mutlaka çeşmelerden su alınır (K46, K55). İsteyenler de o suyu kırkılır (K36). Bazı yerlerde suya girmek yerine derenin üzerinden 3 ya da 7 kez geçilir (K25). Hatta dereden geçilirken bele bir taş koyulur. Bunu yapanların o sene boyunca çapa yaparken belinin ağrımayacağına inanılır (K41). Hıdırellez günü suyla yapılan bu arınma ritüellerinin temelinde ise o gün akan suların şifalı olduğuna (K46, K55, K62, K66, K88) inanılması vardır.

Eliade, sağlık, şifa ve arınma için yapılan ilkbahar yıkanmalarını tufan, vaftiz ve cenaze yıkamaları ile karşılaştırır (Eliade, 1991, s. 109; Eliade, 1992, s. 182; Eliade, 2003, s. 217). Bu yıkanmaların tümü insanın ve dünyanın bir yerden diğerine geçişini sağlamaktadır. Mesela tufan; dünyanın sular altında kalması ve yeniden yaratılışını, vaftiz; Hristiyanlıkta kirli doğduğuna inanılan insanın günahlarından arındırılarak yeniden doğuşunu, cenaze yıkamaları ise ölen bir insanın kötülüklerinden arınarak diğer dünyaya saf ve temiz bir şekilde geçişini sağlayan uygulamalardır. "Geçiş, her kozmik varoluşun altına yazılmıştır (Eliade, 1991, s. 157)". Tabiat ve insan da sürekli bir durumdan diğerine geçiş halindedir. Tabiat ve insanın yaşadığı her türlü geçiş ise bir takım tören ve uygulamalarla sağlanır. Hıdırellez de bahardan yaza ya da eski yıldan yeni yıla geçiş olarak her sene çeşitli ritüellerle kutlanan mevsimlik bir törendir.

Dolayısıyla mevsimlik törenlerin hemen hepsinde olduğu gibi Hıdırellez’de yapılan uygulamaların büyük bir çoğunluğu da bu geçişi sağlayan ritüellerdir. Özellikle insanların sağlık, şifa ve arınma isteğine yönelik gerçekleştirdiği inanış ve uygulamalar yaz mevsiminin ve yeni yılın gelişiyle birlikte yeniden canlanan doğanın bir taklidi gibidir. Yeni yılın gelişiyle belli bir zaman aralığının sona ermesi ve başkasının başlamasının yanında geçmiş yılın ve geçmiş zamanın yok edilmesine tanık oluruz. İşte insanların günahların dökülmesi, hastalıkların iyileşmesi ve kötülüklerden kurtulmak için yaptıkları bu ayinsel arınmalar da geçmişin tamamen yok edilmesi amacını gütmektedir (Eliade, 1992, s. 88; Eliade, 1994, s. 64). Başka bir ifadeyle suya girme uygulamasının temelinde geçmiş yılın hastalıklarından, günahlarından kısacası tüm kötülüklerden ve pisliklerden arınarak yeni yıla sağlıklı ve temiz bir şekilde girme isteği yatmaktadır. İşte bu törenler, inanış ve uygulamalar sayesinde de insan ve tabiat özdeşliği ortaya çıkmaktadır diyebiliriz. Ayrıca bu uygulamada temizlenme aracı olarak kullanılan unsurun su olması da dikkat çekicidir. Suyun temsil ettiği dinsel görüş ne olursa olsun işlevi her zaman aynıdır (Eliade, 2003, s. 217). Suya batma biçim öncesine (kaosa) geri dönüşü simgeler. Sudan çıkma ise yaratılış eylemini tekrarlamaktır. İşte bu nedenle su simgeçiliği hem ölümü hem de yeniden doğumu temsil etmektedir. Suyla temas her zaman yeniden canlanmayı içerir. Çünkü su insanı günahlarından arındırır, hastalıkları uzaklaştırır, tüm hastaları iyileştirir ve uzun ömür sağlar. Böylece hem saflaştırıcı hem de yeniden hayat verici özelliği vardır (Eliade, 1991, s. 108-109; Eliade, 1992, s. 182-183; Eliade, 2003, s. 196). Bir başka ifadeyle su ile yapılan bütün bu arınma ritüelleri, yaratılışın meydana geldiği anın tekrarlanmasını, dolayısıyla insanın ve dünyanın yeniden doğuşunu sağlamaktadır.

4.3.1.1.5. Hıdırellez Gecesi Yağan Çiy Damlalarıyla El Yüz Yıkanması

Hıdırellez gecesi yağın çiy damlaları bolluk ve bereketin sembolü olarak görülmekte bu nedenle çiy damlalarıyla pek çok uygulama yapılmaktadır. Mesela Balıkesir’de Hıdırellez günü sabah insanlar gün doğmadan yüzüne nur ve bereket yağsın diye yeşilliklerin üzerindeki çiyelere ellerini sürüp yüzlerine sürerler (K64). Başka bir kaynak şahsın aktardığına göre de o gün sabah kalkınca el, yüz çeşmede değil, çimenlerin üstündeki çiy suyuyla yıkanmış. Çünkü bunların bereket getireceğine inanılmış (K26). Bunların dışında yine Balıkesir’de Hıdırellez günü yağın çiyler toplanıp saçlara sürülürse, saçların uzayacağına dair bir inanış da

mevcuttur (Güneşçelik, 2019, s. 215). Elbette bu uygulamalarda da Hıdırellez gecesi Hızır'ın yeşilliklere bolluk ve bereket yağdıracağına dair olan inanış etkili olmuştur. Suyla temas etmek her zaman bir yenilenmeyi ve canlanmayı da beraberinde getirmekte, insanlar havanın, toprağın ve suların ısındığı, ağaçların, çiçeklerin ve tüm bitkilerin yeniden yeşillendiği baharın ve yazın başlangıcı olan yeni yılın bu ilk gününde suyla temas ederek bitkiler ve sudaki canlanmanın, yenilenmenin, bolluk ve bereketin kendisine de geçmesini sağlamaktadır.

Bütün bu inanış ve uygulamalarda su, insanlar ve Tanrı arasındaki iletişimi sağlayan bir aracı pozisyonundadır. Başka bir ifadeyle insanlar suya değil onun aracılığıyla onun temsil ettiği şeye yani Tanrı'ya tapmaktadırlar. Böylece su bir tapım nesnesi değil aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum tüm tabiat kültleri için geçerlidir. Bu inanış ve uygulamalar derinlemesine incelendiğinde de bu unsurların hiçbirinin Tanrı değil Tanrısal varlıklar olduğunu görülmektedir.

4.3.1.2. Ateş Etrafında Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar

Ateş, dört unsurdan biri olarak kabul edilen, tarih öncesi dönemlerden beri pek çok dinde ve kültürde kutsal kabul edilen varlıklardan bir tanesidir. Eski Türk dininde ve kültüründe de temizleyici, arındırıcı, kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruyucu olduğuna inanılmış, kutsal kabul edilmiş ve saygı duyulmuştur. Ayrıca belirli zamanlarda ve belirli yerlerde yapmış oldukları çeşitli merasimlerde de mutlaka ateş vardır. Bunun yanında eski Türkler tabiattaki her varlıkta olduğu gibi ateşin de bir iyisi (ruhu) olduğuna inanmışlardır. Bu nedenle ateş iyisi için kurban sunmuşlar ve saçılar yapmışlardır (Bkz. Roux, 2011, s. 39-41; İnan, 2020, s. 67-72; Ögel, 2020, s. 623-626; Harva, 2022, s. 183-200).

Neredeyse bütün toplumların mevsimlik törenlerinde olduğu gibi Hıdırellez günü de bazı dilek dileme uygulamalarında ateş kullanılmaktadır. “Bu törenlerde yakılan ateş, dünyaya ve insan hayatına dair bir mevsimin veya yılın bittiğinin, başka bir mevsimin veya yılın başladığının sembolü haline gelmiştir (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 49)”. Çünkü bu törenlerde yaratılış ve yok oluşa aynı anda şahit oluruz. Dolayısıyla hem yaratmayı hem de yok etmeyi bünyesinde barındıran ateş bu anı temsil edebilecek en önemli varlıktır (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 235).

4.3.1.2.1. Dileklerin Ateşe Atılması

Hıdırellez günü dileklerin yazılı olduğu kağıtların ateşe atılması (K23) ve ateşin üzerinden dilek dileyerek atlanması (K22, K30, K40, K48, K71, K73, K81) gibi uygulamalar eski Türklerdeki ateşin bir ruha sahip olduğuna inanılması inancıyla alakalı bir durumdur. Eski Türklerde ateşte bulunduğu inanılan ruhun, dilekleri, çeşitli sunular ve kurbanları Tanrı'ya ulaştıracağına inanılmaktadır. Çünkü iyeler, insanlar ve Tanrı arasında aracı vazifesi gören mukaddes varlıklardır (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 88-89). İşte günümüzde gerçekleştirilen bu uygulamalarda da eski Türk kültüründeki iye inancının izleri görülmektedir. Ayrıca neredeyse bütün mevsimlik törenlerde karşımıza çıkan ateşin üzerinden atlama uygulaması sıradan bir eğlence ya da oyun olarak düşünülmemelidir. Çünkü görüldüğü gibi bütün bu uygulamaların mitik, dini ve sihri temelleri vardır (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 234). Ayrıca ateşin gökten geldiğine inanılması, bu nedenle kutsal ve Tanrısal bir varlık olarak kabul edilmesi, dolayısıyla Tanrı'ya ulaşmada vasıta olarak görülmesi gibi durumlar da bu uygulamaların yapılmasının nedenlerindedir. Bir başka deyişle tıpkı diğer tabiat kültlerinde de olduğu gibi ateş de burada insanlar ve Tanrı arasındaki iletişimi sağlayan aracı pozisyonunda karşımıza çıkmaktadır. “Dolayısıyla bu inanış ve uygulamalar, sıradan ve din-dışı olarak değil, sihri öğeler taşıyan dini inanış ve uygulamalar olarak algılanmalıdır (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 234)”.

4.3.1.2.2. Ateşin Üzerinden Atlama

Ateş, Hıdırellez'de çeşitli amaçlar için kullanılan en yaygın unsurlardan bir tanesidir. Bu amaçlardan en yaygın olanı sağlık, şifa ve arınma için yapılan uygulamalardır. Balıkesir'de Hıdırellez ateşi dualarla yakılır çünkü o ateşin kutsal olduğuna (K81), hastalıkları iyileştireceğine (K81), günahlardan arındıracağına (K15), kötü ruhları ve belaları kovacağına (K30), vücuttaki tüm ağrı ve sızıları geçireceğine (K15) kısacası tüm dileklerin kabul olacağına (K81) inanılır. Bu nedenle insanlar o gün ateşin üzerinden atlamaktadırlar (K15, K30, K64, K81).

Ateş, temizleyici ve arındırıcı yönüyle yalnızca Türk kültüründe ve Hıdırellez'de değil dünyanın bütün kültürlerinde ve yeni yıl törenlerinde karşımıza çıkmaktadır (Detaylı bilgi için bkz. Tanyu, 1991, s. 52-55; Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 64-66). Bunun haricinde ateşle arınma insanların yalnızca mevsimlik törenlerde

kullandığı bir yöntem de değildir. Hayatın pek çok safhasında yalnızca insan değil hayvanlar ve çeşitli nesnelere ateşle arındırılmaktadır (Bkz. Roux, 1994, s. 185-187).

Daha önce belirtildiği üzere Hıdırellez gibi baharı karşılama törenleri aynı zamanda yeni yılın da başlangıcı olarak görülmekte ve yeni yıl törenleri olarak da bilinmektedir. Bu nedenle bu törenlerle birlikte geçmiş yıl sona erer ve yeni yıl başlar. Dolayısıyla bu anda dünyanın yok oluşu ve yeniden yaratılışı gerçekleşir yani kozmogonik eylem tekrarlanmış olur. Ateş de bu anı temsil edebilecek en önemli unsurlardan bir tanesidir. Çünkü ateş hem yok etmeyi hem de yaratmayı bünyesinde barındırır (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 235; Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 283). İşte bu nedenle insanlar yeni yılın gelişyle birlikte kutlanan bu mevsimlik törenlerde ateş üzerinden atlayarak geçmiş yılın bütün günahlarını, hastalıklarını ve kötülüklerini o ateşte yok etmiş olurlar. Çünkü insan, ateşin üzerinden atlayarak ruhunda ve vücudunda birikmiş olan tüm kötülüklerin ateşe geçtiğini düşünmektedir (Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 284). Böylece insanlar yeni yıla bütün olarak arınmış bir şekilde, bir nevi yeniden doğmuş şekilde girmiş olmaktadır.

İşte yeni yıl törenlerinde ateş etrafında yapılan neredeyse bütün uygulamalar ateşin temizleyici ve arındırıcı özelliği etrafında toplanmaktadır. İnsanlar ateşin üzerinden atlayarak günahların dökülmesi, hastalıklardan kurtulma, o sene boyunca sağlıklı olma yani kısacası maddi ve manevi tüm kötülüklerden arınarak yeni yıla sağlıklı ve temiz bir şekilde girmek istemektedirler. Diğer bir taraftan yeni bir yıla başlanmakta, bu yeni yıl ilk yaratılış anı ile özdeşleştirilmekte ve insanlar da bu günde ateşin kutsallığı ve temizleyiciliğinden faydalanarak o ilk anın mükemmelliğine ulaşarak yeni yıla yeniden yaratılmış şekilde girmektedirler (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 51). Bu nedenle mevsimlik törenlerde ateş etrafında yapılan bu uygulamalara yalnızca eğlence olarak bakılıp sıradan uygulamalar olarak görülmemelidir. Çünkü görüldüğü üzere bu uygulamalar da diğer pek çoğunda olduğu gibi mitik ve dini öğeleri de içerisinde barındıran büyüsel uygulamalardır.

4.3.1.3. Bitki ve Ağaç Etrafında Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar

Hıdırellez, baharın geldiği, tabiatın uykudan uyandığı ve bütün bitkilerin yeniden canlandığı bir yeni yıl törenidir. Bu nedenle Hıdırellez günü dilek dileme uygulamalarının neredeyse tamamı tabiatın çeşitli unsurlarının etrafında

şekillenmiştir. Bu unsurlardan en önemlileri bitkiler ve ağaçlardır. Çünkü bitkiler kendilerini düzenli olarak yeniledikleri için doğanın yenilenmesini, yeni bir yaşamın başlangıcını ve yaratılışın düzenli olarak tekrarını ortaya koymaktadırlar (Eliade, 2003, s. 281-318). Bu yönüyle bitkiler, baharın ve yeni yılın dolayısıyla da bolluk ve bereketin simgesi olmuşlardır. Bu nedenle Hıdırellez günü ağaçlar ve bitkiler aracılığıyla bolluk ve bereket başta olmak üzere sağlık, şifa ve arınma, mal ve mülk sahibi olma, kısmet ve şans açmaya kadar her türlü dilek dilenmektedir. Dilenen dileklerden en yaygın olanı bolluk ve bereketle ilgili olanlardır. Çünkü baharın ve yazın gelişi demek bütün toplumlarda –özellikle tarımcı toplumlarda- bolluk ve bereketin gelişiyle de bir tutulmuştur. Çok eskiden beri verimin en iyi olduğu dönemler bahar ve yaz dönemleri olduğu için insanlar bu verimi artırmaya, bolluk ve bereketi sağlamaya yönelik bir takım uygulamalar yapmışlardır.

İşte her sene düzenli olarak yenilenen yaşam ve kendilerini sayısız kez yenileyen bitkiler arasındaki bu ilişki de baharın gelişiyle yani Hıdırellez’de ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bugünde bolluk ve bereket dilenmesi ve bunun için çeşitli bitkilerin kullanılması da son derece olağan bir durumdur. Mesela Balıkesir’de Hıdırellez günü genç kızlar saçlarının uzun olması için çavdar tarlasına gidip çavdarların içine yatıp yuvarlanırlar ve bu şekilde saçlarının uzayacağına inanırlar (K41). Bu uygulama var olan bir şeyin çoğalmasını sağlamak yani bol ve bereketli olması için yapılan bir uygulama olmakla birlikte bolluk ve bereketi sağlamada kullanılan bitki çavdardır. Bunun dışında en sık kullanılan bitkiler gül ağacı, çeşitli çiçekler, dallar, çimler ve yeşilliklerdir.

4.3.1.3.1. Gül Ağacı Etrafındaki İnanış ve Uygulamalar

Gül ağacı şüphesiz ki Hıdırellez’deki dilek dileme uygulamalarında kullanılan en yaygın ve her yerde ortak olan unsurlardan bir tanesidir. Hıdırellez’de mutlaka bir gül ögesi vardır. Burada kullanılan bitkinin gül olmasının elbette ki pek çok anlamı da vardır. Bunun en önemli nedenlerinden bir tanesi Hızır ve İlyas’ın Hıdırellez gecesi bir gül fidanı dibinde buluşacaklarına inanılmasıdır (Ocak, 2019, s. 168). Ayrıca bu uygulamaların pek çoğu da sihri uygulamalar olup büyüsel nitelik taşıyan uygulamalardır.

Balıkesir’de de Hıdırellez günü dilek dileme uygulamalarındaki en önemli unsur gül ağacıdır. Bu gülün mutlaka kırmızı renkte olması gerekmektedir (K71). Ayrıca buradaki gül unsurunun bir ağaç olması da önemlidir. Çünkü ağaç Türk kültüründe etrafında bir inanma dairesi oluşmuş tabiat kültlerinden bir tanesidir. Ağaç; dikey olduğu, yerden bittiği, meyve verdiği, yapraklarını kaybedip yeniden kazandığı, kendini sayısız kez yenilediği, süslü ve güzel olduğu için canlanmanın ve yeniden doğuşun yani kozmosun dayanağıdır, sabit noktasıdır ve biçimiyle göğü temsil eder. Gök ile iletişim de ancak bu desteğin etrafında ya da onun aracılığıyla gerçekleşir (Eliade, 2003, s. 270-297). 5 Mayıs gecesi dilekler bir kağıda yazılarak gül ağacının dalına bağlanır ya da dibine gömülür (K5, K55, K68, K71, K73). Bu dilekler sabah gün doğmadan ve kimse görmeden bağlandığı ya da gömüldüğü yerden geri alınır ve saklanır (K68, K73). Dilekleri kabul olanların kağıtlarındaki yazıların da silineceğine inanılır (K64). Bazen bu dileklerin yanına para kesesinin asıldığı görülmektedir (K65). Bu para keseleri aslında dileklerin kabul olması için sunulan bir kansasız kurbandır. Başka bir ifadeyle dileklerin teminatı olarak da düşünülebilir. Diğer bir yandan dileklerin gül ağacının dibine çizildiği ve maketinin yapıldığı da bilinmektedir (K50, K71). Mesela çocuk sahibi olmak isteyenler gül ağacının dallarına beşik kurarlar (K19). Evlenmek isteyen genç kızlar gül ağacının dibine yüzük gömerler veya dalına beyaz bir duvak bağlarlar (K65). Bütün bunlar tamamen büyüsel nitelikte olup taklit büyüüne bağlı gerçekleştirilen uygulamalardır. Taklit büyüü, istenilen bir şeyin gerçekleşmesi için mutlaka onun taklidinin yapılmasıdır. Bu inanışta benzer benzeri doğurur ilkesi etkili olmuştur (Örnek, 1988, s. 142; Frazer, 2021, s. 291).

Gül ağacı aracılığıyla yapılan daha pek çok uygulama bulunmaktadır. Mesela Balıkesir Akçaköy’de Hıdırellez günü taş toplanır fakat toplanan bu taşlar sayılmaz. Bir gül ağacının dibine gömülür. Sabah kalkıldığında taşlar sayılır, eğer çift sayı çıkarsa bu o kişinin sene içerisinde evleneceği anlamına gelir (İrkil Erol, 2014, s. 343). Buna benzer başka bir uygulama da Muğla’da bir kucak odunla gerçekleştirilir. Bir kucak odun yere atılır, tek çıkarsa o yıl evlenemeyeceğine, çift çıkarsa evleneceğine işaret sayılırmış (Önal, 2008, s. 1196-1197). Görüldüğü gibi her iki uygulamada da mantık aynıdır ve yine taklit büyüüne bağlı gerçekleştirilmektedir. Çünkü taşların ya da odunların sayısının çift sayı çıkması o kişinin de çiftleneceği yani evleneceği anlamına gelir. Yine Balıkesir’de evlenmek isteyen genç kızlar gül ağacının dibine yüzük gömerler veya dalına beyaz bir duvak bağlarlar (K65). Aynı şekilde Muğla’da

da Hıdırellez sabahı gül dalına yüzük takılırsa o yıl nişanlanılacağına inanılır (Kahveci, 1990, s. 79). Bu uygulamada da yine taklit büyüsünün esasını görmek mümkündür. Evlenme durumunu simgeleyen yüzüğün ya da duvağın gül ağacına asılarak hayırlı bir eş dilenmesi evlenme durumunun taklidinden başka bir şey değildir. Ayrıca bu uygulamaların hepsinde ortak amaç kapalı olduğuna inanılan kısmetin açılmasını sağlamaktır. Zaten Hıdırellez günü toplu şekilde yapılan bu eğlenceler, kutlamalar ve o kutlamalarda oynanan oyunlar da insanlar arasındaki iletişimi artırmakta ve bekar kişilerin evlenecekleri kişiyi seçmelerine de güzel bir zemin hazırlamaktadır.

Diğer bir uygulama da şu şekildedir: Dileği olan kişi üzerindeki herhangi bir eşyadan bir parça kopartarak bir gülün dibine gömer. Bu dilek dileme işlemi, dileyen kişiyle Allah arasında bir sır olarak kalmalı, kimse ne dilediğini ve nasıl dilediğini bilmemelidir. Çünkü ancak bu şekilde yapılırsa o dileğin kabul olacağına inanılır (K40). Bu uygulama da yine büyüsel nitelikte bir uygulamadır ve temas büyüsüne bağlı gerçekleştirilmektedir. Temas büyüsü, bir zamanlar birbiriyle temas halinde bulunan şeylerin ayrıldıktan sonra da etkisinin devam edeceğine inanılmasıdır. Bu inanışta da parça bütüne aittir ilkesi etkili olmuştur. Parçaya sahip olanın bütüne de sahip olacağına inanılır. Yani bu ilkeye göre birbiriyle temas halinde olan şeyler ayrılrsa bile birindeki değişiklik diğerini de etkiler ve bu büyüsel bir nitelik kazanır (Örnek, 1988, s. 143; Frazer, 2021, s. 219). Hıdırellez günü de bütün bitkilerin yeni bir hayata kavuşacağına ve Hızır'ın yeşilliklere, ağaçlara ve bitkilere canlılık bahşedeceğine inanılmaktadır. Dolayısıyla insanların üzerindeki bir parçayı gül ağacının dibine gömmesi uygulamasının temelinde de oradaki yenilik ve canlılığın temas büyüsüyle birlikte kendisine geçeceğine inanması yatmaktadır denilebilir.

Daha önce belirtildiği gibi Hıdırellez günü dilek dileme uygulamalarında kullanılan en yaygın bitki gül ağacıdır. Gül ağacının etrafında pek çok uygulama yapılmaktadır. Gül ağacının etrafında yapılan uygulamaların tümünde ortak olan şey gül ağacı olsa da bu uygulamaların her biri farklı bir işleve sahiptir. Mesela gül ağacına bağlanan para keselerinin daha sonra oradan alınarak evlere asılması uygulaması, bolluk ve bereket için yapılmaktadır. Bu uygulamaya Anadolu'nun pek çok yerinde rastlanmaktadır. Balıkesir'de uygulama şu şekilde yapılmaktadır: Gül ağaçlarına bağlanan keseler 3 cuma günü boyunca orada asılı kalır. Üçüncü cuma alınır ve evin bir köşesine, kibleye karşı asılır. Bu uygulama bolluk bereket içindir (K15). Bu uygulamanın temelinde Hızır'ın o gece bütün gül ağaçlarının dibinden geçeceğine ve

bol bol bereket yağdıracağına (Ocak, 2019, s. 164) olan inanış yatmaktadır. Ayrıca bu uygulama büyüsel nitelik de taşımakta ve temas büyüüne dayanmaktadır. Buradaki uygulamada da üç cuma günü boyunca gül ağacının dalında asılı kalan keselerin Hıdırellez’de Hızır’ın bitkilerin üzerine saçtığına inanılan bolluk ve bereketle dolacağı ve oradan alındıktan sonra da etkisini devam ettireceğine olan inanış etkili olmuştur.

Bütün bu uygulamaların temelinde yatan ortak unsur ağaçtır. Eski Türkler, tabiattaki her varlığın bir iyisi (ruhu) olduğuna inanmışlar ve o unsurlar etrafında bir takım ritüeller gerçekleştirmişlerdir. O halde Hıdırellez günü gül ağacı etrafında gerçekleştirilen bu dilek dileme uygulamaları da eski Türklerin ağaç, su, ateş gibi yer-su iyelerinden yardım istemesinin günümüzdeki bir yansıması olarak düşünülebilir. Bir başka deyişle burada karşımıza çıkan ağaca dileklerin ve para keselerinin bağlanması uygulamalarının temelinde, ağacın göğü temsil ettiği, dolayısıyla bu dilekleri ve istekleri Tanrı’ya ulaştıracağına olan inanış yatmaktadır. Yani tek başına ağaca değil onun simgelediği şeye tapılmaktadır. Ağacın etrafında gerçekleştirilen bütün bu uygulamalar da ağaç vasıtasıyla Tanrı’ya yapılmaktadır.

4.3.1.3.2. Çiçek ve Yeşillik Toplayıp Kapılara Asma

Çeşitli bitkilerin toplanarak kapılara asılmasına benzer uygulamalar aslında yalnızca Balıkesir’de değil dünyanın pek çok yerinde baharın gelmesiyle birlikte kutlanan yeni yılı karşılama törenlerinin neredeyse tamamında görülmektedir (Bkz. Eliade, 1991, s. 129). Balıkesir’in pek çok yerinde Hıdırellez günü insanlar evlerinin kapılarını süslerler. Bu süslemeler bazı yerlerde çeşitli çiçeklerle (K15, K48, K57, K61, K66, K70, K83, K90), bazı yerlerde ağaç dallarıyla (K32, K37, K41, K42, K74), bazı yerlerde de yeşil otlarla (K25) yapılmaktadır. Mircea Eliade mevsimlik törenlerde bitkilerin kullanılması konusunda şunları söylemektedir:

“Her bahar evrenin doğumunu yeniden canlandırır. Bitkilerin yeniden doğuşunu gösteren her işaret evrenin bütün olarak tezahürüne denktir ve bu nedenle o işaret –dal, çiçek vb.- bir alayla ev ev gezdirilir ve herkese gösterilir: kozmik bir olay olan baharın “gerçekten” geldiğinin işareti olarak değil, yaşamın yeniden doğuşunun “baharın gelişinin” bir kanıtı olduğu gösterilir (Eliade, 2003, s. 394)”.

Yani kapılara asılan bu çiçekler, dallar ve yeşillikler aslında bir bakıma baharın habercisi olduğu gibi Hıdırellez’in gelişini de müjdelir. Diğer bir yandan bu uygulama da yine büyüsel birtakım özellikleri içerisinde bulunduran temas büyüüne bağlı bir

uygulamadır. Çünkü Hıdırellez günü bolluk ve bereket dolu olduğuna inanılan bu bitkilerin kapılara asılmasının amacı bitkilerde bulunduğu inanılan bolluk ve bereketin temas yoluyla evlere gelmesini sağlamaktır.

4.3.1.3.3. Çimlerde Yuvarlanma

Çimlerde yuvarlanma uygulaması Hıdırellez'in kutlandığı her yerde olduğu gibi Balıkesir'de de yapılmaktadır. Bu uygulama da diğerlerinde olduğu gibi çeşitli amaçlarla yapılsa da temelinde yine hastalıklardan ve belalardan korunma (K27, K46), o sene boyunca sağlıklı ve dayanıklı olma (K69) isteği vardır. Bu nedenle çocuklar başta olmak üzere o gün kadın, erkek, genç, yaşlı demeden herkes çimlerde (yeşilliklerde) yuvarlanmaktadır (K7, K27, K46, K69).

Ayrıca Hıdırellez günü tüm canlıların, bitkilerin, ağaçların yepyeni bir hayata kavuşacağına ve Hızır'ın o gün yeşillik ve temiz yerlerde dolaşacağına, temas ettiği her yere sağlık, şifa, uğur ve bereket saçtığına inanılır (Güngör, 1956, s. 61; Günay, 1990, s. 11-12). İşte bu inanış insanların Hıdırellez günü çimlerde yuvarlanmasının nedenlerinden bir tanesidir.

Diğer bir yandan bu gelenek yalnızca Hıdırellez' de değil farklı yerlerde, farklı isimlerle anılan mevsimlik törenlerde de karşımıza çıkmaktadır. Mesela Ukrayna'da yaygın olan bir geleneğe göre Aziz George gününde, rahibin hasadı kutsamasından sonra genç çiftler ekili tarlalar üzerinde birbirlerine sarılıp yuvarlanırlar (Eliade, 2003, s. 344). Bunlardan hareketle pek çok çeşitli kültürde de karşımıza çıkan bu uygulamanın aslında çok köklü bir gelenek olduğu söylenebilir.

4.3.1.3.4. Diğer Bitkileri Kullanarak Yapılan İnanış ve Uygulamalar

Hıdırellez günü bitkileri kullanarak dilek dileme uygulamalarından biri de taze soğanla gerçekleştirilmektedir. Taze soğanın iki yaprağı Hıdırellez'den önce eşit seviyede kesilir. İkisine de ayrı ayrı dilek dilenerek birine kırmızı diğerine de beyaz bir ip bağlanır. O soğanlardan ilk hangisi uzarsa o dileğin kabul olacağına inanılır (K15). Bitkileri kullanarak dilek dileme uygulamalarında kullanılan diğer bir bitki ise buğdaydır. Hıdırellez günü 3 ayrı yere buğday ekilir ve bunların her birine farklı bir dilek dilenir. Eğer ertesi gün en çok hangi buğday büyümüşse o dileğin kabul olacağına

inanılır (K83). Normal günlerde bu bitkilerin bir günde büyümesi mümkün değildir. Fakat Hıdırellez günü Hızır'ın yeşilliklere ve bitkilere canlılık ve bereket dağıtacağına olan inanış bu uygulamaların yapılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Bu dilek dileme uygulamalarının yanında bir de dilenen dileğin kabul olup olmayacağını öğrenmek için yapılan bir takım uygulamalar da vardır. Mesela Hıdırellez günü gece taze soğanın iki yaprağı birbirine eşit bir şekilde kesilir ve tek bir dilek dilenir. Dileğim kabul olursa bu, kabul olmazsa diğeri uzasın denir. Sabah hangi yaprak uzamışsa dileğin kabul olup olmayacağı o şekilde anlaşılır (K19). Bir diğer uygulama da şu şekildedir: Hıdırellez gecesi taze soğanın iki yaprağı biri daha kısa biri de daha uzun bırakılarak kesilir ve tek bir dilek dilenir. Eğer sabah bu yapraklar eşit seviyeye gelmişse dileğin kabul olacağına inanılır (K84). Buna benzer uygulamalar dünyanın her yerinde kutlanan çeşitli yeni yıl törenlerinde de karşımıza çıkar. Bu durum yeni yılda insanların bir yıllık kaderlerini belirleme istekleriyle alakalıdır (Bkz. Eliade, 2003, s. 386). Ayrıca bu uygulamaların her biri sihri bir nitelik taşır ve büyüsel uygulamalardır. Özellikle dileğin kabul olup olmayacağını öğrenmek için yapılan uygulamalar bir nevi geleceğe dair kehanette bulunmaktır.

Bitkiler dünyanın neresinde olursa olsun pek çok özellikleriyle yaşam, bahar ve yeni yılla özdeşleştirilmiş, bereketi sağlamada önemli bir yer tutmuşlardır. Görüldüğü gibi Hıdırellez günü de dilek dileme uygulamalarının önemli bir kısmı baharın ve Hıdırellez'in habercisi konumunda olan bitkiler etrafında yapılmaktadır. Ayrıca yapılan uygulamaların neredeyse tamamı da büyüsel nitelik taşıyan özellikle de temas büyüüne bağlı olan inanışlarla gerçekleştirilmektedir.

Sonuç olarak günümüzde bu dilek uygulamaları pek çok yerde hâlâ karşımıza çıkmakta olup bunlardan en yaygını bitki ve ağaç kültleri etrafında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalardır. Özellikle dilekleri gül ağacının dibine gömme ya da dalına bağlama yöntemi yalnızca Balıkesir'de değil Anadolu'nun her yerinde bilinen en yaygın dilek dileme yöntemlerinden bir tanesidir. Bunların dışında su ve ateş kültleri etrafındaki inanış ve uygulamalar ise hâlâ varlığını sürdürse de eskisi kadar yaygın değildir. Dilekleri bir kağıda yazıp suya atma ya da dilek dileyerek ateşin üzerinden atlama gibi yöntemler günümüzde eskiye göre oldukça azalmış durumdadır. Görüldüğü gibi bütün bu dilek dileme uygulamaları tabiatın çeşitli unsurlarının merkezi etrafında uygulanmaktadır. Bunlar su, ateş, ağaç, dağ vb. olabilir. Başka bir ifadeyle insanlar bu gibi törenlerde kutsal olduğuna inandıkları ağaç, su, ateş gibi tabiat

unsurları etrafında bir takım inanış ve uygulamalar gerçekleştirmekte bu sayede hem tabiatla bütünleşmekte hem de dualarını, dileklerini ve şükranlarını Tanrı'ya ulaştırmakta ve onunla temasa geçebilmektedirler.

4.3.2. Atalar Kültü Etrafında Gerçekleştirilen İnanış Ve Uygulamalar

Ata mezarları, yatırlar ve türbeler normal günlerde de yardım istemek, herhangi bir dilekte bulunmak veya dua etmek amacıyla ziyaret edilebilir. Fakat bu ziyaretlerin özellikle Hıdırellez'de yoğun olarak görülmesinde bazı anlamlar gizlidir. Daha önce de belirtildiği gibi Hıdırellez baharın ve yazın gelişiyile, çiçeklerin, yeşilliklerin, ağaçların yani tüm bitkilerin yeniden yeşermeye başladığı, havanın, toprağın ve suların ısındığı kısaca tüm tabiatın yeniden canlandığı ve bu şekilde de yeni yılın ilk günü olarak kutlanan bir bahar bayramıdır. Bu nedenle Hıdırellez günü gerçekleştirilen bütün uygulamalarda tabiatın vazgeçilmez unsurları olan, su, toprak, ateş, ağaç ve tüm bitkiler kendisi göstermekte hatta iç içe geçmektedir. Hatta insanlar eski Türk inançlarına göre her birinin bir iyisi (sahibi) olduğuna inanılan bu tabiat unsurları aracılığıyla pek çok dilekte bulunmakta, bu şekilde dileklerinin Tanrı'ya ulaşacağına inanmaktadırlar. İşte Hıdırellez günü yapılan yatır ve türbe ziyaretleri de bu yatır ve türbelerin diğer tabiat kültürleriyle iç içe geçmesini sağlamış hatta yatırlar ve türbeler buldukları yerin koruyucuları olarak kabul edildiğinden tıpkı diğer tabiat kültürleri gibi iye konumuna gelmişlerdir. Başka bir ifadeyle Hıdırellez'de yapılan yatır ve türbe ziyaretleri atalar kültü ve tabiat kültürlerinin iç içe geçerek bir bütün haline gelmesini sağlamıştır.

Ayrıca eski Türk dininden, Şamanizm inancından ve İslam dininden izler taşıyan Hıdırellez uygulamalarının birçoğunun türbe ve yatırlar etrafında gerçekleştirilmesinde o türbe veya yatırın bulunduğu yer de önem arz etmektedir. Çünkü türbe ve yatırların bulunduğu yerler genellikle dağlık, tepelik, ağaçların bol olduğu, su kaynaklarının yer aldığı yeşillik alanlardır. İnsanların Hıdırellez gününde bu yerlere gitmesinin nedenlerinden biri o gün Hızır'ın da bu gibi yerlerde dolaşacağına inanmalarıdır. Diğer bir nedeni ise tabiatın vazgeçilmez birer unsuru olan dağ, ağaç, su gibi eski Türklerden günümüze kadar her zaman kutsal kabul edilmiş, özellikle dağ ve ağaç göğe doğru yükseldikleri için Tanrı'ya ulaşmada vasıta olarak görülmüş Tanrısal tabiat kültürlerindedir. İnsanlar da doğrudan Tanrı'yla temasa

geçemeyecekleri için kutsal kabul ettikleri bu nesnelere, mekanlar ve kişilerle çeşitli ritüel ve uygulamalar sayesinde temasa geçerek dileklerinin, adaklarının ve kurbanlarının Tanrı'ya ulaşmasını sağlamak istemişlerdir. Dolayısıyla yatırlar ve türbeler Tanrı'yla iletişime geçilen yerler olarak düşünülebilir. Bu durum Mircea Eliade'nin *merkez simgeciliğini* akıllara getirmektedir. *Merkez simgeciliğine* göre kutsal kentler ve tapınaklar dünyanın merkezindedir. Buna göre yatırlar da birer *merkez*dir. Başka bir ifadeyle yatırlar ve türbeler *axis mundi* olduğundan gök, yer ve yeraltının karşılaşma noktası olarak görülür (Eliade, 1994, s. 21-26). Hıdırellez'de de yatır ziyaretlerinin yapılması, yatırların *axis mundi* (Dünyanın ekseni, Tanrı ile iletişime geçilebilen yer) oluşuyla ilgili olduğu söylenebilir.

Diğer bir yandan Hıdırellez günü yapılan yatır ziyaretlerinde kutsal zaman ve kutsal mekanın birlikteliğini de görürüz. Kutsal zamanın en temel özelliği tekrar edilebilir olmasıdır. Herhangi bir ritüelle kutlanan olayın zamanı ne kadar eski olursa olsun şimdiki zamana taşınır ve yeniden gerçekleştirilir. İşte bazı dönemsel bayramlar da kutsal zamanda gerçekleştirilir. Bu dönemsel bayramlar ve bu bayramlarda gerçekleştirilen ritüeller ise her yıl tekrarlanarak kutsal olmayan zamanın kutsal zamana dönüşmesini ve zamanın tamamen yenilenmesini sağlar (Eliade, 2003, s. 373-381). Bunlardan hareketle Hıdırellez'in de bir bahar bayramı olarak her yıl 6 Mayıs'ta çeşitli ritüellerle kutlandığı düşünülürse kutsal zaman olarak ele alınabilir. Ayrıca Hıdırellez'de kutsal zaman ve kutsal mekanın çakışması toplumun bilinçli olarak yaptığı bir durum değil, kolektif şuuraltının veya kültürel belleğin bir yansımasıdır.

Yatır ve türbelere baktığımızda Türk kültüründe toplumsal bir makama sahip olan ataların mekânı da şekillendirdiğini görürüz (Yıldız Altın, 2020, s. 159). Ataların mezarları, yatırlar ve türbeler ataların mekânı olarak kabul edilen kutsal yerlerdir.

“Kutsal mekanın kutsallığı, onu ilk kez kutsayan hierofaninin sürekliliğinden dolaydır. Hierofaninin kendini tekrarladığı yer, bu mekandır. Böylece mekan, tükenmez bir güç ve kutsallık merkezi haline gelir, herhangi bir insan, buraya dahil olabildiği ölçüde bu güçten pay alabilir, kutsallıkla dolabilir (Eliade, 2003, s. 356)”.

İşte insanların Hıdırellez günü yatır ve türbeler etrafında gerçekleştirdikleri ritüelleri her yıl tekrarlamaları o mekânı olağanüstülüklerle kaplayarak kutsal mekana dönüşmesini sağlar. İnsanlar bu tarz kutsal mekanlara sıradan bir günden ziyade kutsal kabul edilen bir zamanda giderek kutsal mekan ve kutsal zamanı birleştirip, hem mekanın hem de zamanın kutsiyetini iki katına çıkarmakta yani artırmaktadır.

Aslında ölmüş atanın ruhundan yardım isteme, ona adaklar adayıp kurbanlar sunma uygulaması eski Türk inançlarından kalma bir uygulamadır ve İslam inancında yeri yoktur. İnsanlar İslamiyet'te yeri olmayan bu davranışlarını, içerisinde İslami unsurların olduğu Hıdırellez gününde ve İslam dininde kutsal kabul edilen velilerin mezarlarının bulunduğu yerlerde yaparak eski inançlarını tamamen terk etmeyip bu inançlarını şimdiki dinleri ile birleştirerek yaşatmaya devam etmektedirler. Yani Hıdırellez'de yapılan yatır ziyaretlerinde eski Türk inançları ile İslam inancının harmanlanarak iç içe geçtiğini ve bu iki inancın bir arada yaşatıldığı açıkça görülmektedir. Zaten Eliade'nin de belirttiği gibi "bu tarz kutsal mekanlar ve zamanlar, ayrıcalıklarını çok zor yitirirler ve bir miras olarak bir kabileden diğerine, bir dinden başka bir dine aktarılırlar (Eliade, 2003, s. 356)".

Ayrıca Hıdırellez günü yapılan yatır ziyaretleri, yöre halkının ortak bir amaç için buluşmaları olarak kabul edilebilir. Bu açıdan bakıldığında belli günlerde toplu bir şekilde ziyaret edilen yatırların o bölgede yaşayan insanları toplayıcı ve birleştirici özelliği olduğu da söylenebilir.

4.3.2.1. Yatır Ziyaretleri

İnsanlar, çok eskiden beri çeşitli nedenlerle kutsal mekanlara başvurmuştur. Hıdırellez de hem bir bahar bayramı hem de Hızır ile İlyas'ın bulunduğu kutsal bir gün olarak kutsal mekanlara başvuru günlerinden biridir. Bu kutsal mekanlar da çoğu zaman velilerin mezarlarının bulunduğu yatırlar ve türbeler olmuştur.

Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi Balıkesir'de de pek çok yatır ve türbe vardır. Bu yatırlar hakkında gerek dergilerde gerekse gazetelerde pek çok yazı yazılmış, hatta eserler de kaleme alınmıştır. Fakat bu yazılarda ve eserlerde genel olarak yatırların tarihi yönü ele alınmış, nerede bulunduğu, yatan kişinin kim olduğu, kimler tarafından hangi amaçlarla ziyaret edildiği gibi konular üzerinde durulmuştur.

Yatır ve türbe ziyaretleri Türk kültürü içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte yatır ve türbeler etrafında gerçekleştirilen bazı inanış ve uygulamalar da halkbilimi açısından oldukça değerlidir. Bu ziyaretler ve ziyaret esnasında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar her gün yapılabileceği gibi özellikle Hıdırellez'de yapılanlar dikkat çekicidir. Balıkesir Merkez'de özellikle Hıdırellez günü ziyaret edilen Ayak Dedesi, Karesi Türbesi, Bardakkıran Dede, Çırpılı Dede, Kız

Dedesi, Ballica Sultan Türbesi, Salih Dede, Töm Dede gibi daha pek çok türbe ve yatır vardır (Detaylı bilgi için bkz. Duymaz, 2000). Bu yatır ve türbelerin hemen hepsinde görülen bazı inanış ve uygulamalar da dikkat çekicidir. Köklerini tarih öncesi dönemlere kadar dayandırabileceğimiz bu inanış ve uygulamalar, din değişse bile tamamen terk edilmemiş, bu doğrultuda bazı değişim ve dönüşümler geçirerek nesilden nesle aktarılmış ve bu şekilde günümüze kadar gelebilmiştir.

4.3.2.1.1. Balıkesir’de Hıdırellez Günü Ziyaret Edilen Yatırlar

Baharın geldiği ve tabiatın yeniden canlandığı Hıdırellez gününde insanlar genellikle tabiatla ve su, toprak, ağaç, ateş, yatırlar gibi tabiatın çeşitli unsurları aracılığıyla pek çok inanış ve uygulama gerçekleştirmektedirler. İnsan ile tabiat arasındaki etkileşimin bir sonucu olan bu ritüeller, doğadan uzaklaşan günümüz kent ortamlarında unutulmuş ya da geleneği temsil eden çok az bir kesim tarafından uygulanır olmuştur. Balıkesir’de de benzer bir durum söz konusudur. Fakat Balıkesir’de gerek merkezde gerekse ilçe ve kırsal mahallelerde Hıdırellez günü yapılan yatır ziyaretleri hala canlı bir şekilde devam etmektedir. Özellikle Balıkesir Merkez’de Hıdırellez günü yapılan en önemli uygulama yatır ziyaretleridir. Hatta yatır ziyaretleri Hıdırellez’de kolektif olarak gerçekleştirilen nadir uygulamalardan bir tanesidir. Bu durum da eski Türk inanışlarındaki atalar kültü ile İslam dinindeki veli kültürünün toplumun kolektif bilinçaltında hala canlı bir şekilde yaşadığını göstermektedir.

Balıkesir Merkez’de Hıdırellez’de toplu olarak en çok ziyaret edilen yatırlar, Bardakkıran Dede, Ayak Dedesi ve Çırpılı Dede yatırlarıdır. Bunların dışında Karesi Türbesi, Ballica Sultan Türbesi, Töm Dede, Salih Dede ve Hasan Baba yatırları da ziyaret edilmektedir (K15). Özellikle Bardakkıran Dede Hıdırellez gecesi ciddi şekilde ziyaretçi akınına uğrar. Bunun nedeni konumunun ve mekanının diğerlerine göre daha uygun olmasıdır. Hıdırellez günü Balıkesir Merkez’de yapılan bu yatır ziyaretlerinde halk arasında o yılın bolluk ve bereket içinde geçmesi için en az bir yatırın ziyaret edilmesi gerektiğine olan inanış (K83) da son derece etkilidir. Bunun dışında Hıdırellez gecesi en az yedi yatır ya da türbenin ziyaret edilmesi gerektiğini söyleyenler de vardır (K14). Tabi bütün bu ziyaretler, orada edilen dualar ve dilenen

dilekler inanarak yapılmalıdır. Aksi takdirde o kişinin dualarının ve dileklerinin kabul olmayacağına inanılır (K85).

Hıdırellez gecesi Balıkesir Merkez’de insanlar genellikle ilk olarak Ayak Dedesini ziyaret etmekte, oradan Bardakkıran Dedeye gidip dualarını okuyup, dileklerini dilemekte ardından isteyenler Karesi Türbesi, Balıca Sultan Türbesi, Hasan Baba ve Zağnos Paşa’yı ziyaret etmektedirler. Bunlara göre Hıdırlık Tepesi olarak bilinen çok daha uzak ve yüksek bir yerde bulunan Çırpılı Dede’ye de yalnızca yolu bilenler ve imkanı olanlar gidebilmektedirler.

Bu yatırlar ve türbelerde yatan velilerin pek çoğunun kim olduğu, çeşitli kerametleri ve haklarındaki anlatılar gerek yazılı kaynaklarda yer almakta gerekse halk arasında pek çok kişi tarafından bilinmektedir. Fakat bazılarının kim olduğu bilinmemekle birlikte haklarında anlatılan rivayetler de unutulmuş, yalnızca etrafındaki inanış ve uygulamalar günümüze kadar gelebilmiştir. Bu nedenle Hıdırellez gecesi yatırlar ve türbeler etrafındaki inanış ve uygulamalara geçmeden önce ilk olarak bu yatır ve türbelerde yatan velilerin kim oldukları ve halk arasındaki anlatıların ele alınması daha doğru olacaktır. Zira Hıdırellez gecesi yatırlar etrafında gerçekleştirilen inanış ve uygulamaların pek çoğu bu anlatılarla doğrudan bağlantılıdır.

Hıdırellez günü Balıkesir Merkez’de olduğu gibi ilçe ve kırsal mahallelerde de yatır ve türbe ziyaretleri yapılmaktadır. Fakat Balıkesir Merkez’deki yatır ve türbe ziyaretleri 5 Mayıs gecesi toplu olarak yapılırken ilçe ve kırsal mahallelerde yapılan ziyaretler genellikle 6 Mayıs günü gündüz vakti yapılmaktadır. Bunun dışında ilçe ve kırsal mahallelerde yapılan yatır ziyaretleri ile Balıkesir Merkez’de yapılan yatır ziyaretleri arasında inanış ve uygulamalar açısından pek bir farklılık yoktur. İlçe ve kırsal mahallelerde yapılan yatır ziyaretlerinin de asıl amacı tıpkı Balıkesir Merkez’de olduğu gibi Allah’ın rızasını kazanmış, hayattayken bir takım olağanüstü işler (kerametler) yapmış ve bu şekilde velayet sahibi olmuş, buldukları yerin koruyucuları konumunda olan kimselerin mezarlarını ziyaret ederek, bu veliler sayesinde dualarının, dileklerinin Tanrı’ya ulaşmasını sağlamaktır. Hıdırellez de yeni yılın ilk günü olarak Tanrı’dan yeni yıl için sağlıklı, şanslı, bereketli ve bol kazançlı bir yıl dilemek için en uygun vakittir. Bu nedenle insanlar Hıdırellez günü yatır ziyaretleri yapmakta, yatırların etrafında yaptıkları bir takım uygulamalarla da dileklerinin Tanrı’ya ulaşmasını sağlamaktadırlar.

Balıkesir'in gerek merkezinde gerekse ilçe ve kırsal mahallelerinde tamamı tespit edilemeyecek kadar çok yatır ve türbe bulunmaktadır. Bu başlık altında ele alınan yatırlar yalnızca saha araştırması sırasında gidilen ilçe ve kırsal mahalleler ile yazılı kaynaklardan tespit edilmiştir. Bu sebeple daha geniş bir saha çalışması yapıldığı takdirde Hıdırellez günü ziyaret edilen farklı yatır ve türbelerin de ortaya çıkması muhtemeldir. Ayrıca saha araştırması sırasında tespit edilen ve yazılı kaynaklarda var olan fakat Hıdırellez günü ziyaret edilmeyen yatırlar ise sınıflandırmaya dahil edilmemiştir.

4.3.2.1.1.1. Altıeylül

Altıeylül ilçesinde Hıdırellez günü yapılan yatır ziyaretlerinin büyük çoğunluğu şehir merkezinde olmakla birlikte kırsal mahallelerde de yapıldığı tespit edilmiştir. Bunlar Kesirven, Balıklı ve Türkali mahalleleridir. Bunların dışındaki mahallelerde ise bazılarında yatır yoktur, bazılarında ise olsa bile Hıdırellez'de ziyaret edilmediği için burada ele alınmamıştır.

4.3.2.1.1.1.1. Bardakkıran Dede

Bardakkıran Dede yatır, Balıkesir Merkez'de Dinkçiler Mahallesi'nde bulunan etrafi duvarlarla çevrili, yeşillik ve ağaçlık bir alanda yer almaktadır. Yatırları türbeden ayıran en önemli iki nokta orada yatan kişinin kim olduğunun bilinmemesi ve üzerinde yapı bulunmamasıdır (Aday, 2013, s. 21). Bu açıdan bakıldığında Bardakkıran Dede de bir yatır olarak ele alınabilir. Çünkü hem üzerinde herhangi bir yapı yoktur hem de halk arasında anlatılan birkaç rivayet dışında hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Hakkında anlatılan ilk rivayet Hasan Baba, Çırpılı Dede ve Bardakkıran Dede'nin kardeş olduklarıdır. Rivayete göre Hasan Baba ayakkabıcı, Çırpılı Dede çoban, Bardakkıran Dede de bardakçıdır (K14). "Zaten türbe ve yatırların ortak özelliklerden birisi de aynı bölgede bulunan zatların birbirleriyle çağdaş ve kardeş gösterilmeleridir (Aday, 2013, s. 140)". Bu durumla yalnızca Balıkesir'de değil Anadolu'nun pek çok yerinde de karşılaşılabılır.

Bardakkıran Dede hakkında anlatılan diğer bir rivayet ise şu şekildedir: "Bardakkıran Dede, desticilerin piri imiş. Sağken kendi meslektaşlarına: "Ben öldüğüm zaman bir dileğiniz olunca mezarıma gelip isteyin, dileğiniz olursa mezarımın başında bir desti kırın" demiş

(Bayrı, 1938, s. 76)”. Anlatılan rivayete göre Bardakkıran Dede testicilerin piridir. Günümüzde de insanlar Hıdırellez gecesi oraya gidip dilek dilerler, kırılan testilerden alırlar ve dileğim kabul olursa seneye bu testi parçalarını getirip bir testi kıracağım diyerek adak adarlar. Bu testi parçalarını bir sonraki Hıdırellez’e kadar evlerinde saklarlar. Bir sonraki yıl dileği kabul olanlar geçen sene aldığı testi parçalarını bırakır ve yeni bir testi kırar. Böylece adağını gerçekleştirmiş olur. Bu adak gerçekleştirilmediği takdirde de dedenin rüyaya girip bardağı isteyeceğine inanılır (K15). Dilekleri kabul olmayanlar ise geçen sene almış oldukları testi parçalarını, üzerine basılıp dileği ezilmesin diye bu sefer yatırın daha uzağına gömerler, üzerini de gazete veya herhangi bir şeyle örterler. “Kimi yatırların adakları sağlıklarında işledikleri zanaatla ilişkilidir (Boratav, 2020, s. 52)”. Burada yatan Bardakkıran Dede de bu tür yatırlara örnek gösterilebilir.

Diğer bir rivayete göre de sıcak bir günde, yatırın şu anda bulunduğu yerde bir çiftçinin tarlasını sürdüğü sırada yanına bir çoban gelmiş ve çiftçinin suyundan içmek istemiş. Çiftçi, sen her zaman içecek su bulursun ama ben bulamam diyerek suyunu vermemiş. Çoban da bunun üzerine hele bir suyu içelim, sonra bir dua ederiz yağmur yağar demiş. Çoban suyu içmiş, sonra dediği gibi bir dua etmiş ve yağmur yağmaya başlamış. Çoban da elindeki bardağı yere atarak kırmış. Günün birinde bu çoban ölmüş, çiftçi de onu bardağı kırdığı yere gömmüş. Bu olaydan sonra da orası Bardakkıran Dede yatırını olarak anılmaya başlamış (K14). Hakkında anlatılan bu rivayetten onun bir duasıyla yağmur yağdırabilen, ağzı dualı, keramet sahibi veli bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir yandan insanların, onun bardak kırması rivayetinden etkilenerek mezarı etrafında bir takım inanış ve ritüelleri ortaya çıkarmış oldukları söylenebilir. Bundan hareketle buradaki bardak kırma uygulamasının da bir köken mitinden geldiği anlaşılmaktadır. İnsanlar bu mitteki bardak kırma olayını -yani bu olayın ilk halini- tekrarlarlar çünkü ancak bu şekilde zaman yeniden inşa edilebilir.

Başka bir söylentiye göre de burada yatan Bardakkıran Dede, harp zamanında askerlere elinde testisiyle su dağıtan yaşlı bir adamdır (K2).

Bardakkıran Dede Balıkesir Merkez’de Hıdırellez gecesi en çok ziyaret edilen yatırıdır. Konumunun ve mekanının uygunluğu Hıdırellez gecesi daha çok ziyaret edilmesini ve diğer yatırlara göre etrafında çeşitli ve çok sayıda uygulama yapılabilmesini sağlamaktadır. Zaten ziyaretçi sayısının fazlalığıyla ve etrafındaki inanış ve uygulamalarla diğerlerinden ayrılır. Bardakkıran Dede günümüzde özellikle

Hıdırellez gecesi Balıkesir halkı tarafından ciddi sayıda bir ziyaretçi akınına uğrar. Zaten velilerin nüfuzu, ziyaretçi sayısı ile doğru orantılıdır (Aday, 2013, s. 21). Bu da Bardakkıran Dedenin kerametlerinin öldükten sonra da devam ettiğine inanıldığını, oraya gidenlerin dileklerinin kabul olduğunu gösterir. Tabii bu inanç, eski Türklerin hayattayken olağanüstü bir takım işler başaran ve ölümünden sonra da ruhlarının kendilerine yardım edeceğine inandıkları ata ruhlarından yardım istemeleri ve onları kutsal kabul etmeleri durumunun İslamiyet’le harmanlanarak günümüze yansımış hali olarak kabul edilebilir.

Görülüyor ki bir türbenin, yatırın veya mezarın kutsal kabul edilmesinde o yer hakkında anlatılan efsaneler, menkıbeler ve hikayeler büyük bir rol oynamaktadır. Ayrıca bu rivayetler, onların öldükten sonra da yaşamalarını sağlamış, hayatları ve hayattayken kullandıkları mekân ve eşyalar da ölümlerinden sonra mezarları çevresinde çeşitli inanışlar ve uygulamalar oluşmasında etkili olmuştur. Türbe ve yatırlar etrafında bu tarz anlatıların oluşması atalar kültü ve tabiat kültürleri ile ilişkilidir. Bu kültürler bir mekânı olağanüstülüklerle kaplayarak o mekânın kutsallaşmasını ve halk arasında bu tarz anlatıların doğmasını sağlamıştır.

4.3.2.1.1.1.2. Ayak Dede

Mezar taşındaki kitabede ve kaynaklarda asıl adı Veli Şemseddin Efendi olarak geçen ve halk arasında Ayak Dede olarak bilinen zatın aynı zamanda II. Murad döneminde yaşamış bir alim olduğu da kaynaklarda geçmektedir. Ayrıca Hasan Baba’nın halifelerinden olduğu da söylenmektedir (Akpınarlı, 1973, s. 23).

Ayak Dede yatır, şehir merkezinde Atatürk Parkı’nın yanındaki yolun tam ortasında bulunmaktadır. Bunun sebebi, burasının eskiden mezarlık olmasıdır. Anlatılanlara göre, mezarlıkla birlikte yatır da kaldırılmak istenmiş, ancak bu sırada yatır kaldırmak isteyen kişinin başına çeşitli musibetler gelmiş, bu nedenle yatır kaldırılamamıştır (K85).

Ayak Dede yatır da tıpkı Bardakkıran Dede gibi Hıdırellez gecesi pek çok kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Ancak bu ziyaretler Ayak Dede’nin yolun tam ortasında olması sebebiyle Bardakkıran Dede’de olduğu gibi toplu bir şekilde yapılamamaktadır. Ayrıca Ayak Dede’nin bu konumu itibarıyla yalnızca Hıdırellez’de değil sıradan günlerde de ziyaret edilebilmesini kolaylaştırmaktadır. Hıdırellez gecesi Ayak Dede’yi ziyaret eden insanlar burada da hür türlü dilekte bulunmakta, dini ve

büyüsel uygulamalar yapmaktadırlar. Ayak Dede'nin etrafında hem Hıdırellez günü hem de sıradan günlerde yapılan en yaygın uygulama yürümekte güçlük çeken veya hiç yürüyemeyen çocukların yatırın etrafında, dualar eşliğinde 3 kez döndürülmesidir (K82, K85). "Halk arasındaki söylentiye göre, bir gün Şemseddin Efendi'ye "Sen bize hiçbir şey bırakmadan gideceksin, biz seni ne ile hatırlayalım?" diye sorulunca o da yürüyemeyen çocukların kabrine getirilip 3 kez dolaştırmalarını söylemiş (Kaya, 1997, s. 284)". İşte etrafında yapılan bu uygulama da onun Ayak Dede ismini almasında son derece etkili olmuştur (Duymaz, 2012, s. 242).

4.3.2.1.1.1.3. Çırpılı Dede

Çırpılı Dede yatırı, Balıkesir'in batısında Hıdırlık Bayırı olarak bilinen bir tepede yer almaktadır. Kim olduğuna dair kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, halk arasında hakkında anlatılan bazı rivayetler mevcuttur. Bir rivayete göre Hasan Baba, Çırpılı Dede ve Bardakkıran Dede kardeşmiş. Hasan Baba ayakkabıcı, Çırpılı Dede çoban, Bardakkıran Dede de bardakçıymış. Çırpılı Dede dağda yaşarmış ve her gün mendilin içinde Hasan Baba'ya süt götürürmüş. Bir gün yine götürmüş, o sırada da Hasan Baba bir kadının ayakkabısını boyuyormuş. Çırpılı Dede kadının bacağını görmüş ve kadına meylenmiş. O anda da mendilin içindeki süt yere damlamaya başlamış. Hasan Baba durumu anlamış ve ona ermişlik, velilik dağda olmaz marifet şehirde ermiş olmaktır, sakın bir daha buraya gelme, Allah da senin ölünü orada bıraksın diyerek onu kovmuş ve Çırpılı Dede ölünce şu anda yatırının bulunduğu tepeye gömülmüş (K14). İşte Çırpılı Dede'nin mezarının neden şehrin dışında bir tepede bulunduğu da bu anlatıdan anlaşılmaktadır.

Çırpılı Dede yatırı uzak konumuna rağmen Hıdırellez günü en çok ziyaret edilen yatırlardan bir tanesidir. Diğer yatırlara göre şehrin biraz daha dışında ve dağlık bir bölgede kalması etrafındaki inanış ve uygulamaları da buna göre şekillendirmiştir. Mesela Hıdırellez gecesini kurban kesmek isteyenler kurbanlıklarını alarak Çırpılı Dede'ye giderler. Çünkü Çırpılı Dede dağın tepesindedir. Onun bulunduğu yer kurban kesmek için en uygun yatırlardan biri olmasını sağlamıştır. Bu nedenle orada adanan adaklar horoz, keçi, kuzu kesme gibi kurbanlar olabilir. Kesilen kurban da aşağıya indirilir ve kendi evin haricinde bütün mahalleye dağıtılır (K83).

4.3.2.1.1.1.4. Ballica Sultan

Ballica Sultan türbesi, Balıkesir Merkez’de Hacıilbey Mahallesi’nde bulunmaktadır. Kaynaklarda Balım Sultan olarak geçmektedir. Doğum ve ölüm tarihleri hakkında herhangi bir bilgi yoktur fakat Orhan Gazi döneminde yaşadığı düşünülmektedir. Ayrıca Bursa’nın fethinde Geyikli Baba’nın yanında olduğu, onunla birlikte savaştığı da söylenmektedir (Duymaz, 2012, s. 241). Hatta ikisi ile ilgili halk arasında anlatılan bir efsane de mevcuttur. Efsaneye göre Geyikli Baba, Balım Sultan’ı irşat görevi için Balıkesir’e gönderir. Bunun üzerine Balım Sultan Balıkesir’e gelerek bugünkü türbesinin bulunduğu yere yerleşir ve orada üzüm bağları yetiştirmeye başlar. Üzümleri çok tatlı olduğu için kısa sürede herkes üzümünün methini duyar ve bu durum onun kerameti olarak düşünülür. Hatta üzümleri bir süreden sonra şifa niyetine yenmeye başlar. Halk arasında Ballica Sultan olarak anılmasının nedeni de üzümünün çok tatlı olmasından dolayıdır (Ayrıl, 1996, s. 7; Akyalçın, 1998, s. 48).

Ballica Sultan türbesi etrafında bir takım inanış ve uygulamalar da oluşmuştur. Ballica Sultan türbesinin sıtma hastalığına iyi geldiğine inanılır ve bunun için ziyaret edilir. Hasta olan kişi türbenin içerisinde bulunan iki mezarın arasına yatırılır ve burada uyuması sağlanır. Daha sonra türbenin kapısı taşlanarak hasta korkutularak uyandırılır. Bu uygulama üç cumartesi günü aynen tekrar edilirse hastanın iyileşeceğine inanılır (Kaya, 1997, s. 284). Ayrıca türbenin bulunduğu Hacıilbey Mahallesi’nde yaşayan insanlar, bu mahallenin deprem, sel, yangın gibi afetlerden etkilenmemesini de Ballica Sultan türbesinin o mahallenin koruyucusu olmasına bağlamaktadırlar (Akyalçın, 1998, s. 49-50).

Ballica Sultan türbesi sıradan günlerde olduğu kadar Hıdırellez gecesi de ziyaret edilmektedir. Hıdırellez gecesi türbeyi ziyaret eden insanlar dualar okumakta, bazıları da Kur’an-ı Kerim okumaktadırlar.

4.3.2.1.1.1.5. Kız Dedesi

Kız Dedesi, Eski Kuyumcular Mahallesi’nde Çakıcı çeşmesinin karşısında bulunmaktadır. Kim olduğu bilinmemektedir. Yalnızca hakkında halk arasında anlatılan bir rivayet vardır. Rivayete göre bir memleketten diğer memlekete gelin olarak giden bir kız yolda hastalanır. Onu götürenlere ben nerede ölürsem, oraya gömün diyerek vasiyet eder ve bugünkü yatırının olduğu yerde ölür ve oraya gömülür.

Hakkında anlatılan bu rivayet yatırın Kız Dedesi olarak anılmasını sağlamış ve evliya olduğuna inanılmıştır (Niyazi, Kerim, 1934, s. 388; Yasa, Korkut, 1936, s. 108; Akpınarlı, 1964, s. 3). Kız Dedesi herkes tarafından ziyaret edilip, dualar okunabilir. Fakat özellikle sıtma hastalığına iyi geldiğine inanılır ve bunun için pencerelerinin parmaklıklarına bezler bağlanır (Yasa, Korkut, 1936, s. 108). Kız Dedesi Hıdırellez gecesi de ziyaret edilmekle birlikte etrafında herhangi bir uygulama yapılmaz. Orayı ziyaret edenler yalnızca dualarını ederler ve giderler.

4.3.2.1.1.1.6. Salih Dede Yatırı

Salih Dede yatır, Atalar Caddesi'nde bulunan ve Kırgız Sokak'ın tam köşesinde yer alan bir yatırdır. Kaynaklarda kim olduğuna, ne zaman yaşadığına dair bir bilgi bulunmamakla birlikte halk arasında da hakkında anlatılan herhangi bir anlatı yoktur. Yol üzerinde ve çarşı içinde olduğu için oradan gelip geçen bazı insanlar mezarında durup birer dua okumaktadırlar. Ayrıca Hıdırellez günü de ziyaret edilmekte, mezarının başında dualar okunmaktadır.

Görüldüğü gibi Balıkesir Merkez'de Hıdırellez gecesi ziyaret edilen çok sayıda türbe ve yatır bulunmaktadır. Bunlardan özellikle Ayak Dede, Bardakkıran Dede ve Çırpılı Dede ciddi sayıda ziyaretçi akınına uğramaktadır. Ayrıca etrafındaki inanış ve uygulamaların çok fazla ve farklı olması da bu yatırları diğerlerinden ayırmaktadır. Ayak Dede, Bardakkıran Dede, Çırpılı Dede, Hasan Baba, Karesi türbesi, Ballica Sultan türbesi, Zağnos Paşa ve Kız Dedesi gibi yatırlar ise halk arasında haklarında anlatılan pek çok rivayet olması bakımından önemlidir. Çünkü bu anlatılar yatır veya türbede yatan zatların kerametlerini anlatarak onların birer veli olduğunu kanıtlamakta, ayrıca etraflarındaki inanış ve uygulamaların oluşmasında da son derece etkili olmaktadır. Yatırlar ve türbeler hem sıradan günlerde hem de Hıdırellez gibi özel günlerde ziyaret edilmektedir. Özellikle Balıkesir'de Hıdırellez günü kolektif olarak yapılan bu yatır ve türbe ziyaretleri yatırların ve türbelerin birer kültürel mekan haline gelmesini de sağlamaktadır. Genellikle bir dilek için ziyaret edilen yatırlar ve türbelerde daha çok çocuk sahibi olmak, evlenmek, ev, araba almak veya bir hastalıktan kurtulmak gibi dilekler dilenmekte ve bunlara bağlı çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Yani insanlar yatırlar ve türbeler aracılığıyla dileklerinin Tanrı'ya ulaşmasını sağlamaktadır. Bu durum da yatırların ve türbelerin insanlar ve Tanrı

arasında bir aracı pozisyonunda olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla yatırların ve türbelerin buldukları yerin koruyucuları olarak bir iye konumunda olduğu anlaşılmaktadır.

4.3.2.1.1.1.7. Garip Dede

Garip Dede yatırı, Balıkesir'in Altıeylül ilçesine bağlı Kesirven Mahallesi'nde bulunan bir yatırdır. Gerek yazılı kaynaklarda gerekse halk arasında hakkında anlatılan bir bilgi yoktur. Kim olduğu, adı, sanı, ne zaman yaşadığı bilinmemektedir. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre Kesirven Mahallesi'nde Hıdırellez günü herkes Garip Dede'ye çıkmaktadır. Dedeye çıkılırken herkes evde yaptığı yemeklerden götürür, ayrıca orada keşkek de yapılır. Bunun dışında orada nişanlı çiftler birbirlerine hediyeler verir (İrkil Erol, 2014, s. 342). Görüldüğü gibi Kesirven Mahallesi'nde Hıdırellez günü yapılan yatır ziyareti Balıkesir Merkez'de Hıdırellez gecesi yapılan ziyaretlerden farklı olarak gündüz vakti yapılmakta, etrafında herhangi bir inanış ve uygulama yapılmamaktadır. Burada yapılan yatır ziyareti orada yatan zatı ziyaret edip, onun aracılığıyla Allah'tan bir şeyler istemekten ziyade orada bir piknik havası oluşturmak, bir bahar bayramı olarak bilinen Hıdırellez gününde doğada vakit geçirmek isteğinden başka bir şey değildir. Bu yatırın etrafında herhangi bir inanış ya da uygulama, bir dilek dileme işlemi olmasa da Hıdırellez günü mahalle halkının toplu olarak burada bulunmasını ve toplu şekilde yeme içme ortamını sağlaması bakımından son derece önemlidir. Bu da yatırların insanları birleştirici ve toplayıcı yönünü ortaya koymaktadır.

4.3.2.1.1.1.8. Horoz Dede

Horoz Dede yatırı, Balıkesir'in Altıeylül ilçesine bağlı Balıklı Mahallesi'nde yer almaktadır. Horoz Dede'nin kim olduğuna dair ne yazılı kaynaklarda herhangi bir bilgi ne de halk arasında hakkında anlatılan bir rivayet vardır. Burada yatan zatın kim olduğu bilinmemektedir. Yatır mahalle kahvehanesine yakın bir yerde bulunduğundan sık sık ziyaret edilmekte, geçerken önünde durup dualar da okunmaktadır. Özellikle Hıdırellez günü Horoz Dede mutlaka ziyaret edilmektedir. Hıdırellez günü Horoz Dede'yi ziyaret edenler ruhuna üç ihlas bir fatiha okumakta ardından herkes dileğini dilemektedir (K8). Kaynak şahsın verdiği bilgilerden anlaşılacağı üzere bu ziyaret

toplu olarak değil daha çok bireysel olarak yapılmaktadır. Mahallenin meydanında bulunan bu yatır, Hıdırellez günü o mahallenin insanları tarafından ziyaret edilmekte ve dualar okunmaktadır.

4.3.2.1.1.1.9. Uzan Dede

Uzan Dede yatırı, Balıkesir'in Altıeylül ilçesine bağlı Türkali Mahallesi'nde, mahalle mezarlığının içerisinde bulunan bir yatırdır. Türkali bir Tahtacı mahallesidir. Balıkesir'de bulunan Tahtacı mahallelerinin neredeyse tamamının mezarlığında bir yatır bulunmaktadır. Kaynaklarda Uzan Dede ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Yalnızca mahalle halkı onun aslında bir Yörük olduğunu fakat Türkmenler tarafından sahiplenildiğini, bu nedenle burada olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra Uzan Dede'nin çok yardımsever bir zat olduğu da söylenmektedir. Ayrıca Uzan Dede ile ilgili halk arasında anlatılan bir rivayet de vardır. Uzan Dede ile Yeşilyurt Mahallesi'ndeki Uurlu Dede'nin Cinge tepesi (Dikorta) denilen yerde iki ışık halinde buluştukları ve ayrıldıkları anlatılmaktadır (K40). Genellikle aynı bölgede bulunan yatırların ışık halinde buluştukları ve ayrıldıkları yönündeki rivayetler halk arasında son derece yaygındır ve Anadolu'nun her yerinde bu tarz rivayetlerle karşılaşmak mümkündür.

Yukarıda da belirtildiği gibi Uzan Dede yatırı mezarlığın içinde bulunmaktadır. Mezarlık mahallenin hayli uzağında bulunduğundan Uzan Dede de mezarlığa giden kişiler ya da herhangi bir derdi, sıkıntısı, hastalığı olan, bir dileği ya da adağı olan kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Bunun dışında sıradan günlerde mezarlığa giden insanlar ilk olarak Uzan Dede'nin mezarına gitmekte, etrafında bulunan üç ulu meşe ağacına Ya Allah Ya Muhammed Ya Ali diyerek niyaz etmekte daha sonra isteyenler yatıra bir mum yakmakta ya da kendi yakınlarının mezarlarını ziyaret etmektedirler (K40). Uzan Dede sıradan günlerden ziyade özel günlerde ziyaret edilmektedir. Özellikle Hıdırellez günü bütün mahalleli mutlaka Uzan Dede'yi ziyaret etmekte, isteyenler mezarının başına bir mum yakmaktadır. Ayrıca dileği olanlar dileklerini dileyerek mezarının başında bulunan ağaçlara üzerinden bir parça bez kopartıp bağlamakta ve bir adak adamaktadırlar. Adağı kabul olanlar ise daha sonra mezarlıkta bulunan aş evinde bir hayır yapmaktadırlar (K40). Görüldüğü gibi Hıdırellez günü Uzan Dede etrafında dilek dileme ile ilgili bir takım uygulamalar

yapılmakta, dileklerinin kabul olması karşılığında yapılan hayır da başka bir geleneğin devamlılığını sağlamaktadır.

Üç mahallede de Hıdırellez’de yapılan yatır ziyaretleri birbirinden tamamen farklıdır. Kesirven Mahallesi’ndeki yatır ziyareti topluca yapılmakta ve orada bir piknik ortamı oluşturularak dayanışma, yardımlaşma, birlik ve beraberlik gibi değerlerin artması sağlanmaktadır. Yani burada önemli olan yatırdan ziyade o yatırın Hıdırellez günü mahalle halkını bir araya getirme işlevinin olmasıdır. Balıklı Mahallesi’nde durum çok daha farklıdır. Buradaki yatır ziyareti mahallenin meydanında olduğundan ziyaret toplu değil bireysel olarak yapılır ve ziyaret edenler yalnızca yatıra dua edip giderler. Bir Tahtacı Türkmen mahallesi olarak bilinen Türkali Mahallesi’nde ise Hıdırellez günü yatır ziyaretleri olmazsa olmazdır. Oradaki niyaz etme, mum yakma, ağaca bez bağlama, adak adama, hayır yapma gibi uygulamalar diğerlerinde yoktur. Burada hem bireysel hem de toplu bir ziyaret söz konusudur.

4.3.2.1.1.10. Kuzguncuk Tepesi/ Kuzguncuk Dedesi

Kuzguncuk Dedesi, Altıeylül ilçesine bağlı Çukurhüseyin Mahallesi’nde, Kuzguncuk Tepesi olarak bilinen yerde yer almaktadır. Gerek yazılı gerekse sözlü kaynaklarda burada yatan şahsın kim olduğuna dair herhangi bir bilgi yoktur. Yalnızca buradaki yatırlar ilgili halk arasında anlatılan iki rivayet bulunmaktadır. Bunlardan ilki kaynak şahıslardan birisinin eskiden o tepeye bir yıldızın inip çıktığını görmesi ve bu yıldızın orada yatan dede olduğuna inanmasıdır (K22). Hakkında anlatılan diğer bir rivayet de yine buna benzer bir rivayettir. Başka bir kaynak şahıs ise eskiden orada al ve yeşil ışıkların yandığını görmüş ve bunun ermişlerin birbirini ziyaret etmesi olduğunu düşünmüştür (K23). Daha önce de belirtildiği gibi aynı bölgede olan ermişlerin bir ışık halinde birbirleriyle buluştuklarına dair halk arasında anlatılan bu rivayetler oldukça yaygındır (Bkz. 4.3.2.1.1.1.9. Uzan Dede ve 4.3.2.1.1.9.1. İsmail Dede ve Hıdırlık Tepesi’nde Bulunan Dede). Hatta bu örnekte olduğu gibi kimileri bu gibi durumlara şahitlik de etmişlerdir. Bu rivayetler de aslında orada bulunduğu inanılan dedenin velayetini kanıtlamaktadır.

Hıdırellez’de Kuzguncuk Tepesi’ne mutlaka gidilmekte ve oradaki dede mezarı ziyaret edilmektedir. Ancak bunu aktaran kaynak şahıs orada yapılan herhangi

bir uygulamadan bahsetmemiştir. Yalnızca oradan geri dönülürken arkana bakmadan dönülmesi gerektiğini belirtmiştir (K22).

4.3.2.1.1.1.11. Süleyman Dede

Süleyman Dede, Altıeylül'e bağlı Bahçedere Mahallesi'ne bağlı Kavakbaşı'nda mezarlığın içinde bulunmaktadır. Kaynak şahsın aktardığına göre bu Süleyman Dede mezarı bir yatır veya türbe değil, mahallenin ileri gelenlerinden, sevilen, sayılan ve kaynak şahsın akrabalarından biridir. Mahallede başka yatır veya türbe de yoktur. Yalnızca mezarlığın içinde Süleyman Dede denilen ve herkesin hürmet gösterdiği bir mezar bulunmaktadır. Süleyman Dede hakkında onun bir evliya olduğuna dair anlatılan herhangi bir rivayet de yoktur. Fakat Hıdırellez'de mahalle halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Özellikle dilek dilemek isteyenler onun mezarına giderler ve yeşil bir emir¹¹ bağlayıp adak adarlar. Dileği kabul olanlar da daha sonra yine Süleyman Dede'nin mezarının başında kurban keserek adaklarını yerine getirirler. Dedenin ayaklarından başlayarak, gövdesi, omuzları ve başına niyaz edilir, arkana bakmadan çıkılır (K36).

4.3.2.1.1.2. Bigadiç

4.3.2.1.1.2.1. Barak Baba

Barak Baba türbesi, Bigadiç sınırları içerisinde kalan İğciler, Davutlar ve Topalak mahallelerinin ortasında bir vadide yer almaktadır. Barak Baba tarihsel ve sözlü rivayetlere göre Hacı Bektaş Veli'nin halifesidir. Tarihsel kaynaklara göre Babaîler hareketinin ikinci kuşağına mensup bir Kalenderi-Haydari şeyhi olan Barak Baba, aynı zamanda Sarı Saltık'ın müridlerindedir. Bunların dışında Barak Baba'nın diğer bir önemli tarafı da büyük Türk mutasavvıfı ve şairi Yunus Emre'nin şeyhi olan Tabduk Emre'nin şeyhi olmasıdır. Ayrıca kaynaklarda Barak Baba'ya mensup olanlara Baraklılar denildiği, Amasya'da da Tekke denilen bir türbede Bahaeddin'ül-Baraki'nin yattığı belirtilmektedir. Bu durumda Bigadiç'te bulunan Barak Baba Türbesi'nin de Baraklıların burayı yurt edindiği dönemlerde zümreyi temsil gücünü elinde tuttuğu için Baraki olarak anılan büyük bir zat adına inşa ettirmiş olmaları

¹¹ emir: "Hz. Ali'nin kullandığı söylenen bir çeşit bez (Şahin, 2004, s. 400)."

kuvvetle muhtemeldir. Bölgede Nesl-i Barak Dede adıyla bir cemaatin varlığı ve bunların Barak Baba etrafındaki Türkmenler olabileceği tarihi kaynaklarda da geçmektedir (Duymaz, 2015, s. 391-393).

Kaynaklarda hakkında anlatılan çok sayıda ve çelişkili bilgiler olmasına rağmen halk belleği Barak Baba adlı bir veli tipi oluşturmuştur. Tarihsel olarak birden fazla ve değişik kimlikli Barak Baba yaşamış olabilir fakat kolektif hafıza bunları birleştirmiş ve tek bir tip yaratmıştır. Her ne olursa olsun burada bizim için asıl önemli olan Barak Baba adıyla anılan somut bir türbe ve bu türbenin etrafında oluşan inanış ve uygulamalardır (Duymaz, 2015, s. 393).

Barak Baba türbesi, hem sıradan günlerden hem de özel günlerde çeşitli amaçlar için ziyaret edilmektedir. Fakat özellikle çeşitli hastalıklardan kurtulmak isteyen insanlar tarafından ziyaret edilmekte, etrafında bir takım uygulamalar yapılmaktadır. Bunlar dua etme, bez bağlama, adak adama ve kurban gibi uygulamalardır (Kaya, 1997, s. 285; Duymaz, 2015, s. 396). Ayrıca Barak Baba yatırını Hıdırellez günü özellikle Aleviler tarafından ziyaret edilmekte, dede öncülüğünde burada kurban kesilmektedir (K92).

4.3.2.1.1.2.2. Tekke Dedesi

Tekke yatırını, Bigadiç'in Yeşildere Mahallesi'nde, mahallenin içinde bulunan bir yatırıdır. Burada yatan zatın kim olduğu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Hakkında anlatılan herhangi bir rivayet de yoktur. Yalnızca halk arasında bu yatıra Tekke denildiği belirtilmektedir (K26). Yatır eskisi kadar olmasa da hala ziyaret edilmekte, yatıra mumlar yakılmaktadır. Özellikle Hıdırellez günü mahalledeki hemen hemen herkes yatırını ziyaret etmekte, dualar okumakta, mumlar yakmakta ve etrafında bulunan ağaçlara ya da çalılara eşarplar bağlanmaktadır (K26). Bu nedenle yatırın etrafı çok sayıda eşarp ya da bez parçalarıyla kaplıdır.

4.3.2.1.1.3. Burhaniye

4.3.2.1.1.3.1. Yağmuroğlu Dedesi ve İbrahim Dede

Yağmuroğlu Dedesi ve İbrahim Dede Burhaniye'ye bağlı Tahtacı Mahallesi'nde bulunan iki ayrı yatırıdır. Yağmuroğlu Dedesi mezarlığın içinde

bulunmaktadır. Kim olduğu, adı, ne zaman yaşadığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İbrahim Dede yatır ise mahallenin içinde yer almaktadır. İbrahim Dede'nin mahalleye ilk yerleşen insanlardan biri olduğu söylenmekte, daha sonra Yemen'de şehit olduğu ve cenazesinin buraya geldiği belirtilmektedir. Bu yatırların her ikisi de her Perşembe günü mahalleliler tarafından ziyaret edilmekte ve mum yakılmaktadır. Bunun dışında 6 Mayıs günü de mutlaka ziyaret edilmekte, mezarlarına mum yakılmaktadır (K70).

Tahtacı Mahallesi, adından da anlaşılacağı üzere Tahtacı Türkmenlerinin yaşadığı bir mahalledir. Bu nedenle yatır ziyaretleri ve bu esnada yapılan uygulamalar diğer mahallelerden farklıdır. Bu durumda Tahtacı Türkmenlerinin Alevi olması etkili olmuştur. Çünkü Alevi inançlarında eski Türk inançlarındaki atalar kültürünün de etkisiyle yatırlar önemli bir yer tutmaktadır.

4.3.2.1.1.4. Dursunbey

4.3.2.1.1.4.1. Hıdırlık Tepesi/ Hıdırlık Dedesi

Hıdırlık Dedesi Dursunbey'de Hıdırlık Tepesi diye anılan bir tepede bulunmaktadır. Hıdırellez günü toplu şekilde Hıdırlık Tepesi'nde bulunan Hıdırlık Dedesi'ne gidilir. Hıdırlık Dedesi, Hıdırlık Tepesi'nin başında büyük bir ağacın altında bulunan büyük bir taş yığınıdır. Burada belli bir mezar ya da mezar taşı yoktur. Halk arasında anlatılan bir rivayete göre eskiden karakolun kumandanı *böyle taşlı yatır olur mu* diyerek askerlere taşları toplatmıştır. Fakat ertesi sabah vardıklarında taşların eski haline geldiklerini görmüşlerdir. Bu nedenle burada bir ermişin yattığına inanılmaktadır. Hıdırellez günü sabah gün doğmadan buraya gidilir. Burada dua edilir ve dilekler dilenir. Yaşlı kadınlar burada Kur'an-ı Kerim'den sureler okur. Dileği olanlar küçük taşları ağzıyla ıslatıp dedenin üzerindeki büyük taşların yanına yapıştırırlar. Eğer bu taşlar yapışıp düşmezse dileğin kabul olacağına, düşerse dileğin gerçekleşmeyeceğine inanılır (Bıldır, 2008, s. 302-303).

Hıdırellez'de mekan son derece önemlidir. Özellikle yatılar, Balıkesir'de önemli Hıdırellez mekanlarındandır. Yatırların ve türbelerin bulunduğu yerler Anadolu'nun genelinde Hıdırlık adıyla anılmaktadırlar. Hıdırlıklar tıpkı burada olduğu gibi genellikle şehrin yakınında bulunan, dağlık, ağaçlık ve yeşillik yerlerdir. Hıdırlıklarda da genellikle bir yatır ya da türbe bulunur (Ocak, 2019, s. 161). Burada

durum biraz daha farklıdır. Buradaki Hıdırlık Tepesi'nde herhangi bir yatır bulunmaz. Ağacın dibinde bulunan taş yığını yatır olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda hakkında anlatılan rivayet etkili olmuş, taşların kaldırılması ve ertesi sabah bakıldığına eski haline dönmüş olmaları burada bir evliya mezarının olabileceğini düşündürmüştür. Burada bulunduğu inandıkları yatır, bir tabiat unsuru olarak aslında o mahallenin koruyucu ruhu (iyesi) konumundadır ve yeşillik (tabiat) iyesi olan Hızır'la özdeşleşmektedir. Bu durum insanların Hıdırellez gününde Hıdırlık Dedesi olarak adlandırdıkları bu dedeye giderek, diledikleri dilekleri aslında Hızır'dan istediklerini göstermektedir. Buna benzer bir durumla Balıkesir'in Burhaniye ilçesine bağlı Tahtacı Mahallesi'nde de karşılaşılmaktadır. Bu mahallede bir yıl içerisinde yedi yatıra kurban kesilmektedir. Bu yatırlardan biri Orak Dedesi olarak anılmakta ve ona her yıl Haziran ayında tarladaki mahsullerin bol ve bereketli olması için kurban kesilmektedir. Fakat burada da Dursunbey Hıdırlık Tepesi örneğinde olduğu gibi fiziki olarak bir yatır bulunmamaktadır (K70). Yani Orak Dedesi olarak anılan bu yatır tarlaların bereketini artırmak için kurban kesilen bir tabiat iyesinden başka bir şey değildir. Aslında bunlar halk belleğinde oluşmuş birer olgudan ibarettir.

4.3.2.1.1.5. Edremit

Edremit'te Hıdırellez'de yapılan yatır ziyaretlerinin çok daha önemli bir yeri vardır. Edremit'e bağlı Arıtışı, Kavlaklar, Hacıhasanlar, Mehmetalan, Çamcı, Yassıçalı ve Doyran mahalleleri Tahtacı Türkmenlerinin yaşadığı mahallelerdir. Tahtacı Türkmenleri Hıdırellez'i 6, 7 ve 8 Mayıs olmak üzere toplamda üç gün kutlamaktadırlar. Hıdırellez'in üçüncü günü olan 8 Mayıs'ta da yatır ziyaretleri yapılmaktadır. 8 Mayıs günü bütün yatırlara kurban kesilmekte ve dedelere hayır yapılmaktadır. O gün herkes mutlaka en yakınında bulunan dedeye gider, orada kahveler pişirilir, kurbanlar kesilir ve adaklar dağıtılır (K57, K59, K62, K63, K71, K61, K66, K88, K90, K91). İşte bu nedenle Edremit'teki Tahtacı Türkmenlerinin Hıdırellez'in üçüncü gününde yaptıkları bu yatır ziyaretleri gerek zaman, gerekse oradaki bazı inanış ve uygulamalar açısından farklılık gösterdiği için son derece önemlidir. Diğer bir yandan bu mahallelerde çok fazla sayıda yatır bulunmaktadır. Fakat burada yalnızca Hıdırellez'de ziyaret edilen yatırlar ele alınacaktır.

4.3.2.1.1.5.1. Kekli (Geyikli) Dedesi

Halk arasında Kekli olarak anılan Geyikli Dedesi, Edremit'in Mehmetalan Mahallesi'nde bulunan bir yatırdır. Burada yatan zatın adı, kim olduğu ne zaman yaşadığı hakkında herhangi bir bilgi yoktur ancak hakkında halk arasında anlatılan bir rivayet vardır. Rivayete göre bir gün Zeytinli Mahallesi'nden bir adamın kızı hastalanmış, uzun yıllar yatmış. Adam nerelere götürdüyse çaresini bulamamış. Bir gün rüyasına top sakallı bir ihtiyar girmiş *oğlum neden bu kadar üzgünsün* diye sormuş. Adam da *önümde yatan benim evladım, nasıl üzülmem* demiş. İhtiyar da *Geyikli Dede'ye git orada bir kurban kes, o senin yavruna şifa olur* demiş. Adam uyanır uyanmaz ihtiyarın dediğini yapmış ve Geyikli Dede'ye gidip bir oğlak keserek fakirin birine vermiş. O günden sonra kızı hemen iyileşmiş. Geyikli Dede hastalara şifa verirmiş. Zaten bu yüzden Şifa Dedesi de denmektedir (K59). Halk arasında anlatılan bu rivayetle Geyikli Dedesi'nin kerametinin hastalara şifa dağıtma olduğu anlaşılmaktadır. Hatta hakkında anlatılan bu rivayet adının bile Şifa Dedesi olarak söylenmesini sağlamıştır.

Hıdırellez'in üçüncü günü olan 8 Mayıs gününde Geyikli Dedesi'ne mutlaka gidilmektedir. Oraya giderken herkes yanına adaklık (çerez), Türk kahvesi ve tatlı bir şeyler alır. Götürülen Türk kahvesi orada bulunan ocakta pişirilir ve herkes birbirine adaklık ve tatlı ikramında bulunur. Bunun dışında dileği olanların dilek dilediği de görülmektedir (K60).

4.3.2.1.1.5.2. Nur Dedesi ve Veysel Karânî Dede

Nur Dedesi ve Veysel Karânî Dede de Mehmetalan Mahallesi'nin yakınlarında bulunan iki yatırdır. Her iki yatırda da kimin yattığı kesin olarak bilinmemektedir Ancak Nur Dedesi'nin uzun bir dede olduğu söylenmektedir (K59). Bu yatırların her ikisi de hem sıradan günlerde hem de Hıdırellez günü gibi özel günlerde isteyenler tarafından ziyaret edilmektedir. Yatıra varıldığında önce yatıra niyaz edilir ve ardından dua okunur (K59). Veysel Karânî Dede ile ilgili söylenen bir mani de vardır. Bu mani şu şekildedir:

Veysel Karânî'de deve güderim

İner şahısmana yüzümü sürerim

On iki imam yolunda

Dem devret sürerim (K59).

4.3.2.1.1.5.3. Çakmak Dedesi ve Hüseyin Dede

Çakmak Dedesi ve Hüseyin Dede yatırları Edremit'in Yassıçalı Mahallesi'nde bulunan iki yatırdır. Çakmak Dedesi Yassıçalı Mahallesi'nde, zeytinliğin içinde bulunmaktadır. Burada yatan zatın adı, ne zaman yaşadığı, kim olduğu yönünde herhangi bir bilgi yoktur. Ancak halk arasında yatırla ilgili bir rivayet anlatılmaktadır. Eskiden bu yatırım mahallenin tepesinde iki dağın arasında olduğu fakat bir gün dedenin, mahalleden birinin rüyasına girdiği ve mezarını mahallenin içindeki zeytinlikte yer alan bir zeytin ağacının dibine taşımalarını istediği anlatılmaktadır. Bunun üzerine rüyayı gören kişi de dedenin isteğini yerine getirmiş, mezarını mahallenin içinde bulunan zeytinlikteki bir zeytin ağacının dibine taşımıştır (K58).

Hüseyin Dede yatırını ise Yassıçalı Mahallesi'nin meydanında, bir evin bitişiğinde yer almaktadır. Bu yatırda yatan kişinin de kim olduğu bilinmemektedir. Yalnızca yatırım bulunduğu konumla ilgili anlatılan bir rivayet vardır. Rivayete göre şu anda yatırım bitişiğinde bulunan ev, eskiden yatırım üstündeymiş. Bu dede bir gün, ev sahibinin rüyasına girmiş ve *benim adım Hüseyin, evini üstümden kaldırı* demiş. Ev sahibi de dedenin isteğini yerine getirerek evini yatırım üstünden kaldırmış (K58).

Her iki yatıra da hem normal günlerde hem de Hıdırellez'de mutlaka gidilir. Yatıra varıldığında önce yatıra niyaz edilir. Niyaz öpülerek yapılmaktadır. Bazen yatıra bazen de yatırım etrafında bulunan ağaçlara niyaz edilir (K56).

Hıdırellez günü yatıra gidenler, orada dilek diler, çaputlar bağlar, adak ve kurban keser. Ayrıca yatırlara mutlaka mum yakılır. Özellikle her perşembe akşamı mumlar ve çıralıklar yakılır. Yatırlara mum yakılmasının sebebini de kaynak şahıs şu şekilde açıklamaktadır: Her insanın dünya üzerinde mutlaka bir ışığı vardır. Eğer o ışık sönerse insan karamsarlığa düşer. İşte bu nedenle ruh hali kötü olan insanlara mumu sönmüş denilmektedir (K57). Bu şekilde yatırlara ve türbelere hem her Perşembe günü hem de Hıdırellez gibi özel günlerde mum yakılmasının sebebini açıklanmış olmaktadır. Bunun dışında yatırlara mum yakma uygulamasının temelinde yine ateşin insanlar ve kutsallar arasında aracı pozisyonunda olması yatmaktadır (Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 287).

4.3.2.1.1.5.4. Hacıhasanlar Dedesi

Hacıhasanlar Dedesi, Edremit'in Hacıhasanlar Mahallesi'nde, mezarlığın tepesinde bulunan bir yatırdır. Zaten ismini de bulunduğu mahallenin isminden almıştır. Burada yatan zatın kim olduğu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Hacıhasanlar Dedesi Hıdırellez'de mutlaka ziyaret edilir. Yatıra varıldığında önce eşiğine niyaz edilir. Daha sonra da mezarının dört yerine niyaz edilerek yatırın etrafı bir kere dönülür ve çıkarken de eşiğe tekrar niyaz edilerek çıkılır (K73). Bunun dışında yatıra giderken herkes çiçekler götürür ve yatıra bırakır. Ayrıca isteyenler yatıra bir mum yakar, dileği olanlar ise yatıra bir çaput bağlar (K72).

4.3.2.1.1.5.5. Eybek Dedesi ve Kapanca Dedesi

Eybek Dedesi ve Kapanca Dedesi Kaz Dağlarında bulunmaktadır. Eybek Dedesi, Eybek tepesinde, Kapanca Dedesi ise Eybek tepesinin alt kısımlarında Hacıhasanlar Mahallesi'ne daha yakın bir konumda yer almaktadır. Eybek Dedesi olarak bilinen yatırda yatan zatın kim olduğu hakkında bir bilgi yoktur. Ancak halk arasında hakkında anlatılan bir rivayete göre Eybek Dedesi bir çobanmış. Bir gün insanlar bu çobanın patronuna *senin çobanın bu sıcakta koyunlarını yayıyor diyerek*, çobanı şikayet etmişler. Bunun üzerine patron *şu çobanı bir izleyeyim* diyerek çobanı izlemeye karar vermiş. Patron, koyunlar çimenlik bir yerde yayılırken üstlerinde bir bulutun dolandığını görmüş ve *ben bu çobana laf söylemem* demiş. Çoban da bunu duymuş ve *yaz mekanım bura olsun, kış mekanım da elimdeki değneği nereye atarsam ora olsun* demiş. Kış mekanının da Havran'ın beri tarafında olduğu söylenmektedir (K62). Eybek Dedesi hakkında anlatılan bu rivayet aslında onun kerametini anlatmakta ve velayetini ortaya koymaktadır.

Hacıhasanlar ve Çamcı mahallelerinde yaşayan Tahtacı Türkmenleri eskiden hem Hıdırellez'de hem de Ağustos ayında Eybek Dedesine gider, orada dilekler diler, adaklar dağıtır ve kurbanlar keserlermiş (K62). Fakat Eybek Dedesine ulaşımın çok zor olması ve dedenin bulunduğu tepenin soğukluğu ve susuzluğu gibi nedenlerden dolayı Hacıhasanlar Mahallesi'ndeki insanlar tepenin biraz altında çamlar içinde Eybek Dedesi için yeni bir makam oluşturmuşlar ve buraya *korunaklı* anlamına gelen Kapanca Dedesi adını vermişlerdir (Kahyaoğlu, 2011, s. 54). Bundan sonra da herkes

Hıdırellez’de ve Ağustos ayında Kapanca Dedesini ziyaret etmeye başlamıştır. Hıdırellez’de Çamcı ve özellikle Hacıhasanlar mahallelerinden pek çok kişi Kapanca Dedesine çıkar. Burada önce yatıra niyaz ettikten sonra dileği olanlar dileklerini diler, yatıra bir mum yakar ve bir bez parçası bağlarlar. Bunun dışında adağı olanlar adak olarak kavun, karpuz, üzüm gibi herhangi bir meyveyi dağıtmakta, kurbanı olanlar da kurban kesmektedirler (Çandarlı Şahin, 2022, s. 222-223). Yani Hıdırellez’de bu yatırlara giderek, dualarını, dileklerini, adaklarını, kurbanlarını kısacası tüm ibadetlerini bu yatırın bulunduğu yerde gerçekleştirmektedirler. Ayrıca Eybek Dedesi ve Kapanca Dedesinin iki ayrı yatır olmadığı, Kapanca Dedesi olarak adlandırılan yatırın aslında Eybek Dedesinin çok uzakta ve yüksekte olmasından dolayı mahalleliler tarafından mahalleye daha yakın bir mevkide yapılmış Eybek Dedesinin bir temsili konumunda olduğu görülmektedir.

4.3.2.1.1.5.6. Dedebaşı

Dedebaşı yatır, Edremit’in Arıtaşı Mahallesi’nde, mahallenin biraz alt tarafında bulunmaktadır. Burada yatan zatın kim olduğu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Fakat kimileri orada yatan kişinin elbiseli bir kız olduğunu söylemektedir (K67). Hıdırellez’in *dede gününde* Dedebaşı yatırına gidilir. Yatıra gidildiğinde mutlaka önce niyaz edilir. İlk olarak girmeden önce eşiğe, daha sonra omuzlarına, oradan ellerine niyaz edilir. Niyaz yatırın taşına önce bir yanağını sonra diğer yanağını sürterek ve Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali denilerek yapılır. Çıkarken de arkasını dönmeden geri geri çıkarılır. Daha sonra yatıra delil olarak bir mum yakılır. Bunun dışında kahveler pişirilir ve adaklar dağıtılır (K66).

4.3.2.1.1.5.7. Üçler Dedesi

Üçler Dedesi Edremit’in Doyran Mahallesi’nde bulunan bir yatırdır. Ne kaynaklarda ne de halk arasında yatan kişinin kim olduğuna dair bir bilgi yoktur. Üçler Dedesi hem sıradan günlerde hem de Hıdırellez gününde ziyaret edilir. Hıdırellez günü Üçler Dedesi’ne mum yakılır ve dilekler dilenir. Dileği kabul olanlar daha sonra yeşil bir yazma getirip dedenin yanındaki ağaca bağlar. Zaten Üçler Dedesine adak olarak genellikle yeşil bir yazma getirilmektedir (K90). Bu durumla farklı yatırlar etrafında da karşılaşmak mümkündür. Mesela Balıkesir Merkez’de bulunan Bardakkıran

Dedenin adağı da toprak bir testidir (Bkz. 4.3.2.1.1.1.1. Bardakkıran Dede Yatırı). Yani kimi yatırların adakları yalnızca o yatıra özel olarak getirilen eşya, yiyecek ya da herhangi bir nesne olabilmektedir.

4.3.2.1.1.5.8. Garip Dede, Ahmet Dede ve Hasan Dede

Garip Dede, Ahmet Dede ve Hasan Dede Edremit'in Kavlaklar Mahallesi'nde yer alan üç ayrı yatırdır. Ahmet Dedenin yatırı, muhtarlığın yanında, Hasan Dedenin yatırı ise mezarlığın içinde yer almaktadır. Bu üç yatırda yatan zatların kim oldukları hakkında halk arasında hiçbir bilgi yoktur. Hıdırellez günü üç yatıra da gidilmektedir. Özellikle 7 Mayıs günü mezarlık ziyaretleri yapılmakta, mezarlığa giden insanlar da önce Hasan Dede yatırına gitmektedirler. Yatıra varan insanlar önce yatırın üç yerine niyaz etmekte daha sonra herkes evden götürdüğü çiçekleri yatırın üzerine bırakmaktadır. Ayrıca yatıra mum yakanlar ve dilek dileyenler de vardır (K71). Bu yatır etrafında başka herhangi bir uygulama yoktur. Yalnızca Kavlaklar Mahallesi'nde diğer mahallelerden farklı olarak yatır ziyaretlerinin 8 Mayıs'ta değil 7 Mayıs gününde yapıldığı görülmektedir.

4.3.2.1.1.5.9. Sarıkız

Sarıkız Türbesi, Edremit'te Kaz Dağlarının en yüksek noktasında bulunmaktadır. Mezarı sivri bir tepede olup etrafı taşlardan örülmüş duvarla çevrilidir. Sarıkız olarak adlandırılan bu kızın kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak halk arasında onun kim olduğuna dair çeşitli rivayetler vardır. Bazı rivayetlere göre Sarıkız Selman-ı Pâk ile Fatma Ananın kızı olarak bilinmektedir. Diğer bir yandan Sarı Saltuk'un Balkanlara geçişinde bu dağların üzerinde kaz kılığında geçtiği de söylenmektedir. İşte bu nedenlerle Alevi-Bektaşî inançlarında ve bölgede bulunan Tahtacı Türkmenleri tarafından kutsal kabul edilmektedir (Duymaz, 2023, s. 84).

Sarıkız hakkında halk arasında anlatılan pek çok efsane bulunmaktadır (Bkz. Duymaz, 2001, s. 90-93). Bu efsanelerden birine göre çok eskiden Güre'de çok güzel bir kız yaşarmış. Mahallenin bütün gençleri kızını sever ve onunla evlenmek istermiş ancak kızın babası kızını kimseye vermek istemezmiş. Bir gün mahallenin gençleri Sarıkız'a iftira atarak babasına kızın kötü yola düştüğünü söylemişler. Bunun üzerine babası Sarıkız'ı öldürmeye kıyamamış ve kızını Kaz Dağı'nın zirvesine çıkartarak

kazlarıyla birlikte orada bırakıp geri dönmüş. Kız dağda ölmemiş, hatta yolunu kaybedenlere yardım edermiş. Babası bunu duyunca kızının yanına gitmiş. Babasını gören Sarıkız çok sevinmiş ve ona yemek ikram etmiş. O sırada babası susamış ve Sarıkız da elini uzatarak çok uzakta bulunan Güre çayından su alıp babasına vermiş. Babası kızının bu kerametini görünce evliya olduğunu anlamış ve çok sevinmiş. Bunun üzerine baba, Güre'ye *suları soğuk, kızları kovuk olsun* diyerek beddua etmiş. Bu nedenle Güre'nin sularının soğuk, kızlarının ise bakire olmadığına inanılmaktadır. Günümüzde Sarıkız'ın öldüğü ve mezarının bulunduğu yere, Sarıkız Tepesi, babasının öldüğü yere ise Babatepe ya da Kartaltepe adı verilmektedir (Duymaz, 2023, s. 84). Bu efsanenin halk arasında pek çok farklı varyantı bulunmaktadır. Bütün bunlar Sarıkız'ın kerametlerini anlatmakta, velayetini kanıtlamaktadır. Hatta Sarıkız hakkında anlatılan tüm bu efsaneler onun mezarı etrafında da bir takım inanış ve uygulamalar oluşturmuş ve bir kült haline gelmesini sağlamıştır.

Sarıkız'ın mezarı günümüzde özellikle Ağustos ayında Kaz Dağlarının eteklerinde bulunan Tahtacı Türkmenleri tarafından toplu şekilde ziyaret edilmekte, orada bir hafta on gün kadar kalınmakta, kurbanlar kesilerek hayırlar yapılmaktadır (K62). Bunun dışında Hıdırellez'de de isteyenler Sarıkız'ın mezarını ziyaret etmektedirler. Özellikle ev, araba, iş, çocuk sahibi olma gibi bir dileği olan, herhangi bir hastalıktan ya da beladan kurtulmak isteyen insanlar Sarıkız'ın mezarına gitmektedirler. Oraya giden insanlar önce yatıra niyaz ederler daha sonra dileklerini dilerler ve adaklarını adarlar. Bunun dışında kurban kesenler de olur (K62, K69).

Sarıkız hakkında anlatılan bu efsaneler, belirli günlerde yakınında bulunan mahallelerdeki Tahtacı Türkmenleri tarafından yapılan ziyaretler, ziyaretler esnasında gerçekleştirilen dua etme, dilek dileme, adak adama, kurban sunma ve hayır yapma gibi çeşitli inanış ve uygulamalar Sarıkız etrafında bir kült oluşmasını sağlamıştır. Bütün bunlar Sarıkız'ın özellikle bölgedeki Alevi- Bektaşî inancına sahip olan Tahtacı Türkmenleri tarafından kutsal kabul edilmesini sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Sarıkız'ın, bulunduğu yerin koruyucusu konumunda olan bir tabiat iyesi olduğu da söylenebilir. Diğer bir yandan bütün bunlar günümüzde de özellikle Ağustos ayında yapılan ziyaretlerde hâlâ canlı bir şekilde devam ettirilmektedir. Bu da Sarıkız ve Kaz Dağlarının geleneklerin sürdürülmesinde önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Edremit'te saha araştırması yapılan hemen hemen her mahallede en az bir tane yatır vardır. Hatta Çamcı Mahallesi'nde mahallenin içinde 7-8 yatır olduğu

söylenmektedir. Fakat burada her yatıra değil yalnızca Hıdırellez’de ziyaret edilen yatırlara yer verilmiştir. Edremit Tahtacıları tarafından Hıdırellez’in üçüncü günü (8 Mayıs) yapılan bu ziyaretleri ve bu ziyaretlerde gerçekleştirilen Türk kahvesi, adaklık ve tatlı dağıtma, dilekler dileme gibi uygulamalar neredeyse bütün mahallelerde ortaktır. Zaten özellikle Hıdırellez’de yapılan bu ziyaretler ve uygulamaların pek çoğu da Tahtacı Türkmenlerine özgüdür. Bu ziyaretlerin günümüzde özellikle Hıdırellez’de devam ettirilmesi de yörede Hıdırellez ve yatır ziyaretlerinin özdeşleşmesini sağlamıştır.

4.3.2.1.1.6. Erdek

4.3.2.1.1.6.1. Seyit Gazi Türbesi

Seyit Gazi Türbesi, Balıkesir’in Erdek ilçesinde bulunmaktadır. Seyit Gazi Türbesi aynı zamanda Dilek Tepesi (Duymaz, 2000, s. 338) ve Murad Dede (Kaya, 1997, s. 286) adlarıyla da anılmaktadır. Diğer yandan bu yatırım Battalgazi’ye ait olduğu yönünde de çeşitli rivayetler bulunmaktadır. İlim, din ve devlet adamlarının kabirlerinin ziyaret edilmesi çok rastlanan bir durumdur. Ancak bir saz şairi, bir meslek piri ve hatta bir eşkıya kabrinin ziyaret edilmesi Balıkesir ve çevresi yatırlarında oldukça dikkat çekmektedir. Yani kimlikleri ne olursa olsun halk onların hepsini evliya olarak kabul etmekte ve bu yüzden de kabirlerini kutsal saymaktadır (Duymaz, 2000, s. 338). Seyit Gazi Türbesi pek çok amaçla ziyaret edilmektedir. Özellikle Hıdırellez’de ciddi sayıda ziyaretçi akınına uğramaktadır. Hıdırellez günü oraya giden insanlar sağlık, şifa, mal, mülk ve kısmet gibi pek çok dilekte bulunmakta ve buna yönelik bir takım uygulamalar gerçekleştirmektedirler. Bunlar genellikle yatırım etrafındaki çalılara bez bağlama, içine taş konmuş bezlerden maket bir beşik yapıp çalılara asma, adak adama ve kurban kesme gibi uygulamalardır (Kaya, 1997, s. 286). Görüldüğü gibi Erdek’te bulunan Seyit Gazi Türbesi Hıdırellez’de pek çok kişi tarafından ziyaret edilmekte, etrafında çok sayıda dini ve büyüsel uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bütün bunlar Hıdırellez’de Yatırlar Etrafında Gerçekleştirilen İnanış Ve Uygulamalar başlığı altında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

4.3.2.1.1.7. İvrindi

4.3.2.1.1.7.1. Tekke Denilen Yerdeki Dede Mezarı

Tekke denilen yerdeki dede mezarı, İvrindi'nin Soğanbükü Mahallesi'nde yer alan bir yatırdır. Kaynaklarda burada yatan zatın kim olduğuyula ilgili herhangi bir bilgi olmamasıyla birlikte halk arasında da kim olduğu bilinmemekte ve hakkında herhangi bir rivayet anlatılmamaktadır (K93). Öyle ki yatırın adı bile yoktur. Bulunduğu yerin adıyla anılmaktadır. Fakat mahalleliler Hıdırellez'de Tekke denilen yerdeki bu evliya mezarını mutlaka ziyaret etmektedirler (Şahin, 2013, s. 359).

4.3.2.1.1.8. Karesi

4.3.2.1.1.8.1. Hasan Baba

Hasan Baba yatırı, Balıkesir Merkez'de bulunan Hasan Baba Çarşısı'nın içinde yer almaktadır. Kaynaklarda Hasan Baba'nın Emir Sultan döneminde yaşadığı ve onun halifelerinden olduğu söylenmektedir (Akpınarlı, 1973, s. 12-13). Halk arasında ise hakkında anlatılan pek çok efsane vardır. Bunlardan ilki mezarının kaldırılmak istenip kaldırılamaması ile ilgilidir. Bir gün Hasan Baba'nın mezarını bulunduğu yerden kaldırmak için vinçler, kepçeler gelmiş. Kepçe mezara vurduğunda mezardan beyaz bir güvercin uçuvermiş, kepçe kırılmış ve kepçeyi kullanan şoför de orada kaza yapıp ölmüş. Bu olaydan sonra Hasan Baba'nın mezarını yaptırmışlar, bir daha da asla kaldırmaya çalışmamışlar (K14). Bu tarz efsanelere Anadolu'nun pek çok yerinde rastlanmaktadır. Bu durum yatırların her ne sebeple olursa olsun yerlerinin değiştirilemeyeceğini açık bir şekilde göstermektedir. Ayrıca bu durum Türk kültüründe ata mezarlarına ve veli şahsiyetlere duyulan korkuyla karışık saygının da bir göstergesidir. Çünkü geleneğin belirleyip devamlılığını sağladığı atalar kültü ve bu kült etrafında oluşan inanışlar, atalara ve onların mezarlarına saygı duyulmasını gerektirmektedir (Duymaz, 2012, s. 236-241).

Hakkında anlatılan diğer bir efsane de şu şekildedir:

“Hasan Baba, bir insan öldüğü zaman eğer ömrünü boş şeylerle geçirdiyse ya da Allah yolunda geçmeyen bir ömür için “Yuh olsun!” diyormuş. Bir gün yine esnaftan biri ölmüş. Ölen adam da ömrünü boş yere geçirdiği için Hasan Baba ona da “Yuh olsun!” demiş. Ölen adamın oğulları bunu duymuş. Onlar da kendi aralarında “Hasan Baba ölünce biz de ona yuh olsun diyelim” demişler. Bir gün Hasan Baba ölmüş. Zağnos Paşa

Camisi'nde cenaze namazı kılındıktan sonra cenazesi mezarlığa doğru götürülürken bugünkü mezarının bulunduğu yere gelince o iki genç, "Sana yuh olsun!" demiş. Bunun üzerine Hasan Baba tabuttan kalkıp "Size yuh olsun" demiş. Bu olaydan sonra mezarı, bugünkü mezarının bulunduğu yerde kalmış. Daha sonra kimse onun mezarını kaldıramamış (Duymaz, 2012, s. 238)".

Hakkında anlatılan mezarının kaldırılamayışı ile ilgili bu efsanelerle velayeti pekiştirilmiştir. Ayrıca hacda olan ustasına börek götürmesi, Zağnos Paşa'nın askerini Mekke'ye götürmesi ile ilgili olan efsaneler ise onun tayy-i mekan, tayy-i zaman olduğunu göstermektedir (Duymaz, 2012, s. 238-240).

Hasan Baba ve Çırpılı Dede ile ilgili anlatılan Çırpılı Dede'nin Hasan Baba'ya mendille süt getirmesi efsanesinin (4.3.2.1.1.1.3. Çırpılı Dede Yatırı) başka bir rivayetine göre

"Kadın çıkıp gittikten sonra Hasan Baba, cebindeki mendili çıkarıp, mendilini sobanın önüne yaymış ve sobanın içindeki bütün ateşleri mendilin içerisine doldurmuş. Mendilinin dört ucunu da içinde ateş dolu olarak birbirine bağlamış ve kardeşi Çırpılı Baba'ya, "Haydi bakalım kardeşim, al şu getirdiğin sütü. Eve gidip bu sütle bir kahvaltı yapalım." demiş. Birisi tülbentten akmayan sütünü almış, diğeri de mendilindeki ateşi alıp Hasan Baba'nın evine giderek ateşte sütü pişirmişler, beraberce bir kahvaltı yapmışlar (Duymaz, 2012, s. 243)".

Hasan Baba ve Çırpılı Dede'nin ayrı ayrı kerametlerinin konu edildiği bu menkıbedeki özellikle *ateşe hükmetme* motifi bazı menakıbnamelerde de yer almaktadır. Hasan Baba da mendilinin içine sobadan aldığı kor parçalarını koyarak ateşe hükmettiğini göstermektedir (Duymaz, 2012, s. 244). Hasan Baba ile ilgili anlatılan daha pek çok menkıbe mevcuttur. Bu menkıbelerin hepsi onun kerametlerini anlatmakta ve velayetini kanıtlamaktadır.

Ayrıca Hasan Baba yatırı, Hıdırellez'de ziyaret edilen, etrafında çeşitli dualar okunan yatırlardan biridir. Hakkında anlatılan pek çok menkıbe olsa da yatırım kapalı bir çarşıda bulunması, etrafında çok fazla inanış ve uygulamanın oluşmasını engellemiştir. Hıdırellez'de Hasan Baba yatırını ziyaret edenler orada yalnızca dua etmektedirler.

4.3.2.1.1.8.2. Karesi Türbesi

Kaynaklar Karesi Türbesi'nde yatan zatın adı üstünde Karesi Beyliği'nin kurucularından olan Karesi Bey olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Karesi Bey'in Tokat ve çevresinde hükümet kurmuş olan Danişmentgazi'nin torunlarından olduğu da söylenmektedir. Fakat hangi tarihte yaşadığı ve ne zaman öldüğü kesin olarak bilinmemektedir. Bu türbeye halk arasında Kara İsa Dede de denilmektedir. Halbuki doğu ve batı kaynakları, eski şer'iyye mahkemesi sicil defterlerinde ve bazı mezar kitabelerinde Karesi olarak geçmektedir. Halk arasında yayılmış olan bu yanlış adlandırma muhtemelen türbenin kapısının üzerindeki taşta yazılı olan "Kara İsa Bey Türbe-i Şerifesidir" yazısıdır. (Akpınarlı, 1964, s. 3).

Karesi Türbesi günümüzde merkezi konumu sayesinde hem sıradan günlerde hem de Hıdırellez gecesi pek çok kişi tarafından ziyaret edilir. Türbeyi ziyaret edenler ilk olarak dualarını ederler, daha sonra varsa dileklerini dilerler ve giderler. Burada dilenen dilekler yalnızca dua edilerek Allah'tan istenir. Herhangi bir dilek dileme uygulaması yoktur.

4.3.2.1.1.8.3. Zağnos Paşa

Zağnos Paşa'nın mezarı Paşa camiinin kiblesindeki mezarlıkta bulunmaktadır. Zağnos Paşa'nın, Fatih Sultan Mehmet'in damadı ve II. Murat'ın sadrazamı olduğu bilinmektedir (Niyazi, Kerim, 1934, s. 387). Zağnos Paşa'nın aslen nereli olduğu bilinmemektedir. Siyasi sebeplerden dolayı Balıkesir'e gönderilmiş ve burada yerleşmiştir (Akpınarlı, 1973, s. 28-29). Zağnos Paşa, Balıkesir halkı için son derece kıymetlidir. Hasan Baba'dan sonra şehrin ikinci manevi koruyucusu olarak görülmekte ve bu nedenle büyük bir saygı duyulmaktadır (Akpınarlı, 1973, s. 28). Bu nedenle Hıdırellez gecesi de insanlar onun mezarını ziyaret etmekte ve dualar okumaktadırlar.

4.3.2.1.1.8.4. Töm Dede (Paşa Sultan)

Töm Dede ya da diğer adıyla Paşa Sultan türbesi Karaoğlan Mahallesi'nde bulunan kubbe şeklindeki bir türbedir. İçinde üçü büyük, ikisi küçük toplam beş mezar bulunmaktadır. Kitabesi yoktur. Burada yatanların kim olduğuna dair de herhangi bir

bilgi yoktur. Halk arasında Töm Dede türbesinin şifalı olduğuna inanılır. Özellikle Sıtma hastalığına tutulanlar türbenin penceresine bez bağlarlar ve pencerenin önünde üç ihlas bir fatiha okurlar. Böylece hastalıktan kurtulacağına inanılır (Kaya, 1997, s. 284). Ayrıca Töm Dede Hıdırellez gecesi ziyaret edilen yatırlardan biridir. Hıdırellez gecesi Töm Dede türbesinde yapılan bir uygulama da mevcuttur. Türbenin duvarında bulunan yuvarlak şeklindeki oyukta baş, saat yönünde 3 kez döndürülürse o yıl boyunca baş ağrısı çekilmeyeceğine inanılmaktadır (K30).

4.3.2.1.1.8.5. Nebi Dede ve Türk Dedesi

Nebi Dede ve Türk Dedesi Karesi'ye bağlı Naıpli Mahallesi'nde yer alan iki farklı yatırdır. Nebi Dede mahallenin içinde bulunmakta ve halk arasında *Çingene Dedesi* olarak bilinmektedir. Türk Dedesi ise mahallenin biraz daha dışında bir arazinin içinde kalmaktadır. Bu yatırlarda yatan şahısların kim olduğu bilinmemekle birlikte haklarında halk arasında anlatılan herhangi bir rivayet de yoktur. Yalnızca her iki yatır da Hıdırellez günü ziyaret edilmektedir. Hıdırellez günü yatıra giden insanlar orada dua ederler, dilek dilerler ve varsa adaklarını yaparlar (K30). Fakat günümüzde bu ziyaretler eskiye göre bir hayli azalmış ve eski canlılığını yitirmiş durumdadır. Günümüzde bu iki yatır yalnızca bir dileği ya da adağı olan insanlar tarafından ziyaret edilmektedir.

4.3.2.1.1.9. Kepsut

4.3.2.1.1.9.1. İsmail Dede ve Hıdırlık Tepesi'nde Bulunan Dede Mezarı

İsmail Dede ve Hıdırlık Tepesi'nde bulunan Dede Kepsut'un Mehmetler Mahallesi'nde bulunan iki ayrı yatırdır. İsmail Dede mahalle mezarlığının içinde (K49), diğer yatır da adı üstünde Hıdırlık Tepesi'nde bulunmaktadır (K48). İki yatırda yatan zatların da kim oldukları hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Hatta Hıdırlık Tepesi'nde yer alan bu yatırın bir ismi bile yoktur. Bulunduğu yerin ismiyle anılmaktadır. Yalnızca halk arasında eskiden Hıdırlık Tepesi'ndeki dede ile Hasanpınar'daki dedenin ışık halinde gökyüzünde buluştukları anlatılmaktadır (K48). Bu tarz rivayetler Anadolu'da oldukça yaygındır ve Balıkesir'de de farklı örnekleri vardır (Bkz. 4.3.2.1.1.1.8. Uzan Dede Yatırı).

Eskiden Hıdırellez’de Hıdırlık Tepesi’ne gidilir ve oradaki dede mezarı ziyaret edildikten sonra hayırlar yapılırdı. Fakat günümüzde tepe oldukça uzak olduğu için bu durum oldukça azalmış durumdadır (K48). Günümüzde genellikle Hıdırellez’de mezarlık ziyaretleri yapıldığı esnada mezarlığın içinde bulunan İsmail Dede yatırını ziyaret edilmektedir. Yatıra varanlar önce yatıra niyaz eder, daha sonra duasını okur, dileği ya da adağı olanlar da onları yerine getirirler (K49). Kepsut’un Mehmetler Mahallesi bir Tahtacı mahallesidir. Fakat diğer Tahtacı mahallelerinde Hıdırellez’de hâlâ canlı bir şekilde yapılan yatır ziyaretleri burada eski canlılığını kaybetmiş, mezarlık ziyaretleri vasıtasıyla gerçekleştirilir hale gelmiştir. Bu durumda mahallenin diğer Tahtacı mahallelerinden hayli uzakta kalması ve Kepsut’ta bulunan tek Tahtacı mahallesi olması etkili olmuş olabilir. Bunun dışında mahallenin ilçe merkezinden uzakta, dağın içinde bir yerde bulunması, dolayısıyla su, elektrik, yeme-içme gibi en temel ihtiyaçlarının bile çok güç karşılanması olabilir. Haricen bu gibi sıkıntılardan dolayı mahallede eski birlik ve beraberlik, yardımlaşma ve dayanışma gibi toplumu bir araya getirebilecek olan değerler azalmış olabilir. Bu durumun elbette ki toplu şekilde yapılan Hıdırellez, yatır ziyaretleri, köy hayırları ve yağmur duası gibi birlik ve beraberlik gerektiren geleneklerin de günden güne azalmasına neden olması kuvvetle muhtemeldir.

4.3.2.1.1.10. Savaştepe

Savaştepe ve mahallelerinde de Hıdırellez’de yatır ziyaretleri yapılmaktadır. Özellikle saha araştırması yapılan Kongurca ve Söğütçük mahallelerinin her ikisinde de Hıdırellez günü ziyaret edilen yatırlar vardır.

4.3.2.1.1.10.1. Türkmen Tepesi/ Türkmen Dedesi

Türkmen Dedesi, Savaştepe’ye bağlı Kongurca Mahallesi’nde, Türkmen Tepesi olarak adlandırılan bir tepede bulunmaktadır. Burada yatan zatın kim olduğu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Yalnızca halk arasında anlatılan bir rivayetten onun bir ermiş oluşu anlaşılmaktadır. Rivayete göre bunlar yedi kardeşmiş. Bu yedi kardeşin bir tanesi Türkmen Tepesi’nde, birkaç tanesi Koyundere denilen mahallede, bir tanesi Soma’nın Menteş Mahallesi’nde, bir tanesi de başka bir mahallede kalmış. İşte bu yedi kardeş bu şekilde farklı farklı yerlere dağılmışlar. Haricen bu yedi kardeşin

veli olduğu ve yılın belli günlerinde gökyüzünde yıldız halinde buluştukları da belirtilmektedir (K18). Anlatılan bu rivayetten Türkmen Tepesi'nde bulunan yatırda yattığına inanılan zatın bir veli olduğu ve civar mahallelerdeki yatırlarla kardeş olduğu, bu nedenle yılın belli dönemlerinde de tıpkı Hızır ve İlyas gibi buluştuklarına inanıldığı anlaşılmaktadır. Anlaşılan Hızır ve İlyas'ın halk arasında kardeş olduklarına ve her sene 6 Mayıs tarihinde buluştuklarına dair anlatılan çeşitli rivayetler, diğer velilerin de tıpkı onlar gibi buluştuklarına dair çeşitli anlatıların oluşmasına yol açmıştır.

Kongurca Mahallesi'nde eskiden Hıdırellez'de mutlaka Türkmen Tepesi'ne çıkılmış. Oraya çıkanlar önce orada yatan dedenin ruhuna dua okuduktan sonra dileklerini dileyip adaklarını adarlar ve dileğin kabul olup olmayacağını beklemeden Allah'a kurbanlarını sunarlar. Eskiden Türkmen Tepesi adı verilen bu yere çıkmak için bütün mahalleliler toplanır ortak bir gün belirlenmiş ve o gün herkes keskinini (kurbanını) alarak Türkmen Tepesine çıkarmış. Kesilen kurbanlar ise genellikle kuzu veya oğlaktır. Ayrıca o yatırın etrafında Alevi-Bektaşî kültürüne özgü olan saz çalılıp, nefes söyleyerek semah dönüldüğü de görülmektedir (K16). Bunun dışında başka bir kaynak şahsın belirttiğine göre Hıdırellez günü Türkmen Tepesi'nde dargın olan insanlar barıştırılır, barışmak istemeyenler ise oraya alınmazmış (K17). Bütün bunlar günümüzde eskisi kadar canlı olmasa da Hıdırellez'de hâlâ Türkmen Tepesi'ne çıkılmakta, orada dilek dilenmekte, adaklar ve kurbanlar sunulmaktadır (K16). Yani geçmişte toplu şekilde yapılan bu geleneğin günümüzde daha bireysel bir hale geldiği fakat yine de tamamen unutulmadığı, kimi insanlar tarafından hâlâ devam ettirildiği söylenebilir.

4.3.2.1.1.10.2. Muhammed Dede ve Ümmet Dede

Muhammed Dede ve Ümmet Dede Savaştepe'nin Söğütçük Mahallesi'nde, mahalle mezarlığının içinde bulunan iki ayrı yatırdır. Her ikisinde de yatan kişinin kim olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca haklarında anlatılan bir rivayet de yoktur. Hıdırellez günü her iki yatır da ziyaret edilmektedir. Hıdırellez günü önce Muhammed Dede'ye oradan da Ümmet Dede'ye gidilir. Önce onlara dualar okunur, sonra dilekler dilenir (K20). Dilek dileyen insanlar adak adarlar ve dilek gerçekleşirse o adağı mutlaka yerine getirirler (K21). Her iki dedenin de mezar taşının

üzerinde bir delik vardır. Dileğini tutan insanlar bu deliğe para atarlar daha sonra bu paraları çocuklar gelip alırlar ve istedikleri gibi harcarlar (K20). Ayrıca atılan o paraların, alan kişiye uğur getireceğine de inanılmaktadır (K21).

4.3.2.1.1.11. Sındırgı

Sındırgı ve mahallelerinde çok sayıda yatır ve türbe bulunmaktadır. İbrahim Dede, Yaren Dede, Sinan Dede, Horasan Dede, Ahmet Dede, Cüneyt Dede, Kılavuz Dede ve Aşık Osman Dede bunlardan yalnızca bazılarıdır. Fakat burada yalnızca Hıdırellez günü ziyaret edilen yatırlar ve türbelere yer verilmiştir.

4.3.2.1.1.11.1 İbrahim Dede

İbrahim Dede yatır Sındırgı'nın Hisaralan Mahallesi'nde, mezarlığın içinde yer almaktadır. Burada yatan zatın kim olduğuyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak İbrahim Dede ile ilgili halk arasında anlatılan pek çok efsane mevcuttur. Bunlardan ilki Anadolu'nun pek çok yerinde velilerle ilgili anlatılan efsanelerden biri olan hacdaki ağasına helva götürmesini anlatmaktadır. Efsaneye göre İbrahim Dede mahallede bir ağanın kahyalığını yapmaktadır. Ağa bir gün hacca gider ve İbrahim Dede hayvanlara bakmak için köyde kalır. Bir gün ağa hacda namaz kıldığı sırada canı helva ister. Bu İbrahim Dede'ye malum olur ve ağanın hanımından bir tabak helva yapmasını ister. Ağa tam selam verdiği esnada sağa sola bakarken yanında daha dumanı tüten bir tabak helva görür. Tabağı kendi tabaklarına benzetir ve şaşırır. Daha sonra tabağı alır ve torbasına koyar. Köye geri döndüğünde ağanın torbasından o tabak çıkar ve hanımı bu tabağın İbrahim Dede'ye helva verdiği tabak olduğunu söyler. Bunun üzerine ağa hemen İbrahim Dede'yi çağırır ve asıl ağa sensin diyerek ona hürmet gösterir. Böylece İbrahim Dede'nin kerameti ortaya çıkmış olur (K75; Duymaz, 2023, s. 81-82).

İbrahim Dede ile ilgili anlatılan diğer bir rivayet ise mahallenin temel ihtiyacını gören suyu asasıyla onun çıkarttığına dair anlatılan rivayettir. Bu rivayet bir önceki rivayetle de bağlantılıdır. Kerameti ortaya çıkan ve velayet sahibi bir ermiş olduğu anlaşılan İbrahim Dede'ye mahallenin kadınları *madem ermişsin, keramet sahibisin o zaman buradan bir su çıkart da görelim* derler. Bunun üzerine İbrahim Dede asasını yere vurur ve vurduğu yerden su çıkmaya başlar. İbrahim Dede eğer bu suyun başında

kavga edip, tartışırsanız su kesilir diyerek ortadan kaybolur (K75; Duymaz, 2023, s. 82).

Başka bir rivayet de yine ilk anlatıya bağılı olarak anlatılmaktadır. Bu rivayete göre kerameti ortaya çıkan ve ermiş olduğı anlaşılan İbrahim Dede'ye mahallenin kadınları *sen evliyasın, ateşte yanmazsın* der. Bunun üzerinde İbrahim Dede kendisini kaynar suya atar ve o anda güvercin olup uçar. Şu an türbesinin olduğı yere bir tüy düşer ve bunun üzerine yatırı da oraya yapılır (K75).

İbrahim Dede hakkında halk arasında anlatılan, tayy-i mekan ve tayy-i zamanla hacdaki ağasına helva götürmesi, asasıyla yerden su çıkartması ve kaynar suda yanmaması onun kerametlerini anlatarak velayetini gösteren rivayetlerdir. Onun hakkında anlatılan bu rivayetler onun hâlâ hem sıradan günlerde hem de özel günlerde bir hastalıktan kurtulmak isteyen, bir dileğı olan ve özellikle çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilmesini sağlamaktadır.

Hıdırellez'de de isteyenler İbrahim Dede'yi ziyaret eder, duasını okur ve namazını kılıp gelir. Dileğı olanlar dileklerini diler ve adaklarını adarlar. Dileğı kabul olanlar ise gelip adağını yapar ve mahalleye dağıtırlar (K75).

4.3.2.1.1.11.2. Yaren Dede

Yaren Dede yatırı, Sındırgı'nın Pürsünler Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kaynaklar onu münzevi bir Bektaşî dervişı olduğunu belirtmektedir (Duymaz, 2023, s. 80). Halk arasında ise Yaren Dede, ramazan ayında insanları sahura kaldıran davulcu olarak bilinmektedir. Ramazan ayında herkes onun davulunun sesini duyup uyanır fakat kimse onu göremezmiş (K77). Bu rivayetten onun kerameti ve ermiş bir şahsiyet olduğı anlaşılmaktadır.

Yaren Dede hem normal günlerde hem de Hıdırellez günlerinde isteyenler tarafından ziyaret edilmektedir. Yatıra varan insanlar önce Yaren Dede'nin ruhuna dua okumakta, sonra varsa dileğı olanlar çeşitli dileklerde bulunmaktadırlar (K77). Bunların dışında dilek dilemek için yapılan herhangi bir uygulama yoktur.

4.3.2.1.1.12. Susurluk

4.3.2.1.1.12.1. Tekke Denilen Yerdeki Dede Mezarı

Bu dede mezarı Susurluk'un Kepekler Mahallesi'nde, başlığında da anlaşılacağı üzere Tekke olarak adlandırılan mahallenin biraz daha yükseğinde yer alan bir yerde bulunmaktadır. Burada yatan kişinin kim olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte halk arasında *dede mezarı* olarak adlandırılmasına rağmen mezar taşında yazanlardan bir kadın olduğu anlaşılmaktadır (K50). Yani bir yatır ya da türbe değil, normal bir mezardır. Ancak halk arasında bu mezara *dede mezarı* denilmesi burada yatan kişinin veli bir şahsiyet olduğunu düşündürmektedir. Fakat bu mezar ve mezarda yatan kişinin evliya olduğuna dair halk arasında anlatılan herhangi bir rivayet de yoktur.

Eskiden Hıdırellez'de ve hayır yapılacağı zamanlarda bütün mahalleli toplanır ve Tekke denilen yere gidilir, Hıdırellez kutlamaları ve hayırları orada yapılmış. Günümüzde bunlar eskisi gibi toplu ve canlı bir şekilde yapılmasa da hâlâ gidenler vardır. İşte oraya giden insanlar da bu dede mezarını ziyaret etmekte, dileği olanlar da mezara bir bez bağlayarak dilek dilemektedirler (K50).

Balıkesir'de Hıdırellez'de ziyaret edilen Balıkesir Merkez, ilçe ve mahallelerinde saha araştırması sırasında tespit edilen ve yazılı kaynaklardan elde edilen toplam 46 adet yatır ve türbe bulunmaktadır. Bu yatır ve türbelerde yatan zatların bir kısmı tarihi şahsiyetler olup kim oldukları bilinmekle birlikte, kim olduğu kesin olarak bilinmeyen ancak halk arasında hakkında anlatılan rivayetlerden velayet sahibi bir zat olduğu anlaşılan yatır ve türbeler de bulunmaktadır. Bu rivayetler yatır ve türbelerde yatan zatların kim olduklarını, kerametlerini ve velayet sahibi olduklarını ortaya koymalarının yanında yatır ve türbeler etrafında günümüzde de hâlâ devam eden bir takım inanış ve uygulamaların da oluşmasını sağlamıştır. Bu yatır ve türbeler her gün ziyaret edilebildiği gibi özellikle Balıkesir'de Hıdırellez günü yapılan yatır ziyaretleri son derece önemlidir. Çünkü bu ziyaretlerle kutsal mekan ve kutsal zaman birleşmekte, zamanın ve mekanın kutsiyeti artmaktadır. Ayrıca özellikle Hıdırellez gecesi Balıkesir Merkez'de yapılan yatır ziyaretlerinin oldukça geniş katılımlı ve kolektif olarak yapılması, yatırlar etrafında bir nevi festival havası oluşturmaktadır. Bunun dışında bu ziyaretler ve ziyaret esnasında yapılan pek çok inanış ve uygulama

ise eski Türk kültüründeki atalar kültü ile tabiat kültlerinin de birleşmesini ve hatta tamamen iç içe geçmesini sağlamaktadır.

4.3.2.1.1.13. Hıdırellez’de Yatırlar Etrafında Gerçekleştirilen İnanış Ve Uygulamalar

Hıdırellez günü gerek Balıkesir Merkez’de gerekse ilçe ve mahallelerinde ziyaret edilen yadır ve türbeler etrafında bir takım inanış ve uygulamalar oluşmuştur. Bu uygulamaların bir kısmı dini bir kısmı da büyüsel uygulamalardır. Bu inanış ve uygulamalar her ne kadar dini ve büyüsel uygulamalar olarak sınıflandırılmış olsa da bu uygulamaların her birinin temelinde yatan neden yine Allah’a dua etmek, Allah’la bağlantı kurmak, ondan çeşitli dileklerde bulunmaktır. Başka bir ifadeyle dini ve büyüsel olmak üzere ikiye ayrılan bütün bu uygulamalar dilek dilemeye bağlı gerçekleştirilmekte olup her biri dilek temellidir.

4.3.2.1.1.13.1. Dini Uygulamalar

Hıdırellez günü Balıkesir’de gerçekleştirilen inanış ve uygulamaların önemli bir kısmını dini uygulamalar oluşturmaktadır. Bunlar genellikle dua etmek, Kur’an-ı Kerim ve mevlit okumak, abdest alıp namaz kılmak, adak adamak ve kurban kesmek gibi uygulamalardır. Bütün bu uygulamalar da yatırlar etrafındaki dini inanışları göstermektedir.

4.3.2.1.1.13.1.1. Dua Etme, Kur’an-ı Kerim ve Mevlit Okuma

Balıkesir’de ve Anadolu’nun çeşitli yerlerinde Hıdırellez günü yatırlar ve türbeler etrafında karşılaşılan en yaygın dini uygulamalar dua etme, üç ihlas bir fatiha okuma, mevlit ve Kur’an-ı Kerim’den sureler okuma gibi uygulamalardır. Fakat bu uygulamalar herkes tarafından yapılmaz. Genellikle kadınlar tarafından yapılan uygulamalardır. Yatıra varan insanlar ilk olarak orada yatan kişinin ruhuna üç ihlas bir fatiha okumaktadırlar. Bunun dışında Balıkesir’de Hıdırellez günü ziyaret edilen yadır ve türbelerden özellikle Ayak Dede (K83), Bardakkıran Dede (K15), Çırpılı Dede (K14), Ballica Sultan Türbesi, İbrahim Dede (K75) ve Horoz Dede yatırlarında dua etme, mevlit ve Kur’an-ı Kerim’den sureler okuma uygulamaları görülmektedir.

4.3.2.1.1.13.1.2. Abdest Alma ve Namaz Kılma

Hıdırellez günü Balıkesir’de ziyaret edilen yatır ve türbelerin hepsinde olmasa da birkaç tanesinde namaz kılma uygulamasıyla karşılaşılmaktadır. Bunlar Bardakkıran Dede (K15, K83), Çırpılı Dede (K85), İbrahim Dede (K75), Horoz Dede (K13) ve Sarıkız (K57) yatırlarıdır. Özellikle Bardakkıran Dede’ye gelmeden önce de abdest alınması gerektiğine dair bir inanış vardır (K14). Bu uygulamanın altında yatan asıl neden ise kutsal mekan olarak kabul edilen ata mezarına temiz ve saygılı bir şekilde girmektir. Ayrıca namaz kılma uygulamasının yalnızca beş yatır etrafında görülmesinin nedeni namaz kılmak için gerekli olan ortamın yalnızca bu yatırlarda olmasıdır. Bardakkıran Dede, Çırpılı Dede, İbrahim Dede, Horoz Dede ve Sarıkız yatırları konumları itibariyle namaz kılmaya uygundur. Bardakkıran Dede yatırında dileğini dileyen insanlar yatırın etrafındaki çimenlerin üstünde kibleye dönerek iki rekat Allah rızası için, iki rekat peygamber hakkı için, iki rekat da burada yatan zatın ruhu için namaz kılar. Bu uygulama genellikle dilenen dileklerin tez vakitte kabul olması için yapılır (K15). Horoz Dede yatırında ise kimileri Hıdırellez’den üç gün önce her gün, gün doğmadan evinde abdestini alıp yatıra gider orada namazını kılıp duasını edip gelir. Bu pratik üç gün boyunca aynen tekrarlanır (K13). Sarıkız Türbesi’nin etrafında Yörükler 3 kere dönerler daha sonra da namaza dururlar. Tabii sadece Yörükler değil Türkmenler arasında da namaz kılanlar olur. Yani orada toplu namaz kılınır (K57).

Dua etme, mevlit ve Kur’an okuma, abdest alıp namaz kılma gibi uygulamaların her biri İslam dininde önemli bir yeri olan ibadetlerdir. Bütün bunlar dilek dileme işleminden sonra dileklerin kabul olması için yapılmaktadır. Ayrıca İslam dininde yatır ve türbe ziyareti yoktur. Dolayısıyla bu dini uygulamaların temelinde insanların bu ziyaretleri, burada yaptıkları eski Türk dininden izler taşıyan bir takım inanış ve uygulamaları, İslam dini açısından meşrulaştırmak istemeleri de vardır (Aday, 2013, s. 194).

4.3.2.1.1.13.1.3. Adak ve Kurban

Balıkesir’de Hıdırellez günü yapılan yatır ziyaretlerinde adak adama ve kurban sunma uygulamaları oldukça yaygındır. Adak ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen

kurban yalnızca Türk kültüründe ve İslam dininde değil pek çok çeşitli kültür ve dinde de karşımıza çıkan, kökeni çok eskilere dayanan, Tanrı'dan ve kutsal kabul edilen diğer unsurlardan (ağaç, dağ, su, ata ruhu gibi) bir şey istemek ve teşekkür etmek amacıyla yapılan uygulamalardır (Kurban hakkında bkz. Erginer, 1997). Ayrıca adak ve kurban uygulamaları her ne kadar dini uygulamalar içerisinde değerlendirilse de aslında bunlar da Hıdırellez günü yatırlar ve türbeler etrafında dilek dilemeye bağlı olarak gerçekleştirilen uygulamalardır. Çünkü bu adaklar ve kurbanlar genellikle ev ve araba almak, çocuk sahibi olmak, bir hastalıktan kurtulmak, işe girmek, evlenmek, herhangi bir beladan kurtulmak, bolluk ve bereket, sağlık ve şifa istemek gibi çeşitli dileklerin kabul olması için gerçekleştirilmektedir (K14, K15). Ayrıca bu dileklerin kabul olması için mutlaka adak adanmalıdır. Bu adağı herkes kendine göre belirlemeli, yapabileceği, gücünün yeteceği bir adak olmalıdır. Adak asla unutulmamalı, mutlaka yerine getirilmelidir. Çünkü adak gerçekleştirilmezse o kişinin bir kötülüğe uğrayacağına inanılır (K19, K26, K85, K86).

Türk kültüründe iki çeşit kurban vardır. Biri kanlı kurban denilen hayvanların kurban edilmesi, diğeri de kansız kurban yani saç denilen değerli bir nesnenin veya yiyeceğin kurban edilmesidir. Saçı eskiden süt, kımız, içki, yiyecek ve içeceklerin kutsal yerlere serpilmesi şeklinde gerçekleştirilirken bu uygulama günümüzde daha çok Hıdırellez gecesi yatırın etrafında şeker, çikolata, lokma dağıtmak, yatıra para bırakmak ve ağaçlara çaput bağlamak şeklinde devam etmektedir. Balıkesir'de Hıdırellez günü yatırlar etrafında gerçekleştirilen adak adama ve kurban sunma uygulamaları elbette her yatırda aynı değildir. Adanan adaklar, adak adama şekli, sunulan kurbanların çeşidi gibi durumlar her yatırda farklılık göstermektedir. Bu durumda yatırın bulunduğu konum, yatırda yatan zatın kim olduğuna dair halk arasında anlatılan çeşitli rivayetler, bölgenin etnik yapısı gibi durumlar etkili olmaktadır.

Balıkesir'de Hıdırellez günü Kanlı kurban uygulamasıyla on dört yatır etrafında karşılaşılmaktadır. Bunlar Çırpılı Dede (K83), Kekli (Geyikli) Dedesi (K60), Sarıkız Türbesi (K66, K68), Uzan Dede (K40), Türkmen Dedesi (K16, K18, K19), Süleyman Dede (K36), Kuzguncuk Tepesi/Dedesi (K22, K24), Hıdırlık'ta Bulunan Dede Mezarı (K49), Çakmak Dedesi ve Hüseyin Dede (K57), Tekke Dedesi (K26), Barak Baba Türbesi (K92), Kapanca Dedesi (K62) ve Seyit Gazi Türbesi'dir (Kaya, 1997: 286). Bunların içinde Balıkesir Merkez'de yalnızca Çırpılı Dede'nin yatırının

etrafında kanlı kurban uygulamasıyla karşılaşmaktadır. Çünkü Çırpılı Dede'nin yatırını dağın tepesindedir ve onun bulunduğu yer kurban kesmek için uygundur. Bu nedenle orada adanan adaklar genellikle horoz, keçi, kuzu gibi hayvanların kesilerek kurban edilmesidir. Kesilen kurban aşağıya indirilir ve kesen kişi kendi evi haricinde bütün mahalleye dağıtır (K83). Sarıkız'da ise dilenen dilekler kabul olduğunda adanan adaklar da mutlaka yerine getirilir. Sarıkız'da dilek dileyip kurban adayan bir kişi dileği kabul olduğunda kurbanıyla birlikte Sarıkız'a çıkar, onun mezarını kurbanla birlikte 3 ya da 7 kez döner ve ondan sonra keser, kanını da oraya akıtır (K66, K68). İşte burada hem yatırın bulunduğu konum hem de ziyaret edenlerin daha çok Türkmen ve Yörük olmaları gibi durumlar burada kanlı kurban uygulamasının görülmesinin nedenleridir. Uzan Dede yatırını Türkali Mahallesi'nde, mezarlığın içinde bulunmaktadır. Hıdırellez günü orada dileğini dileyip kurban adayan insanlar dilekleri kabul olduğunda yine mezarlıkta bulunan aş evinde kurbanlarını keserek hayır yapmaktadırlar (K40). Bu şekilde de Hıdırellez günü yapılan dilek dileme, adak adama ve buna bağlı olarak daha sonra gerçekleştirilen kurban uygulamaları başka bir gelenek olan hayır geleneğinin de devamlılığını sağlamakta böylece her iki gelenek bu uygulamalarla birbirine bağlanmış olmaktadır. Kongurca Mahallesi'nde bulunan Türkmen Tepesi'nde ise adak adama ve kurban uygulamaları biraz daha farklıdır. Eskiden Türkmen Tepesi adı verilen bu yere çıkmak için bütün mahalleliler toplanır ortak bir gün belirlenir ve o gün herkes keskisini (kurbanını) alarak Türkmen Tepesine çıkarmış. Oraya çıkanlar önce orada yatan dedenin ruhuna dua okurlar daha sonra dileklerini dileyip adaklarını adarlar ve dileğin kabul olup olmayacağını beklemeden Allah'a kurbanlarını sunarlar (K16). Bu durum günümüzde eskisi kadar canlı olmasa da devam etmektedir. Burada dikkati çeken nokta dilek diledikten sonra adak olarak adanan kurbanların dileğin gerçekleşmesini beklemeden sunulmasıdır. Bu durumda kurban dileklerin kabul olması için verilen bir rüşvet gibi de düşünülebilir. Yeşildere Mahallesi'nde Tekke denilen yatırda tam tersi bir durumla karşılaşılır. Hıdırellez günü dilekler dilenir ve adaklar adanır. Adanan adak mutlaka bir kurban olmalıdır. Dilek kabul olduğunda ne adandıysa, o dedenin olduğu yere götürülerek orada kesilmelidir. Fakat kurban mutlaka dilek kabul olduktan sonra kesilmelidir. Dilek gerçekleşmeden kesilirse o dileğin kabul olmayacağına dair bir inanış vardır (K26). Çukurhüseyin Mahallesi'nde kurbanın mutlaka dileğin dilendiği ve adağın adandığı yerde kesilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Bununla birlikte kurbanın etinden adayan kişinin yememesi ve bu etin yedi eve dağıtılması gerektiğine de

inanılmaktadır (K22, K24). Barak Baba Türbesi'nde Hıdırellez günü genellikle o bölgede yaşayan Aleviler dede öncülüğünde kurban kesmektedirler (K92).

Hıdırellez günü Balıkesir'de özellikle de merkezde yapılan yatır ziyaretlerinde daha çok saçı denilen kansız kurban uygulamalarıyla karşılaşmaktadır. Bunlar genellikle yatırın etrafında şeker ya da çikolata dağıtmak, yatıra bozuk para bırakmak, yatırın etrafında bulunan ağaçlara bez bağlamak gibi uygulamalardır. Bu uygulamalar Hıdırellez günü Balıkesir'de ziyaret edilen hemen hemen bütün yatırlarda karşımıza çıkmaktadır.

Ayak Dede yatırında insanlar dualarını edip dileklerini diledikten sonra mezarın üzerinde bulunan şekerden alarak *dileğim kabul olursa seneye ben de bir paket şeker getireceğim* diyerek adak adarlar. Dileği kabul olanlar bir sonraki Hıdırellez'de bir paket kesme şeker alıp Ayak Dede yatırına getirirler ve böylece adaklarını yerine getirmiş olurlar (K85). Dileğin kabul olması karşılığında getirilen bu şeker ise Allah'a teşekkür etmek amacıyla yatıra bırakılan bir kansız kurban niteliğindedir.

Söğütçük Mahallesi'nin mezarlığında yer alan Ümmet Dede ve Muhammet Dede yatırlarının her ikisinde de mezar taşının üzerinde bir delik vardır. Dileğini dileyen insanlar bu deliğe para atarlar daha sonra bu paraları çocuklar gelip alırlar ve istedikleri gibi harcarlar (K20). Ayrıca atılan o paraların, alan insana (çocuklara) uğur getireceğine de inanılır (K21). Buna benzer başka bir uygulama da Çukurhüseyin Mahallesi'nde bulunan Kuzguncuk Tepesi/Dedesi'nde yapılmaktadır. Hıdırellez'de Dilek dileyenler dedenin mezarına para koyarlar, daha sonra onu bulan çocuklar da parayı koyan kişiye dua ederler (K24). Dilek dilendikten sonra yatırın üzerine bırakılan bu paralar dileğin kabul olması için Allah'a ve orada yattığına inanılan zatın ruhuna sunulan kansız kurbandır.

Hıdırellez gecesi Bardakkıran Dede etrafında görülen adaklar ve kurbanlar; mezarın üzerine para bırakmak, şeker, çikolata gibi tatlı bir şey dağıtmak, lokma döktürmek, mezarın üzerindeki ağaca çaput bağlamak, namaz kılmak, oruç tutmak, Kur'an ve Yasin okumak gibi uygulamalardır. Bunların dışında Bardakkıran Dede yatırının etrafında yapılan testi kırma uygulaması diğerlerinden farklılık göstermektedir. Bu yalnızca Bardakkıran Dede yatırına özel bir uygulamadır. Bu uygulama şu şekilde gerçekleştirilir: İnsanlar ilk olarak mezarın başında kırılmış olan

testi parçalarından alırlar daha sonra dileklerini dileyip *eğer dileğim kabul olursa seneye bu testi parçalarını getirip bir testi kıracağım* diyerek adakta bulunurlar. Dileği kabul olanlar bir sonraki Hıdırellez’de bir testi alırlar ve onu mezarın başında kırarlar. Dileği kabul olmayanlar ise geçen sene aldıkları testi parçalarını bu sefer yatırın daha uzağına bir yere gömerler ve üzerini herhangi bir şeyle örterler. Eğer dilek kabul olduğu takdirde adak yerine getirilmezse o kişinin mutlaka çeşitli musibetlere uğrayacağına inanılır (K14, K86). Yıllar önce burada ev almayı dileyerek testi kırmayı adayan bir kaynak şahıs, ev almış fakat adağını gerçekleştirilmeyi yani testi kırmayı unuttuğu için evi satılmıştır. Bunun üzerine adağı aklına gelen kadın tekrardan Bardakkıran Dede’ye giderek Allah’tan ve dededen özür dileyip, adağını gerçekleştirmiştir. Bunu yaptıktan bir süre sonra ise tekrar ev aldığını söylemektedir (K14). Bu duruma bakarak adakların ne kadar önemli olduğu, hiçbir şekilde unutulmaması gerektiği ve gerçekleştirilmediği takdirde mutlaka bir cezasının olacağı açıkça görülmektedir. Görüldüğü gibi bazı yatırlar hakkında halk arasında anlatılan rivayetler o yatır etrafındaki inanış ve uygulamaların da oluşmasını sağlamıştır (Bkz. 4.3.2.1.1.1.1. Bardakkıran Dede).

Hıdırellez günü Balıkesir’de yapılan yatır ziyaretleri esnasında karşılaşılan diğer bir kansız kurban uygulaması da yatırın etrafında ya da üstünde bulunan ağaçlara çaput bağlama uygulamasıdır. Kutsal mekanlarda bulunan ağaçlar da kutsal olarak kabul edilir. Eski Türkler, tabiattaki her varlığın bir iyisi (ruhu) olduğuna inanmışlar ve tıpkı Gök Tanrı’ya olduğu gibi bu tabiat iyelerine de adaklar adayıp kurbanlar sunmuşlardır. İşte günümüzde de Hıdırellez gecesinde gördüğümüz yatırın etrafındaki ağaçlara çaput, dilek ve para bağlama uygulaması da bir saç, yani kansız kurban olarak değerlendirilebilir. Ağacın bu kutsiyeti kazanıp etrafında bir inanç dairesi oluşturmuş olması da onun özüne ve biçimine bağlıdır. Ağacın kökleri yer altını, gövdesi yeryüzünü, dalları ise göğe doğru yükseldiği için gökyüzünü temsil eder, yani evreni simgeler. Onun öz ve biçimiyle temsil ettiği bu anlamlar da Eliade’nin deyimiyle hierofani yani kutsalın tezahürü olmasını sağlamıştır. Zaten ağaç, bir tapım nesnesi olmaktan çok bir simgedir (Eliade, 2003, s. 269-270). Çünkü burada karşımıza çıkan ağaca çaput, dilek, para bağlama uygulamasının temelinde, ağacın göğü temsil ettiği, dolayısıyla bu dilekleri ve istekleri Tanrı’ya ulaştıracağına olan inanış yatmaktadır. Yani tek başına ağaca değil onun simgelediği şeye tapılmaktadır. Ağacın

etrafında gerçekleştirilen bütün bu uygulamalar da ağaç vasıtasıyla Tanrı'ya yapılmaktadır.

Ağaç; dikey olduğu, yerden bittiği, meyve verdiği, yapraklarını kaybedip yeniden kazandığı, kendini sayısız kez yenilediği, süslü ve güzel olduğu için canlanmanın ve yeniden doğuşun yani kozmosun dayanağıdır, sabit noktadır ve biçimiyle mutlak gerçekliği temsil eder. Burası tam bir destek noktasıdır. Gökle iletişim, ancak bu desteğin etrafında ya da onun aracılığıyla gerçekleşir (Eliade, 2003, s. 270-297). Bunlardan hareketle ağacın, *axis mundi* olarak Tanrı'yla iletişime geçebilmeyi sağlayan tabiat unsurlarından biri olduğu söylenebilir.

“Türklerin ağaç hakkındaki bu eski inanışları, İslamiyet'le birlikte bazı değişimlere uğramıştır. Artık ağaçlar, evliya veya dede gibi gösterilmiş, belirli zamanlarda ziyaret edilmiş, etraflarında dönülmüş, diplerinde taslardan yükseltile oluşturulmuş ve dallarına dilekleri simgeleyen bez parçaları bağlanmıştır (Duymaz, Şahin, 2008, s. 120-121)”.

İşte bütün bu uygulamalarla birlikte ağaç etrafında bir kült oluşmuştur. Bu kült; veli ve Hızır gibi diğer kültlerle de iç içe geçmiştir.

Ağaca çaput bağlama uygulaması Balıkesir'de Hıdırellez günü ziyaret edilen yatırırlar etrafında görülen en yaygın uygulamalardan bir tanesidir. Bardakkıran Dede (K14, K15), Çırpılı Dede (K83), Çakmak Dedesi (K57), Kekli (Geyikli) Dedesi (K60), Tekke Dedesi (K26), Uzan Dede (K40), Ümmet Dede (K20), Türkmen Tepesi/Dedesi (K16, K18, K19), İsmail Dede (K39), Hıdırlık Tepesi (Bıldır, 2008: 302-303), Barak Baba Türbesi (K92), Seyit Gazi Türbesi ve Töm Dede (Kaya, 1997: 286), Hacıhasanlar Dedesi (K72), Kapanca Dedesi (K62), Üçler Dedesi (K90), Sarıkız Türbesi (K66, K68), Süleyman Dede (K36), ve Tekke Denilen Yerdeki Dede Mezarı (K50) etrafında ağaçlara çaput bağlama uygulamasıyla karşılaşmaktadır. Özellikle Yeşildere'de bulunan Tekke Dedesi'nin yanındaki meşe ağacına herkes bez bağlamaktadır bu nedenle ağaç rengarenk bezlerle, yazmalarla, tüllerle kaplıdır. Ayrıca buraya bağlanan şeyin mutlaka yeni bir şey olması gerektiğine inanılmaktadır (K26). Türkali Mahallesi'ndeki Uzan Dede yatırımının yanındaki ağaca da insanlar mutlaka üzerinden bir parçayı koparıp ya da çıkarıp bağlamaktadırlar (K40). Bardakkıran Dede'nin mezarının üzerinde de bir ağaç vardır. Bu ağaç bir kişi tarafından daha sonradan dikilmiştir (K14). Zaten mezarlara ağaç dikme de çok eski bir Türk geleneğidir (Ögel, 2020, s. 592). Bu ağaca özellikle Hıdırellez gecelerinde çaputlar, para keseleri,

dileklerin ve mektupların yazılı olduğu kağıtlar bağlanır (K14). Bunlardan hareketle ağaca çaput bağlama uygulaması eski Türklerin ağaç, su, ateş gibi yer-su iyelerinden yardım istemesinin günümüzdeki bir yansıması olarak düşünülebilir.

Türkler çok eskiden beri düğünlerde, bayramlarda, cenaze törenlerinde, mezarlarda, Tanrı'dan bir istekte bulunacaklarında ve Tanrı'ya teşekkürlerini ileteceklerinde kurban sunmuşlardır. Eski Türkler yalnızca Tanrı'ya değil, ata ruhlarına ve tabiatta bir ruhu olduğuna inandıkları her varlığa kurban sunmuşlardır. Ancak yukarıda saydığımız bu uygulamalar eski Türklerdeki adak ve kurban uygulamalarından izler taşısa da eski haliyle tamamen günümüze intikal etmemiştir. Çünkü Türkler İslamiyet'i kabul etmişler dolayısıyla eski Türk dinindeki ata ruhlarına kurban sunma geleneği, İslamiyet'ten sonra velilerin yatır ve türbelerinde kurban sunma şeklinde devam etmiştir. Dileğini dileyip adak adayan insanlar, dilekleri kabul olduğunda bu adaklarını yerine getirerek yani kurban sunarak Tanrı'ya teşekkür etmiş olur. Zaten Roux'un da belirttiği gibi kurban, insanın kutsal olanla temasa geçme aracıdır (Roux, 1994, s. 199). Dileğin kabul olması karşılığında sunulan bu kurbanlar bir bakıma karşılıklı bir alışveriş olarak da nitelendirilebilir.

4.3.2.1.1.13.2. Büyüsel Uygulamalar

Hıdırellez günü Balıkesir'de yapılan bu yatır ziyaretlerinde dini uygulamalar kadar büyüsel bir takım uygulamalar da yapılmaktadır. Bu büyüsel uygulamalar taklit, temas ve sayı büyülerine bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Ayrıca tıpkı dini uygulamalarda olduğu gibi büyüsel uygulamaların da yapılmasının asıl amacı dileklerin kabul olmasıdır. Bu nedenle Hıdırellez günü yatırlar etrafında istenilen bir şeyin gerçekleşmesi için bir takım büyüsel yöntemlere de başvurulmaktadır.

4.3.2.1.1.13.2.1. Taklide Dayalı İnanış ve Uygulamalar

Taklit büyüünün esas, bir hadiseyi meydana getirmek için o hadisenin taklidini yapmanın yeterli olacağına inanmaktır. Yani benzer benzeri doğurur prensibiyle hareket edilmektedir (Örnek, 1988, s. 142; Duymaz, 2000, s. 341; Frazer, 2021, s. 291). Aynı zamanda halk arasında, istenilen şey ne kadar gerçekçi yapılırsa o kadar çabuk kabul olacağına dair bir inanış da mevcuttur (K86). Bu inanış taklit büyüünün meydana çıkmasında ve günümüze kadar gelebilmesinde etkili olmuştur.

Balıkesir’de Hıdırellez günü yatırlar etrafında gerçekleştirilen taklit büyüüne dayalı inanış ve uygulamalardan en yaygını taşlarla yatırım etrafına ya da üzerine istenilen şeyin şeklini yapmak veya yatırım üzerine ya da etrafına istenilen şeyin şeklini çizmektir. Özellikle Balıkesir Merkez’de bulunan Ayak Dedesi (K83, K85), Bardakkıran Dede (K14, K15), Çırpılı Dede (K15) ve Dursunbey’de bulunan Hıdırlık Tepesi/Dedesi’nde (Bıldır, 2008, s. 303) ev, araba, para, iş, kısmet, çocuk isteyenler taşlarla yatırım etrafına ya da üzerine istedikleri şeyin şeklini yapmakta veya yatırım üzerine ya da çevresine istedikleri şeyleri çizmektedirler.

Bunun haricinde çocuk sahibi olmak isteyenlerin yatırım etrafında yaptıkları bir uygulama da oldukça dikkat çekicidir. Bu uygulama yatırım üzerindeki güle ya da yanındaki ağaca al yazmayla beşik yapmak ve beşiğin içine oyuncak ya da maket bir bebek veya bir taş koyup onu sallamaktır. Böylece bu uygulamayı yapan kişinin çocuğunun olacağına inanılmaktadır. Bu uygulama özellikle Ayak Dedesi (K82, K85), Bardakkıran Dede (K15), Çırpılı Dede (K15), Sarıkız (K59), Tekke Dedesi (K26), Çakmak Dedesi (K57) ve Kuzguncuk Tepesi/ Dedesi’nde (K22) görülmektedir. Buna benzer başka bir uygulama da evlenmek isteyen genç kızlar tarafından yatırım etrafında bulunan ağaçlara duvak ya da beyaz bir tül bağlama şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamanın yapıldığı yatırlar Ayak Dedesi (K85), Bardakkıran Dede (K15), Sarıkız (K62, K69), Çakmak Dedesi (K57) ve Tekke Dedesi’dir (K26).

Diğer bir uygulama ise para isteyen insanların yatıra ya da üzerinde bulunan gülün dibine para gömmeleridir. Gömülen parayı bulan olursa uğur parası buldum diyerek sevinir ve onu saklar. Bu uygulama Balıkesir Merkez’de bulunan Ayak Dedesi (K82), ve Bardakkıran Dede (K15) yatırımında yapılmaktadır.

4.3.2.1.1.13.2.2. Temasa Dayalı İnanış ve Uygulamalar

Temas büyüünün esasını bir zamanlar temas halinde bulunan şeylerin birbirlerinden ayrıldıktan sonra da etkisini devam ettireceğine olan inanış oluşturmaktadır. Yani bir kişinin sağlığında yaptığı şeyler, o ortadan kaybolduktan sonra da herhangi bir uzvunda ya da eşyasında devam eder. Bu inanışta parça bütüne aittir ilkesi etkili olmuştur. Yani parçaya sahip olanın bütüne de sahip olacağına inanılır (Örnek, 1988, s. 143; Duymaz, 2000, s. 341; Frazer, 2021, s. 219).

Balıkesir’de Hıdırellez günü yapılan yatır ziyaretlerinde de temas etme büyüüne dayalı çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bunlar arasından en dikkat çekeni yatırdan bir şey alıp dilek kabul olunca onu geri bırakmaktır. Bu uygulama yalnızca Bardakkıran Dede (K14, K15) ve Sarıkız türbesinde (K69) görülmektedir. Testicilerin piri olan Bardakkıran Dede için mezarında bir testi kırmak, kırılan bu testi parçalarından alıp dilek kabul olduğunda onu geri getirip yatırın üzerine bırakmak ve Sarıkız türbesinde ise dilek dilerken oradan bir taş alıp dilek kabul olduğunda onu aynı şekilde yerine bırakmak temas büyüüne dayalı uygulamalardır. Yine Hıdırellez gecesi Bardakkıran Dede yatırında bunun tam tersi bir uygulama ile karşılaşılmaktadır. Para dileyen insanlar yatırın üzerinde bulunan gül ağacının dalına para bağlarlar ya da dibine gömerler. Bunu yapan insanlar sabah erkenden gidip o parayı bağladıkları ya da gömdükleri yerden alırlar ve bereket parası olarak cüzdanlarında taşırlar. Bu şekilde cüzdanında paranın eksik olmayacağını, bu paranın bolluk ve bereket getireceği düşünülür. Çünkü Hızır Aleyhisselam ve İlyas Peygamberin rüzgarının, yelinin o paraya degeceğine ve paranın bereketli olacağına inanılır (K14, K15).

Temas büyüüne dayalı başka bir uygulama ise evliyanın mezarına el yüz sürmektir. Bu uygulama Ayak Dedesi (K82, K85), Bardakkıran Dede (K14, K15), Hüseyin Dede ve Çakmak Dedesi (K56) yatırlarında görülmektedir. Kaynak şahısların aktardığına göre uygulama şu şekilde yapılmaktadır: Yatırın mezar taşı 3 kez sıvazlanarak yüze sürülür. Bunu yaparken aynı zamanda üç İhlas bir Fatıha okunur. Bu uygulamanın yapılmasının sebebi de şifa, sağlık, huzur istemektir (K15). Yani yatırda bulunan sağlık ve şifanın temas yoluyla kendilerine geçeceğine inanılmaktadır.

Temas büyüüne dayalı diğer bir uygulama ise yine herhangi bir hastalığı olan insanlar tarafından sağlık ve şifa bulmaya yönelik yapılmaktadır. Bu uygulamada hasta olan kişi mezarın üzerine yatırılır ve orada sağa sola çevrilir. Mesela Ümmet Dede yatırında konuşamayan çocuklar mezarın üstüne yatırılıp bir sağa bir sola çevrilir. Bu uygulamadan sonra hiç arkaya bakmadan mezarlıktan çıkılması gerektiğine inanılır (K20). Buna benzer bir uygulama Horoz Dede yatırında da görülmektedir. Fakat burada hasta olan insanlar tarafından şifa bulmak için yapılmaz. Genellikle ezandan önce yatıra gidilir, yatırda yuvarlanılır, yatırın etrafı dönülür ve bunların çok sevap olduğuna inanılır (K11, K12). Böylece yatırda bulunduğu inanan bütün iyi şeylerin temas yoluyla insanın kendisine geçeceğe düşünülmemektedir.

Bunların dışında yine şifa bulmak için yapılan diğer bir uygulama da Töm Dede yatırında yapılmaktadır. Türbenin duvarındaki taşın içinde kafasını saat yönünün tersine doğru üç kere çevirenlerin bir yıl boyunca baş ağrısı çekmeyeceğine inanılmaktadır (K30).

4.3.2.1.1.13.2.3. Sayıya Dayalı İnanış ve Uygulamalar

Balıkesir’de Hıdırellez günü yatırlar etrafında sayı büyümesine dayalı inanış ve uygulamalar da dikkati çekmektedir. Bunlardan en yaygını yatırın etrafını dua okuyarak üç ya da yedi kez dönmektir. Bu uygulama Ayak Dedesi (K82, K83, K84, K85), Bardakkıran Dede (K14, K15, K87), Horoz Dede (K11, K12), Ümmet Dede ve Muhammet Dede (K21), Kuzguncuk Tepesi/Dedesi (K22), Hıdırlık Tepesi’nde Bulunan Dede Mezarı (K49), Sarıkız (K57) yatırlarında görülmektedir. Özellikle Ayak Dede yatırında yürümekte ya da konuşmakta güçlük çeken çocuklar Ayak Dedesi’nin etrafında üç kez döndürülürse dilinin ve ayağının açılacağına inanılır. Bu uygulama sırasında üç İhlas bir Fatıha ve Ayet-el Kürsi okunur (K82, K85). Yaramaz çocuklar ise Ayak Dedesi’nin etrafında yedi kez döndürülürse çocuklara sakinlik ve huzur geleceğine, bu uygulama her sene yapılırsa daha etkili olacağına inanılmaktadır (K84, K85). Örneklerde görüldüğü gibi yatırın etrafını dönme uygulaması genellikle dileklerin kabul olması, bir hastalıktan kurtulmak ve şifa bulmak amaçlarıyla gerçekleştirilmektedir. Zaten yedi sayısının eski tıpta da önemli bir yeri vardır. Yedi sayısının hastalıkları ve vücutta yıkıcı olabilecek her şeyi yönettiğine inanılmaktadır (Schimmel, 2000, s. 166). Belirli şeylerin üç kez tekrar edilmesi ise hem dinsel hem de büyüsel ayinlerde oldukça önemlidir (Schimmel, 2000, s. 88).

Balıkesir’de yatırlarla ilgili sayı büyümesine dayalı başka bir inanış da dileklerin kabul olması için Hıdırellez gecesi yedi türbe ya da yatırın ziyaret edilmesi gerektiğidir (K15).

Bu inanış ve uygulamalarda dikkati çeken sayılar üç ve yedi sayılarıdır. Bu sayılar gerek Türk kültüründe gerekse diğer pek çok din ve kültürde kutsal kabul edilen dini ve büyüsel açıdan önemli sayılardandır. Sedat Veyis Örnek, büyüsel bir pratikte belli bir sayı adedinin yerine getirilmemesinin başarısızlık nedeni olarak kabul edildiğini belirtmiştir (Örnek, 1988, s. 147). Dolayısıyla insanlar da başarısız olmamak için bu uygulamaları yaparken kutsal kabul ettikleri sayıları dikkatle kullanmışlardır.

4.3.2.2. Mezarlık Ziyaretleri

Hıdırellez, Anadolu ve Balkanlarda yüzyıllardan beri her yıl düzenli olarak kutlanan bir bahar bayramıdır. Bir Alevi-Türkmen topluluğu olan Tahtacıların Hıdırellez kutlamaları bazı inanış ve uygulamalar açısından diğer toplumlardan farklılık gösterir. Tahtacılar, Anadolu'nun kuzeyinde Balıkesir ve Çanakkale'den güneye doğru Konya, Denizli ve Isparta'dan Mersin, Adana ve Antep'e kadar uzanan, dağlık ve ormanlık alanlarda yaşayan Alevi-Türkmen topluluğudur. Tahtacılar eskiden tahtacılık işiyle uğraştıkları için bu isimle anılmışlardır (Çıblak, 2005, s. 30; Yörükân, 2015, s. 141). Balıkesir'in de çeşitli yerlerinde Tahtacı Türkmenleri yaşamaktadır. Mesela Balıkesir Merkez'e bağlı olan Türkali (Yörükân, 2015, s. 203), Kepsut'a bağlı Mehmetler, Savaştepe'ye bağlı Kongurca (Ayhan, 1999, s. 166; Çıblak, 2013, s. 49), Burhaniye'ye bağlı Tahtacı (Ayhan, 1999, s. 166) ile Edremit'e bağlı Yassıçalı, Mehmetalan, Çamcı, Arıtaşı, Kavlaklar, Hacıhasanlar, Doyran, Tahtakuşlar ve Kızılçukur Tahtacı Türkmenlerinin yerleşim yerleridir (Çıblak, 2013, s. 49; Yörükân, 2015, s. 203;).

“Tarihteki birtakım siyasî, sosyal ve dinî şartlar Tahtacıların kapalı bir zümre olmasına sebebiyet vermiştir. Onların bu özelliği, yaşam tarzlarının, geleneklerinin ve inançlarının korunup, dış tesirlerden daha az etkilenmesine neden olmuştur (Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 276)”. Tahtacılarda Hıdırellez'e bağlı bazı inanış ve uygulamalar da diğer toplumlara göre oldukça farklılık gösterir. Özellikle 7 Mayıs'ta yani Hıdırellez'in ikinci günü yapmış oldukları mezarlık ziyaretleri, Tahtacılara ait bir gelenektir ve başka hiçbir toplumda karşımıza çıkmaz.

Edremit'teki Tahtacı Türkmenlerinde Hıdırellez üç gün (6-7-8 Mayıs'ta) kutlanmaktadır. 6 Mayıs günü sabah erkenden kalkılır, dereye gidilir ve suya girilir. Daha sonra kırlardan çiçekler toplanarak eve dönülür ve toplanan çiçekler evlerin kapılarına asılır. Daha sonra herkes kendi evinde pilav yapar ve herkes yaptığı pilavdan üç veya yedi eve verir, buna da ülüş adı verilir. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11).

İkinci gün yani 7 Mayıs günü mezarlık ziyaretleri yapılır. O gün sabah erkenden kalkılır ve herkes ölmüş atalarına kurban keser. Daha sonra evde yemekler yapılır ve bunlar mezarlığa götürülür. Yani yeme-içme mezarlıkta yapılır. Orada her sülalenin kendi ocaklığı vardır. Mezarlığa varan insanlar ilk önce varsa yatıra niyaz

eder ve daha sonra kendi ocaklığına geçer. Herkes ateşini yakar ve birbirine Türk kahvesi ve *adaklık* (çerez) ikramında bulunur. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11).

8 Mayıs günü de bütün yatırlara kurban kesilir ve dedelere hayır yapılır. Herkes en yakınında bulunan dedeye gider. Orada da tıpkı mezarlıkta olduğu gibi kahveler pişirilir ve adaklar dağıtılır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11).

Tahtacıların Hıdırellez’de yaptıkları mezarlık ziyaretlerinin amacını Servet Somuncuoğlu’nun Çanakkale’nin Bayramiç İlçesine bağlı Koşuburnu Mahallesi’nde görüştüğü kaynak şahıslar şu şekilde açıklamaktadır:

“Biz ata ruhlarımıza dua ederek onlara ‘Siz rahat uyuyun, ocağınız tütüyor’ diyeceğiz”, “Biz bu geleneği atalarımızdan böyle gördük, yaşadık ve yaşatacağız”, “Hocam, yan mahalleye sorarsanız derler ki ‘mezarlıkta eğleniyorlar’, ama yarın göreceksiniz, biz yılda bir kere onlarla birlikte oluyoruz, hem ölümü hem yaşamı yaşıyoruz orada. Bizimki hem dua, hem de ayrı bir ibadet (Somuncuoğlu, 2011, s. 9-102)”.

Kaynak şahısların bu sözlerinden bu mezar ziyaretlerinin asıl amacının ölmüşlerine dua etmek, geleneklerini devam ettirdiklerini onlara göstermek, onların adak ve kurban gibi çeşitli ibadetlerle ruhlarını memnun etmek olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Gittiğimiz bütün mahallelerde de bu ziyaretleri neden bu şekilde yaptıklarını sorduğumuzda hemen hemen bütün mahallelerde *atalarımızdan böyle gördük, böyle devam ettiriyoruz* (K1, K4, K6, K9) şeklinde benzer cevaplar aldık.

Ayrıca Durkheim’ın Strehlow’dan aktardığına göre bir tören esnasında “yerlilere, bu törenleri belirleyen şeyin ne olduğu sorulduğunda, ortak olarak şu cevabı verirler: Atalarımızın bu şeyleri bu şekilde düzenlemiş olmalarıdır. Bunun için biz de başka şekilde değil bu şekilde yapıyoruz (Durkheim, 2018, s. 352)”. Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere insanların bu törenleri kutlamalarında ve bunların geleneksel hale gelmesinde yine geçmişe, atalarına ve onların yaptıklarına olan bağlılık söz konusudur.

Türk kültüründe ölen kişinin herhangi bir şekilde yaşamaya devam ettiğine, geride bıraktıklarıyla ilişkiler kurduğuna, yaşayanlara iyilik ya da kötülüğünün dokunacağına, anılmaya, yiyeceğe ve giyeceğe ihtiyacı olduğuna inanılmıştır (Örnek, 1988, s. 93). İşte bu inanış ölmüş atalara olan saygıyı ve bağlılığı da beraberinde getirmiş, insanlar ölmüşlerinin mezarlarını ziyaret ederek, onlara dua ederek, kurban

sunarak ve hayırlar yaparak ruhlarını memnun etmeye çalışmış ve onlardan gelebilecek herhangi bir kötülüğe karşı bu şekilde korunmuşlardır.

“Atalar, dinsel ve toplumsal buyrukların, gelenek ve adetlerin koruyucuları olarak kabul edilirler. Dolayısıyla bunların yerine getirilmesi onları hoşnut ettiği gibi, tersi de öfkelenmekte ve insanların başına çeşitli musibetler gelmesine sebep olmaktadır. İşte bütün bu inanışlar, ata kültürünü oluşturan en önemli etmenlerdir (Örnek, 1988, s. 95)”.

Atalar kültü inancı, kökenini Orta Asya'ya kadar dayandırabileceğimiz Türk kültüründeki en köklü inanışlardan biridir. Tahtacıların Hıdırellez kutlamaları ile eski Türklerin baharı karşılama törenleri arasında sıkı bir benzerlik vardır. Asya Hunları, Göktürkler, Uygurlar, Tu-kiular ve Tabgaçlar gibi eski Türkler de her yılın beşinci ayında kutsal saydıkları yerlere (ata mağaraları, ata mezarları, yüksek tepeler, nehir kenarları) giderek orada Tanrı'ya ve ata ruhlarına kurbanlar sunmuşlardır (Eröz, 1990, s. 353; Roux, 1994, s. 200-201; Kafesoğlu, 1997, s. 304; Divitçioğlu, 2000, s. 90-92; İnan, 2020, s. 2) Zaten günümüzde bu inanış ve uygulamaların din değişse bile özellikle Tahtacı toplumu içerisinde hâlâ inanılarak yaşatılıyor olması bütün bunların ne kadar köklü bir gelenekten geldiğini göstermektedir.

Ayrıca Tahtacı Türkmenleri arasında Hıdırellez'de yapılan bu ziyaretler, ziyaret esnasında gerçekleştirilen yeme-içme, bu yemeklerden ölüye ve ateşe bırakma, kurban sunma gibi inanış ve uygulamalar ile eski Türklerde ölünün ardından üçüncü, yedinci, yirminci, kırkıncı günü ve yıldönümünde yapılan ölü aşı törenleri (Roux, 1994, s. 234; İnan, 2020, s. 191-197; Harva, 2022, s. 262-270) benzerlik gösterse de bu ziyaretlerin tamamı ölünün arkasından belli günlerde yalnızca bir kereliğine yapılan ziyaretlerdir. Bu açıdan bakıldığında her sene belli bir tarihte tekrar edilen bu ziyaretlerle bir alakası olmadığı anlaşılır.

Hıdırellez'de yemekler yapılması ve yenilmesi hemen hemen her yerde olduğu gibi Edremit'teki Tahtacı Türkmenlerinde de en önemli geleneklerden biridir. Üç gün boyunca her gün çeşitli yemekler yapılır ve yapılan yemekler de komşularla paylaşılır. Özellikle mezarlık ziyaretlerine giderken çeşitli yemeklerin yapılıp oraya götürülmesi ve orada tıpkı ev ortamı gibi herkesin sofralar kurması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum paylaşım, dayanışma, yardımseverlik, birlik ve beraberlik gibi toplu şekilde yemek yenilmesi ve paylaşılması kültürünün zeminini oluşturan değerlerin yanında mezarlıkta olması bakımından ölmüş ataların hatırlanması ve bu kutsal günde onlarla

birlikte olma isteğiyle ilişkilendirilmelidir. Dolayısıyla Hıdırellez, yemeğin etrafında gerçekleşen törensel bir kutlamaya dönüşmektedir (Sağır, 2021, s. 209).

İbadet, belli işlemler ve pratikler aracılığıyla insanın tanrılarla, yüce kudretlerle atalar ve ölülerle bağ kurmasını sağlar. İbadetin belli yerleri (tapınaklar, mezarlıklar, köy alanı, mağaralar vb.), belli zamanları (bayram ve törenler, savaş zamanları, kuraklık vb.) ve kurban, adak, hediye gibi belli şartları vardır (Örnek, 1988, s. 78-82). O halde buradaki mezarlık ziyaretleri esnasında karşılaştığımız dua, kurban, hayır, ayin ve tören gibi unsurlar da bu ziyaretlerin asıl amacının ölmüşlere ibadet etmek olduğunu açıkça göstermektedir.

Türklerde insanın öldükten sonra da yaşamaya devam edeceğine, yani ruhunun ölümsüz olduğuna, dolayısıyla yaşayan insanlara faydasının ya da zararının dokunacağına inanıldığından insanlar çok eskilerden beri ölmüş ata ruhlarını çeşitli ibadetlerle memnun etmeye çalışmaktadırlar. Bu ibadetlerden en önemlisi kurbandır (Bkz. 4.3.2.1.1.13.1.3. Adak ve Kurban). Mezar başında dönem dönem yapılan bu kurban verme uygulamaları ile düzenli bir şekilde kutlanan bayramlar atalara tapmanın ve onlarla temasa geçmenin vazgeçilmez bir koşuludur (Roux, 1999, s. 189).

Ayrıca “kurban ‘ben sana veriyorum, sen de bana ver’ ilkesine dayalıdır (Örnek, 1988: 89)”. Dolayısıyla bu ziyaretler esnasında gerçekleştirilen dua etme, kurban kesme, adak dağıtma, hayır yapma gibi uygulamalar, bir bakıma insanlar ve ata ruhları arasındaki karşılıklı bir alışveriş olarak da düşünülebilir.

Edremit Tahtacılarında Hıdırellez’de yapılan bu mezarlık ziyaretlerinde hem kanlı hem de kansız kurban uygulamalarıyla karşılaşmaktadır. 7 Mayıs günü sabah herkes önce kurbanını keser. Yalnız her zaman mutlaka erkek cinsi kurban edilir. Ardından kesilen hayvanın eti ister evde ister mezarlıkta pişirilir, sofralar kurulur ve komşularla paylaşılarak hep birlikte yenir (K2, K4, K5, K6, K8, K10). Ayrıca kesilen kurbanın etinden, yapılan yemeklerden ve dağıtılan adaklıktan (çerez) mezarın üzerine de bırakılır (K10). Bunlar ölünün ruhu için sunulan kansız kurbanlardır. Bu uygulamanın temelinde Türkmenlerde, Harezmi Özbeklerinde ve Kırgızlarda olan ölen insanların canını yemeklerle doyurma inancı da olabilir (Dıykanbayeva, 2009, s. 76).

Hıdırellez’de yapılan bu mezarlık ziyaretlerinde ateş ve ocak da önemli bir yere sahiptir. Mezarlıkta her ailenin kendine ait bir ocağı vardır. Bu nedenle mezarlıklarda bulunan ocaklar, *aile* ve *soyu* temsil etmekte, her aile bu *aile ocakları* sayesinde

ölmüşleriyle iletişime geçebilmektedir (Duymaz, Şahin, 2008, s. 122; Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2012, s. 198).

Türk kültüründe ateş ve ocak yalnızca maddi birer varlık olarak değil, aynı zamanda canlı birer varlık olarak düşünülmüştür. Bunun nedeni ateş ve ocağın kutsal bir ruha sahip olduğuna, bu ruhun da insanların hayatında önemli etkileri olduğuna inanılmasıdır. Bu kutsal ruh iye olarak adlandırılmıştır (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 86). Dolayısıyla bu ruhun insanlara hem faydasının hem de zararının dokunacağına inanılmış, bu nedenle kanlı veya kansız kurbanlarla doyurulmaya ve memnun edilmeye çalışılmıştır. Göktürkler, Altaylılar, Teleütler ve Yakutlar da ateşe belli zamanlarda yiyecek ve içecek sunmuşlar, çeşitli sebeplerle de ateşe kurban takdim etmişlerdir (Ocak, 2002, s. 248). Ayrıca Altay halkları, Moğollar ve Buryatlar yiyip içtikleri yemek ve içkilerden önce ateş ruhuna sunmuşlardır. Çünkü yemeğin ilk lokması veya ilk yudumunun ateşe ait olduğuna inanılmıştır (Harva, 2022, s. 192-193).

Diğer bir yandan Türk kültüründe ateş ve ocak kültü ile atalar kültürünün ilişkili olduğuna dair pek çok görüş de vardır. Abdülkadir İnan, ocak kültü ve atalar kültürünün birbiriyle ilişkili olduğunu söyler ve bunu şaman dualarında geçen *atamızın yaktığı ocak* ifadesiyle açıklar (İnan, 2020, s. 69). Mehmet Eröz de ateş ve ocağa duyulan saygıyı atalara duyulan saygıyla açıklar. Çünkü ocağın tütmesi, ateşin devamlı şekilde yanması, ataların o ocakta, o yurttta, o çadırdta devamlı şekilde bulunması demektir. Yani ata ruhları, ocağın ateşi içinde tecelli eder. Dolayısıyla ocak kültü atalar kültüründen doğmuştur diyebiliriz (Eröz, 1990, s. 327). Ayrıca Fuzuli Bayat da eski Türklerde ocağın, ata ruhlarının bulunduğu yer olduğunu, bu nedenle ateş ve ocağa saçılar sunulduğunu dile getirir (Bayat, 2021, s. 118-119).

“Burhaniye’ye bağlı Tahtacı köyünde ekmek yapıldığı zaman undan biraz alınarak fırının önündeki köze atılır. Ateşe, köze atılan unun ölenlere, şehitlere gideceği düşünülür. Bu bilgileri aktaran kaynak şahıs, kendisinin de ateşe unu atarken “Hadi annem, bu da sana gitsin” dediğini anlatmıştır (Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2012, s. 195; Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 369)”.

Burhaniye’nin Tahtacı Mahallesi’nden derlenen bu uygulamadan da ateş ve ocak ruhu ile ata ruhlarının arasında nasıl bir ilişki olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bütün bunlardan yola çıkarak evin ve ailenin koruyucusu durumundaki ocak iyesi, (Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2012, s. 196-197, Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 368) Türk kültüründe evin ve ailenin koruyucusu olarak kabul edilen babalar/atalar ile bu

fonksiyonları açısından özdeşleştirilmiş olabilir. Bu özdeşlik nedeniyle de ateşe ve ocağa takdim edilen sunular, direkt olarak ata ruhuna takdim edilmiş olmaktadır.

Bu mezarlık ziyaretlerinde pişirilen Türk kahvesinden ateşe birkaç damla damlatılır (K10). Ateşe ve ocağa yapılan bu sunular, ateş ve ocak iyesini (ruhunu) doyurmaktan ziyade orada bulunduğu inanan ata ruhlarının memnun edilmesi ve yaşayanlara herhangi bir kötülüğünün dokunmaması içindir. Bu durumda ateş ve ocak üç kozmik bölgeyi (yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü) birbirine bağlayarak bunlar arasında geçişi sağlayan simgesel bir merkezdir. İşte bu merkezden ruhlar geçiş yapabildiği gibi insanlar da sundukları saçılarla ruhlarla temasa geçebilirler (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 322). Bütün bunlardan hareketle mezarlıkta yapılan bu uygulamalarda ateş ve ocak, insanlar ve ata ruhları arasındaki iletişimi sağlayan aracı pozisyonunda karşımıza çıkmaktadır.

Tahtacılar, çok eski yıllardan beri kapalı bir toplum oldukları ve diğer toplumlardan uzakta yaşadıkları için kültürleri de dış tesirlerden daha az etkilenmiştir. Bu nedenle Tahtacıların Hıdırellez kutlamaları da diğer toplumlardan oldukça farklılık gösterir. Mesela Hıdırellez'in ikinci günü (7 Mayıs) yapmış oldukları bu mezarlık ziyaretleri, başka hiçbir toplumda karşımıza çıkmaz. Bu nedenle mezarlık ziyaretlerinin, ziyaret esnasında gerçekleştirilen dua etme, yeme-içme, adak dağıtma ve kurban sunma gibi eski Türk kültüründen izler taşıyan inanış ve uygulamaların Tahtacı toplumu tarafından çok iyi muhafaza edildiğini ve hâlâ canlı bir şekilde yaşatıldığını söyleyebiliriz. Zaten her yıl toplu şekilde düzenli olarak tekrarlanan bu tarz mevsimlik törenler, geleneklerin, inanış ve uygulamaların korunmasını, unutulmamasını ve canlı tutulmasını sağlamaktadır.

Ayrıca bu mezarlık ziyaretleri sıradan bir ziyaret olarak algılanmamalıdır. Tahtacılar bu kutsal günde atalarını ziyaret etmekte, dua, adak, kurban gibi uygulamalarla da atalarının ruhlarını memnun etmekte, onlardan gelebilecek herhangi bir kötülüğe karşı korunmakta ve bir nevi ibadet etmektedirler. Bütün bunlar da Türk halkının kolektif bilinçaltında yüzyıllardan beri var olan ve hâlâ devam eden atalar kültü inancıyla açıklanabilir. Ayrıca mezarlıkta bulunan ve her sülalenin kendine ait olan ocaklar da yine ata ruhlarıyla teması sağlayan en önemli unsurlardır. İşte bu geleneğin her yıl düzenli olarak tekrar edilmesi de kolektif bilinçaltının dönemsel olarak yenilenmesini ve kültürün sürekliliğini sağlamaktadır.

4.3.3. Diğer İnanış ve Uygulamalar

Balıkesir’de Hıdırellez’e bağlı inanış ve uygulamalar genel olarak su kültü, ateş kültü, bitki ve ağaç kültürleri ile atalar kültü ve veli kültü etrafında yapıyor olsa da bunların dışında kalan bir takım inanış ve uygulamalar da vardır. Bu inanış ve uygulamaların önemli bir kısmı da yine büyüsel nitelikler taşımaktadır. Mesela cüzdanların, erzak kaplarının ve evlerin kapılarının açık bırakılması, karınca yuvalarından alınan toprakların evlere konulması gibi uygulamalar temas büyüüne dayalı uygulamalardır. Yedi ayrı yerden alışveriş yapmak, yoğurt ve ekmek mayalamak gibi uygulamalar da var olan şeyleri çoğaltmaya yönelik yapılmaktadır. Ayrıca bu başlık altında ele alınan uygulamaların büyük bir çoğunluğu bolluk ve bereketi sağlamaya yönelik gerçekleştirilmektedir.

Bolluk ve bereketle ilgili inanış ve uygulamalara yalnızca Türk kültüründe değil, tarih öncesi dönemlerden beri her toplumun inanç ve kültürlerinde rastlamak mümkündür. Özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumlarda bereketin sağlanması ve her yeni yılın bolluk içinde geçmesi son derece hayati bir durumdur. Bu nedenle insanlar ürünlerinin bolluk ve bereketini artırmaya yönelik her türlü uygulamayı yapmışlardır. Özellikle Türk toplumunun çok eskilerden beri avcılık, hayvancılık ve tarım hayatlarının her safhasında önemli bir yer tutmuş, her türlü geçimlerini –beslenme, giyinme, ekonomik- bu şekilde sağlamışlardır. Dolayısıyla bunların devamlılığını sağlamak için de çeşitli yöntemlere başvurmuşlar, uygun zamanlarda birtakım törenler yapmışlar ve bu törenlerde yaptıkları bazı uygulamalarla da Tanrı’dan ve kutsal kabul ettikleri diğer tabiat unsurlarından bolluk ve bereket istemişlerdir. Başka bir ifadeyle Türklerin bolluk ve bereketle ilgili yaptıkları çeşitli törenlerde, inanış ve uygulamalarda yaşam tarzları ve inanç yapılarının etkili olduğu söylenebilir.

Dünyanın bütün toplumlarında Hıdırellez gibi yılın belli dönemlerinde – özellikle bahar ve güzde- tekrarlanan çeşitli yeni yıl törenleri vardır. İşte bolluk ve bereketi artırmaya yönelik inanış ve uygulamalar dünyanın neresinde olursa olsun bütün toplumların bu yeni yıl törenlerinde kendisini göstermektedir. Hatta pek çoğu bahar, yaz ya da güz bayramı adı altında kutlanmakta olup aslında her biri bir bereket töreni niteliğindedir. Bu durum gayet normaldir. Çünkü tarihin her döneminde insan

hayatının her alanda devam edebilmesi için gerekli olan en önemli şeylerden biri bereket olmuştur.

İşte Hıdırellez de bahar ve yazın gelişinin kutlandığı bir yeni yıl töreni olarak bolluk ve bereket istenmesi için en uygun zamanlardan bir tanesidir. Bu nedenle Hıdırellez günü yapılan inanış ve uygulamaların önemli bir kısmını bolluk ve bereket sağlamaya yönelik yapılan inanış ve uygulamalar oluşturmaktadır. Bu durum Hıdırellez'in kutlandığı her yerde aynıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi Türk kültüründe bolluk ve bereketi artırmaya yönelik uygulamalar yalnızca Hıdırellez'de değil çok eski zamanlardan beri hayatın her safhasında yapılmış ve bu şekilde bir kült haline gelmiştir. Tabii Hıdırellez günü yapılan bolluk ve bereket uygulamalarında elbette başka anlamlar da gizlidir. Mesela halk arasında oldukça yaygın olan Hıdırellez gecesi Hızır'ın yeryüzünde gezindiği ve dokunduğu yerlere feyiz ve bereket bahşedeceği inancı (Ocak, 2019, s. 164) o gün yapılan bolluk ve bereket sağlamaya yönelik uygulamaların temelini oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle yalnızca Balıkesir'de değil Hıdırellez'in kutlandığı her yerde Hıdırellez günü bolluk ve bereketi sağlamaya yönelik uygulamaların bu denli çok yapılmasında halk arasında Hızır'ın bolluk ve berekete kavuşturma işlevinin (Ocak, 2019, s. 122) bilinmesi de son derece etkili olmuştur. Ayrıca bütün bu inanışlarda daha önce belirtildiği gibi Hızır ve İlyas'ın yeşillik ve suyla olan ilişkisi de etkili olmuştur. Hızır kelimesi Arapça *hadr* kelimesinden gelmekte olup *yeşillik, yeşilliği bol olan yer* anlamındadır. İlyas da suyu temsil etmektedir. Dolayısıyla su ve yeşilliğin birleşmesi tabiatı canlandırmakta yani baharı getirmektedir. Baharın gelmesi de bereketin artması demektir. Bunların dışında Hıdırellez'in bir yeni yıl töreni olduğu düşünüldüğünde insanların yeni yılda bolluk ve bereket içinde olmak istemeleri de bu uygulamaların yapılmasında oldukça etkilidir. "Türk kültüründe bolluk-bereket ile ilgili inanış ve uygulamalar, yeni yılda başlar, baharda sürer, hasat zamanı doruğa çıkar ve böylece bütün bir yıl, yani yaşam boyu sürer (Okuşluk Şenesen, 2011, s. 210)". Diğer yandan Hıdırellez günü halk arasında bolluk ve bereketin arttığını gösteren farklı inanışlar da vardır. Mesela kaynak şahsın aktardığına göre Hıdırellez günü mutlaka Gusguk Kuşu (Guguk Kuşu) öter. Bu kuşun sesini duyan kadınlar, yazmaların ucunu düğüm yaparlar. O düğüm 3 gün sonra çözülür ve içinden kuş tüyü çıkar (K26). İşte bu durum da Hıdırellez günü malın üremesine, çoğalmasına işarettir.

İşte bu nedenlerle Hıdırellez günü evlerin kapılarının, erzak kaplarının, cüzdanların açık bırakılması, karınca yuvalarından toprak alınması, yedi ayrı yerden

alışveriş yapılması, yoğurt ve hamur mayalama gibi bolluk ve bereketin artırılmasında çeşitli yöntemlere başvurulmuştur.

4.3.3.1. Cüzdanları, Erzak Kaplarını ve Evlerin Kapılarını Açık Bırakma

Hıdırellez günü cüzdanların, erzak kaplarının ve evlerin kapılarının açık bırakılması uygulaması yalnızca Balıkesir’de değil Hıdırellez’in kutlandığı hemen her yerde karşımıza çıkan yaygın uygulamalardan bir tanesidir. Kaynak şahısların aktardığına göre Balıkesir’de Hıdırellez günü sabah erkenden evin kapıları, pencereleri, erzak kaplarının ağzı ve cüzdanlar açılmalıdır (K73, K87). Ayrıca bunları yapan kaynak şahıslar o sene boyunca erzaklarının ve paralarının hiç tükenmeyeceğini, evlerindeki her şeyin bereketli olacağını söylemektedirler (K73, K87). Tabii uygulamada Hızır’ın o gün evlere uğrayacağı, her şeye bolluk ve bereket saçacağı (K87) inancı da etkili olmuştur. Diğer yandan Türk kültüründe ev hayatının bolluk ve bereket içinde sürdürülmesi, temel bir amaçtır (Aydoğan, 2012, s. 90). Dolayısıyla evdeki kapı, eşik ve mutfak gibi bolluk ve bereketle ilgili yerlerin (Kalafat, 2006, s. 83) o gün açık bırakılması son derece önemlidir.

4.3.3.2. Karınca Yuvalarından Toprak Alma

Bolluk ve bereketi sağlamak için yapılan diğer yaygın uygulamalardan biri de karınca yuvalarından toprak alınmasıdır. Uygulamanın elbette pek çok farklı yöntemi olmakla birlikte temel amacı yine bolluk ve bereketin artmasını sağlamaktır. Balıkesir’in pek çok yerinde Hıdırellez günü 3, 7 veya 9 karınca yuvasından toprak alınır. Bu sayı genellikle 7 olarak karşımıza çıkar (K71, K72, K83, K87). Bu sayılar elbette ki formel sayılardır ve pek çok uygulamada karşımıza çıkar. Bu durum uygulamaların sayı büyümesine bağlı olarak gerçekleştirilen büyüsel uygulamalar olduğunu gösterir. Sayı büyümesinin esasını da büyüsel bir pratikte belli bir sayı adedinin yerine getirilmemesinin başarısızlığın nedeni olarak görülmesi durumu oluşturmaktadır (Örnek, 1988, s. 147). Bu nedenle bu tarz büyüsel uygulamaların pek çoğunda 3,7 ve 9 gibi sayılarla karşılaşmaktadır. Ayrıca karınca yuvalarından alınan toprak da bazı kimseler tarafından cüzdanlara (K13, K37, K87) bazı kimseler tarafından da evin bir köşesine (K39, K47), özellikle de mutfağa (K83) koyulmakta ya da evin üzerine ya da içine saçılmaktadır (K71). Bu uygulamada da karınca ve toprakta

bulunan bereketin temas yoluyla cüzdanlara ve evlere geçeceğine inanılması durumu söz konusudur. Bu durum karıncanın dünyanın pek çok yerinde çalışkan oluşuyla bilinmesi ve hem karıncanın hem de toprağın bereketin sembolü olarak görülmesinden dolayıdır. Bu nedenle Hıdırellez günü bolluk ve bereketi artırmaya yönelik uygulamalarda en çok kullanılan unsurlardır.

4.3.3.3. Yoğurt ve Hamur Mayalama

Balıkesir’de Hıdırellez günü yoğurt ve hamur mayalama uygulaması son derece yaygın bir uygulamadır ve temelinde de bir takım inanışlar yatmaktadır. Maya hamuru kabarttığı, yoğurdu çoğalttığı ve konulduğu her şeyi büyüterek bollaştırdığı için bereketin sembolü olarak görülmüştür. Balıkesir Tahtacıları arasındaki bir inanışa göre evde maya bittiğinde sülale dışından kimseden alınmamalıdır. Eğer alınırsa karşılığında sembolik olarak para, tuz, buğday gibi herhangi bir şey verilmelidir. Eğer verilmezse mayanın tutmayacağına, hanenin kuruyacağına inanılır (K70, K73). Bu durum mayanın bereketi temsil etmesi, evden dışarıya verildiğinde o evin bereketinin de gideceğine inanıldığından dolayıdır. Ayrıca Hıdırellez günü yoğurt ve hamur mayalama işinin çeşitli yöntemleri ve teknikleri de vardır. Bu yöntem ve tekniklerin her birinde tabiattaki unsurların kullanılması da bu uygulamayı son derece önemli kılan nedenlerdendir.

4.3.3.3.1. Yoğurt Mayalama

Hıdırellez günü yoğurt mayalama uygulaması Balıkesir’de oldukça yaygın olan uygulamalardandır. Hıdırellez günü yapılan yoğurt mayalama işlemi, sıradan bir günde yapılan mayalama işleminden daha farklıdır. Sıradan günlerde maya ile çoğaltılan yoğurt, Hıdırellez gününde doğanın çeşitli unsurları kullanılarak mayalanır. Bunlar genellikle bitkilerin üzerindeki çiy damlaları ile çeşitli bitkilerdir. Mayalama işleminde doğadaki çeşitli unsurların kullanılması ise o gün doğada bulunan yenilenmenin, bolluk ve bereketin insanlara geçmesi içindir.

Hıdırellez gecesini yağın çiy damlalarıyla yoğurt mayalanması uygulaması yalnızca Balıkesir’de değil Anadolu’nun çeşitli yerlerinde de karşımıza çıkan Hıdırellez günü bolluk ve bereketi artırmaya yönelik yapılan en yaygın mayalama yöntemidir. Fakat her yerde aynı şekilde yapılmamaktadır. Yöre den yöreye farklı

uygulama şekilleri vardır. Mesela Balıkesir’de genellikle bitkilerin, yeşilliklerin, ekinlerin üzerine yağın çiy damlaları toplanır ve bu çiy damlaları ile yoğurt mayalanır (K24, K56, K60, K72, K76). Ayrıca Hıdırellez günü yağın çiy damlalarıyla mayalanan yoğurdun hemen tutacağına, hiç tükenmek bilmeyeceğine ve çok bereketli olacağına inanılır (K60). Bunun dışında bazı yerlerde Hıdırellez günü sabah süt kaynatılır ve dışarıya konur. Eğer o gün gerçekten Hıdırellez ise kırağı düşer ve o kırağı ile sütün kendiliğinden mayalanıp yoğurt olacağına inanılır (K75, K83). Yoğurt mayalama işleminde Balıkesir’de karşımıza çıkan iki farklı yöntem olsa da temelde ikisinde de amaç ortaktır. Zamanın ve dünyanın yenilediği, tabiatın yeniden canlandığı Hıdırellez gününde doğada bulunan bolluk ve bereketin temas yoluyla yoğurda geçmesi, onu çoğaltması ve bollaştırması içindir.

Hıdırellez günü yoğurt mayalama işleminde bitkilerin kullanıldığı da görülmektedir. Kullanılan bitkiler her yerde farklılık gösterebilir. Mesela Balıkesir’in Bigadiç ilçesine bağlı Yeşildere Mahallesi’nden derlenen bir bilgiye göre o mahallede Hıdırellez günü Üçgül adı verilen çiçekten toplanır, toplanan çiçek sütün içine koyulur ve yoğurt o çiçekle mayalanır (K26). Ayrıca kaynak şahıs Üçgül denilen bu çiçeğin dağlarda bulunduğunu ve Hıdırellez zamanı açtığını belirtmiştir (K26). Aslında burada önemli olan şey de tam olarak budur. Yoğurt mayalama işleminde Hıdırellez zamanı açan bir çiçeğin kullanılması, bu çiçeğin tabiatdaki canlanmanın bir simgesi olarak görüldüğünü de göstermektedir. Zaten dünyanın tamamen yenilediği, bitkilerin, hayvanların ve insanların yeni bir hayata başladığı Hıdırellez günü, bu unsurlarda bulunduğu inanan yenilenme, canlanma, bolluk ve bereketin çeşitli yöntemlerle insanın hayatına tesir etmesi için de en uygun zamandır.

4.3.3.3.2. Hamur Mayalama

Hıdırellez günü hamur mayalama uygulaması yaygın olmamakla birlikte Balıkesir’in bazı yerlerinde karşımıza çıkmaktadır. Tabii Hıdırellez günü yapılan hamur mayalama işlemi de sıradan günlerde yapılan mayalamadan farklıdır. En büyük farklılık ise hamuru mayalarken kuru ya da yaş hamur mayası değil, farklı unsurların kullanılmasıdır.

Balıkesir’de Hıdırellez günü hamur mayalama yöntemlerinden biri Hıdırellez sabahı çeşmeden alınan suyla mayalamadır. Kaynak şahsın aktardığına göre

Hıdırellez günü sabah kibleye karşı bakan 7 çeşmeden su alınır. Alınan suyla hamur mayalanır ve o hamurun bereketinin bir sene boyunca süreceğine inanılır (K68). Bu uygulamada mayalama işlemi tabiatın en önemli unsurlarından bir tanesi olan suyla yapılmaktadır. Fakat burada önemli olan tek başına su değildir. Çünkü sıradan bir günde çeşmeden alınan suyla mayalanan hamur tutmaz. Asıl önemli olan husus bu suyun Hıdırellez sabahı çeşmelerden alındığı için bolluk ve bereket getireceğine inanılmasıdır.

Balıkesir'in Edremit İlçesine bağlı Bostancı Mahallesi'nde Hıdırellez günü *Hıdırellez ekmeği* (simit ekmeği, nohut ekmeği) yapılır. Hıdırellez ekmeğine maya ya da soda konmaz. Nohut bulgur haline gelene kadar dövülür ve hamur onunla mayalanır. Ezilen nohutlar ıslanır ve o şekilde mayalanır fakat bunu hiç kimseye söylememek gerekir, söylenirse nazar degeceğine ve mayanın tutmayacağına inanılır (K64). Nohutla hamur mayalama işlemi Hıdırellez gününe özel bir uygulama değildir, sıradan bir günde de nohutla hamur mayalanır ve nohut ekmeği yapılır. Fakat mahallede Hıdırellez günü yapılmakta ve Hıdırellez ekmeği olarak anılmaktadır. Hıdırellez günü bu ekmeğin yapılmasında da yine insanların o günde bolluk ve bereketi artırma istekleri ve buna bağlı olarak en temel beslenme unsuru olan ekmeği çoğaltarak ve bollaştırarak her zaman bereketli olmasını, hiç tükenmemesini sağlamak içindir.

Görüldüğü gibi Hıdırellez günü yoğurt ve hamur mayalama uygulamaları Balıkesir'de yaygınlık göstermekle birlikte çeşitlilik de göstermektedir. Hıdırellez günü yoğurt ve hamur mayalama uygulamalarının tümü aynı amaç –bolluk ve bereket- için yapılırsa da farklı yöntemleri ve kuralları vardır. Her biri farklı bir yöntem ve unsurla yapılıyor olsa da aslında hepsinin ortak noktası hiçbirinde mayalama unsuru olarak maya değil, tabiatın çeşitli unsurlarının kullanılmasıdır. Bunun nedeni zamanın yenilediği o an olan Hıdırellez gününde tabiatın ve bitkilerdeki canlanma ve yenilenmenin insan hayatına aktarılması amacıyla (Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 280).

4.3.3.4. Yedi Ayrı Yerden Alışveriş Yapma

Hıdırellez günü bolluk ve bereketi artırmak için yapılan diğer bir uygulama da birden fazla yerden alışveriş yapmak ya da tek bir yerden birden fazla şey almaktır. Bu da büyüsel bir uygulamadır. Büyüsel uygulamalarda sayıların oldukça önemli bir yeri

vardır. Hatta pek çok büyüsel uygulamada belli bir sayı adedinin yerine getirilmemesi başarısızlık sebebi olarak görülür. 3 ve 7 sayıları ise büyüsel uygulamalarda en çok kullanılan sayılardandır (Örnek, 1988, s. 147). Hıdırellez'de de sayılar kullanılarak yapılan pek çok uygulama mevcuttur. Kaynak şahsın aktardığına göre Hıdırellez günü 7 farklı yerden alışveriş yapılmalı ya da bir yerden 7 farklı şey alınmalıdır (K15). İşte bu uygulamada alışveriş yapılan yerin sayısının 7 olması son derece önemlidir ve bu uygulamaya büyüsel bir nitelik katmaktadır. Diğer bir yandan bu uygulamanın temelinde yine bereketin tek bir yerden değil pek çok yerden geleceği (K15) inancı etkilidir. Ayrıca birden fazla yerden alışveriş yapıldığında bolluk ve bereketin de aynı şekilde artacağı düşünülmektedir.

4.3.3.5. Tarım İşlerine Hıdırellez'le Birlikte Başlanması

Türk toplumu yüzyıllardan beri beslenme, giyinme, ekonomik ihtiyaçlarını ve her türlü geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağlamışlardır. Bu nedenle bütün tarım toplumlarında olduğu gibi Türk toplumunda da zamanın ve mevsimlerin önemi çok büyüktür (Eliade, 2003, s. 324). Çünkü hayatın devamlılığı için gerekli olan tarım ve hayvancılık işlerinde en önemli şey zaman ve mevsimlerdir. Toprak işleri genellikle baharın gelmesiyle birlikte başlar. Bu nedenle pek çok kültürde baharın gelişinin kutlandığı çeşitli bahar bayramları vardır (Detaylı bilgi için bkz. Eliade, 2003, s. 324-349). Bu nedenle yüzyıllardan beri bütün tarım toplumları için havanın, toprağın ve suyun ısınması, ağaçların ve tüm bitkilerin yeşermesi yani baharın ve yazın gelişi yılbaşı olarak kabul edilmiştir. İlkel toplumlarda Yeni Yıl tüm topluluk için hasat üzerindeki tabunun kaldırılması demektir. Böylece hasat tüm topluluk için yenilebilir ve kullanılabilir hale gelir. Bu durum hayatın tamamen yeniden başladığını göstermektedir (Eliade, 1994, s. 61-77). Dolayısıyla havanın, suyun ve toprağın en verimli dönemi olan bahar ve yaz mevsimleri aynı zamanda tarım işlerinin de başlangıcı olarak görülmüştür. Ayrıca ekilen mahsullerin bol ve bereketli olması da son derece önemlidir. Bu nedenle Hıdırellez hem havanın ve toprağın ısındığı hem de bolluk ve bereketin arttığı bir gün olarak tarım işlerinin başlaması için en uygun zamanlardan bir tanesi olmuştur.

Balıkesir'in çeşitli yerlerinden derlenen bilgilere göre Hıdırellez'den önce meyve veren ağacın meyvesinin güzel olmayacağına ve Hıdırellez'den önce yapılan

tarla işlerinden hayır gelmeyeceğine inanılmaktadır (K30). Bu nedenle tarla işlerinin tamamı Hıdırellez'den sonra başlamalı ve domatesler, fidanlar, ekinler mutlaka Hıdırellez'den sonra ekilmelidir (K41, K49, K79). Bu durumun başka bir nedeni de halk arasında bolluk ve bereketin simgesi olan Hızır'ın Hıdırellez günü her yere bolluk ve bereket dağıtacağına olan inançtır. Bu nedenle hem tüm tabiatın yeniden canlandığı hem de Hızır'ın bolluk ve bereket yağdırdığı Hıdırellez gününde ekilen mahsullerin daha canlı, bol ve bereketli olacağına inanılmaktadır.

4.3.3.6. Yılın Bereketli Geçip Geçmeyeceğini Öğrenmeye Yönelik Yapılan İnanış ve Uygulamalar

Tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumlarda o yılın bereketli geçip geçmeyeceğini öğrenmek oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Bu durum günümüzde gelişen teknolojik şartlara bağlı olarak pek çok yöntemle kolayca öğrenilebilmesine karşılık geçmişte daha çok bir takım büyüsel uygulamalarla bir nevi fal bakılarak tahmin edilmeye çalışılmıştır. Bunlar da genellikle yeni yıl törenlerinde yapılmıştır. Mesela Babillilerin yeni yıl töreni olan Akitu töreninde Yazgılar Şenliği denilen ayınle gelecek yılın nasıl geçeceğine dair kehanetlerde bulunulur (Eliade, 1994, s. 65). İşte Hıdırellez de baharın ve yazın gelişinden dolayı kutlanan bir Yeni yıl töreni olduğundan o senenin bolluk ve bereket içinde geçip geçmeyeceğini öğrenmeye yönelik bazı büyüsel uygulamalar yapılmaktadır. Mesela Balıkesir'de yılın nasıl geçeceğini öğrenmek için yapılan en yaygın uygulama iki farklı yoğurt mayalamaktır. Hıdırellez gecesini yaprakların üstüne yağın çiy damlaları toplanır ve bundan iki tane yoğurt çalınır. Bu yoğurtlardan birine *var yoğurdu* diğetine de *yok yoğurdu* denir. Sabah bakıldığında eğer var yoğurdu tutmuşsa o senenin varlık içinde geçeceğine, yok yoğurdu tutmuşsa o senenin yokluk içinde geçeceğine inanılır (K12). Bu uygulamada asıl önemli olan Hıdırellez gecesini bitkilerin üzerine yağın çiy damlalarıdır. Çünkü bunlar aslında Hızır'ın Hıdırellez gecesini saçtığına inanılan bolluk ve bereketidir. Zaten bu sayede sütün içine koyulduğunda maya görevi görür ve sütü yoğurt haline getirir. Eğer tutmamışsa bereket yağmamış demektir.

Bunun dışında Hıdırellez günü yılın bereketli geçip geçmeyeceğini öğrenmek için yapılan diğeri bir uygulama da şu şekildedir: Hıdırellez günü sabah erkenden kalkılır, bir taş kaldırılır, eğer o taşın altından karınca veya bir böcek –canlı bir şey-

çıkarsa o senenin bereketli geçeceğine inanılır (K19). Bu uygulamada da yine önemli olan kaldırılan taşın altından canlı bir şeyin çıkmasıdır. Özellikle karınca üretkenliğin ve bereketin sembolü olduğundan o gün görülmesi yılın bereketli geçeceğinin habercisidir.

Ayrıca Hıdırellez günü yağmur yağarsa o senenin bolluk ve bereket içinde geçeceğine dair bir inanış da mevcuttur (K30). Yağmur dünya üzerindeki bütün tarım toplumlarında tarlalara ekilen mahsuller için gerekli olan, yeryüzünü yeşerten ve bu nedenle bereketin sembolü olarak görülen doğanın bir unsurudur. Bu nedenle yeni yılın ilk gününün yağmurlu olması demek o senenin bolluk ve bereket içinde geçeceği anlamına gelmektedir.

Bu uygulamaların tümünün ortak amacı yeni yılın nasıl geçeceğini öğrenmektir. Bunun yanı sıra hepsinde geleceği tahmin etme, gelecekle ilgili kehanette bulunma ve bir nevi fal bakma durumu söz konusu olduğundan her biri büyüsel uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar Hıdırellez gibi baharın ve yazın gelişiyile yeni yıl töreni olarak kutlanan günlerde bir takım büyüsel pratiklerle yeni yılın nasıl geçeceğine dair tahminlerde bulunmakta bu sayede de işlerinin nasıl olacağını öğrenmektedirler.

4.3.3.7. Hıdırellez’de Yeşil ve Beyaz Yiyip İçmek

Balıkesir’de Hıdırellez günü mutlaka altı türlü beyaz (tuz, şeker, un, peynir, yoğurt ve pirinç) yenmelidir. Bu altı türlü beyazın içinde süt ve yumurta da olabilir. Zaten Hıdırellez’de mutlaka yumurta haşlanır ve yenir. Çünkü bütün bunların o gün vücuda sağlık vereceğine inanılır (K64). Hıdırellez günü beyaz renkli yiyeceklerin tüketilmesinin elbette bir anlamı vardır. Beyaz renk her zaman iyiliği, saflığı ve temizliği temsil ettiğinden vücuda da saflık ve temizlik getireceği düşünülmüştür. Diğer bir yandan Hıdırellez günü özellikle yumurta haşlanması ve yenilmesi de dikkat çekicidir. Yumurta yalnızca Hıdırellez’de değil neredeyse dünyanın bütün yeni yıl törenlerinde karşımıza çıkan unsurlardan bir tanesidir. Çünkü yumurta yenilenme olarak yeniden doğumu kanıtlamakta ve simgelemektedir (Eliade, 1992, s. 72-73; Eliade, 2003, s. 396). İşte bu nedenle yumurta yeni yıl törenlerinin hemen hepsinde ortak olarak kullanılan bir unsurdur. İnsanlar o gün yumurta haşlayarak ve tüketerek yenilenmiş ve yeniden doğmuş olmaktadır.

Bunların dışında Hıdırellez günü yeşillik tüketmek de önemlidir. Bu nedenle o gün mutlaka sarmalar sarılır. Çünkü o gün tüketilen yeşilliklerin insana güç vereceğine inanılır (K64). Ayrıca o gün ilaç yapmak için kırlardan otlar toplanır. Çünkü o gün toplanan otların şifalı olduğuna inanılır (Sadi, 1957, s. 181). Hıdırellez günü kırdan bulunan çiçeklerden bin bir çeşit toplanıp kaynatılarak içilirse kişinin bütün hastalıkları geçer (Balkır, 1935b, s. 74). Diğer bir yandan Hıdırellez günü mutlaka kuzu eti yenmelidir (Kaya, 1993, s. 2). İşte bütün bu inanışların altında yatan neden ortaktır. Hıdırellez günü hayvanların, bitkilerin, ağaçların kısaca tüm canlıların yeni bir hayata kavuşacağına, dolayısıyla o gün bu gibi yerlerde dolaştığına inanılan Hızır'ın gezdiği, ayak bastığı yerlere şifa, sağlık ve canlılık vereceğine inanılmasıdır.

4.3.3.8. Yapılan Eğlenceler

Balıkesir'de Hıdırellez; geleneklerin, örf ve adetlerin unutulmaya yüz tuttuğu bu dönemde gerek şehir ve ilçe merkezlerinde gerekse kırsal mahallelerde hâlâ yaşatılmaya devam eden geleneklerden bir tanesidir. Tabii pek çok gelenekte de olduğu gibi Hıdırellez kutlamaları da eski canlılığını kaybetmek üzeredir.

Balıkesir'de 5 Mayıs gecesi yani 6 Mayıs günü sabah herkes erkenden kalkar ve yeni alınan *Hıdırellezlik* kıyafetlerini giyer, bir gün öncesinden hazırlanan yemekler alınır ve kutlamanın yapılacağı yere gidilir. Tabii Hıdırellez'i evde, evinin bahçesinde ya da mahallede geçirenler de vardır. O gün, kutlamanın yapıldığı yerde akşama kadar eğlence yapılır. Herkes çeşitli oyunlar oynar, yemekler yenir ve maniler okunur. Ayrıca Hıdırellez günü herkes çeşitli dileklerde bulunur. Bu dilekler genellikle bolluk-bereket, sağlık ve şifa, kısmet ve talihin açılmasına yöneliktir.

4.3.3.9. Oynanan Oyunlar

Hıdırellez, bir bahar bayramıdır. Dolayısıyla bayramların en önemli işlevlerinden biri de bir araya gelen insanların zevkle, güzel ve eğlenceli vakit geçirmeleridir. Bu nedenle Hıdırellez kutlamalarında çocuklar, gençler ve yetişkinler arasında oynanan çeşitli oyunlar vardır. Bu oyunlar, Hıdırellez'in eğlence boyutunu oluşturmaktadır. Hıdırellez günü oynanan oyunlar tabii ki her yerde aynı değildir. Yöreden yöreye ve şehirden şehre oynanan oyunlar değişebileceği gibi bazı oyunlar her yerde ortaktır.

4.3.3.9.1. Salıncakta Sallanma ve İp Atlama

Salıncakta sallanma Balıkesir (K20, K22, K26, K28, K30, K31, K40, K41 K45, K49, K88), Antalya (Kasımoğlu, 2007, s. 61), Tekirdağ (Artun, 1990, s. 13; Meydan, 1990a, s. 22), Safranbolu (Barlas, 1990, s. 28), Tokat (Cingöz, 1990b, s. 46), Edirne (Çetin Çelik, 1990, s. 61), Kütahya (Meydan, 1990b, s. 116), Eskişehir (Cingöz, 1990a, s. 9), İzmir (Kılıçkiran, 1990, s. 36), Zonguldak (Kadıoğlu, 1990, s. 38), Muğla (Önal, 2008, s. 1200), Bilecik (Kahraman, Arıkan, 2015, s. 23), Karabük (Kapağan, 2019, s. 38), Ankara (Aslan, 2020, s. 77), Sinop (Çek, 2022, s. 240) olmak üzere Hıdırellez'in kutlandığı neredeyse bütün illerde karşımıza çıkan oyunlardandır. Balıkesir'in Balya ilçesine bağlı Dört Yol Mahallesi'nde Hıdırellez günü salıncakta sallanırken maniler okunmaktadır (K46). Bu manilerden bir tanesi şu şekildedir:

Hıdırellez Hıdırellez
Nerede kaldın koca Ellez
Sarımsakta diş, arpada baş
Nerede kaldın koca Ellez (K46).

Nitekim ip atlama da Balıkesir (K47, K64, K75, K88), Muğla (Kahveci, 1990, s. 79), Kütahya (Meydan, 1990b, s. 117), Zonguldak (Kadıoğlu, 1990, s. 38), Tekirdağ (Meydan, 1990a, s. 22), Bilecik (Kahraman, Arıkan, 2015, s. 24), Karabük (Kapağan, 2019, s. 38), Sinop (Çek, 2022, s. 240) gibi pek çok ilde oynanan oyunlardan biridir.

Hıdırellez günü salıncakta sallanma ve ip atlama gibi uygulamalar Hıdırellez'in kutlandığı her yerde karşımıza çıkan en yaygın uygulamalardandır. Her iki uygulama da ilk bakışta birer oyun olarak görülüp eğlence amacıyla yapıldığı düşünülse de bazı yerlerde durum daha farklıdır. Kimi mahallelerde bu uygulamaların yapılmasının altında yatan neden günahların döküleceğine inanılmasıdır (K11, K36).

Burada salıncakta sallanma, ip atlama, sudan geçme ve ateşin üzerinden atlama pratikleri arasında bir bağlantı kurulabilir. Çünkü hepsinde bir yerden başka bir yere geçiş, yani yer değiştirme durumu söz konusudur. Bunu yaparak günahların geride kaldığına, yeni bir hayata geçildiğine inanılır. Ayrıca bu uygulamalar yalnızca maddi anlamdaki kir ve pisliklerden arınmayı değil, aynı zamanda manevi olarak insanın günahlarından, hastalıklarından ve ruhsal tüm kötülüklerden arınmasını da içermektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde insan bu uygulamalarla bir yerden başka bir

yere geçerek geçmiş yıla ait tüm kötülükleri orada bırakıp yeni yıla maddi ve manevi tüm kötülüklerden arınarak girmekte yani yeniden doğmaktadır.

4.3.3.9.2. Çömleğe Yüzük Atma ve Mani Söyleme

Hıdırellez günü gerçekleştirilen dilek dileme uygulamalarının bir kısmı kismet açmaya yönelik inanış ve uygulamalardan oluşmaktadır. Bu inanış ve uygulamalar genellikle evlenmek isteyen genç kızlar tarafından gerçekleştirilir. Hıdırellez günü genç kızlar toplanır ve kendi aralarında çeşitli oyunlar oynarlar. Bu oyunlardan en yaygın olanı çömleğe yüzük atma ve mani söyleme uygulamasıdır. Bu uygulama dışardan bakıldığında oyun gibi görünen fakat büyüsel temellere dayanan, bir takım büyüsel öğeler barındıran ve mani söyleme geleneğini de içerisinde bulunduran bir ritüeldir. Bu uygulama gerek Türkiye gerekse Türkiye dışında Hıdırellez'in kutlandığı her yerde farklı isimlerle ve bir takım farklı yöntemlerle karşımıza çıkan yaygın bir uygulamadır. Marmaris'te *niyet çömleği* (Boratav, 2020, s. 254), Edirne ve Kırklareli çevresinde *niyet çıkarma*, Van ve Ağrı çevresinde *çiçek ölçen*, Erzurum'da *mani çekme* (Güngör, 1956, s. 65) ve Sivas'ta *vicek çekme* (Üçer, 1990, s. 30) adlarıyla anılmaktadır. Ayrıca İstanbul ve Bursa yöresinde *baht açma*, Denizli civarında *bahtiyar*, Bergama yöresinde *martaval çömleği*, Eskişehir'de *küpten kader çekme* gibi farklı isimlerle anılsa da genel olarak *mantıfar*, *martıfal*, *mantıvar*, *martaval* diye bilinmektedir (Ocak, 2019, s. 167). Ayrıca Kuzey Makedonya'da yaşayan Türkler arasında da *martıfal*, *mantıfal* ya da *martaval* adıyla anılmakta bu uygulamayla kismet ve talih falına bakılmaktadır. Bunun dışında Kosova bölgesindeki Hıdırellez eğlencelerinde de mutlaka martıfal açılmaktadır (Ocak, 2019, s. 159).

Bu gelenek bilindiği her yerde genel hatlarıyla aynı şekilde uygulanmakla birlikte uygulama esnasında kullanılan bazı eşyalar, okunan maniler ya da kullanılan yöntemler bazı durumlarda farklılık gösterebilmektedir. Mesela Eskişehir'de

“Hıdırellez akşamı yedi sekiz yaşlarında iki üç tane kız çocuğu ellerine bakır kap alarak ev ev dolaşır, mahallenin ya da mahallenin genç kız ve delikanlılarından yüzük, küpe, iğne vb. eşyalarını toplar. Bakırın içine eşyasını atanlar karşılığında yumurta verirler. Sonra bakır kabın üzeri bir yazma ile örtülerek akşam gül ağacının dibine saklanır. Ertesi sabah oradan alınarak söğüt ağacının altına götürülür. Başına aklı ermeyen yedi sekiz yaşlarında bir kız çocuğu oturtulur. Çocuk sırayla kabın üzerindeki

bezin arasından bir eşya çıkarırken orada bulunanlar da mani söylerler. Söylenen mani o eşyanın sahibinindir (Cingöz, 1990, s. 8)”.

“Bursa’da bir çömleğe su doldurulur. Evden eve dolaştırılan bu çömleğin içerisine genç kızlar birer niyet tutarak kendilerine ait bir nesneyi koyarlar. Çömleğin üzeri bir yemeni ile örtülür ve kilitlenir. Bir gül ağacının altında toprağa gömülen çömlek, Hıdırellez sabahı evlenmek isteyen kızların başları üzerinde açılır. Bununla kızların kısmetlerinin açılacağına inanılır” (Çınar, 1990, s. 13).

“Tokat’ta bir bakraç suya 12 çeşit çiçek, çeşitli boncuk, düğme, madeni para, çatal iğne atılır. Kısmet diye gözler yumuk su avuçlanır. Avucuna ne gelirse dileği gerçekleşir (Cingöz, 1990b, s. 48)”. Balıkesir’de ise Hıdırellez gecesi genç kızlar toplanır, bir çömleğin içerisine yüzük, küpe, bozuk para, anahtar, düğme gibi herkesin kendisine ait olan en değerli eşyalar atılır. Daha sonra bu çömlek gül ağacının dibine koyulur ve o gece orada bırakılır. Sabah olduğunda kızlar yine toplanır ve çömlek gülün dibinden alınır. Bir kişi çömleğin başına geçer ve çömleğin içerisindeki eşyalar sırayla çekilerek her birine karşılık bir mani okunur. Çömlekten çekilen eşya kime aitse o eşya için okunan mani de o kişiyle atfedilir (K15, K37, K39, K52). Farklı yerlerde yapılan bu uygulamaların hepsine bakıldığında aslında hepsinin aynı amaç için yapıldığı görülmektedir. Ayrıca bazı farklılıklar da göze çarpmaktadır. Mesela Eskişehir’de ve Bursa’da eşyaları çömleğe koyma işlemi başka biri tarafından ev ev dolaşarak yapılırken Balıkesir’de genç kızlar bir yerde toplanıp kendileri yapmaktadırlar. Diğer bir yandan Eskişehir’de toplanan eşyalar karşılığında bir yumurta verilirken diğer yerlerde bu durumla karşılaşılmaz. Bursa’da eşyaların atıldığı çömleğe su koyulması durumu başka bir deyişle buradaki su unsuru diğer yerlerde karşımıza çıkmaz. İşte çömleğe yüzük atma ve mani söyleme geleneği her yerde bunlar gibi ufak tefek farklılıklarla gerçekleştirilmektedir.

Bunların dışında hem Hıdırellez günü gerçekleştirilen bu uygulamada hem de Hıdırellez eğlencelerinin tamamında mani söyleme geleneği de vardır. Bu manilerden bazıları şöyledir:

Manici başı mısın,

Cevahir taşı mısın,

Rica etsem yarım

Beni kalbinde taşıır mısın (K15)

Bahçelerde maydanoz
Maydanozu yoldunuz
Ben bu evi çok beğendim
Var mı bekar oğlunuz (K15)

Yatma yeşil çimene
Uyu uyu uyanamazsın
Verme beni ellere
Gönül dayanamazsın (K48)

Kolumdaki bilezik
Sımsıkı oynamıyor
Yarimden başkasına
Hiç kanım kaynamıyor (K48)

Ayakkabım çözüldü
Bağla sevdiğim bağla
Bugün ayrılık günü
Ağla sevdiğim ağla (K48)

Motor geliyor motor
Motorun bacası yok
Kalkmış beni istiyor
Oğlanın paçası yok (K48)

Bugün Hıdırellez günü

Kırkın koyunun yünü

Söyleyin o yare

Davulla yapsın düğünü (K42).

Balıkesir’den derlenen bu manilere bakıldığında zaten hepsinin genç kızlar ve kadınlar tarafından kısmetin açılması için ya da sevgililerine karşı söyledikleri anlaşılmaktadır.

Bu uygulama genç kızlar arasında kısmet, şans, talih açmak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu amaca bakıldığında aslında bu uygulamanın eğlence amacıyla yapılan sıradan bir oyun olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü evlilik çağına gelmiş olan genç kızların hayatın önemli bir geçiş safhası olan evlenme durumu ile ilgili bir nevi fal bakma, bu fala göre de o yıl içerisinde evlenip evlenmeyeceğini öğrenmesi söz konusudur. Bu uygulamanın Hıdırellez’in kutlandığı her yerde karşımıza çıkması, eskisi kadar canlı bir şekilde olmasa da, hatta kimi yerlerde hiç yapılmıyor olsa da halk belleğinde korunmuş ve unutulmamış olması ne kadar köklü ve sağlam bir gelenek olduğunu, bu sayede kültürel bellekte yerini alması da yaşatılmaya devam edebileceğini göstermektedir.

Çömleğe yüzük atma ve mani söyleme uygulamasında kilit açma uygulaması da yapılmaktadır. Bu iki uygulama iç içe geçmiş durumdadır. Pek çok yerde çömlek bir gece önceden kilitlenip bir gül ağacının altına gömülmekte ertesi gün ise bu çömlek evlenmek isteyen bir genç kızın başının üzerinde açılmaktadır. Kilit açma uygulaması da kısmet açmaya yönelik gerçekleştirilen en yaygın uygulamalardan bir tanesidir. Bu uygulama da aslında bir takım büyüsel özellikleri içerisinde barındıran büyüsel uygulamalardandır. Özellikle taklit büyüüne dayalı bir uygulamadır. Taklit büyüünün esası adı üstünde bir şeyin gerçekleşmesi için o şeyin taklidini yapmanın yeterli olacağına inanılmasıdır (Örnek, 1988, s. 142). Başka bir ifadeyle kısmetinin kapalı (kilitli) olduğu düşünülen kişinin başının üzerinde kilitli olan bir kabın ya da bir kilidin anahtarla açılması, kilitli olduğuna inanılan kısmetinin de aynı o şekilde açılacağına inanılmasından dolayıdır.

Bu uygulama Türkiye’nin pek çok şehrinde Hıdırellez günü farklı şekillerde de olsa yapılmaktadır. Mesela Sema Aktürk’ün Metin Özarsalan’dan aktardığına göre

“Erzurum yöresinde yedi evden toplanmış elbise ve takılar bir güvecin içine konarak ağız örtülüp kilitlenir. Kilitli güveci, kısmeti açılmayan gençle bir arkadaşı bir

gül ağacı dibine götürürler. O sırada yanlarına gelen üçüncü şahsın ne yaptıklarını sorması üzerine, kısmeti bağlı olan gencin arkadaşı: “Bunun kısmetinin açılması için kilidi açacağız. Allah rızası için bu kilidi açar mısın?” diye rica eder. Üçüncü şahıs “selat ü selam”la kilidi açar ve güveci gül dalının dibine boşaltır (Aktürk, 2014, s. 110)”.

Bursa’da kısmetinin açılmasını isteyen genç kızlar ve kadınlar bir küp içine koyduğu kilidi 3 defa yerinden çıkartıp *nasip* diyerek anahtar ile açar (Çınar, 1990, s. 14). Evlenmediği için kısmetinin kapalı olduğuna inanılan gençlere (eskiden 30, 35 yaş civarı gençler için) kısmetinin açılması için yapılan bir başka pratik de; gencin akşamdan bir odada kilitlenmesi ve ertesi sabah kilitleyen kişinin erkenden kalkıp iki rekat namaz kıldıktan sonra gidip evlenmeyen genci uyandırıp, başının üstünde aynı kilidi *Allah’ım ben bu kilidi açıyorum sen de kısmetini aç* diyerek açma uygulamasıdır (Bulut, Karacagil, Çataloğlu, 2017, s. 83). Yapılan derlemede Balıkesir’de kilit açma ile ilgili herhangi bir inanış veya uygulamaya rastlanmamıştır. Fakat daha önce yapılmış olan derleme çalışmalarında bu uygulamayla ilgili bazı veriler yer almaktadır. Mesela Balıkesir’de genç kızların kısmetlerinin açılması için anahtarla sokak kapısı açılır ve kapatılır (Santur, 1990, s. 27). Bunun dışında Ayvalık Küçükköy’de Hıdırellez günü evlenemeyen kişiler için gül ağacının dibine bir kilit gömülür. Daha sonra kilit oradan alınır ve evlenmek isteyen kişinin başında üç kez açıp kapatılır (Özgürel, Çelik Uğuz, Esenkale Çözeli, 2023, s. 337). Böylece kişinin kısmetinin açılacağına inanılır.

Örneklere görüldüğü gibi bu uygulama pek çok yerde kimi farklılıklarla karşımıza çıkmaktadır. Hepsinde ortak olan şey bir kilidin anahtarla açılması durumudur. Anahtarla açılan şey Erzurum yöresinde bir güveç, Bursa’da bir küpün içine konulan kilit, bazı yerlerde kapı, Balıkesir’de ise kısmetinin açılması istenen kişinin başında açılan kilittir. Fakat tümünde önemli olan bu kilidin nerede ve ne şekilde açıldığı değil kısmetinin kapalı olduğu düşünülen kişinin kısmetinin açılması için yani başka bir ifadeyle hepsinin ortak bir amaç için yapılıyor olmasıdır. Açılan kilitte birlikte kişinin kısmetinin de açılacağına inanılmaktadır. Ayrıca burada önemli olan nesne değil bir şeyin kapalı halden açık hale getirilmesi, buna bağlı olarak kapalı olduğu düşünülen kısmetin de açılacağına inanılmasıdır.

4.3.3.9.3. Paskalya ve Yumurta Boyama

Paskalya Hıristiyanlıkta Hz. İsa'nın öldükten sonra yeniden dirilmesi inancıyla özdeşleştirilmiş bir gün olarak kutlanan bir bayramdır (Katar, 2007, s. 181). Bu bayramın en önemli unsuru çeşitli renklere boyanan yumurtalardır. O gün boyanan bu yumurtaları herkes birbirine hediye eder. Paskalya bayramının Hz. İsa'nın öldükten sonra dirildiği gün olarak kutlandığı düşünüldüğünde yumurta da yeniden doğumu sembolize etmesi bakımından bu kutlamaların vazgeçilmez bir unsuru haline gelmesi de gayet normaldir.

Hıristiyanlıktaki Paskalya süreci Hıdırellez süreciyle pek çok açıdan benzerlik göstermektedir. Paskalya dönemi, tıpkı Hıdırellez'de olduğu gibi baharda tabiatın yenilenmesi gibi insanın da manen yenilenmeye çaba harcadığı, bu şekilde günahlarından arınarak Paskalyaya hazırlandığı bir dönemdir (Katar, 2007, s. 181). Bunun dışında ateşler yakılması, suların kutsanması ve yumurtaların boyanması da yine Hıdırellez bayramıyla ortak uygulamalardır. Hatta Balıkesir'in Balya İlçesi'ne bağlı Dört Yol Mahallesi'nde Hıdırellez gününe Paskal günü de denmektedir (K46). Susurluk'a bağlı Ömerköy'de ise kaynak şahsın aktardığına göre eskiden çocuklar Hıdırellez günü Paskalya adı verilen bir oyun oynarlarmış. Bu oyunda konserve kutularının altına birer sopa dikilir, içine de yağlı bez ya da lastik gibi bir şey koyulur ve o yakılır. Çocuklar da ellerinde onlarla başımıza herhangi bir musibet gelmesin diye büyüklerin dilek dilediği yerleri dolanırlarmış (K81). Balıkesir'de Hıdırellez günü pek çok yerde yumurtalar kök boya bitkisiyle –özellikle kırmızı renge boyanarak bunlarla çeşitli oyunlar da oynanmaktadır (K47, K75, K81). Bunun dışında daha eskiden Hıdırellez'de çocuklar ve gençler ev ev dolaşarak yumurta toplar, toplanan yumurtalar bir evde pişirilip yenir ve ardından öğrene (sohbet) yapılırdı (K46). Ayrıca nişanlı çiftlerin Hıdırellez günü birbirlerine yumurta hediye ettiği de olmaktadır (İrkil Erol, 2014, s. 342). İşte bütün bu uygulamalar Hıristiyanlar tarafından kutlanan Paskalyayı hatırlatmaktadır. Uygulamalardan da anlaşılacağı üzere Paskalya ve Hıdırellez bayramlarının en önemli ortak unsuru yumurtadır. Yumurta yeniden doğuşu ve yeni yılın gelişini temsil etmektedir. Bu nedenle pek çok yerde doğanın ve bitkilerin yenilenmesiyle ilgili amblemlerde ve simgelerde yer almaktadır. Mesela Yeni Yıl ağaçları olarak adlandırılan mayıs ağaçları yumurta kabuklarıyla süslenir. İran'da renkli yumurtalar, özel yeni yıl hediyeleridir. Balkan ülkelerinde Paskalya'da dağıtılan kırmızı yumurtaların amacı da baharın gelişini kutlamaktır (Eliade, 2003, s.

396). Ayrıca yumurta üreme ve çoğalmayı da temsil etmekte bu nedenle bereketin de sembolü olarak görülmektedir. İşte bütün bunlar yumurtanın Hıdırellez ve Paskalya gibi bayramlarda kullanılmasının en önemli nedenleridir.

4.3.3.9.4. Diğer Oyunlar

Balıkesir’de hem normal günlerde hem de Hıdırellez eğlencelerinde oynanan sek sek (K78), birdir bir (K78), mendil saklama (K21, K78), çelik çomak (K55), körebe (K26), halka oyunu (K26), deve oyunu (K75) ile çalgılı eğlencelerde (K41, K45, K47) oynanan zeybek (K21), halay (K31), erkekler arasında söpet (K4) ve çiftetelli (K4, K31) gibi oyunlar da hemen her yerde oynanan oyunlardır. İvrindi’nin Gökçeyazı Mahallesi’nde Hıdırellez günü mahalle meydanında yapılan eşme (çalgılı eğlence) bu eğlencelere örnek gösterilebilir. Bu eğlencede mahallenin genç kızları, kadınları hepsi birer örnek giyinir. Yani şalvarları, bluzları ve yazmaları aynıdır. Bu eğlencede genellikle mahallenin nişanlı genç kızları oynatılır. Gelin kızların başından kayınvalideleri ve akrabaları para, şeker, fıstık gibi şeyler saçarlar. Daha sonra yine toplu olarak Hıdırellez tepesi denilen dağa çıkılır. Orada da daha çok mahallenin yaşlı kadınları ağır hava oynar (K47). Pamukçu’da Hıdırellez günü yapılan eğlence diğerlerinden daha farklıdır. Eskiden Pamukçu’da Hıdırellez günü nişanlı kızlar aileleri tarafından tarlalara götürülür, orada damat tarafı gelin kıza bir şalvar giydirir ve erkekler ise silah ata ata mani söylerlermiş. Buna karşılık gelin kızlar da giydikleri şalvarlarla mani söylerlermiş. Bu etkinliğe Pamukçu’da *Gülgülü Şenliği* denmekte olup yalnızca Hıdırellez’e özel gerçekleştirilen oyun niteliğinde bir uygulamadır (K1).

Bunların dışında Hıdırellez günü oynanan pek çok oyun vardır. Bunlardan en yaygın olanı Gıngıcı (K16), Gıngırık (K49), Sekmek (K28) ve Çekitme (K45) gibi her yerde farklı bir isimle anılan oyundur. Bu oyuncak, ağaçtan kırılan uzun dallarla yapılır, iki kişi karşılıklı biner ve dönerek hareket eder (K16, K28). Muko oyunu da Hıdırellez günü oynanan oyunlardandır. Muko oyunu bir taş oyundur. Bu oyunda önce taşlar üst üste dizilir ve daha sonra dizilen taşlar vurarak devirmeye çalışılır (K55). Hıdırellez günü kılıç oyunu da oynanır. Kılıç oyunu dört kişi oynanır. Dört kişinin her iki elinde de pala denilen bıçaklar olur. İkişer kişi karşılıklı geçerler, bu bıçakları önce havada sonra ayaklarının altında birbirlerine çakarlar ve oyun bu şekilde devam eder (K21). Türkali Mahallesi’nde ise genellikle dönme dolap (dönme topu) ve

eskici denilen oyunlar oynanmaktadır. Dönme dolap oyununda 4-5 kişi daire olur, yazmalar birleştirilip top gibi yapılır ve bir kişi ebe olur. O kişi elindeki yazmayı rastgele birinin arkasına bırakır ve o kişi eğer bunu fark etmezse o ebe olur (K40). Eskici oyununda ise ayakkabılar çıkarılır ve oraya bir kazık çakılır. O kazığa bir ip bağlanır, diğer taraftan da o ip tutulur ve ne olursa olsun bırakılmaz. Başka biri gelir o ayakkabıları alır ve kaçır. İpi tutan kişi ise ipi bırakmadan ayakkabıları çalan kişiyi vurursa ebe o olur. En son ayakkabılar bitince de o ayakkabılarla sona kalan kişinin arkasından vurulur (K40).

Hıdırellez kırsal mahallelerde bu şekilde kutlanırken şehir merkezinde durum biraz daha farklıdır. Şehir merkezinde bu uygulamaların pek çoğunu herkes kendi evinde ya da bahçesinde gerçekleştirir. Bunun dışında Balıkesir'in merkezinde 5 Mayıs gecesi en yaygın inanış yatır ziyaretleri yapmaktır. O gün herkes Ayak Dedesi, Bardakkıran Dede, Karesi Türbesi, Salih Dede, Çırpılı Dede gibi yatırları ziyaret eder ve yukarıda saydığımız dilek dileme ile ilgili inanış ve uygulamaların neredeyse tamamını yatır ve türbeler etrafında gerçekleştirirler. Ayrıca yatırlar etrafında namaz kılma ve Kur'an okuma gibi dini uygulamalar da yapılır. Hıdırellez'de Yatır ziyaretleri yalnızca şehir merkezinde değil bazı kırsal mahallelerde de yapılır.

Balıkesir'de Hıdırellez kutlamaları saha araştırmasının yapıldığı çoğu kırsal mahallelerde benzer şekillerde yapılmaktadır. Fakat Balıkesir'in etnik yapısının oldukça çeşitli olması da bazı farklılıkları doğurmuştur. Bu etnik yapının çeşitliliği bir takım inanış, uygulama ve geleneklerin mahallede mahalleye farklılaşmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Tahtacı mahallelerinde Hıdırellez diğer mahallelere göre daha farklı kutlanır. Mesela Edremit Tahtacıları 6 Mayıs'ta Hıdırellez, 7 Mayıs'ta mezarlık ziyaretleri, 8 Mayıs'ta da yatır ziyaretleri olmak üzere toplamda üç gün kutlamaktadırlar (K62).

Elbette köyden kente göç, teknolojik gelişmeler, modernleşme gibi pek çok faktör Hıdırellez'in eskisi kadar yaygın bir şekilde kutlanmasını, çocuklar, gençler ve yetişkinler arasında sayısız oyunların oynanmasını, birlikte yeme-içme kültürünü, Hıdırellez'de gerçekleştirilen pek çok inanış ve uygulamayı kısacası insanlardaki yılda bir kez bir araya gelerek toplu şekilde vakit geçirme isteğini olumsuz yönde etkilemiştir. Fakat bütün bunlara rağmen Balıkesir'in pek çok yerinde Hıdırellez eğlencelerinin eskisi kadar yaygın ve canlı olmasa da hâlâ bir araya gelinerek çeşitli oyunlar ve şenliklerle yaşatıldığı görülmektedir.

4.3.4. Hıdırellez’de Yapmaktan Kaçınılan İnanış ve Uygulamalar

Hıdırellez Türk dünyasının çeşitli yerlerinde, özellikle Anadolu ve Balkanlarda her yıl 6 Mayıs’ta kutlanan bir bahar bayramıdır. Bu tarz bayramların temelinde insanların bir araya gelerek sosyalleşme ihtiyacı yatmaktadır. İnsanlar, o gün herkesin bir araya gelmesini sağlayabilmek için bazı nedenlere ihtiyaç duymuşlardır. Bu nedenlerin pek çoğu da yapmaktan kaçınılan inanış ve uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk kültüründe çok eski dönemlerden beri hayatın her safhasında yapmaktan kaçınılan hatta yasaklanan bazı durumlar olmuştur. Bunların pek çoğu eski Türk inanışlarından kalmış olmakla birlikte bazıları da deneyimler sonucunda ortaya çıkmış durumlardır. Dolayısıyla hayatın her safhasında olduğu gibi Hıdırellez günü de halk arasında yapılması hoş karşılanmayan hatta yasaklanan bazı inanış ve uygulamalar vardır. Kolektif olarak kutlanan bu tarz törenlerin düzenli bir şekilde devam ettirilebilmesi için kaçınmalar, yasaklar kısacası bir takım kuralların olması gerekmekte hatta bu kurallara uyulmadığı takdirde de bir takım yaptırımların uygulandığı da görülmektedir. Bu inanış ve uygulamaların bir kısmı ev işleri ve tabiat ile ilgiliyken bir kısmı da insan ilişkileri ile ilgilidir. Bu inanmalardan bahseden kaynak şahıslar sebeplerini farklı olarak açıklasalar da aslında hepsi bir bahar bayramı olan Hıdırellez’in birlik ve beraberlik içerisinde toplu bir şekilde kutlanması içindir.

Bu kaçınmaların büyük bir çoğunluğu Hıdırellez’in kutlandığı hemen her yerde karşımıza çıkmakla birlikte farklı olanlar da vardır. Mesela Hıdırellez günü iş yapılmaz, ev süpürülmez, tarlaya gidilmez, tabiata zarar verilmez, toprak ve tarım işleri ile uğraşılmaz gibi inanışlar Hıdırellez’in kutlandığı hemen her yerde karşımıza çıkar (Cingöz, 1990a, s. 9; Çınar, 1990, s. 14; Kadioğlu, 1990, s. 38; Tezcan, 1990, s. 18; Üçer, 1990, s. 30). Aynı şekilde Bulgaristan Türklerinde de Hıdırellez gelmeden önceki son yedi perşembede çamaşır yıkanmaz ve badana yapılmaz. Eğer yapılırsa ailenin başına bir kötülük geleceğine inanılır (Özkan, 2020, s. 9). Bunun dışında Razgrad ve civarında Hıdırellez’den önceki en önemli gün Salı günüdür. Bu güne *Kuru Salı* adı verilir. Piperkovo köyünde *Kuru Salı* günü çalışanların, işe gidenlerin ellerinin kuruyacağına inanılır (Özkan, 2020, s. 9). Hatta bu inanış etrafında bazı bölgelerde çeşitli anlatılar da oluşmuştur. Bu anlatılar genellikle o gün işe ya da tarlaya giden, canlılara zarar veren insanların başına çeşitli musibetlerin geleceğini anlatmaktadır (Bkz. Aktaş, 2009, s. 177-179).

Balıkesir’de de Hıdırellez günü yapmaktan kaçınılan en yaygın uygulama o gün işe veya tarlaya gidilmemesi gerektiğidir (K28, K40). Eğer o gün işe gidilirse, yapılan işten hayır gelmeyeceğine (K26) ve tarlaya gidip çift sürülmesinin de günah olduğuna inanılmaktadır (K7, K8, K9, K10). Bu inanın altında yatan şey de tabiatın en kutsal unsurlarından ve dört elementten biri olarak kabul edilen toprağa zarar vermemek olabilir. Buna bağlı olarak Hıdırellez günü doğaya zarar verilmez inancı da son derece yaygındır. O gün ağaç kesilmez (K21), ot koparılmaz (K5, K16, K21), hayvan öldürülmez (K40) yani yeşil olan hiçbir şeye ve hiçbir canlıya zarar verilmez (K21, K40). Bu uygulamalardan kaçınılmasının elbette bazı anlamları vardır. Bunun temelinde yatan anlam ise o gün Hızır ve İlyas’ın tabiata, bitkilere ve yeşilliklere bereket sağtığına, dolayısıyla bunlara zarar verildiğinde de bu bereketin kaçacağına olan inançtır.

Hıdırellez günü yapmaktan kaçınılan en yaygın uygulamalardan bir diğeri ise ev süpürmektir. O gün ev süpürüldüğü takdirde yıl boyunca evde kara böcekler çıkacağına (K11, K12, K13, K48), evin bereketinin gideceğine (K65, K71), ev işlerinin hiç bitmeyeceğine (K59) inanılır. Diğer bir yandan Hıdırellez günü un elenmemesi gerektiğine eğer elenirse evi örümceklerin saracağına da inanılır (K30). Hıdırellez günü bayırdan eve çalı çırpı vb. hiçbir şey getirilmez. Getirilirse eve yılan geleceğine inanılır (K33). Bu üç uygulamanın ortak noktası da yaptırımlarının aynı veya benzer olmasıdır.

Hıdırellez günü kötü laf edilmez, kalp kırılmaz ve kavga edilmez (K26, K40). Eğer yapılırsa o kişinin işlerinin rast gitmeyeceğine, uğursuzluk ve şanssızlığın yakasını bırakmayacağına inanılır (K40). Bu inancı destekleyen diğer bir uygulama da o günün yalnız geçirilmemesi gerektiğine, herkesin mutlaka eşi dostuyla birlikte kutlaması gerektiğine inanılmasıdır. Bu iki inanın temelinde de arkadaşlığın, dostluğun oluşması, var olanların bozulmaması, Hıdırellez’in toplu bir şekilde kutlanması gerektiği, toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanması ve ancak bu şekilde bir gelenek haline gelerek yeni nesillere aktarılabilmesi vardır.

Bunların dışında daha az rastlanan kaçınımlar da vardır. Mesela Hıdırellez günü daha önce çocuğunu kaybetmiş olan kadınların ellerine iğne almamaları, yani dikiş dikmemeleri gerektiğine inanılır. Çünkü eğer çocuğunu kaybetmiş bir kadın o gün eline iğne alıp dikiş yaparsa çocuğunun da mezarda dikileceğine inanılır (K6). Bazı yerlerde de o gün kadın erkek fark etmeksizin kimsenin dikiş yapmaması

gerektiğine, eğer dikiş yapılırsa o iğnenin ucunun ölmüşlerine degeceğine inanılmaktadır (K48). Bulgaristan Türkleri arasında da bazı bölgelerde Hıdırellez günü iğne tutulmaz. Bunun yapılması durumunda yıl içinde yılan görüleceğine ve çocukların hasta olacağına inanılır (Özkan, 2020, s. 9).

O gün beyazsız (un, süt, peynir, yoğurt) ev olmaz şeklinde inanışlar da mevcuttur (K70).

Ayrıca Hıdırellez gelmeden yere, toprağa, çime oturulmaz. Oturan kişinin bütün vücudunun hastalık bulacağına inanılır (K30). Bu inanışta havanın, suyun, toprağın yani bütün tabiatın Hıdırellez'le birlikte ısınacağına, dolayısıyla yaz mevsiminin de Hıdırellez'le birlikte geleceğine olan inanış etkilidir.

Bunların dışında Balıkesir'de olmayıp farklı bölgelerde karşımıza çıkan Hıdırellez günü güneş doğmadan yataktan kalkmayanın işleri ters gider yahut hastalanır, Hıdırellez günü ev işi gören hamile kadınların çocukları sakat doğar (Tezcan, 1990, s. 18), Hıdırellez günü çamaşır yıkanırca dolu yağacağına inanılır (Artun, 2013, s. 322), şeklindeki inanışlar da yine o gün başka işlerle uğraşmayı engellemektedir. Bulgaristan Mıdrevo'da Hıdırellez'den önceki son Perşembe günü hayvanlar da çalıştırılmaz, o gün çalıştırılan hayvanların sakatlanacağına ya da öleceğine inanılır. Süt ve yumurta da kaynatılmaz. Eğer inek ya da koyun sütü kaynatılırsa, o hayvanın memesinin kuruyacağına, yumurta kaynatılırsa tavukların bir daha yumurtlamayacağına inanılır (Özkan, 2020, s. 10). Sağılır hayvanı olanlar Hıdırellez günü komşularına ateş vermez. Çünkü hayvanlarının sütünün komşulara gideceğine inanılır (Özkan, 2020, s. 16).

Bu kaçınımların pek çoğu deneyim sonucu ortaya çıkmış gibi görünse de aslında Hıdırellez'in bir bahar bayramı olduğu göz önünde bulundurulduğunda çoğu tabiata zarar vermeme, gelecek olan bolluk ve bereketi kaybetmeme, başka hiçbir işle ilgilenmeme temeline dayanmaktadır. Ayrıca bütün bu uygulamalar yapıldığı takdirde kişinin başına çeşitli musibetler geleceğine inanılması da bir yaptırım olarak kaşımıza çıkmakta ve son derece caydırıcı olmaktadır. Halk arasında Hıdırellez günü yapmaktan kaçınılan bu inanış ve uygulamalar aslında o gün başka hiçbir işle meşgul olunmaması, herkesin Hıdırellez'i yani baharın, yazın ve yeni yılın gelişini çeşitli eğlencelere katılarak kutlaması içindir.

4.4. Balıkesir’de Hıdırellez ve Köy Hayırları

Balıkesir’de köy hayırları takvime bağlı olarak her yıl mayıs ayında başlayıp yaz boyu devam eden, baharın, yazın ve dolayısıyla yeni yılın gelişini kutlamak, yeni yıldan bolluk ve bereket dilemek için yapılan yüzlerce insanın katıldığı geleneksel törenlerdir. Balıkesir’de özellikle büyük mahalleler başta olmak üzere hemen her mahallede hayırlar yapılmaktadır. Bu hayırlar mevlit, yağmur duası, kurban, yeme-içme ve eğlence gibi ritüellerden oluşmaktadır. Bu ritüeller aracılığıyla da Tanrı’dan yeni yıl için bolluk ve bereket isteğinde bulunmaktadır. Ayrıca bu hayırların yapılış zamanı da büyük bir önem taşımaktadır. Öyle ki tarım toplumlarının dinsel deneyimlerinde zamanın ve mevsimlerin önemi büyüktür (Eliade, 2003, s. 324). Baharın ve yazın gelişi tarım toplumları için çok önemli bir olay olduğundan bu durum yeni yılla özdeşleştirilmiş ve bir takım dini törenlerle karşılanmak istenmiştir. Bu törenler günümüzde de pek çok toplumda hâlâ varlığını sürdürmekte hatta aynı bölgede aynı amaç için yapılan yalnızca isimleri farklı olan törenler de birbiriyle iç içe geçmiş halde yaşatılmaya devam etmektedir. İşte Balıkesir’de her yıl mayıs ve haziran aylarında baharın ve yeni yılın gelişini kutlamak, baharla birlikte gelen yeni yıldan bolluk ve bereket istemek amacıyla düzenlenen bu köy hayırları ve bir bahar bayramı olarak her yıl 6 Mayıs’ta kutlanan Hıdırellez de halk belleğinde bütünleşmiş ve bu şekilde devam ettirilmektedir. Başka bir ifadeyle Balıkesir’de Hıdırellez geleneği gün geçtikçe köy hayrı geleneğinin içine yerleştirilip orada devam etmektedir. Bu hayırların pek çok mahallede *Hıdırellez hayrı* (K11, K12, K13, K20, K22, K24, K28, K30, K34, K35, K37, K38, K39, K41, K47, K48, K53, K80) olarak anılması da bu durumu doğrular niteliktedir.

Türkler çok eski dönemlerden beri yaşam tarzlarına, geleneklerine ve inançlarına uygun olarak hayatın geçiş safhaları olarak bilinen doğum, erişkinliğe geçiş, evlilik, ölüm ile akın, yağma ve ad koyma gibi durumlarda birtakım toylar düzenlemişlerdir. Bu toyların her biri farklı amaçlar doğrultusunda farklı zamanlarda düzenlenmişlerdir (Detaylı bilgi için bkz. Duymaz, 2020, s. 344-345). Bunun dışında Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar gibi eski Türklerde de her yılın beşinci ayında kutsal kabul ettikleri yerlere giderek orada kurban, yeme-içme, şenlik gibi çeşitli ritüellerle baharın ve yeni yılın gelişini kutladıkları mevsimlik törenler vardır (Eröz, 1990, s. 353; Kafesoğlu, 1997, s. 304; Dıvıçioğlu, 2000, s. 90-92; İnan, 2020, s. 2). Köy hayırlarına da pek çok kişinin katılması, bol yeme-içme ve ziyafetin olması, sohbetlerin edilmesi,

bazılarında eğlencelerin yapılması gibi hususlar da Türk kültüründe doğum, erişkinliğe geçiş, evlilik, ölüm ile akın, yağma ve ad koyma gibi durumlarda düzenlenen toylardan ziyade eski Türklerdeki mevsimlik toyları akıllara getirmektedir. Başka bir ifadeyle bu durumların varlığı günümüzdeki köy hayırlarının takvime bağlı olarak her sene aynı vakitlerde tekrarlanan mevsimlik toylar olduğunu göstermektedir.

Bu tarz mevsimlik törenler tarımcı toplumlar başta olmak üzere dünyadaki bütün toplumların geleneklerinde ve özellikle de Türk dünyasının hemen her yerinde en eski zamanlardan günümüze kadar her zaman önemli bir yer tutmuştur. Her bölgede farklı isimlerle anılıyor olması, kutlama zamanının coğrafya ve iklim şartlarına göre değişmesi, içerilerinde birtakım farklı inanış ve uygulamalar bulundurmaları gibi durumlar bu törenlerin birbirinden farklı törenler olduğunu göstermez. Aksine Hıdırellez ve köy hayırları gibi mevsimlik törenler, baharın ve yazın gelişini karşılamak, bunlarla birlikte gelen yeni yıldan bolluk ve bereket istemek amacıyla yapılması, hepsinde bir ziyafetin olması, toplumsal birliği ve beraberliği, yardımlaşmayı ve dayanışmayı sağlamaları açısından bir bütünlük arz etmektedir.

Hıdırellez ve köy hayırları gibi bu tarz mevsimlik törenlerin coğrafya ve dinin değişmesine rağmen ayrıca teknolojik gelişmelerin hızla arttığı ve bireyselleşmenin yaygınlık kazandığı günümüzde hâlâ canlı bir şekilde inanılarak yaşatılıyor olması bu törenlerin ne kadar köklü bir gelenekten geldiğini göstermektedir. Ayrıca bu tarz geleneklerin sürdürülmesi de bireyselleşmeyi biraz da olsa unutturmakta, toplumsal birlik ve beraberliği, yardımlaşma ve dayanışmayı hatırlatmaktadır (Erol, 2004: 111-112, s. Tekin, 2007, s. 82).

Köy hayırlarının başlangıcı yani ne zamandan beri yapıldığı konusunda da kesin bir tarih yoktur. Kaynak şahısların söylediklerine göre yıllardan beri her sene yapılan ve atalarından görüp devam ettirdikleri bir gelenektir (K35, K39). Bu durum da köy hayırları ve Hıdırellez gibi geleneklerin köklerinin çok eskilere dayandığını açıkça göstermektedir.

4.4.1. Köy Hayırlarının Hazırlığı

Balıkesir’de köy hayırları imece usulü ile gerçekleştirilmektedir. Yani genç yaşlı fark etmeksizin mahalledeki herkes maddi ya da manevi az da olsa bir katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle köy hayırlarının hazırlık aşaması bile mahalle halkı

arasında birlik, beraberlik, yardımlaşma ve dayanışma gibi değerlerin artmasını sağlamaktadır. Köy hayırlarının hazırlığı temizlik, hayır gününü ve yerini saptama, yapılacak yemekler için malzemelerin alınması ve yemeklerin hazırlanması, davetlilerin çağırılması gibi aşamalardan oluşmaktadır.

Köy hayırlarının organizasyonu genellikle mahallenin muhtarı ve mahallede sözü geçen birkaç kişi tarafından yapılmaktadır. Bu organizasyonlarda geçmişten günümüze yaşam tarzının değişmesiyle elbette birtakım değişiklikler olmuştur. Köy hayırlarında yapılacak olan harcamalar için mahalle halkından az miktarda da olsa bir para toplanır. Hayırda kullanılacak olan masa, sandalye, tabak, yiyecek ve içecek gibi malzemeleri mahalle halkı toplu bir şekilde ortaklaşa olarak yapar. Hayır gününün ve yerinin saptanması, davetlilerin çağırılması gibi hususlar eskiden olduğu gibi günümüzde de mahallenin muhtarı ve mahallede sözü geçen birkaç kişi tarafından yapılmaktadır. Fakat yemeklerin hazırlanması ve ikram edilmesi gibi durumlar eskiden mahallenin kadınları tarafından yapılırken günümüzde yemek şirketleri tarafından yapılmaktadır. Hatta hayır yemekleri de eskiden her mahallede yeşillik bir alanda yenirken günümüzde bazı mahallelerde hayırlar için özel yapılmış yemekhanelerde ve aşevlerinde yenilmektedir (K43). Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra yapılacak hayra bütün Balıkesir halkı davet edilir. Bu davet işi afiş bastırarak ya da sosyal medyada paylaşımlar yaparak gerçekleştirilir. Özellikle hayrı yapan mahallenin çevresindeki mahalleler mutlaka o hayra katılır. Hatta civar mahalleler hayrın yapılacağı tarihin birbirleriyle çakışmamasına da özen gösterirler (K22, K33, K48). Böylece her aşamasında birlik ve beraberliğin olduğu köy hayırlarının toplayıcı ve birleştirici yönü de ortaya çıkmaktadır.

4.4.2. Köy Hayırlarının Mekanı

Köy hayırlarının yapıldığı mekanlar geçmişten günümüze değişen yaşam tarzına bağlı olarak değişmiştir. Fakat yine de köy hayırlarının yapıldığı mekanlar rastgele seçilmiş sıradan mekanlar değildir. Mesela Çukurhüseyin ve Turplu mahallelerinde köy hayırları eskiden harman yeri denilen bir yerde (K24), Güre’de mahallenin biraz daha yukarısında kalan Gelinçamı denilen, yeşillik ve ağaçlık geniş bir alanda (K55), Doğançam mahallesinde yeşillik ve ağaçların bol olduğu, bir yatacın bulunduğu ve bu nedenle Dede Tepesi olarak anılan yerde (K27), Ilıca’da Tepebağ

denilen piknik alanında, Karabeyler, Hisaralan ve Akbaş mahallelerinde mahallenin meydanında (K33, K37, K43), Balıklı ve Selimiye mahallelerinde dereboyu denilen su kenarında (K11, K42), Bayat mahallesinde ise üç tane çeşmenin ve bir sürü dut ağacının bulunduğu Kocaçeşme denilen yeşillik bir alanda yapılmaktadır (K35). Hıdırellez zamanında yapılan köy hayırlarının bu tarz yerlerde yapılması Hızır ve İlyas'ın bitkiler, ağaçlar, yeşillikler ve suyla olan bağlantısını akıllara getirmektedir. Hızır ve İlyas'ın Hıdırellez'de bu tarz yerlerde dolaşıp yeşilliklere ve sulara bereket yağdıracaklarına olan inanış hem hayırların hem de Hıdırellez kutlamalarının bu tarz mekanlarda yapılmasında etkili olmuş olabilir. Günümüzde de bazı mahallelerde köy hayırlarının mekanı eskiden olduğu hâlâ yeşillik ve ağaçlık alanlar olmasının yanında pek çok mahallede hayırlar için özel olarak yapılmış yemekhaneler ve aşevleri vardır. Balıkesir'in pek çok mahallesinde köy hayırları artık belediyeler tarafından yapılmış yemekhanelerde, mahalle meydanında ya da kırsal mahalle halkının kendi yaptığı aşevlerinde yapılmaktadır. Hayır mekanlarının değişmesinde geçmişten günümüzle hızla değişen yaşam tarzının büyük bir etkisi vardır.

Balıkesir'in bazı mahallelerinde köy hayırlarının o mahallede bulunan yatır etrafında yapıldığı da görülmektedir. Bu durumda yapılan hayır dede hayrı olarak anılmaktadır. Dede hayrı olarak anılan bu hayırların köy hayırlarından farkı yatır merkezli olması ve dolayısıyla atalar kültürüne bağlı olarak gerçekleştirilmesidir. Mesela Sındırgı'nın Hisaralan mahallesinde yapılan hayır o mahallede bulunan yatırın ismiyle yani İbrahim Dede hayrı olarak anılmaktadır. Ayrıca bu hayır biri haziran ayında diğeri ise ekim ayında olmak üzere yılda iki kez gerçekleştirilir (K75). Karesi'ye bağlı Turplu mahallesinde Hıdırellez hayrı her sene düzenli olarak gerçekleştirilmekte, bu hayra dede hayrı denilmektedir. Bunun nedeni ise mezarlıkta bir yatırın bulunması ve onun için dua edip hayır yapılmak istenmesidir (K30). İvrindi'nin Gökçeyazı mahallesinde de mayıs ya da haziran ayında yapılan Hıdırellez hayrı, dede hayrı olarak bilinir. Dede hayrı, mahallenin biraz daha tepesinde yer alan bayırdaki *dede yanı* denilen yerde yapılır. Çünkü orada iki tane dede mezarı bulunmaktadır. Dede hayrının yapılma amacı da yağmur yağması içindir. Zaten hayırlarda ilk olarak yağmur duası yapılır, daha sonra yemek yenir ardından orada yattığına inanılan dedelere dualar edilir. İsteyenler iki rekât da namaz kılar (K47). Bigadiç'e bağlı İskeleköy'de Osmanca Dedesi olarak bilinen bir yatır bulunmaktadır. Hayırlar da her sene o yatırın bulunduğu yerde yapılmakta, bu hayırlara da Osmanca

hayrı veya dede hayrı denilmektedir (K54). Balya'nın Dört Yol mahallesinde kaynak şahsın belirttiğine göre eskiden hayırlar biri yazda diğeri günde olmak üzere yılda iki kez yapılır ve bu hayırlara dede hayrı denirmiş. Bunun nedeni hayırların Dede Suyu denilen çeşmenin yanında bulunan dede mezarının etrafında yapılmasıdır (K46). Görüldüğü gibi Balıkesir'in çeşitli mahallelerinde yapılan köy hayırları dede hayrı olarak anılmakta ve bir yatır etrafında ya da o yatır için yapılmaktadır. Bu şekilde Allah'la iletişime geçmenin yanında bir de ölen ve kutsallar arasına karışan atalarla temasa geçilmektedir. Çünkü kutsallara karışan atalar insanlar için yardım mercii konumundadır (Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 75). Ayrıca eski Türklerin her yılın beşinci ayında yaptıkları bahar törenlerini ata mağaralarında yaptıkları da bilinmektedir (Roux, 1994, s. 200-201; Kafesoğlu, 1997, s. 304). Günümüzde de bu hayırların bazı yerlerde dede mezarları etrafında yapılması ölmüş atalara duyulan saygı ve bağlılıkla ilgili olduğu söylenebilir.

4.4.3. Mevlit ve Yağmur Duası

Balıkesir'de her yıl Mayıs ve Haziran aylarında takvime bağlı olarak gerçekleştirilen bu hayırların bir bahar bayramı niteliğinde olup Hıdırellez'le bütünleşmesinin yanında asıl amacının bolluk ve bereket istemek olması yağmur dualarıyla da tam anlamıyla bütünleşmesini sağlamıştır. Öyle ki Balıkesir'de Hıdırellez, köy hayırları ve yağmur duası gelenekleri birbirinden ayrı olarak düşünülmemekte, tamamen bütünleşmiş ve iç içe geçmiş şekilde karşımıza çıkmaktadır. Hıdırellez'de baharın, yazın ve yeni yılın gelişini karşılamak için bir araya gelen insanlar bu vesileyle Allah'tan bolluk ve bereket istemekte bunun için de hayır ve yağmur duası yapmaktadırlar. İşte köy hayırlarının takvime bağlı olarak düzenlenmesi, mevlit, kurban, yağmur duası ve eğlencelerin yapılması bu hayırların Hıdırellez'den hiçbir farkı olmadığını bu nedenle mevsimlik törenler içerisinde bir bahar bayramı olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Baharın gelişinin kutlandığı Hıdırellez ve köy hayırları gibi mevsimlik törenlerin hemen hepsinde ortak olan şey özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumlar için bolluk ve bereket isteğidir. Öyle ki bazı yerlerde hayır yapılmadığı zaman mahallenin bereketinin kaçacağına inanılması (K5, K27, K47) da köy hayırlarının asıl amacının bolluk ve bereket sağlamak olduğunu açıkça göstermektedir. Bu nedenle insanlar bu isteğe bağlı olarak baharın gelişinin kutlandığı törenlerde birtakım ritüeller yapmaktadırlar. Bu

ritüellerden en önemlileri köy hayırlarında yapılan mevlit ve yağmur dualarıdır. Yağmur duaları direkt olarak bolluk ve bereketle ilişkilidir. İnsanlar bu uygulamalarla tanrıdan bolluk ve bereket isteğinde bulunmaktadır. Bu durum köy hayırlarının dini ve mitolojik yönünü de gözler önüne sermektedir (Kumartaşlıoğlu, 2023, s. 348).

Baharın gelişinin kutlandığı bu tarz mevsimlik törenler yalnızca Türk kültüründe değil, dünyanın pek çok kültüründe de karşımıza çıkmaktadır. Bu törenler özellikle tarımcı toplumlarda daha yaygındır. Ayrıca takvime bağlı olarak gerçekleştirilen bu törenlerin zamanı da her toplumun bulunduğu coğrafya ve iklim şartlarına göre değişmektedir. Bunun yanında bu mevsimlik törenler elbette o toplumun mitik düşünce yapısından ve dini inançlarından da bir takım izler taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında köy hayırları başlı başına bir bahar bayramı özelliği göstermekle birlikte Türk toplumunun dünyayı ve hayatı algılayış tarzını, kültürel yapısını ve kolektif bilinçaltında yatan mitolojik anlam dünyasını da gözler önüne sermektedir. Bu nedenle köy hayırları kültürel bir kod vazifesi de görmektedir (Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 72). Çünkü bu tür mevsimlik törenler her ne kadar baharın ve yeni yılın gelişini karşılamak, bolluk ve bereket dilemek gibi amaçlarla yapılıyor olsa da temelinde çok daha mitolojik bir anlam barındırmaktadır. O da bu törenlerin aynı zamanda kozmogoninin tekrarıyla dünyanın yenilenmesini içermesidir (Eliade, 2003, s. 60). Eski yılın bitmesi ve yeni yılın gelmesiyle dünya her sene düzenli olarak yenilenmektedir. Yeni yılın gelişi ise tarım toplumları başta olmak üzere pek çok toplumda baharın veya yazın gelişiyle bir tutulmaktadır. Yeni yılın gelişiyle birlikte dünya ölür ve yeniden doğar. Dolayısıyla yeni yılın ilk günü de yaratılışın ilk günüyle özdeşleşmektedir. Bütün bunlar yani kozmogoninin tekrarıyla dünyanın yenilenmesi birtakım dini törenlerle ve ritüellerle sağlanır. Bu törenlerde kozmogonik eylemin tekrar etmesiyle birlikte tarihsel zaman tamamen ortadan kaldırılarak kutsal zaman ortaya çıkar. Kutsal zamanda yeniden yaratılan dünya yaratıcının elinden çıktığı il anki gibi saf ve temiz bir hâl alır (Eliade, 1991, s. 55-70; Eliade; 1994, s. 61-94; Eliade, 2001, s. 43-48; Eliade, 2003, s. 373-389). İnsanlar da her yıl yeni yılın gelişini karşılamak için yaptıkları bu mevsimlik törenlerle dünyanın yeniden yaratılışına eşlik etmiş olmakta, kendisi de birtakım inanış ve ritüellerle geçmiş yılın bütün kötülüklerinden arınarak yeniden doğmaktadır. Görüldüğü gibi kışın resmen ölmüş olan doğanın baharın ve yazın dolayısıyla yeni yılın gelişiyle birlikte yenilenmesi bütün toplumlar için çok önemli bir olay olmuş, insanlar her yıl

gerçekleşen dünyanın yenilenmesi eylemine bir takım tören ve ritüellerle katılmışlardır. Ayrıca bu törenlerin de yalnızca bir baharı karşılama töreni veya sıradan bir halk geleneği değil temelinde dünyanın ve insanın her yıl düzenli olarak yenilenmesine dair çok daha derin bir mitolojik anlam dünyası bulundurduğu da görülmektedir.

Balıkesir’de Hıdırellez hayırları genellikle mayıs veya haziran ayında hemen hemen her mahallede yapılmaktadır. Bu hayırlar çalışan insanların da gelebilmesi için genellikle hafta sonları düzenlenmektedir. Hayırlar imece usulüyle yapılmakta, mahalledeki herkes küçük de olsa bir katkıda bulunmaktadır. Yapılan hayra genellikle bütün Balıkesir halkı davet edilmektedir. Özellikle çevre mahalleler mutlaka birbirlerinin yaptıkları hayırlara katılmaktadırlar. Hayırlarda mevlit okunmakta, yağmur duası yapılmakta, hayır yemeği yenilmekte, bazı mahallelerde çeşitli eğlenceler yapılmakta ve tören sona ermektedir. Balıkesir’de her yıl düzenli Hıdırellez’le bağlantılı olarak baharın gelişini kutlamak, bolluk ve bereket isteğinde bulunmak için yapılan bu köy hayırlarının temelinde de bu mitik düşünce yer almaktadır. Çünkü bu hayırlar bir bahar bayramı olan Hıdırellez’le aynı zaman aralığında kutlanmakta ve iç içe geçmiş durumdadır. Bahar mevsiminin ise aynı zamanda yeni yılın gelişini de ifade etmesi bu köy hayırlarının da aslında baharın ve onunla birlikte gelen yeni yılı karşılamak için kutlanan mevsimlik törenler olduğu anlaşılmaktadır. Köy hayırlarının hemen hepsinde karşımıza çıkan yağmur duası da tamamen baharın ve yeni yılın gelişine ilgilidir. Tarım ve hayvancılıkla hayatlarını idame ettiren kırsal mahalle halkı için baharın gelişi en verimli dönemlerdir. Dolayısıyla bu zamanlarda yaptıkları Hıdırellez ve köy hayırları gibi törenlerde tarladaki mahsulün verimliliğini artırmak, bol ve bereketli olması için bir takım uygulamalar gerçekleştirmektedirler. Bütün bunlar da ancak yağmurun yağmasıyla mümkün olmaktadır. Bu nedenle köy hayırlarının hemen hemen hepsinde yağmur duası yapılmaktadır (K30, K38, K39, K48, K80). Çünkü yağmurun yağmaması demek tarladaki mahsullerin yetişmemesi, bolluk ve bereketin olmaması demektir. Bu da tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan insanlar için oldukça sıkıntılı bir durumdur. Bu nedenle insanlar köy hayırlarında yağmur duası yaparak evlerinin, tarlalardaki ve bahçelerdeki mahsullerinin, hayvanlarının ve tüm tabiatın bolluk ve bereket içinde olması için Allah’tan yağmur yağmasını istemekte ve bunun için dua etmektedirler (K46, K47). Böylece insanlar yağmur duası aracılığıyla toplu olarak Allah’la iletişime

geçmektedirler. Zaten asıl olan Allah'la iletişime geçmektir. Bunun için de Hıdırellez ve köy hayırları gibi bahar bayramları en uygun zamanlardır. Çünkü bahar mevsimi ilk yaratılış anının sembolüdür. Bahar mevsiminde yapılan Hıdırellez ve köy hayırları gibi törenler de Allah'la temasa geçerek o ilk yaratılış anını yaşamak içindir. Bu nedenle bu tarz törenlerde yağmur duası gibi bir takım uygulamalar sayesinde kutsal an yaşanmakta ve Allah'la temasa geçilmektedir (Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 75).

Balıkesir'de Hıdırellez hayırlarında yapılan yağmur duası geleneğinde dua ederken veya onun dışında yapılan bazı inanış ve uygulamalar da vardır. Bu inanışlardan en yaygını yağmur duası yapıldığında mutlaka yağmur yağacağına inanılmasıdır (K16, K18, K21, K34, K40, K43, K53). Savaştepe'nin Kongurca mahallesinde Hıdırellez günü Türkmen Tepesi'nde hayır yapıldığında mutlaka yağmur yağacağına inanılmış. Hatta civardaki mahalleler yağmur yağmasını istediklerinde Türkmenler Türkmen Tepesi'ne çıksa da yağmur yağsa diye dua ederlermiş (K16). Buna benzer başka bir inanış da Altiyül'e bağlı Türkali mahallesinde vardır. Türkali'de Türkmenler Hıdırellez'i kutladığında mutlaka yağmur yağacağına inanılmaktadır. Öyle ki eğer o yıl kurak bir yıl ise çevre mahallelerdeki insanlar Türkmenler Hıdırellez'i kutlasa da yağmur yağsa diye dua ederlermiş (K40).

Yağmur duasında yapılan uygulamalar ise genellikle bir takım büyüsel yöntemlerle sağlanmaktadır. Yağmur duasında yapılan pek çok uygulama da taklit büyüüne bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Çünkü taklit büyüüne göre bir şeyin gerçekleşmesini sağlamak için o şeyin taklidini yapmak yeterlidir. Bu inanışta benzer benzeri doğurur ilkesi etkili olmaktadır (Örnek, 1988, s. 142). Bunlardan en yaygın olanı yağmur duası edilirken ellerin aşağı doğru çevrilmesidir. Mesela Karabeyler mahallesinde yağmur duası genellikle mahallenin karşısında, yolun kenarında bulunan meşe ağacının dibindeki taşın etrafında yapılır. Bu taşın ortası oyuk ve bir insanın sığabileceği büyüklüktedir. Herkes o taşın etrafına toplanır, önce o taşın içini ve etrafını temizler daha sonra ellerini aşağı doğru açar ve bu şekilde hocanın ettiği dualara da yüksek sesle amin der. Yağmur duası yalnızca bu ağacın dibindeki taşın etrafında değil, mahallenin çeşitli yerlerinde de aynı şekilde yapılabilir fakat yağmur duasının yapılacağı yerin temiz, yeşillik ve ağaçlık bir yer olmasına özen gösterilir (K31). Söğütçük mahallesinde de yağmur duası yapılırken yüksek bir yere çıkılır, hocanın okuduğu dualara bağırarak amin derken aynı zamanda eller ters çevrilir ve

hareket ettirilir (K21). Esenli’de de aynı şekilde hoca dua ederken herkes ellerini aşağıya doğru açarak dua eder (K53). İnsanların yağmur duası yaparken ellerini aşağı doğru açarak dua etmeleri yağmurun yağışını taklit ederek yağmurun yağmasını sağlamak içindir. Ayrıca hoca dua ederken insanların ellerini aşağı doğru çevirmelerinin yanında bir de hocanın ettiği dualara amin amin diye bağırarak eşlik ettikleri de görülmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere insanlar büyüsel işlemlerle dinsel motifleri bir arada kullanmaktadırlar. Bu durumda İslam öncesi devirlere ait olan büyüsel işlemlerle İslami sözlerin birleşmesi eski dinin tamamen terk edilmediğini yalnızca eski dine ait bir takım ritüellere yeni dine ait olan hususların dahil edildiğini göstermektedir (Acıpayamlı, 1964, s. 242).

Balıkesir’in bazı mahallerinde yağmur duasından sonra yine yağmurun yağması için yapılan başka uygulamalar da vardır. Bu uygulamalardan en yaygını yalnızca Balıkesir’de değil Anadolu’nun çeşitli yerlerinde de karşımıza çıkan ve farklı isimlerle anılan *Çömçe Gelin* uygulamasıdır. Bu uygulamada bazı bölgelerde bir çocuk bazı bölgelerde ise maket bir bebek kullanılmaktadır. Yağmur duasına çocukları dahil etmek, çocukların dini inanca göre sorumluluk üstlenme yaşına gelmemiş, ergenlik dönemi öncesinde ve bu nedenle günahsız kabul edilmelerindedir (Ekici, 2007, s. 456). Bu uygulama Kars bölgesinde *Çömçe Gelin* (Kalafat, 2006, s. 186), Bitlis bölgesinde *Cemce Gelin* (Kalafat, 2006, s. 188), Samsun ve Sinop bölgelerinde *Göde Göde* (Boratav, 2020, s. 161) Maraş bölgesinde *Çomça Gelin*, Mersin’de *Dodu*, Çorum’da *Eşek Gelin Etme*, Safranbolu yöresinde *Gode Gode*, Çankırı ve Kırşehir bölgesinde *Yağmur Gelini*, Çanakkale ve Balıkesir çevresinde ise *Kepeçcik* gibi isimlerle anılmaktadır (Acıpayamlı, 2007, s. 17). Acıpayamlı bodi, dodu, gode ve göde kelimelerinin hiçbirinin sözlüklerde yer almadığını belirterek bilhassa dodu ve gode kelimelerinin kalıplaşarak Şamanist devirden bugüne ulaşmış olan öz Türkçe kelimeler olduğunu iddia etmektedir (Acıpayamlı, 1964, s. 222). Ahmet Caferoğlu godu ve kodu kelimelerinin bu uygulamayı yapan çocuklar için güneş ve ay demek olduğunu belirtmektedir. Caferoğlu’nun Joakimov’dan aktardığına göre de godu veya kodu bir put-ilahtır. Kukla ise bu ilahı temsil eden bir puttur (Caferoğlu, 2007, s. 369-370). Abdülkadir İnan Altaylılarda Töz-Tös, Yakutlarda Tangara, Urankalarda Eren, Moğol Buretlerde Ongon denilen keçeden, paçavralardan veya kayın ağacı kabuğundan yapılan putların, fetişlerin olduğunu ve bu koruyucu ruhların bütün tabiatı idare ettiklerini belirtmekte ve bu nedenle de çocukların yaptıkları bu maket bebekleri

onlara benzetmektedir (İnan, 2020, s. 43). İlhan Başgöz ve Erman Artun da bu maket bebeklerin yağmur tanrısını simgelediğini belirtmektedir (Artun, 2007, s. 301; Başgöz, 2007, s. 149). Esmâ Şimşek Çömçe Gelin uygulamasının pek çok yönden eski Türk inancıyla yakından ilgili olduğunu belirterek Caferoğlu ve İnan'ın görüşlerine katılmakta ve bunların birer yağmur tanrısı olabileceğini belirtmektedir (Şimşek, 2003, s. 85). Orhan Acıpayamlı ise bu yapma bebeklerin Tanrısal bir kudreti değil insanı temsil ettiğini belirtmektedir. Buna göre insanların ıslatılması yerine bu yapma bebekler ıslatılmaktadır. Yani bu uygulama ile insanların ıslatılması aynı uygulamadır (Acıpayamlı, 1964, s. 245). Bu uygulama Balıkesir'in Dörtüol mahallesinde Çalı Gelini olarak anılır ve şu şekilde yapılır: Çalı gelini olacak çocuk genellikle bir evin en büyük oğlu olmalıdır. Seçilen çocuğun her tarafı çalılarla sarılır ve ev ev dolaştırılır. Çocuk her evden yumurta ister. İnsanlar da ona yumurta verdikten sonra çalı gelininin tepesine su serper ya da para verirler (K46). Naipli ve Turplu mahallelerinde de aynı uygulama bir takım farklılıklara karşımıza çıkar. Burada bu uygulamanın herhangi bir adı yoktur. Annesinden ilk doğan çocuğu hasırla sarıp kafasına kara tencere kapatırlar ve o tencerenin üzerinden su dökmeler (K30). Kongurca mahallesinde ise durum biraz daha farklıdır. Burada gençlerin içinden bir çocuk seçilir, o çocuk kavak dallarıyla sarılır ve hoca o çocuğu okuyarak mezarlığa kadar getirir. Ayrıca hoca her okuduğunda amin denerek çocuğun üstüne su serpilir (K18). Bazı bölgelerde çocuğun üzerine su serpilirken ya da çocuk ev ev dolaşırken maniler okunduğu da olmaktadır. Bu manilerden birkaçı şu şekildedir:

Anasının ilki

Babasının tilki

Ver Allahım ver

Sellice yağmur (Kaya, 2007, s. 512).

Ekinler öldü

Sarardı soldu

Ver Allahım ver

Bir sürü yağmur (Kaya, 2007, s. 513).

Günümüzde bu uygulama daha çok yalnızca çocuklar arasında oynanan bir oyun gibi gözükse de aslında büyüsel nitelik taşıyan bir uygulamadır. Çalılardan, hasırdan ya da ağaç dallarından yapılan gerçek çocukların ya da maket bebeklerin üzerine su serpilerek ıslatılmaları yağmur yağışının taklit edilmesinden başka bir şey değildir. Yani bu uygulama taklit büyüüne dayalı gerçekleştirilen büyüsel bir uygulamadır. Bu uygulamanın yapıldığı hemen her yerde maket ya da gerçek bebeklerin gelin ve kadın gibi adlarla anılıyor olması ve bunların üzerlerine su serpilmesinde de bazı anlamlar gizlidir. Kadın her zaman bütün kültürlerde bolluk, bereket ve doğurganlığın simgesi olmuştur. Bu nedenle toprakla özdeşleştirilmiştir. Nasıl yağmur yağdığına toprak ürün veriyorsa bu uygulamada da gelin ve kadın gibi adlarla anılan bu maket ya da gerçek bebeklerin üzerine su serpildiğinde bolluk ve bereket olacağına, yağmurun yağacağına inanılmaktadır (Keçebaş, 1981, s. 15). Bunun dışında çocukların ev ev dolaşarak yiyecek ve malzeme toplamaları da tamamen sosyalleşme ve yardımlaşma değerlerinin öğretimine yöneliktir (Ekici, 2007, s. 456).

Balıkesir'in Susurluk ilçesine bağlı Yıldızköy ve Gökçedere mahallerinde yağmur duası bir dere kenarında yapılmaktadır. Kaynak şahıslar o gün hayırdan sonra toplanarak mutlaka dere kenarına gidildiğini ve orada hoca öncülüğünde yağmur duası yapıldıktan sonra çocukların mutlaka dereye atıldığını aktarmaktadır (K79, K80). Tabii bu uygulama çok eskilerde uygulanmakta olup günümüzde neredeyse hiç kalmamıştır. Bu uygulamada çocukların dereye atılması ve ıslanması tamamen büyüsel olup tıpkı çömçe gelin uygulamasında çocuğun üzerine su serpilmesi gibi yağmurun yağışının taklit edilmesinden başka bir şey değildir. “İnsanların suya atılması yağmuru sağlayacak ilk harekettir (Acıpayamlı, 1964, s. 231-232)”. Çünkü suya batma her zaman ilk hale geri dönüşü yani yeniden doğumu simgelemektedir. Sudan çıkma ise yaratılış eyleminin tekrarıdır. Suyla temas etmek her zaman yenilenmeyi temsil etmektedir. Hatta pek çok dinde ve kültürde de bulunan yağmur törenlerinde büyük bereket ve tarım tanrıçalarının heykellerinin suya batırıldığı bilinmektedir. Çünkü suya batma büyüü yağmur yağdırmaktadır (Eliade, 2003, s. 196-202). Bunlardan hareketle yağmur duasından sonra çocukların veya insanların suya atılması uygulamasının temelinde mitik anlamların yatmakta olduğu açıkça söylenebilir.

Savaştepe'nin Söğütçük mahallesinde kaynak şahısların belirttiğine göre bazen kuzular ve koyunlar da yağmur duasına dahil edilirmiş. Bu uygulamada kuzuları bir tarafa, koyunları bir tarafa ayırırlarmış. Kuzular anneleri için koyunlar da kuzuları için

melermiş. O arada dua edilir ve o duanın çok makbul sayıldığına inanılmış (K21). Yağmur duasına hayvanların dahil edilmesi ve anneler ile yavruların birbirlerinden ayrılması yalnızca Balıkesir’de değil pek çok yerde vardır (Bkz. Acıpayamlı, 2007, s. 36). Çünkü pek çok yerde hayvan seslerinin yağmurun yağmasını kolaylaştıracağına inanılmaktadır (Artun, 2007, s. 291; Gözaydın, 2007, s. 179). Hayvanların beslenmesi de yağmurun yağmasına bağlı olduğundan insanlar onları da yağmur duasına dahil etmişlerdir. Böylece edilen duaya insanlar amin diyerek, hayvanlar da meleyerek yağmurun yağması için yakarmış olmaktadırlar.

Köy hayırlarında yapılan yağmur duasından önce mutlaka mevlit de okunmaktadır (K37). Bu mevlidin asıl amacı yağmurun yağması için Allah’ın rızasını almaktır. Bu şekilde hayırlarda okunan mevlit ve yağmur duasının iç içe geçmiş olduğu da görülmektedir. Hayırlarda mevlit okunması bu törenlerin dini boyutunu göstermektedir. Mevlit her ne kadar edebi bir eser olsa da Türk toplumu tarafından doğum, evlilik, ölüm gibi hayatın önemli safhalarıyla ilgili törenlerde Allah’a dua etmek için okunur hale gelmiştir. Bu nedenle dini bir nitelik kazanmış, çeşitli törenlerde de adeta bir ibadet olarak yapılır hale gelmiştir. Köy hayırlarında da asıl amaç yağmurun yağması için Allah’a dua etmek olduğundan mevlit de mutlaka okunmaktadır.

Pek çok yerde mevlitten sonra bir dua okunmakta ve o duanın yağmur ve bereket için okunduğu söylenmektedir (Yağmur duaları için bkz. Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 79-80). Okunan bu dualar içerik açısından her ne kadar İslami bir görünüm arz etse de aslında durum biraz daha farklıdır. Çünkü İslamiyet’ten önceki Şamanist Türklerde de şamanlar Tanrıyla iletişime geçmek için birtakım ruhların aracılığıyla ya da çeşitli uygulamaların yanı sıra dualar ederek de Tanrıyla iletişime geçmişler ve bu şekilde dini bir görev de üstlenmişlerdir. Günümüzde de imamlar köy hayırlarında yağmur duaları aracılığıyla Allah’la temasa geçmektedirler. Bu durum İslamiyet’ten önceki şamanların üstlendikleri dini görevi günümüzde imamların İslami bir anlayışla devam ettirdiğini göstermektedir (Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 78-79). Ayrıca bu duanın mahalle halkı tarafından toplu bir şekilde birlik ve beraberlik içerisinde yapılması da duaların Allah tarafından kabul edilmesi için son derece önemlidir. Dolayısıyla okunan mevlit ve yağmur duası bütün mahalle halkı tarafından toplu şekilde yapılan bir ibadet olarak düşünülebilir (Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 80). Köy hayırlarına civar mahallelerden de insanların çağrılmasında ve bu kadar

kabalık olmasında, edilen yağmur duasında ağzı dualı bir kişinin duasının kabul olabileceği inancı etkilidir (Akman, 2006, s. 43). Bu durum Dede Korkut Hikayelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Dirse Han'ın karısının çocuğu olması için verdiği hacet toyunda “ola kim bir ağzı du’âlinun alkışı-y-ile Tanrı bize bir batman ‘ayal vire (Ergin, 2018, s. 81)” diyerek ağzı dualı birinin duasının kabul olabileceğini söylemektedir.

Görüldüğü gibi yağmur duası törenleri özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumların kıtlık, darlık ve kuraklık gibi felaketlerden korunmak, bolluk ve bereketi sağlamak için çeşitli inanışlarla ve bir takım dinsel ve büyüsel uygulamalarla gerçekleştirdikleri törenlerdir. Yağmur duası geleneği ilk bakışta dini bir uygulama olarak görülebilir. Fakat daha dikkatli bakıldığında içerisinde dini unsurların yanı sıra büyüsel unsurların da yer aldığı görülmektedir. Aslında yağmur duasının esasını büyüsel işlemler oluşturmaktadır. Dinsel bazı unsurlar daha sonradan bu törenlere dahil edilmişlerdir (Acıpayamlı, 1964, s. 250). Fakat yine de bu törenler temelinde bir kutsallık bulundurmaktadır. Yağmur duası içerisinde bulunan dua, mevlit, cami ve hoca gibi İslami unsurlar açısından dini, yağmur duası uygulamalarının pek çoğunun kökeninde mitik bir düşüncenin yatmasından dolayı mitolojik, toplumsal birlik ve beraberliği sağlaması yönünden ise sosyal bir fonksiyona sahiptir.

4.4.4. Hayır Yemeği

Balıkesir’de köy hayırlarında mevlit ve yağmur duasından sonra mutlaka herkese yemek verilir. Hayır yemeği bütün mahalleli tarafından imece usulü gerçekleştirilir. Mahalledeki herkes hayır yemeği için az da olsa bir katkıda bulunur. Hayır yemeğinin hazırlanması ise eskiden mahalle halkı tarafından yapılırken günümüzde daha çok yemek şirketleri tarafından gerçekleştirilmektedir (Bkz. 4.4.1. Köy Hayırlarının Hazırlığı). Hayırlarda genellikle çorba, keşkek, pilav, nohut (K2, K20, K22, K30, K33, K37, K40, K41, K55, K79) gibi yemekler ikram edilirken bazen de fasulye (K33, K37, K41), etli yemek (K20, K33, K41), sarma (K2, K22) ve tirit (K28, K41) gibi yemekler yapılmaktadır. Tatlı olarak genellikle hoşmerim (K30, K33, K79), bazen de helva (K22, K37) veya lokma (K26, K81) yapılmaktadır.

Köy hayırlarının özellikle bu ziyafet aşaması eski Türk kültüründeki toyları akıllara getirmektedir. Her şeyden önce toy sözü kelime anlamı olarak Güncel Türkçe Sözlükte *ziyafet*, *düğün* ([http-2](http://2)) ; Tarama Sözlüğünde *şenlik*, *şölen*, *ziyafet* (Tarama

Sözlüğü, 1996, s. 3832); Derleme Sözlüğünde ise *gösterişli, yemekli düğün* (Derleme Sözlüğü, 2009, s. 3977) manalarına gelmektedir. Bunun dışında gerek Oğuz Kağan destanında gerekse Dede Korkut hikayelerinde bu toyların detaylı tasvirleriyle karşılaşmak mümkündür.

“...Oğuz Kağan büyük bir toy (ziyafet) verdi. Halka emir (verdi ki...) (Oğuz Kağan halkı) çağırınca, ahali birbirine danıştı ve geldi. Oğuz Kağan kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Türlü yemekler, türlü şaraplar, tatlılar ve kıymızlar yediler ve içtiler. (Sakaoğlu, Duymaz, 2018, s. 213)”.

Dede Korkut Kitabı’nda ise Dirse Han’ın hatunu çocuklarının olması için Dirse Han’a

“... yiründen örü turgıl, ala çadırın yir yüzüne dikdürgil, atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil, İç Oğuzun Taş Oğuzun biglerin üstüne yığnak itgil, aç görsen toyurgıl, yalnızca görsen tonatgıl, borçluyu borçından kurtargıl, depe gibi et yığ göl gibi kıymız sağdur, ulu toy eyle... (Ergin, 2018, s. 80-81)”

diyerek büyük bir ziyafet vermesini söylemektedir.

Görüldüğü gibi hem toy kelimesinin sözlük anlamlarında hem Oğuz Kağan destanında hem de Dede Korkut hikayelerinde karşımıza çıkan toy tasvirlerinde özellikle yeme-içmeye, ziyafete vurgu yapılmaktadır. Bütün bunlar geçmişten günümüze düzenli olarak yapılagelen bu törenlerin en önemli aşamasının yeme-içme yani ziyafet aşaması olduğunu göstermektedir. Günümüzde yapılan köy hayırları da eski Türklerdeki toyların devamı olarak düşünüldüğünde verilen hayır yemeğinin açların doyurulması açısından önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Çünkü açların doyurulması en eski zamanlardan günümüze kadar yapılan hayırların en temel hususu olmuştur.

Bunların dışında köy hayırlarında herkese yemek verilmesi yani ziyafet tertip edilerek halkın doyurulması tanrısal bir eylemdir. Eski Türklerde Tanrı’dan kut alarak onun yeryüzündeki temsilcisi olan Türk hükümdarlarının toy düzenlemeleri de Tanrı adına halkı doyurmaktır. Bu nedenle köy hayırlarındaki ziyafet, halkın doyurulması bakımından tanrısal bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır (Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 81).

Hıdırellez hayırlarında yemeklerin hep birlikte yapılıp yenilmesi durumu Türk kültüründe çok eskilerden beri var olan birlikte yeme-içme kültürünün hala devam ettiğini göstermektedir. Bu durum köy hayırlarının her aşamasında özellikle de ziyafet

aşamasında toplumsal birlik ve beraberlik, yardımlaşma ve dayanışma gibi toplumu bir araya getiren değerlerin artmasını da sağlamaktadır. Gerek hazırlık aşamasında mekanın ve tarihin belirlenmesi, davetlilerin çağrılması, yemeklik malzemelerin alınması gibi tüm organizasyonun yapılmasından yemeklerin hazırlanıp misafirlere ikram edilmesine, mevlit ve yağmur duasına kadar köy hayırlarının her aşamasında halkın birlik, beraberlik, yardımlaşma ve dayanışma içerisinde hareket ettiği görülmektedir. Ayrıca köy hayırlarında maddi ve manevi her türlü destek ortaklaşa yapılmaktadır. Bu geleneğin hala devam etmesi, birlik beraberlik, yardımlaşma ve dayanışma gibi pek çok değerlerin de korunmasını ve sürdürülmesini sağlamaktadır.

Diğer bir yandan köy hayırlarının tertip edilmesinin asıl nedeni daha önce de belirtildiği üzere baharın gelişyle birlikte bolluk ve bereketin artması için yağmurun yağmasını sağlamaktır. Bolluk ve bereket getirecek olan bu yağmurun yağması için de Allah'ı memnun edecek bir eylemde bulunmak gerekmektedir. Bu eylem de açların doyurulması için bir ziyafet vermek yani hayır işlemektir. Dolayısıyla bu durumda köy hayırlarındaki ziyafet *ben sana vereyim sen de bana ver* ilkesine bağlı olarak insanlar ve Allah arasındaki karşılıklı bir alışveriş olarak düşünülebilir (Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 81). O halde köy hayırlarındaki bu ziyafetin de tıpkı mevlit ve yağmur duası gibi dini bir uygulama hatta bir ibadet olduğu söylenebilir (Kumartaşlıoğlu, 2023, s. 357).

Görüldüğü gibi köy hayırlarının içerisinde yer alan ziyafet aşaması dışarıdan bakıldığında sıradan bir yeme-içme faslı olarak görülse de aslında temelinde yine dini ve mitik düşünceler de barındırmaktadır.

4.4.5. Eğlence

Köy hayırlarında mevlit, yağmur duası ve hayır yemeğinden sonra bir takım eğlenceler de yapılmaktadır. Bu elbette her hayırda değil yalnızca bazılarında yapılmaktadır. Bu eğlenceler ise genellikle çeşitli oyunlardan, yarışmalardan ve dans gösterilerinden oluşmaktadır. Mesela Karesi'ye bağlı Hisaralan mahallesinde mevlit, yağmur duası ve hayır yemeğinden sonra geleneksel halk oyunları gösterisi yapılmaktadır (K39). Balya/Yeniköy'de geleneksel güreş gösterileri düzenlenmektedir. Balya/Göktepe'de ise hayırdan önce *değnek oyunu* oynanır. Hayırdan sonra da halk oyunu gösterileri düzenlenir (Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2017,

s. 84). Görüldüğü gibi köy hayırlarında en son aşama olarak karşımıza çıkan bu oyunlar, yarışmalar, gösteriler bu törenlerin bir eğlence boyutu olduğunu göstermektedir. Ayrıca köy hayırları baharı ve dolayısıyla yeni yılı karşılama törenleri olarak düşünüldüğünde bu eğlencelerin de eski yılın yorgunluğundan kurtulup yeni yıla daha canlı ve hareketli bir şekilde girmek için yapıldığı söylenebilir (Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 84-85). Diğer bir yandan Asya Hunlarının bahar mevsiminde yapmış oldukları törenlerde at yarışları ve deve güreşlerinin yapıldığı (Kafesoğlu, 1998, s. 259), Göktürklerin ve Uygurların baharı karşılama törenlerinde ayak topunun oynandığı ve şarkılar söylendiği (Koca, 2004, s. 25-37) bilinmektedir. Dolayısıyla köy hayırlarındaki bu oyunların, yarışmaların ve gösterilerin de aslında yine eski Türk kültüründeki toylardan bir takım izler taşıdığı söylenebilir.

Sonuç olarak köy hayırlarının eski Türk kültüründeki mevsimlik toyların günümüz şartlarına uygun hale gelmiş şekilleri olduğu söylenebilir. Köy hayırlarının asıl amacının her yılın mayıs ve haziran aylarında baharın, yazın ve dolayısıyla yeni yılın gelişini karşılamak ve gelen yeni yılın bolluk ve bereket içinde geçmesi için yağmur duası yapmak olduğu görülmektedir. Bu sebeple Balıkesir’de köy hayırları bir bahar bayramı olarak her yıl 6 Mayıs’ta kutlanan Hıdırellez’le de bütünleşmiş, iç içe geçerek kutlanır hale gelmiştir. Köy hayırları gün geçtikçe Hıdırellez geleneğini daha da içine almaktadır. Köy hayırlarının başka geleneklerle de iç içe geçerek ayrıca bereket sağlamak amacıyla hâlâ canlı bir şekilde yaşatılması da bereketin sürekliliğinin sağlanması açısından son derece önemlidir. Köy hayırları için bir araya gelen insanlar mevlit, yağmur duası, ziyafet ve çeşitli eğlenceler düzenleyerek toplumsal birlik ve beraberliği de sağlamaktadır.

Ayrıca köy hayırlarının hem dini hem de din dışı boyutu vardır. Köy hayırlarının dini boyutunu mevlit ve yağmur duası, din dışı boyutunu da yeme-içme ve eğlenceler oluştursa da aslında köy hayırları ve bu törenlerde yapılan bütün uygulamaların temelinde bir kutsallık yatmaktadır. Diğer bir yandan köy hayırlarının temelinde mitik bir düşünce de yatmakta bu da köy hayırlarının mitolojik boyutunu ortaya koymaktadır. Ayrıca toplu şekilde yapılan yeme-içme ve eğlenceler köy hayırlarının sosyal bir boyutu olduğunu da göstermektedir.

Köy hayırlarının tarihi tam olarak bilinmeyen dönemlerden beri her sene düzenli olarak tekrar edilmesi de bu geleneğin korunmasını, unutulmamasını ve genç kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Tabiatla iç içe yaşayan, özellikle tarım ve hayvancılık gibi tabiatla ilgili işlerle uğraşan toplumlar için tabiatta meydana gelen her türlü değişiklik büyük bir önem arz etmiştir. Özellikle mevsimlerin değişmesi yani bahar ve yaz mevsimlerinin gelişi neredeyse bütün toplumlarda yeni yılın gelişiyle de bir tutulmuş ve bir takım törenlerle karşılanmıştır. Çünkü baharın ve yazın gelişi havanın, suyun ve toprağın ısınması, ağaçların ve bitkilerin yeşermesi, tabiatın yeniden canlanması demektir. Özellikle tarım toplumları için bahar ve yaz mevsimleri yılın en verimli dönemleridir. Bu nedenle baharın, yazın ve dolayısıyla yeni yılın gelişi büyük bir coşkuyla ve heyecanla karşılanmış, bunun için bir takım törenler yapılmıştır. Ayrıca bu tarz törenler sıradan törenler değildir ve yalnızca baharın, yazın ve yeni yılın gelişini karşılamak için gerçekleştirilmezler. Bu törenler kökleri çok eskilere dayanan, insanın, tabiatın ve tüm evrenin yaratılışına dair izler barındıran, temelinde mitik bir düşüncenin yattığı kutsal anlardır.

Hıdırellez de bu törenlerden biri olup Anadolu ve Balkan coğrafyasında yüzyıllardan beri kutlanagelen bir bahar bayramıdır. Günümüzdeki Hıdırellez kutlamaları eski canlılığını kaybetmiş olsa da hâlâ varlığını sürdürmektedir. Balıkesir'in gerek şehir merkezinde gerekse ilçe ve mahallerinde de durum farksızdır. Balıkesir'de Hıdırellez eskiye nazaran daha az olsa da hâlâ bir takım inanış ve uygulamalarla kutlanmaya devam etmektedir. Gerek saha araştırması sırasında gerekse yazılı kaynaklardan edinilen malzemelere göre Balıkesir'de Hıdırellez'e bağlı olarak gerçekleştirilen inanış ve uygulamaların her biri dilek temellidir. İnsanlar bahar, yaz ve bunlarla birlikte gelen yeni yıl için çeşitli inanış ve uygulamalarla Allah'tan çeşitli dileklerde bulunmaktadır. Bu dilekler genellikle yeni yılın bolluk ve bereket içinde geçmesi, sağlık, şifa ve tüm kötülüklerden arınmak, mal, mülk ve servet sahibi olmak, kısmet ve talih açmak gibi dileklerdir. Bu dileklerin her biri de su, ateş, bitki, ağaç ve yatırlar gibi tabiatın çeşitli unsurları etrafında gerçekleştirilmektedir. Balıkesir Merkez'de durum biraz daha farklıdır. Balıkesir Merkez'de Hıdırellez günü dilek

dileme uygulamaları yalnızca su, ateş, bitki ve ağaç gibi tabiat unsurları aracılığıyla değil asıl olarak yatırlar etrafında gerçekleştirilmektedir. Bütün dilekler yatırlar etrafında dilenmekte, su, ateş, ağaç ve bitkiler gibi tabiat unsurları kullanılarak yapılan dilek dileme uygulamaları ise yine yatırlar etrafında yapılmaktadır. Böylece Balıkesir Merkez’de Hıdırellez günü yapılan dilek dileme uygulamaları, tabiat kültleri ile atalar kültürünün de birleşmesini ve iç içe geçmesini sağlamaktadır. Bütün bunlar da Hıdırellez gibi törenlerin aslında insanın doğayla etkileşiminin bir sonucu olduğunu göstermektedir. Hıdırellez günü dilek dilemede su, ateş, bitki, ağaç ve yatır gibi tabiat unsurlarının kullanılması, dileklerin bu unsurlar aracılığıyla dilenmesi eski Türk kültüründeki tabiat iyelerini (ruhlarını) akıllara getirmektedir. Çünkü günümüzde Hıdırellez gecesi insanlar dileklerini bu unsurlar aracılığıyla dilemekte, bu tabiat unsurları insanlar ve tanrı arasında bir aracı pozisyonunda yer almaktadırlar. Bu durum da eski Türklerin tabiat iyelerinden yardım istemeleri ve tanrıyla iletişime geçmek için bu iyeleri aracı olarak kullanmaları durumunu hatırlatmaktadır. Bu durum eski inanış ve uygulamaların günümüzde hâlâ varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Balıkesir’de Hıdırellez’e bağlı inanış ve uygulamaların Hıdırellez’in kutlandığı diğer yerlerdeki inanış ve uygulamalardan çok fazla farklılık göstermediği, her yerde olduğu gibi burada da bu inanış ve uygulamaların temelinde dilek dilemenin olduğu, yalnızca bazı dileklerin ve dilek dileme yöntemlerinin birbiriyle karışmış ve iç içe geçmiş olmasından dolayı bir takım farklılıkların ortaya çıktığı söylenebilir. Tabii Balıkesir’de Hıdırellez geleneklerinin yatır ve mezarlık ziyaretleri, köy hayırları ve yağmur duası gibi geleneklerle özdeşleşerek iç içe geçmesi ve bu şekilde yaşatılmaya devam edilmesi de Hıdırellez’in kutlandığı pek çok yerden daha farklı bir görünüm arz etmesini sağlamaktadır.

Balıkesir Merkez’de Hıdırellez gecesi yapılan yatır ziyaretleri son derece dikkat çekicidir. Çünkü bu ziyaretler normal günlerde yapılan ziyaretlerden biraz da farklıdır. Hıdırellez günü yapılan bu ziyaretlerle kutsal mekan ve kutsal zaman birleşmekte ve böylece zaman yeniden inşa edilmektedir. Öyle ki insanlar için doğanın yeniden canlandığı, baharın ve yazın geldiği, yeni yılın başladığı gün olan Hıdırellez’in buldukları yerin koruyucusu olarak bir nevi tabiat iyesi konumunda olan yatırlar ve türbeler etrafında geçirilmesi için en uygun zamandır. Bunların yanında Edremit Tahtacılarının Hıdırellez’in ikinci günü yaptıkları mezarlık ziyaretleri de sıradan ziyaretler değildir. Çünkü bu ziyaretler, buradaki birtakım inanış

ve uygulamalar atalara duyulan saygı, bağlılık ve bu tarz önemli günleri onlarla birlikte geçirme isteğini açık bir şekilde gösterir. Ayrıca bütün bunlar eski Türk kültüründeki atalar kültü inancı ile İslam kültüründeki veli kültürünün birleşerek halkın belleğinde hâlâ canlı bir şekilde yaşadığını da göstermektedir. Diğer bir yandan bu ziyaretlerin, inanış ve uygulamaların bölge halkı tarafından her sene Hıdırellez’de aynen tekrarlanması ve yüzlerce insanın kolektif olarak bu geleneği hâlâ inanarak yaşatıyor olması bu bölgedeki kültürel sürekliliği de sağlamaktadır.

Ayrıca Balıkesir’de Hıdırellez kutlamalarının hali hazırda var olan köy hayırları geleneğiyle de bütünleşmiş hatta iç içe geçmiş olduğu görülmektedir. Hatta köy hayırlarının halk arasında Hıdırellez hayrı olarak anılması da bu durumu doğrulamaktadır. Bunun dışında köy hayırlarının da asıl amacı tıpkı Hıdırellez gibi baharın ve yazın gelişiyile birlikte Allah’tan bolluk ve bereket istemek ve bunun için yağmur duası yapmaktır. İşte bu nedenle her iki gelenek birbiriyle özdeşleştirilmiş şekilde iç içe geçerek yaşatılmaya devam edilmekte hatta birbirlerinden ayrı düşünülmemektedirler. Geleneklerin bu şekilde birbiriyle iç içe geçmiş olması geleneklerin günümüzdeki devamlılığının sağlanması için toplumun ürettiği bir çözüm yoludur. Yani insanlar ritüelleri birleştirip yeni bir takım ekleme ve çıkarmalar da yaparak modern hayatta geleneği devam ettirmenin bir yolunu bulmuşlardır.

Ayrıca bilindiği üzere pandeminin bu tarz birlik ve beraberlik gerektiren, toplu şekilde gerçekleştirilen gelenekler üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Balıkesir’de Hıdırellez ve köy hayırları geleneklerinin pandemi boyunca gerçekleşmediği fakat pandemiden sonra aynen devam ettiği belirtilmektedir. Yani pandemi Balıkesir’de Hıdırellez ve köy hayırları geleneklerini kısa süreliğine sekteye uğratmış olsa da sonrasında devam ettiği için başka herhangi bir olumsuz etkisi olmamıştır. Başka bir ifadeyle Balıkesir’de Hıdırellez ve köy hayırları pandeminin etkisiyle geçici bir süre yapılmaya bile geleneğin sürdürülmesi açısından insanlar bir gayret ortaya koymuşlardır. Bunlardan hareketle Balıkesir’de pandeminin geleneksel kültür unsurları üzerindeki etkisinin sanıldığı kadar aksine bunları bitirmediği, sonrasında aynı şekilde sürdürüldüğü görülmektedir.

Balıkesir’de Hıdırellez kutlamaları, eğlenceleri, oyunları, inanış ve uygulamaları eskisi kadar olmasa da pek çok yere göre hâlâ yaşatılmaya devam etmektedir. Bunun en önemli nedeni görüldüğü gibi Balıkesir’de halihazırda yaşatılmaya devam eden diğer geleneklerdir. Bu gelenekler; yata ziyaretleri, köy

hayırları ve yağmur duasıdır. Balıkesir’de Hıdırellez geleneği bu geleneklere iç içe geçmiştir. Başka bir ifadeyle halk belleği, zamanı, amacı, inanış ve uygulamaları benzerlik gösteren bu gelenekleri birbiriyle bütünleştirmiştir. İşte Balıkesir’de Hıdırellez geleneği canlı bir şekilde yaşamaya devam eden bu geleneklerle birleştiği için pek çok yere göre burada hâlâ devam etmektedir. Ayrıca bunlardan hareketle Balıkesir’de Hıdırellez’in pek çok gelenek ve töreni içerisinde barındıran bir törenler bütünü haline geldiği de söylenebilir.

5.2.Öneriler

Günümüzde teknolojik gelişmelerin hızla artması ve bu sebeple insanlar arasındaki iletişimin azalması, pek çok yerde halk kültürüne ait geleneklerin yaşatılmasını zorlaştırmakta dolayısıyla da gelenekler unutulmaya ve kaybolmaya yüz tutmaktadır. Bu durum Hıdırellez geleneği için de geçerli olmakla birlikte Hıdırellez geleneğinin çok köklü bir gelenekten geliyor olması tamamen unutulmasını ve yok olmasını engellemektedir. Balıkesir’de de durum farksızdır. Balıkesir’de Hıdırellez geleneği eskisi kadar canlı olmasa da pek çok gelenekle iç içe geçerek hâlâ yaşatılmaya devam edilmektedir. Halk bilimi alanında yapılan bütün çalışmalarda olduğu gibi bu çalışma da Balıkesir’de Hıdırellez geleneklerinin unutulmadan kayıt altına alınması düşüncesiyle yapılmıştır. Bu bağlamda yaptığımız saha çalışmasında Balıkesir’de Hıdırellez’e bağlı gerçekleştirilen inanış ve uygulamaların bir kısmının hali hazırda var olan yatır ziyaretleri, köy hayırları ve yağmur duası gibi geleneklerle de birleştirilerek hâlâ canlı bir şekilde yaşamakta olduğu bir kısmının da neredeyse tamamen unutulmuş olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye genelinde halk bilimi alanında Hıdırellez konusunda yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların çok büyük bir kısmı makale türündedir. Hemen hemen her ilin Hıdırellez gelenekleri hakkında yazılmış bir makale ya da bildiri bulunmaktadır. Ancak bu yazıların da büyük bir kısmı oldukça eski yıllara aittir. Mesela Balıkesir’de Hıdırellez gelenekleri ile ilgili yazılmış iki tane makale bulunmaktadır. Fakat bu makalelerin her ikisi de oldukça eski yıllara aittir ve dolayısıyla da Balıkesir’deki Hıdırellez geleneklerinin o yıllardaki durumu hakkında bilgiler içermektedir. Fakat günümüzde Balıkesir’de Hıdırellez gelenekleri başka geleneklerle de iç içe geçmiş ve o şekilde devam etmektedir. Bu çalışmada da

Balıkesir'deki Hıdırellez'e bağlı gerçekleştirilen inanışlar ve uygulamalar bütüncül bir şekilde ele alınmıştır. Bunun haricinde bir ilin Hıdırellez gelenekleri üzerine yazılmış bir lisansüstü tezi bulunmamaktadır. Hıdırellez geleneği her ne kadar pek çok yerde hâlâ yaşatılmaya devam etse de unutulmaya yüz tuttuğu yerler de bulunmaktadır. Bu nedenle çeşitli bölgelerin Hıdırellez gelenekleri unutulmadan derlenmeli, kayıt altına alınmalı ve günümüzdeki durumları değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı O. (2007). Türkiye'de yağmur duası ve psiko-sosyal metotla incelenmesi. M. S. Koz (Ed.), *Yağmur Duası Kitabı* içinde. 17-115. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Acıpayamlı, O. (1964). Türkiye'de yağmur duası. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 22 (3), 221-250.
- Acıpayamlı, O. (1973). Türkiye'de bahar bayramı Hıdırellez. *Antropoloji*, (08), 21-25.
- Aday, E. (2013). *Kütahya ili türbe ve yatırları etrafında oluşan inanç ve uygulamalar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akay, İ. H. (1942). *Balıkesir halkiyatı cilt I*. Balıkesir: Halkevi Yayınları.
- Akman, M. (2006). *Balıkesir yöresinde ahilikten kalma tören ve uygulamalar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akpınarlı, K. K. (16 Eylül 1964). *Balıkesir'de yatırlar: isimleri, kişilikleri, bilinmeyen yatırlar*. *Adalet Gazetesi*. 3.
- Akpınarlı, K. K. (1973). *Balıkesir'de yatırlar*. Taner Matbaası Balıkesir.
- Aktaş, A. O. (2009). Yaşatılagelen bir kült olarak Samsun ili Avut Köyü'nde Hıdırellez gelenekleri. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. (49), 175-194.
- Aktürk, S. (2014). *Türkiye'de Hıdırellez etrafında oluşan folklorik unsurlar üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyalçın, N. (1998). *Balıkesir yöresinde yatır efsaneleri üzerine bir araştırma*. Balıkesir.
- Altın, K. Y. (2020). *Türk kültüründe atalar kültü*. Gazi Kitabevi.
- Artun, E. (1990). Tekirdağ'da Hıdırellez geleneği. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler Hıdırellez Özel Sayısı*, 1-23.
- Artun, E. (2007). Adana'da yağmur yağdırma törenleri ve çomçalı gelin. M. S. Koz (Ed.), *Yağmur Duası Kitabı* içinde. 289-303. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Artun, E. (2013). *Türk halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.

- Aslan, E. (2020). Fakelore mu, geleneğin icadı mı, uygulamalı halk bilimi mi? Hamamönü Hıdırellez şenlikleri üzerine bir inceleme. *Milli Folklor*, 16 (126), 75-85.
- Aşkar, M. (1997). *Balıkesir rehberi (1920)*. Balıkesir: Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları.
- Aşkın, Ş. (2019). *Yaren Mahallesi (İvrindi-Balıkesir) halkbilimi ürünler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. (1996). *Tarama sözlüğü 5* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, C. (2022). *Karesi ilçesi (Balıkesir) Çepnilerinin halkbilimi ürünleri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydoğan, H. A. (2012). *Türk kültüründe bereketi arttırmaya yönelik inanış ve uygulamalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayhan, A. (1999). *Balıkesir ve çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler*. Balıkesir.
- Ayral, A. (1996). *Balıkesir'in manevi koruyucularından Balım Sultan*, Sivas: Dilek Matbaası.
- Balıkesir Valiliği. (1967). *Balıkesir il yıllığı (1967)*. Balıkesir.
- Balıkesir Valiliği. (1973). *Cumhuriyetin 50. yılında Balıkesir 1973 il yıllığı*. İstanbul: Dizerkonca Matbaası.
- Balıkesir Valiliği. (2013). *Balıkesir kent tarihi*. (Ed.: A. Duymaz). Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Balıkesir bir kentin kimliği*. (1997). Ankara: Balıkesir Rotary Kulübü Yayınları.
- Balkır, A., O. (1936). Hıdırellez inanmaları. *Kaynak*, 4 (38), 68-69.
- Balkır, O. (1935a). *Balıkesir'de halk inanmaları*. Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi Yayınları, Balıkesir.
- Balkır, O. (1935b). *Balıkesir ve köylerinde özel görenek ve inanmalar*. Balıkesir: Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi Yayınları.
- Barlas, U. (1990). Safranbolu ve Karabük yöresinde Hıdırellez geleneği. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler Hıdırellez Özel Sayısı*. 25-43.

- Başgöz, İ. (2007), Çömçe gelin: bir Anadolu yağmur töreninin kökeni ve yayılması üzerine bir araştırma. M. S. Koz (Ed.), *Yağmur Duası Kitabı* içinde. 149-165. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Bayat, F. (2021). *Türk mitolojik sistemi 2: kutsal dişi-mitolojik ana, umay paradigmasında ilkel mitolojik kategoriler-iyeler ve demonoloji*. Ötüken Neşriyat.
- Baykara, T. (1990). Hıdırellez ve Türk kültürü. *Millî Kültür*, (72), 4-6.
- Bayrı, M. H. (1938). Balıkesir’de kısırlığa dair adetler ve inanmalar. *Halk Bilgisi Haberleri*, 7 (76) 73-76.
- Bıldır, F. (2008). *Dursunbey (Balıkesir) yöresi halk edebiyatı ve folklor ürünleri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boratav, P., N. (2020). *100 soruda Türk folkloru*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Bulut, M., Karacagil, Z. ve Çataloğlu, S. (2017). Dünden bugüne Hıdırellez pratikleri. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Caferoğlu, A. (2007). Anadolu ağızlarından yağmur duası örnekleri. M. S. Koz (Ed.), *Yağmur Duası Kitabı* içinde. 369-388. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Cingöz, M. E. (1990a). Eskişehir’de Hıdırellez kutlamaları. *Millî Kültür*, (72), 7-9.
- Cingöz, M. E. (1990b). Tokat’ta Hıdırellez. *Türk Halk Kültüründe Derlemeler, Hıdırellez Özel Sayısı*, 43-51.
- Cingöz, M. E., Santur, A. (1993). Türkiye’de Hıdırellezde uygulanan bazı inanç ve âdetlerle ilgili bir atlas denemesi. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları Dergisi*. 5-22.
- Çandarlı Şahin, A. (2022). Kazdağları’ndan Sandras’a Tahtacı Türkmen kültüründe eski türk dininin izleri. *Folklor Akademi*. 5 (2), 215-230.
- Çay, A. (1997). Tarih boyunca Türklere bayramlar. *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası* 5 (12), 14-20.
- Çek, S. (2022). Sinop’ta yaşayan Hıdırellez kutlamaları. *Millî Folklor*, 34 (133) 234-246.
- Çelik, H. (1990). Gaziantep’te Hıdırellez geleneği. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler Hıdırellez Özel Sayısı*, 71-77.

- Çetin Çelik, A. (1990). Edirne ve çevresi Hıdırellez geleneği. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler Hıdırellez Özel Sayısı*, 53-70.
- Çıblak, N. (2005). *Mersin Tahtacıları: Halkbilim Araştırmaları*. Ürün Yayınları.
- Çıblak, N. (2013). Tahtacılar ve Tahtacı oymaklarına bağlı ocakların yerleşim alanları. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 68, 33-54.
- Çınar, A. A. (1990). Bursa yöresinde Hıdırellez ile ilgili bazı inanışlar. *Millî Kültür*, (72), 13-15.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). Yapısal ve işlevsel bakımdan geleneksel bayramlar bağlamında Nevruz ve Hıdırellez. *Türkbilig*, (1), 51-59.
- Demir, S. (2005). Karanlıktan aydınlığa, kıştan bahara geçiş: Hıdırellez. *Millî Folklor*, (65), 17-23.
- Dıykanbayeva, M. (2009). *Kırgız atalar kültü ve Kırgız atalar kültürünün yaşayan kültüre etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Divitçioğlu, S. (2000). *Köktürkler, kut, küç, uluğ*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Durkheim, E. (2018). *Dini hayatın ilkel biçimleri*. (Çev. Fuat Aydın). Eskiyeeni Yayınları.
- Duymaz, A. (2000). Balıkesir ve çevresindeki yatırımları fonksiyonları açısından bir değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (4), 337-354.
- Duymaz, A. (2001). Kaz dağı ve Sarıkız efsaneleri üzerine bir değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (5), 88-102.
- Duymaz, A. (2012). Bursalı velilerin Balıkesirli halifeleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (28), 231-247.
- Duymaz, A. (2015). Balıkesir’de kültür ve inanç turizmi için bir fırsat: Barak Baba türbesi. *Balıkesir Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Balıkesir: Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları.
- Duymaz, A. (2020). Kolca kopuzdan kılca kaleme Dedem Korkut araştırmaları. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Duymaz, A. (2023). Balıkesir efsaneleri. A. Duymaz (Ed.). *Balıkesir Somut Olmayan Kültürel Miras Alan Araştırmaları* içinde (65-86). Balıkesir: Balıkesir Valiliği Yayınları.
- Duymaz, A. ve Şahin, H. İ. (2008). Kaz dağlarında dağ, ağaç ve ocak kültü üzerine inanış ve uygulamalar. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (19), 116-126.
- Duymaz, A., Kumartaşlıoğlu, S. (2012). “Kazdağı Tahtacılarında ‘ocak’ kültü”. Kazdağları III. Ulusal Sempozyumu Bildirileri, Balıkesir, 193-202.
- Duymaz, A., Kumartaşlıoğlu, S. (2017). Toy’dan hayır’a: Balıkesir’de “köy hayırları” örneği. 8. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildiriler Kitabı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 69-88.
- Ekici, M. (2007). Tire yöresi yağmur duası gelenekleri üzerine bir inceleme. M. S. Koz (Ed.), *Yağmur Duası Kitabı* içinde. 451-460. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Ekici, M. (2020). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve dindışı*. (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: Gece Yayınları.
- Eliade, M. (1992). *İmgeler ve simgeler*. (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: Gece Yayınları.
- Eliade, M. (1994). *Ebedi dönüş mitosunu*. (Çev. Ümit Altuğ). İmge Kitabevi.
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin özellikleri*. (Çev. Sema Rifat). Om Kitabevi.
- Eliade, M. (2003). *Dinler tarihine giriş*. (Çev. Lale Arslan). Kabalcı Yayınevi.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erginer, G. (1997). *Kurban: kurbanın kökenleri ve Anadolu’da kanlı kurban ritüelleri*. Yapı Kredi Yayınları.
- Erol, M. (2004). Köy hayırları’nın yapısal ve işlevsel özellikleri üzerine bir inceleme - gökçalı köyü örneği-. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (16), 111-126.
- Eröz, M. (1990). *Türkiye’de Alevilik, Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Frazer, J. G. (2023). Altın dal: dinin ve folklorun kökleri. (Çev. Mehmet H. Doğan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gözaydın, N. (2007). Dağıstan, İran ve Türkiye’de yağmur duasındaki bazı ortak motifler üzerine. M. S. Koz (Ed.), *Yağmur Duası Kitabı* içinde. 177-185. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Günay, U. (1990). Ritüeller ve Hıdrellez. *Millî Folklor*, (72), 10-12.
- Güneşçelik, Z. (2019). *Balıkesir Romanlarının halkbilimi ürünleri üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, K. (1956). Anadolu’da Hızır geleneği ve Hıdrellez törenlerine dair bir inceleme. *Türk Etnografya Dergisi*, 1 (2), 19-57.
- Harva, U. (2022). Altay panteonu: mitler, ritüeller, inançlar ve tanrılar. (Çev. Ömer Suveren). Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Hazar, E. (2020). *Edremit/Doyran folkloru üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk dini tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (2020). *Tarihte ve bugün Şamanizm*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- İrkil Erol, K. (2014). *Balıkesir merkez ilçe Manav köyleri halk edebiyatı ve folklor derlemeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kadioğlu, N. (1990). Zonguldak’ta Hıdrellez geleneği. *Millî Kültür*, (72), 37-39.
- Kafesoğlu, İ. (1977). Türk milli kültürü. Ötüken Neşriyat.
- Kahraman, N. ve Arıkan, R. (2015). Orta Asya’dan Bilecik’e Hıdrellez. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 15 (1), 13-28.
- Kahveci, M. (1990). Muğla’da Hıdrellez. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Hıdrellez Özel Sayısı*, 77-80.
- Kahyaoğlu, S. (2011). Edremit yöresinde yatırlar ve yatır inancı. *Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyumu Bildiriler ve Özetler Kitabı*, Edremit: Edremit Belediyesi Kültür Yayınları, 49-59.

- Kalafat, Y. (2006). *Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri*. Ankara: Ebabil Yayınları.
- Kapağan, E. (2019). Karabük'te Hıdırellez bayramı ile ilgili inanış ve kutlamalar. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (13), 34-43.
- Karabaşa, S. (2017). Balıkesir ili Edremit ilçesi Mehmetalan Köyü'nde yaşayan Tahtacı Türkmenlerinde Hıdırellez geleneği. *Milli Folklor*, 29 (114), 52-65.
- Kasımoğlu, S. (2007). *Cumhuriyet döneminde geleneksel kutlamalar bağlamında Hıdırellez geleneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Katar M. (2007). Paskalya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34, 181-182.
- Kaya, A. (1993). Balıkesir'de Hıdırellez geleneği. *Yeni Haber Gazetesi*. 2
- Kaya, A. (1996). Balıkesir'de köy hayrı geleneği. *Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 204-207.
- Kaya, A. (1997). Balıkesir'de yatırlar çevresinde oluşan inanç ve gelenekler. V. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 283-288.
- Kaya, A. (2007). Balıkesir ve köylerinde yağmur duası. M. S. Koz (Ed.), *Yağmur Duası Kitabı* içinde. 511-513. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Keçebaş, K. (1981). Çomçalı gelin tekerlemesinin düşündürdükleri, *Erciyes*, 3 (36), 15.
- Kılıçkiran, M., N. (1990). Ayların gelininde umut ve dilek günü. *Milli Kültür*, (72), 32-36.
- Koca, S. (2002). Eski Türklerde bayram ve festivaller. *Türkler*, C.3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kumartaşlıoğlu S. (2023). Köy hayırları. A. Duymaz (Ed.), *Balıkesir Somut Olmayan Kültürel Miras Alan Araştırmaları* içinde (347-361). Balıkesir: Balıkesir Valiliği Yayınları.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2016). *Türk kültüründe ateş ve ocak kültü*. Kömen Yayınları.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2017). Edremit ve Burhaniye Tahtacılarında Hıdırellez. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (37), 275-295.

- Meydan, F. (1990a). Tekirdağ'da Hıdırellez geleneği. *Millî Kültür*, (72), 19-22.
- Meydan, F. (1990b). Kütahya'da Hıdırellez geleneği. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Hidrellez Özel Sayısı*. 113-121.
- Niyazi ve Kerim. (1934). Balıkesir'deki yatırlar. *Kaynak*. 2 (16, 17, 18), Mayıs, Haziran Temmuz, 386-388.
- Ocak, A. Y. (1992). *Kültür tarihi kaynağı olarak, menâkıbnâmeler: metodolojik bir yaklaşım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1998). Hıdırellez. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (17), 313-315.
- Ocak, A. Y. (2002). *Alevi-Bektaşî inançlarının İslam öncesi temelleri*. İletişim Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2019). *İslam Türk inançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas kültü*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Okuşluk, Şenesen, R. (2011). Türk halk kültüründe bolluk ve bereketle ilgili inanç ve uygulamalarda eski Türk kültürü izleri. *Folklor/Edebiyat*, 17 (66), 209-228.
- Olgunsoy, B. (2007). *Balıkesir yöresinden derlenmiş bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalar üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oymak, İ. (2010). Anadolu'da su kültürünün izleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1) 35-55.
- Ögel, B. (2020). *Türk mitolojisi II*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Önal, M. N. (2008). Muğla'da Hıdırellez bayramı. 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1187-1208.
- Örnek, S. V. (1988). *100 soruda ilkelerde din, büyü, sanat, efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Özdem F. (2003). Balıkesir: bitek kent. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özdemir, N. (1999). Eğlence kavramı ve Hıdırellez kutlamaları. *Milli Folklor*, (42), 31-38.

- Özgürel, G., Çelik Uğuz S. ve Esenkal Çözeli F. (2023). Hıdırellez. A. Duymaz (Ed.), *Balıkesir somut olmayan kültürel miras alan araştırmaları içinde* (s. 335-344). Balıkesir: Balıkesir Valiliği Yayınları.
- Özkan, İ. (2020). Bulgaristan Türklerinde Nevruz ve Hıdırellez kutlamaları. *Balkanlarda Türk Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları*, 2 (1), 1-24.
- Özmen, H. Ş. (2023). *Savaştepe'deki Karakeçili Yörüklerinin halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerinden örnekler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Raglan, Lord. (2004). Mit ve ritüel. (Çev. Evrim Ölçer Özünel). *Millî Folklor*. 16 (61), 187-194.
- Roux, J. P. (1994). *Türklerin ve Moğolların eski dini*. (Çev. A. Kazancıgil). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Roux, J. P. (1999). *Eskiçağ ve ortaçağda Altay Türklerinde ölüm*. (Çev. Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yayınevi.
- Roux, J. P. (2011). *Eski Türk mitolojisi*. (Çev. Musa Yaşar Sağlam). Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Sadi, R. (1957). Balıkesir'de Hıdırellez merasimi. *Halk Bilgisi Haberleri*, 1 (11), 13-15.
- Sağır, A. (2016). Ölüm sosyolojisi bağlamında yemek, cenaze ve ölümün sofraya pratikleri üzerine. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 20 (1), 271-298.
- Sakaoğlu, S. ve Duymaz, A. (2018). *İslamiyet öncesi Türk destanları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Santur, A. (1990). Balıkesir'de Hıdırellez geleneği. *Milli Kültür*, (72), 25-27.
- Saraç, T. (1999). *Büyük Fransızca- Türkçe sözlük*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Schimmel, A. (2000). *Sayıların gizemi*. Kabalcı Yayınevi.
- Seyidoğlu, B. (1990). Hıdırellez. *Milli Kültür*, (72), 23-24.
- Seyidov, M. (1983). *Azerbaycan mitik tefekkürünün kaynakları*. Bakı: Yazıçı.
- Somuncuoğlu, S. (2011). Tahtacılar Kazdağı erenleri. *Atlas*, 216, 88-106.
- Şahin, H. İ. (2004). *Balıkesir Çepni kültürü*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Şahin, H. İ. (2013). *Çepniler tarih inaniş ve halkbilimi*. Ankara: Altınpost Yayınları.
- Şimşek E. (2003). Anadolu'da yağmur duasına bağılı olarak oynanan bir oyun: çömçeli gelin. *Millî Folklor*, 8 (60), 78-87.
- Tan, N. (2003). *Folklor (halk bilimi) genel bilgiler*. İstanbul: Kitap Matbaacılık.
- Tanyu, H. (1991). Ateş. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4, 52-55.
- Teke, S. G. (2016). Değişen kültürel mekânlar, dönüşen gelenekler: Ankara'da Hıdırellez kutlamaları ve Hamamönü hıdırellez şenlikleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 44-59.
- Tekin, M. (2007). Çanakkale köy hayırları. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (24), 81-96.
- Tezcan, M. (1990). Hıdırellez. *Milli Kültür*, (72), 16-18.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü 5* (Birleştirilmiş tıpkıbasım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen, F. (1999). Eski Türklerin inançlarında tabiat kültü. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, (2), 176-182.
- Uraz, M. (1978). Hıdırellez ve Hızır ile İlyas. *Türk Folklor Araştırmaları*, 18 (346), 8311-8315.
- Üçer, M. (1990). Sivas'ta Hıdırellez geleneği: eğrilce". *Millî Kültür*, (72). 30-31.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1975). Hıdırellez hakkında bir araştırma. *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı*, (2) 157-170.
- Yasa, M. ve Korkut, H. (1936). Balıkesir'de yatırlar. *Kaynak*. 4 (39), 107-109.
- Yeşil, H. (2001). *Balıkesir ili Türkali Köyü halkbilim ürünlerinin derlenmesi ve değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yörükân, Y. Z. ve Yörükân, T. (2015). *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Yücel, A. (2002). Türk dünyasında Hıdırellez kutlamaları ve işlevleri. *Milli Folklor*, (54), 35-38.

http-1:

<https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-65836/fiziki-ozellikler.html/> (Erişim tarihi: 04.05.2024)

http-2:

<https://sozluk.gov.tr/?ara=toy> (Erişim tarihi 08.05.2024)

http-3:

[http://Turkoloji.Cu.Edu.Tr/Halkbilim/Erman_Artun_Turk_Halk_Kulturunde_Hidrellez.Pdf.](http://Turkoloji.Cu.Edu.Tr/Halkbilim/Erman_Artun_Turk_Halk_Kulturunde_Hidrellez.Pdf) (Erişim tarihi 08.05.2024)

EKLER

EK-1. Kaynak Şahıs Listesi

K1) Adı-Soyadı: Aydın Karagöz

Doğum Tarihi: 1967

Doğum Yeri: Pamukçu

Tahsili: Ön lisans

Mesleği: Emekli

Derleme Tarihi: 30.03.2022

K2) Adı-Soyadı: Zeki Hatipoğlu

Doğum Tarihi: 1966

Doğum Yeri: Dursunbey

Tahsili: İki ön lisans

Mesleği: İmam

Derleme Tarihi: 30.03.2022

K3) Adı-Soyadı: Hafize Kerçin

Doğum Tarihi: 1952

Doğum Yeri: Pamukçu

Tahsili: İlkokul 3. sınıftan terk.

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 30.03.2022

K4) Adı Soyadı: Halil Topalak

Doğum Tarihi: 1945

Doğum Yeri: Pamukçu

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Emekli

Derleme Tarihi: 30.03.2022

K5) Adı-Soyadı: Ayşe Kaplan

Doğum Tarihi:1952

Doğum Yeri: Pamukçu

Tahsili: Ortaokul

Mesleği: Temizlik görevlisi

Derleme Tarihi: 01.04.2022

K6) Adı-Soyadı: Faruk Demiralp

Doğum Tarihi: 1965

Doğum Yeri: Pamukçu

Tahsili: Ortaokul

Mesleği: Emekli Kütüphaneci

Derleme Tarihi: 01.04.2022

K7) Adı-Soyadı: Halil Tığlı

Doğum Tarihi: Bilinmiyor

Doğum Yeri: Altıeylül/ Balıklı

Tahsili: Bilinmiyor

Mesleği: Bilinmiyor

Derleme Tarihi: 26.04.2022

K8) Adı-Soyadı: Mustafa Börekçi

Doğum Tarihi: Bilinmiyor

Doğum Yeri: Altıeylül/ Balıklı

Tahsili: Bilinmiyor

Mesleği: Bilinmiyor

Derleme Tarihi: 26.04.2022

K9) Adı-Soyadı: İsmail Tığlı
Doğum Tarihi: Bilinmiyor
Doğum Yeri: Altıeylöl/ Balıklı
Tahsili: Bilinmiyor
Mesleği: Bilinmiyor
Derleme Tarihi: 26.04.2022

K10) Adı-Soyadı: Ramazan Tığlı
Doğum Tarihi: Bilinmiyor
Doğum Yeri: Altıeylöl/ Balıklı
Tahsili: Bilinmiyor
Mesleği: Bilinmiyor
Derleme Tarihi: 26.04.2022

K11) Adı-Soyadı: Mukaddes Emel
Doğum Tarihi: Bilinmiyor
Doğum Yeri: Altıeylöl/ Balıklı
Tahsili: Bilinmiyor
Mesleği: Ev hanımı
Derleme Tarihi: 26.04.2022

K12) Adı-Soyadı: Fatma Karagöz
Doğum Tarihi: Bilinmiyor
Doğum Yeri: Altıeylöl/ Balıklı
Tahsili: Bilinmiyor
Mesleği: Ev hanımı
Derleme Tarihi: 26.04.2022

K13) Adı-Soyadı: Bedriye Tığlı
Doğum Tarihi: Bilinmiyor

Doğum Yeri: Balıklı
Tahsili: Bilinmiyor
Mesleği: Ev hanımı
Derleme Tarihi: 26.04.2022

K14) Adı-Soyadı: Emine Akyol
Doğum Tarihi: 1953
Doğum Yeri: Savaştepe, Söğütçük
Tahsili: İlkokul
Mesleği: Ev Hanımı
Derleme Tarihi: 18.04.2022

K15) Adı-Soyadı: Selma Alpak
Doğum Tarihi: 1967
Doğum Yeri: Balıkesir
Tahsili: Lise
Mesleği: Kuaför
Derleme Tarihi: 20.04.2022

K16) Adı-Soyadı: Nurten Küçük
Doğum Tarihi: 1957
Doğum Yeri: Savaştepe/Kongurca
Tahsili: İlkokul
Mesleği: Ev hanımı
Derleme Tarihi: 18.06.2022

K17) Adı-Soyadı: İsmail Bilgen
Doğum Tarihi: 1941
Doğum Yeri: Savaştepe/ Kongurca
Tahsili: Yok.

Mesleği: Çiftçi

Derleme Tarihi: 18.06.2022

K18) Adı-Soyadı: Nami Bilen

Doğum Tarihi: 1952

Doğum Yeri: Savaştepe/ Kongurca

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Çiftçi

Derleme Tarihi: 18.06.2022

K19) Adı-Soyadı: Sakine Alp

Doğum Tarihi: Bilinmiyor.

Doğum Yeri: Savaştepe/ Kongurca

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 18.06.2022

K20) Adı-Soyadı: Soner Kumral

Doğum Tarihi: 1972

Doğum Yeri: Savaştepe/Söğütçük

Tahsili: Lise

Mesleği: Çiftçi

Derleme Tarihi: 21.06.2022

K21) Adı-Soyadı: İbrahim Karabulut

Doğum Tarihi: 1945

Doğum Yeri: Savaştepe/Söğütçük

Tahsili: Lise

Mesleği: Emekli devlet memuru

Derleme Tarihi: 21.06.2022

K22) Adı-Soyadı: N... S...

Doğum Tarihi: 1966

Doğum Yeri: Altıeylül/ Çukurhüseyin

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 23.06.2022

K23) Adı-Soyadı: Okay Solak

Doğum Tarihi: 1996

Doğum Yeri: Altıeylül/Çukurhüseyin

Tahsili: Üniversite

Mesleği: Asker

Derleme Tarihi: 23.06.2022

K24) Adı-Soyadı: Ayten Solak

Doğum Tarihi: 1941

Doğum Yeri: Altıeylül/Çukurhüseyin

Tahsili: Yok.

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 23.06.2022

K25) Adı-Soyadı: Gizem Yavuz Sönmez

Doğum Tarihi: 1996

Doğum Yeri: Altıeylül/Ovaköy

Tahsili: Üniversite

Mesleği: Araştırmacı/Derlemeci

Derleme Tarihi: 23.06.2022

K26) Adı-Soyadı: Fazlı Şavlan

Doğum Tarihi: 1953
Doğum Yeri: Yeşildere/ Bigadiç
Mesleği: Çiftçi
Tahsili: İlkokul
Derleme Tarihi: 24.06.2022
K27) Adı-Soyadı: Güler Atıl
Doğum Tarihi: 1976
Doğum Yeri: Doğançam / Bigadiç
Mesleği: Ev Hanımı
Tahsili: Lise
Derleme Tarihi: 25.06.2022

K28) Adı-Soyadı: Ahmet Yıldız
Doğum Tarihi: 1935
Doğum Yeri: Balya/ Ilıca
Mesleği: Çoban, Çiftçi
Tahsili: İlkokul mezunu
Derleme Tarihi: 27.06.2022

K29) Adı-Soyadı: Mehmet Muğla
Doğum Tarihi: 1961
Doğum Yeri: Balya/ Ilıca
Tahsili: İlkokul
Mesleği: Çiftçi
Derleme Tarihi: 27.06.2022

K30) Adı-Soyadı: Fadime Çakır
Doğum Tarihi: 1972
Doğum Yeri: Karesi/ Naipli
Mesleği: Ev Hanımı

Tahsili: Lise

28.06.2022

K31) Adı-Soyadı: Fehmi Kayabey

Doğum Tarihi: 1935

Doğum Yeri: Karesi/ Karabeyler

Mesleği: Emekli

Tahsili: İlkokul

Derleme Tarihi: 30.06.2022

K32) Adı-Soyadı: Fatma Çakır

Doğum Tarihi: 1958

Doğum Yeri: Karesi/ Karabeyler

Mesleği: Ev Hanımı

Tahsili: İlkokul

Derleme Tarihi: 30.06.2022

K33) Adı-Soyadı: Feryat Çakır

Doğum Tarihi: 1962

Doğum Yeri: Karesi/ Karabeyler

Mesleği: Çiftçi

Tahsili: İlkokul

Derleme Tarihi: 30.06.2022

K34) Adı-Soyadı: Şeref Öztürk

Doğum Tarihi: 1958

Doğum Yeri: Altıeylül/ Bayat

Mesleği: Çiftçi

Tahsili: İlkokul mezunu

Derleme Tarihi: 27.04.2022

K35) Kaynak Şahıs: Naime Öztürk

Doğum Tarihi: 1956

Doğum Yeri: Altıeylül/ Bayat

Mesleği: Çiftçi

Tahsili: İlkokul mezunu

Derleme Tarihi: 27.04.2022

K36) Adı-Soyadı: Türkan Oğuz

Doğum Tarihi: 1967

Doğum Yeri: Altıeylül/ Bahçedere/ Kavakbaşı

Mesleği: Ev Hanımı

Tahsili: Lise

Derleme Tarihi: 24.05.2022

K37) Adı-Soyadı: Emine Engin

Doğum Tarihi: 1962

Doğum Yeri: Karesi/ Hisaralan

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 29.05.2022

K38) Adı-Soyadı: Kadriye Akbay

Doğum Tarihi: Bilinmiyor

Doğum Yeri: Karesi/ Hisaralan

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 29.05.2022

K39) Adı-Soyadı: Mesrure Kara

Doğum Tarihi: Bilinmiyor

Doğum Yeri: Karesi/ Hisaralan

Tahsili: Bilinmiyor

Mesleği: Bilinmiyor.

Derleme Tarihi: 29.05.2022

K40) Adı-Soyadı: İlhan Aydoğan

Doğum Tarihi: 1960

Doğum Yeri: Altıeylül/ Türkali

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Emekli

Derleme Tarihi: 25.04.2022

K41) Adı-Soyadı: Mustafa Kula

Doğum Tarihi: 1950

Doğum Yeri: Altıeylül/ Türkali

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Çiftçi

Derleme Tarihi: 25.04.2022

K42) Adı-Soyadı: Kerime Günaydın

Doğum Tarihi: 1937

Doğum Yeri: Altıeylül/ Selimiye

Tahsili: İlkokul 3. Sınıftan mezun.

Mesleği: Ev hanımı.

Derleme Tarihi: 01.04.2022

K43) Adı-Soyadı: Ahmet Kızık

Doğum Tarihi: 1965

Doğum Yeri: Balya/ Akbaş

Tahsili: Ortaokul terk.

Mesleği: Hayvancılık.

Derleme Tarihi: 23.08.2022

K44) Adı-Soyadı: Kübra Uslu

Doğum Tarihi: 1975

Doğum Yeri: Balya/ Akbaş

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Kahveci

Derleme Tarihi: 23.08.2022

K45) Adı-Soyadı: Ahmet Dicle

Doğum Tarihi: 1945

Doğum Yeri: Balya/ Akbaş

Tahsili: Ortaokul

Mesleği: Emekli

Derleme Tarihi: 23.08.2022

K46) Adı-Soyadı: Fatma Değirmenci

Doğum Tarihi: 1934

Doğum Yeri: Balya/ Dörtyol

Mesleği: Ev Hanımı

Tahsili: Yok.

Derleme Tarihi: 23.08.2022

K47) Adı-Soyadı: Fatma Demir

Doğum Tarihi: 1980

Doğum Yeri: İvrindi/ Gökçeyazı

Mesleği: Ev hanımı

Tahsili: Lise

Derleme Tarihi: 24.08.2022

K48) Adı-Soyadı: Nuray Demirtaş

Doğum Tarihi: 1970

Doğum Yeri: Altiyölül/ Türkali

Mesleği: Ev hanımı

Tahsili: Ortaokul.

Derleme Tarihi: 25.08.2022

K49) Adı-Soyadı: Sultan Dönmez

Doğum Tarihi: 1940

Doğum Yeri: Kepsut/ Mehmetler

Mesleği: Ev hanımı

Tahsili: Yok

Derleme Tarihi: 25.08.2022

K50) Adı-Soyadı: Yüksel Şıvılan

Doğum Tarihi: 1960

Doğum Yeri: Susurluk/ Kepekler

Mesleği: Emekli

Tahsili: İlkokul

Derleme Tarihi: 29.08.2022

K51) Adı-Soyadı: İbrahim Baran

Doğum Tarihi: 1969

Doğum Yeri: Susurluk/ Ilıcaboğazı

Mesleği: Muhtar

Tahsili: Lise

Derleme Tarihi: 29.08.2022

K52) Kaynak Şahıs: Yıldız Can

Doğum Tarihi: 1937
Doğum Yeri: Susurluk/ Ilcaboğazı
Mesleği: Çiftçi
Tahsili: Yok
Derleme Tarihi: 29.08.2022
K53) Adı-Soyadı: Fatma Uysal
Doğum Tarihi: 1974
Doğum Yeri: Altiyül/ Esenli
Tahsili: Ortaokul
Mesleği: Ev hanımı
Derleme Tarihi: 01.09.2022

K54) Adı-Soyadı: Bilinmiyor
Doğum Tarihi: Bilinmiyor
Doğum Yeri: Bigadiç
Tahsili: Bilinmiyor
Mesleği: Bilinmiyor
Derleme Tarihi: 16.09.2022

K55) Adı-Soyadı: Ayhan Ovalı
Doğum Tarihi: 1940
Doğum Yeri: Edremit/ Güre/ Kavurmacılar
Mesleği: Emlakçı
Tahsili: İlkokul
Derleme Tarihi: 19.09.2022

K56) Adı-Soyadı: Sultan Armutçu
Doğum Tarihi: 1958
Doğum Yeri: Edremit/ Yassıçalı
Tahsili: Ortaokul

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 19.09.2022

K57) Adı-Soyadı: Selver Tahtacı

Doğum Tarihi: 1975

Doğum Yeri: Edremit/ Avcılar

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 19.09.2022

K58) Adı-Soyadı: Hasan Bekçi

Doğum Tarihi: 1932

Doğum Yeri: Edremit/ Yassıçalı

Tahsili: İlkokul

Mesleği: İnşaat işçisi

Derleme Tarihi: 19.09.2022

K59) Adı-Soyadı: Esmâ Altıntaş

Doğum Tarihi: 1950

Doğum Yeri: Edremit/ Mehmetalan

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 20.09.2022

K60) Adı-Soyadı: Sanem Caner

Doğum Tarihi: 1959

Doğum Yeri: Edremit/ Mehmetalan

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 20.09.2022

K61) Adı-Soyadı: Bahar Caner
Doğum Tarihi: 1955
Doğum Yeri: Edremit/ Mehmetalan
Tahsili: İlkokul
Mesleği: Ev hanımı
Derleme Tarihi: 20.09.2022

K62) Adı-Soyadı: Sabır Ergün
Doğum Tarihi: 1932
Doğum Yeri: Edremit/ Çamcı
Mesleği: Ev hanımı
Tahsili: Yok
Derleme Tarihi: 20.09.2022

K63) Adı-Soyadı: Yeter Çetin
Doğum Tarihi: 1939
Doğum Yeri: Edremit/ Çamcı
Mesleği: Ev hanımı
Tahsili: Yok.
Derleme Tarihi: 20.09.2022

K64) Adı-Soyadı: Saniye Demir
Doğum Tarihi: 1984
Doğum Yeri: Edremit/ Bostancı
Mesleği: Tezgahtar
Tahsili: İlkokul
Derleme Tarihi: 22.09.2022

K65) Adı-Soyadı: Nihal Surul

Doğum Tarihi: 1960
Doğum Yeri: Edremit/ Bostancı
Mesleği: Ev hanımı
Tahsili: Yok
Derleme Tarihi: 22.09.2022
K66) Adı-Soyadı: Nazlı Patlak
Doğum Tarihi: 1962
Doğum Yeri: Edremit/ Arıtaşı
Mesleği: Ev hanımı
Tahsili: Yok
Derleme Tarihi: 23.09.2022

K67) Adı-Soyadı: Fatma Tunay
Doğum Tarihi: 1957
Doğum Yeri: Edremit/ Arıtaşı
Tahsili: Yok
Mesleği: Ev hanımı
Derleme Tarihi: 23.09.2022

K68) Kaynak Şahıs: Ahmet Kutlu
Doğum Tarihi: 1972
Doğum Yeri: Edremit/ Avcılar
Mesleği: Esnaf
Tahsili: Ortaokul
Derleme Tarihi: 23.09.2022

K69) Adı-Soyadı: Şerife Oğuz
Doğum Tarihi: 1977
Doğum Yeri: Edremit/ Avcılar
Tahsili: İlkokul

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 23.09.2022

K70) Adı-Soyadı: Zafer Eker

Doğum Tarihi: 1981

Doğum Yeri: Burhaniye/ Tahtacı

Mesleği: Muhtar

Tahsili: Lise

Derleme Tarihi: 26.09.2022

K71) Adı-Soyadı: Neslihan Demir

Doğum Tarihi: 1963

Doğum Yeri: Edremit/ Arıtaşı

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 23.09.2022

K72) Adı-Soyadı: Bahar Duman

Doğum Tarihi: 1942

Doğum Yeri: Edremit/ Hacıhasanlar

Mesleği: Ev hanımı

Tahsili: Yok.

Derleme Tarihi: 26.09.2022

K73) Adı-Soyadı: Aliyenur Uçar

Doğum Tarihi: 1954

Doğum Yeri: Edremit/ Mehmetalan

Mesleği: Ev hanımı

Tahsili: İlkokul

Derleme Tarihi: 26.09.2022

K74) Adı-Soyadı: Ali Karacaoğlu

Doğum Tarihi: 1980

Doğum Yeri: Gönen

Mesleği: Gönen Ekşidere Dağ Ilıcası Tesisleri Müdür Yardımcısı

Tahsili: Üniversite

Derleme Tarihi: 28.09.2022

K75) Adı- Soyadı: Hilmi Aras

Doğum Tarihi: 1981

Doğum Yeri: Sındırgı/ Hisaralan

Mesleği: Memur

Tahsili: Üniversite

Derleme Tarihi: 30.09.2022

K76) Adı- Soyadı: Çağrı Çağatay Çavdar

Doğum Tarihi: Bilinmiyor

Doğum Yeri: Bilinmiyor

Mesleği: Belediye Başkan Yardımcısı

Tahsili: Üniversite

Derleme Tarihi: 30.09.2022

K77) Adı-Soyadı: Mustafa Tekel

Doğum Tarihi: 1973

Doğum Yeri: Sındırgı/ Pürsünler

Mesleği: Muhtar

Tahsili: Ortaokul

Derleme Tarihi: 30.09.2022

K78) Adı-Soyadı: Remzi Yıldırım

Doğum Tarihi: 1949

Doğum Yeri: Susurluk/ Yıldızköy

Mesleği: Çiftçi

Tahsili: Lise

Derleme Tarihi: 05.10.2022

K79) Adı-Soyadı: Mustafa Özdemir

Doğum Tarihi: Bilinmiyor

Doğum Yeri: Susurluk/ Yıldızköy

Tahsili: Bilinmiyor

Mesleği: Bilinmiyor

Derleme Tarihi: 05.10.2022

K80) Adı-Soyadı: Ruşen Özkan

Doğum Tarihi: 1975

Doğum Yeri: Susurluk/ Gökçedere

Mesleği: Muhtar

Tahsili: İlkokul

Derleme Tarihi: 05.10.2022

K81) Adı-Soyadı: Sercan Can

Doğum Tarihi: 1984

Doğum Yeri: Susurluk/ Ömerköy

Mesleği: Muhtar

Tahsili: Ortaokul

Derleme Tarihi: 05.10.2022

K82) Adı-Soyadı: Ali Bürcü

Doğum Tarihi: 1993

Doğum Yeri: Balıkesir

Tahsili: Üniversite

Mesleği: Bilinmiyor

Derleme Tarihi: 05.05.2022

K84) Adı-Soyadı: Betül Demirlenk

Doğum Tarihi: 1972

Doğum Yeri: Balıkesir

Tahsili: Lise

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 05.05.2022

K85) Adı-Soyadı: Őukriye Okan

Doğum Tarihi: 1974

Doğum Yeri: Balıkesir

Tahsili:Lise

Mesleği: Özel sektör

Derleme Tarihi: 05.05.2022

K86) Adı-Soyadı: Nuray Pekdemir

Doğum Tarihi: 1980

Doğum Yeri: Balıkesir

Tahsili: Ortaokul

Mesleği: Güzellik uzmanı

Derleme Tarihi: 05.05.2022

K87) Adı-Soyadı: Sevim Çakır

Doğum Tarihi: 1957

Doğum Yeri: Balıkesir

Tahsili: Üniversite

Mesleği: Emekli memur

Derleme Tarihi: 05.05.2022

K88) Adı- Soyadı: Güllü Gürlek

Doğum Tarihi: 1947

Doğum Yeri: Edremit/ Doyran

Mesleği: Ev hanımı

Tahsili: Sadece 1. sınıfa gitmiş.

Derleme Tarihi: 06.03.2023

K89) Adı-Soyadı: Ali Gürlek

Doğum Tarihi: Bilinmiyor

Doğum Yeri: Edremit/ Doyran

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Emekli

Derleme Tarihi: 06.03.2023

K90) Adı-Soyadı: Teslime Tuncay

Doğum Tarihi: 1951

Doğum Yeri: Edremit/ Doyran

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 06.03.2023

K91) Adı-Soyadı: Senem Özbek

Doğum Tarihi: 1943

Doğum Yeri: Edremit/ Doyran

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev hanımı

Derleme Tarihi: 06.03.2023

K92) Adı-Soyadı: Mustafa Çipli

Doğum Tarihi: Bilinmiyor

Doğum Yeri: Bigadiç/ Davutlar

Tahsili: Bilinmiyor

Mesleği: Muhtar

Derleme Tarihi: 19.02.2024

K93) Adı-Soyadı: Engür Kayahan

Doğum Tarihi: Bilinmiyor

Doğum Yeri: İvrindi/ Soğanbükü

Tahsili: Bilinmiyor

Mesleği: Muhtar

Derleme Tarihi: 20.02.2024

EK-2. Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Ayak Dede Yatır

Fotoğraf 2: Hıdırellez Gecesi Ayak Dede Yatırına Çizilen Dilekler

Fotoğraf 3: Adak Olarak Getirilen Şeker

Fotoğraf 4: Ayak Dede Yatırımın Başındaki Gül Ağacına Bağlanan Maket Bir Beşik Ve Bebek

Fotoğraf 5: Ayak Dede'nin Yanındaki Para Kasesi

Fotoğraf 6: Bardakkıran Dede Yatırı

Fotoğraf 7: Bardakkıran Dede Çevresindeki Testi Satıcıları

Fotoğraf 8: Bardakkıran Dede Yatırımın Üstündeki Testi Parçaları ve Güle Bağlanan Maket Bebek

Fotoğraf 9: Bardakkıran Dede Yatırımın Üzerinde Bulunan Ağaca Bağlanan Çaputlar

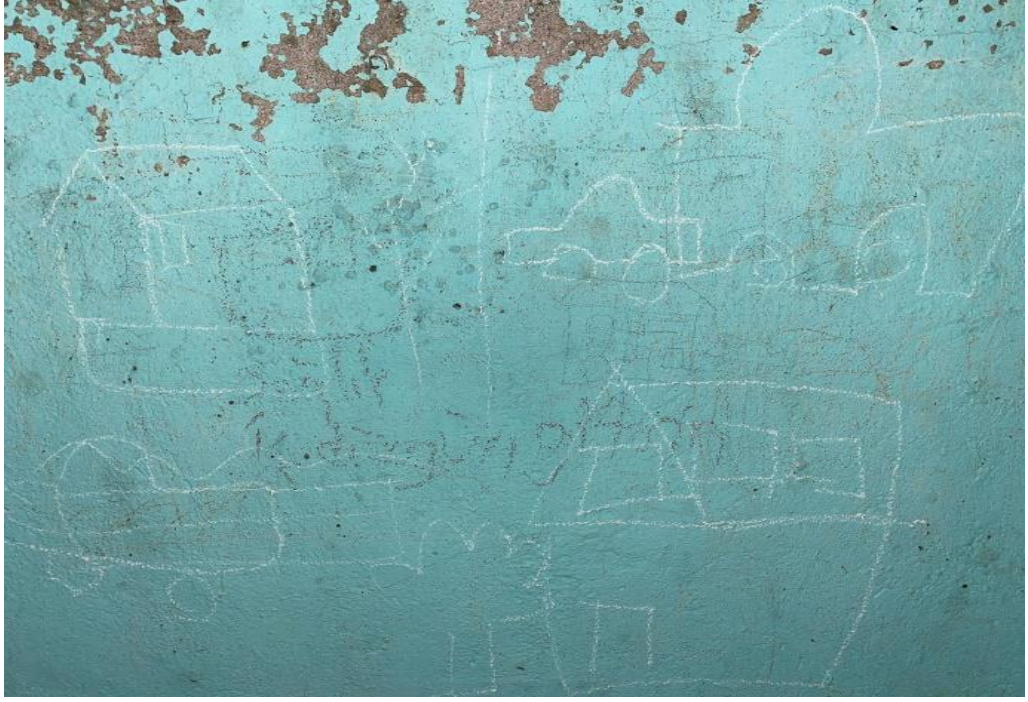
Fotoğraf 10: Ağaca Asılan Dilek Kağıtları

Fotoğraf 11: Ağaca Kurulan Maket Beşik

Fotoğraf 12: Bardakkıran Dede Yatırımın Üstüne Çizilen Dilekler

Fotoğraf 13-14: Bardakkıran Dede Yatırının Etrafındaki Duvarlara Çizilen Dilekler

Fotoğraf 15: Bardakkıran Dede Yatırımın Çevresinde Namaz Kılan İnsanlar

Fotoğraf 16: Ballica Sultan Türbesi

Fotoğraf 17: Karesi Türbesi

Fotoğraf 18: Zağnos Paşa Türbesi

Fotoğraf 19: Töm Dede Türbesi ve Duvarında Bulunan Delik

Fotoğraf 20: Türkali Mahallesi'nde Bulunan Uzan Dede Yatırı ve Çevresindeki Ağaçlar

Fotoğraf 21: Balıklı Mahallesi'nde Bulunan Horoz Dede Yatırı

Fotoğraf 22: Kepekler Mahallesi'nde Hıdırellez Hayrının Yapıldığı Tekke Denilen Yer

Fotoğraf 23: Kepekler Mahallesi'nde Tekke Denilen Yerdeki Dede Mezarı

Fotoğraf 24: Sögütçük Mahallesi'nde Mezarlıkta Bulunan Muhammet Dede ve Ümmet Dede Yatırları

Fotoğraf 25: Muhammet Dede ve Ümmet Dede Yatırlarının Yanındaki Delik Taş

Fotoğraf 26: Bayat Mahallesi'nde Hidirellez Hayrının Yapıldığı Yer

Fotoğraf 27: Bahçedere Mahallesi'ne Bağlı Kavakbaşı'nda Bulunan Süleyman Dede'nin Temsili Yatırı

Fotoğraf 28: Yeşildere Mahallesi'ndeki Tekke Denilen Yatır

Fotoğraf 29: Tekke Denilen Yatır ve Üzerindeki Ocak

Fotoğraf 30: Edremit Kazdağlarında Bulunan Sarıkız Türbesi

Fotoğraf 31: Yassıçalı Mahallesi'ndeki Çakmak Dedesi

Fotoğraf 32: Çakmak Dedesi'nin Başında Bulunan Ağaca İçine Taş Koyulup Bağlanmış Bir Yazma

Fotoğraf 33: Yassıçalı Mahallesi'nde Bulunan Hüseyin Dede Yatırı

Fotoğraf 34: Doyran Mahallesi'nde Mezarlığın İçindeki Yatır

Fotoğraf 35: Doyran Mahallesi'nde Mezarlıkta Bulunan Bir Ocak

Fotoğraf 36: Mehmetalan Mahallesi'nde 7 Mayıs 2023 Günü Yapılan Mezarlık Ziyareti

Fotoğraf 37: Mezarlıkta Bulunan Ocaklarda Pişirilen Türk Kahvesi

Fotoğraf 38: Adaklık Dağıtan Genç Kızlar

Fotoğraf 39: Sındırgı Hisaralan Mahallesi'nde Yapılan Bir Köy Hayrı

Fotoğraf 40: Karesi Hisaralan Mahallesi'nde Yapılan Bir Köy Hayrı

Fotoğraf 41: Karesi Hisaralan Mahallesi'ndeki Hayır Yemeği

Fotoğraf 42: Karesi Hisaralan Mahallesi'ndeki Köy Hayrında Okunan Mevlit

Fotoğraf 43: Karesi Hisaralan Mahallesi'nde Hayırdan Sonra Yapılan Halk Oyunları Gösterisi

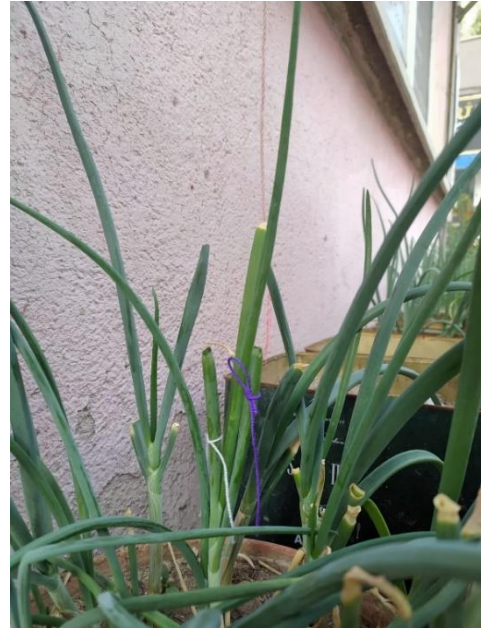
Fotoğraf 44: Karabeyler Mahallesi'nde Yağmur Duasının Yapıldığı Yer

Fotoğraf 45: Karabeyler Mahallesi'nde Etrafında Yağmur Duasının Yapıldığı Taş

Fotoğraf 46: Hıdırellez Gecesi Güle Bağlanan Para ve Dilek Keseleri

Fotoğraf 47: Taze Soğana Bağlanan Dilek İpleri

Fotoğraf 48: Doyran Mahallesi'nde Mart Yazgarası/Karası Denilen Dilek İpi

Fotoğraf 49: 05.05. 2022 Tarihinde Dinkçiler Mahallesi'nde Yakılan Hıdırellez Ateşi

Fotoğraf 50-51: Hıdırellez Gecesi Evlerin Kapılarına Asılan Çiçekler

